

1999-04-06

Handläggare: Aambs F Wetterqvist

Delgivning från
kryptoexpeditionen:
enl. adressering/samt
UMK
BMK *cu*

Avd.	Grupp	Mål
<i>P</i>	<i>2</i>	<i>Eu¹</i>

a.a. / L
UTRIKESDEPARTEMENTET,

Till: EU-ESEK (Olson)

Raoul Wallenberg-ärendet

1999-03-29

Den av departementet i ovan citerade kryfax angivna adressen till Josef Terelya visade sig vara inaktuell. Vi inväntar nu istället besked från Ukrainas ambassad, för vilken Terelya är välkänd. Enligt dess utsago vistas Terelya för närvarande i Ukraina, men väntas åter om någon vecka. Ambassaden återkommer.

Ståhl

REGERINGSKANSLIET

TELEFAX

1999-04-07

P2 Eu 1

EC

Sid. 1 (1)

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)

Jan Lundvik

Telefon 08-405 3114

Ambassaden Budapest

Wnr 17 ✓

Raoul Wallenberg

Ambassadören från Lundvik

János Sebestyén gjorde igår för Magyar Radios räkning ett program om Raoul Wallenberg med Per Anger och mig. Jag avslutade med att säga till de ungerska lyssnarna att om någon hade något att berätta om Raoul Wallenberg och inte redan framfört detta till svenska myndigheter så vore vi tacksamma om vederbörande ville framföra detta till ambassaden. János' program brukar ha goda lyssnarsiffror, men jag hoppas att ni inte skall bli nedringda.

Jag underströk också för lyssnarna att den i Ungern vanliga föreställningen att Raoul Wallenberg försvunnit på väg till Debrecen var felaktig, eftersom ryssarna medgivit att han suttit i sovjetiska fängelser.

Cabinet

Delges:

Kabs
Magnusson Riga
Olson ESEK
Guy von Dardel
Nina Lagergren

exp 990408. ✓

exp 990407 1110 ✓

Postadress
103 39 STOCKHOLM

Besöksadress
Fredsgatan 6

Telefon
08 - 405 10 00

Telefax
08 - 723 11 76

E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Telex
105 90 MINFOR S

REGERINGSKANSLIET

1999-04-07

P 2 EU 1
(EC)
1 (1)

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Ambassaden Riga Dnr 21 ✓ exp 990407 / a

Raoul Wallenberg: Susanne Berger

Ambassadören från Lundvik

Berger har i telefonsamtal med Lage Olson i förbigående nämnt att hon kunde göra högst en resa till Moskva före sitt nya jobb som "director" på FBI:s research centre.

Härmed väckes frågan om hennes fortsatta användbarhet som s k "oberoende" expert. Min egen ryggmärgsreaktion är att det vore olyckligt att låta en person med förestående (och vem vet vilken nuvarande) knytning till FBI uppträda på våra vägnar i Moskva. Tacksam
Din bedömning.

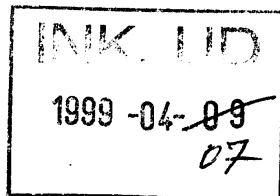
Cabinet

Delges:

Kabs
Olson ESEK

Exp A

a-a.
/L

P 2 Eu¹

Chefred Håkan Holmberg
Upsala Nya Tidning

Broder,

Svaret på Ditt brev den 13 februari 1997 angående Raoul Wallenberg-ärendet kommer visserligen sent, men här är det till sist. Jag är ledsen över denna osedvanliga fördröjning!

De synpunkter som Guy von Dardel och Susanne Berger framförde till Dig, och som Du sände vidare till mig, har beaktats. De har också fått tillgång till SÄPOs arkiv. Vitboken är ännu inte färdig. Förhoppningsvis skall den kunna publiceras i höst, men ännu återstår en hel del arbete. Jag förstår att Du inte längre är riksdagsman. Själv är jag inte längre Wallenberg-handläggare på UD, utan utrikespolitiskt sakkunnig i Rikspolisstyrelsen.

Wallenberg-handläggare är numera pensionerade ambassadören Jan Lundvik på UD. Även ambassadrådet Lage Olson arbetar med ärendet. Ordförande på svensk sida i den svensk-ryska arbetsgruppen är alltjämt ambassadör Hans Magnusson i Riga.

Martin Hallqvist

3
Stockholm 1 april 1999

Lage Olson UD

Delges:
Lundvik, EC
Olson, EU-ESEK
2ip. 99-04-08
/s

Stockholm
1 april 1999
Skärtorsdag

166. 48 99-04-07
P 2 Eu 1
INK 110
1999-04-08
07

Professor Guy von Dardel
45 Route de Peney-Dessus
CH-1242 Satigny
fax 41+22-753 1619

a-a /s

Käre Guy,

Tack för Ditt brev den 14 februari, alltför länge obesvarat. Har sökt nå Dig ett par gånger per telefon. Senaste gången växlade jag några ord med Mati.

I brevet hänvisar Du till tidigare brev där Du tagit upp samma frågor som i detta senaste. De breven bör ha delgivits främst de svenska medlemmarna i arbetsgruppen. Frågorna har som Du vet diskuterats flera gånger vid våra möten på den svenska sida.

Du misstänker att det finns material på UD från 1945 som inte skulle ha släppts, dokument av vilka det framgår hur man diskuterat olika strategier för hur man skulle finna Raoul, och där det möjligen skulle finnas viktiga ledtrådar för vårt arbete. Att det skulle finnas sådant material har förvisso förnekats från ansvarigt håll på UD. Det är omöjligt för mig att se vilka motiven skulle vara till att dölja dokumentation. Skulle man vilja skydda för länge sedan döda kollegers rykte? Vore det viktigare än att finna sanningen om Raouls öde? Skulle mina överordnade ha låtit mig hålla på med arbetet under dessa år, och samtidigt medvetet undanhållit mig viktig dokumentation? Skulle Hans Magnusson och Lage Olson, nu också Jan Lundvik, och alla tjänstemän före oss ha fått arbeta i alla dessa år på att finna en sanning, till vilken viktiga ledtrådar faktiskt legat fördolda för oss i något valv i det hus vi suttit? Det finner jag ytterst osannolikt. Pierre Schori, Lars-Åke Nilsson och Jan Eliasson har varit kabinetssekreterare under den tid jag haft med Wallenberg-ärendet att göra, och samtliga har varit högst pådrivande i denna sak, med ambitionen för ögonen att utröna sanningen, och att göra det under största möjliga öppenhet. Företrädare till de ovan nämnda, vilka jag talat med, från Arne S Lundberg till Leif Leifland, har varit besjälade av samma ambition, fast de verkade under helt andra betingelser, utan möjlighet till samarbete med den andra, dåförtiden sovjetiska sidan. Det satte gränser för både arbete och öppenhet.

Ovan satte jag många frågetecken i ett svep, men antagligen var det inte nog för att räta ut Dina egna. På ett tidigt stadium ställde jag mig frågan om det inte trots allt fanns intressant dokumentation på UD som inte återfanns i Wallenberg- eller andra dossierer. Jag hörde mig för hos dem som kunde tänkas veta, och fick även själv leta igenom det av polledningens kassaskåp där särskilt känsligt material skulle finnas. Men inte fann jag något om RW i det skåpet! Inte så mycket annat intressant heller, för den delen.

När vi hade vårt möte den 8 januari berättade Jan Lundvik om hur litet det svenska utrikesdepartementet var förr, och hur informellt man arbetade. I större länders utrikesförvaltningar var det en annan sak, där fästes mycket mera på papper, som slussades genom hierarkiska system. Man hade i UD säkert långa diskussioner om vad som kunde ha hänt Raoul, utan att det skrevs promemorior. Om dessa diskussioner sedan resulterade i ett

agerande som man kunde ha skäl att förvänta sig, är en annan fråga, som redan besvarats med nej, också från officiellt svenskt håll. Men det var ingalunda lätt att vara proaktiv med utsikt till framgång gentemot Stalins Sovjetunion. Det är ytterligare en annan fråga.

Sist och slutligen är det i Moskva som sanningen finns, om den fortfarande finns. Den sanningen måste alltså sökas tillsammans med ryssarna, vilket vi gjort i snart ett decennium på ett utomordentligt ingående sätt. Vi brukade säga att ingen sten skall lämnas ovänd. Många stenar har vänts, några inte bara en, utan flera gånger. Till och med småsten och grus har blivit föremål för vår uppmärksamhet.

I detta arbete har jag ofta haft anledning att beundra Ditt vetenskapliga skarpsinne, Din energi som aldrig tycks sina - och Din humor mitt upp i allt. Jag kommer att minnas våra sammanträden i Stockholm och Moskva, den mission till Vladimir som visade sig vara en "mission impossible", just då, i varje fall. Jag kommer också att minnas våra telefonsamtal, morgon som kväll, på landet om sommaren, såväl som en julaftonsmorgon häromåret.

Du har också dragit till Dig intressanta personligheter som Marvin, Susan och Susanna, som också gjort beundransvärda insatser, var och en på sitt sätt, var och en med sitt temperament. Alla har de drivits av ambitionen att nå sanningen, och lösningen på denna gåta. Om de emellanåt må ha råkat reta en och annan tjänsteman är av mindre betydelse.

Jag har också uppskattat att se Din hustru Mati dela Ditt engagemang. Jag minns kvällen Ni båda besökte mig efter Jeltsins besök i Stockholm och Mati frågade om det nu var dags att sluta efterforskningsarbetet. Varken Du eller jag kunde svara ja på den frågan, då. Vitboken måste naturligtvis presenteras. Du har vid ett annat tillfälle sagt att vi borde hålla på till år 2000.

Jag är numera entledigad från uppdraget som medlem i arbetsgruppen. Ditt brev, med kopia av detta, skickar jag till Jan Lundvik, för hans, Lages och andras vidare tänkande och eventuella agerande. Du skrev i Ditt brev den 14 februari att jag kanske hade mera tid att tänka över dessa frågor här på Rikspolisstyrelsen. Det tvivlar jag på. Jag har visserligen tillgång till SÄPO:s arkiv, och har redan tillbringat flera timmar där, utan att ha gjort några egentliga fynd. Jag har helt enkelt sett det som före mig Carl Persson, Du själv och Susanna Berger gått igenom. Men nu är jag som sagt inte med i arbetsgruppen längre.

Guy, låt mig med dessa rader tacka Dig för samarbetet under dessa år. Det har varit stimulerande, även om vår uppgift ibland tett sig över måttan svår. Jag ser med spänning fram mot publiceringen av vitboken. Den kommer sannolikt inte att ge svar på alla frågor. Det är dock min uppfattning att den bör komma ut snart, förhoppningsvis till hösten. Om sanningen inte ges där, bör boken ändå bilda en gedigen grund för framtida historieforskning i ämnet. Självfallet kan jag personligen inte tappa intresset för vad som hände Din och Ninas bror Raoul. Samtidigt som förhoppningarna att finna honom vid liv blivit allt mindre med åren, har vidden av hans gärning hela tiden vuxit i människors medvetanden. Så även i mitt.

Värma hälsningar till en källa!
till dig
Matti
Martin Hallqvist

Professor Guy von Dardel
Home: 45 Route de Peney-Dessus;
CH-1242 Satigny Tel & Fax: 41+22-753 1619
Dacha: Rumiére, CH 1874 Champéry
Tel och fax 0041-25-792122

99-02-14

CH - 1242 Satigny 97-03-16

Reference:
My reference: Martin 970316
Concerns: Felande UD handlingar

Ambassadör Martin Hallqvist
Rikspolisstyrelsen
Polhemsgatan
S Stockholm Suède

Fax

Broder,

Jag har ägnat mig de sista dagarna att gå igenom mitt arkiv som för övrigt är i hopplös ordning, och därvid kommit på två brev till Dig från sommaren och hösten 1997 som jag inte tycks ha fått någon reaktion på från Dig.

Det rör sig om uppföljningen av min DN-artikel, där jag koncentrerade mig på de första månaderna efter januari 1945, då de som jag anser det de stora misstagen gjordes på svensk sida, och inte bara på Söderbloms, som väl gjorde så gott han kunde. Vad jag särskilt fäste mig vid är bristen på dokumentation av de åtgärder som vidtogs eller åtminstone diskuterades hemma på UD, sedan RW tagits om hand av ryssarna. Bristen på dokumentation är uppseendeväckande. Det lilla som finns begränsar sig till några anteckningar på den inkommande handlingen, ibland en signatur - oftast Sven Grafströms - men ingen hänvisning till vidtagna åtgärder eller följdhandlingar. Om som det hävdas de blå böckerna och dess efterföljare CD ROM är allt som finns måste slutsatsen bli att - i varje fall under de första 3 månaderna efter Raouls omhändertagande - UD inte vidtog eller ens övervägde några åtgärder för att få Raoul hemsänd.

Jag kan inte undgå slutsatsen att detta måste vara en missuppfattning, sannolikt därför att vi inte har hela materialet tillgängligt - trots alla försäkringar om att inget längre är avhemligt. Min misstanke är att vi fått se det in- och utkommande materialet från legationerna, men fortfarande inte vet mycket om aktiviteten bakom kulisserna i pol. och rättsavdelningarna och i Utrikesministerns och kabinetssekreterarens sekretariat, där dock rimligtvis det bör finnas argumentationen för de slutliga besluten - eller bristen på beslut - och motiven för dem.

Jag hoppas att Du kanske på Rikspolisstyrelsen har mera tid att tänka över dessa frågor, och kanske ge mig Dina synpunkter på dem.

Med hjärtliga hälsningar till Dig och Solveig

Guy von Dardel

Professor Guy von Dardel
Home: 45 Route de Peney-Dessus;
CH-1242 Satigny Tel & Fax: 41+22-753 1619
Dacha: Rumiére, CH 1874 Champéry
Tel och fax 0041-25-792122

Kopia

CH - 1242 Satigny 97-03-16

Your reference:

My reference: Martin 970316

Concerns: Vladimir

Ambassadör Martin Hallqvist
Pol. avd
Utrikesdepartementet
Box 1621
S-103 23 Stockholm Suede

Fax

Käre Martin,

Efter återkomsten från Moskva i går har jag på nytt börjat ägna mig åt arbetsgruppens delrapport och dess roll i en framtida fortsatt forskning när det gäller att klarlägga RW:s öde. Jag har mer och mer och mer blivit övertygad att vi låtit leda oss in på fel spår och att vi med det snaraste måste söka nya vägar.

Mitt resonemang är att vi inom den svensk ryska arbetsgruppen hela tiden utgått från att det är den ryska sidan som är helt ansvarig för Raouls öde och att det bara gäller att få den att komma fram med en någorlunda trovärdig version, som vi kan acceptera som en svensk ståndpunkt. I stället blir jag mer och mer övertygad om att svaret finns i ännu inte frisläppta svenska arkiv, som vi inte haft tillgång till, eventuellt också som Stolyarov antyder i icke officiella arkiv.

Om vi inte kan komma fram till en gemensam inställning av detta slag kommer jag att se mig nödsakad att i delrapporten för arbetsgruppens arbete anmäla en avvikande mening från gruppen i övrigt.

1) Omständigheterna kring Raouls försvinnande. Dessa är i första hand beskrivna av Dekanosofs not av 460114 enligt vilken han tagits under beskydd av ryska trupper i Budapest, och enligt amerikanska meddelanden 4450311 att han fängslats i Moskva.

2) Ett ytterst viktigt dokument är Söderbloms rapport Nr 233 till Cabinet av 45-04-14 i samband med ankomsten till Moskva av Budapestsvenskarna - utom Raoul. Rapporten är registrerad vid UD som Nr 168/15. Jag återger de två sista mest relevanta styckena 6 och 7, av vilka den förra särskilt förstrukits och försetts med ett "Obs !"

"Sex. Wallenberg, som var dödsdömd av pilkorsarna och tyskarna smög på eget initiativ över till ryssarna. Så snart han anträffades fick jag officiell underrättelse. Därefter synes Wallenberg ha avrest med bil till Debreczen (understruket av Cabinet (?)) och befaras ha omkommit under resan. Olika teorier finnas: bilolycka (mycket sannolikt), rånmord, bakhåll av pilkorsare etc. Jag fruktar att klarhet aldrig vinnes.

Sju. Det är angeläget att Anger skyndsamt författar en minutiös rapport och föredrager händelseförloppet för utrikesministern.

Söderblom

Jag vill göra följande kommentarer:

I punkt sex ges intrycket att Raoul Wallenbergs övergång till ryska sidan skedde oauktoriserat och i hemlighet. I verkligheten inväntade Raoul de ryska truppers ankomst och tog därefter kontakt med de ryska militära myndigheterna.

Söderblom erkänner sig också ha fått besked härom genom Dekansovs not, men ger sig därefter in på spekulationer om att RW skulle ha avrest till Debreczen och omkommit under resan, samt avslutar med det ominösa "Jag fruktar att klarhet aldrig vinnes."

Anmärkningsvärt är att Söderblom icke anger någon källa för dessa upplysningar. Det är sannolikt att de ursprungligen härrör från Kossuthradion, men knappast direkt, eftersom denna näppeligen kunde tas emot i Moskva och det är tveksamt om Moskvalegationen disponerade ungerskkunniga tolkar. Med tanke på innehållet i styck Sju förefaller det sannolikare att Söderblom fått upplysningarna från Per Anger, möjligen med tillägg av sina egna spekulationer.

Även om rapporten är adresserad till "Cabinet" finns det inget som tyder på att den lästs eller behandlats av kabinetssekreteraren; och i så fall av vilken, Boheman eller Sahlin! Den enda

Professor Guy von Dardel
em: 45 Route de Peney-Dessus;
CH-1242 Satigny Tel & Fax: 41+22-
753 1619

UD - Hallqvist Langlet
Kopia
CH - 1242 Satigny, 971003

Er referens:

Min referens: Hallqvist 970930

Beträffar: Alltjämt felande handlingar.

Ambassadör?
Kansliet Martin Hallqvist
Utrikesdepartementet
Stockholm

Fax 0468-203100

Broder,

Vår Stockholms resa för att titta på arkiven för några veckor sedan var tyckte jag mycket givande. Den rörde dock framförallt SÄPO:s och de militära iunderrättelsearkiven, medan UD:s arkiv, bl.a. av tidsskäl slapp relativt gynnsamt undan. Vi kunde inte ägna oss åt en så noggrann genomgång den här gången som vi skulle ha önskat.

Vi vet dock att det kommit till en hel del nya dokument, som exemplifierats av de finska dokumenten inför Gromykos memorandum, som finnarna släppt och som ju också publicerades i finsk och svensk press. Detta och en del andra UD-dokument har vi matats med av Lage under de senaste månaderna. Av avgörande betydelse är dock frågan: "Är detta allt, eller kommer bilden av RW:s öde att förbli en olöst gåta tills nästa omgång av frisläppning kommer".

För oss som utomstående är det svårt att veta, vad nytt material, som frisläppts av UD i den här omgången. I princip skulle man behöva gå igenom hela CD-ROM versionen och jämföra dokument för dokument med den gamla versionen så som den presenterats i de "blå böckerna" för att få klart för sig vad som frisläppts nyligen. Dessutom tillkommer osäkerhet om vilka sekretessgrader alljämt finns kvar att avhemliga och vilka dokument som ännu inte fallit för ålderstreck. Med denna osäkerhet är det givetvis mycket svårt att bilda sig en uppfattning om vad som hände.

Jag har ju i min DN-artikel påpekat att uppgifter ofta saknas om de åtgärder som vidtogs av UD som en följd av dokument från t.ex. Moskva ambassaden, t.ex. vid så viktiga händelser som Dekanosovs not. I en del fall finns det anteckningar på dokumenten men i regel bara

om vem som fått del av handlingarna, och nästan aldrig förslag eller beslut om åtgärder. Skall detta verkligen tolkas som att inga åtgärder vidtogs. Finns det kanske åtgärder redovisade på andra ställen i UD:s arkiv, och i så fall var och hur kan vi få ta del av dem?

En särskild fråga som man måste reda ut är Valdemar Langlets roll för vad som hände RW. I min tidningsartikel redovisade jag ju Vilmos Böhms rapport till UD om Langlets intervju för Kossuthradion, och den helt missvisande bild denna gav om RW:s ställning och roll. Jag har också fått tag i en del ytterligare dokument som belyser frågan, och som jag bifogar.

1) Från Nana Svartz dossier i Riksarkivet har jag genom tillmötesgående av hennes dotter, ~~har jag~~ fått en rapport av en ungersk kollega till henne som spontant vid Nannas besök i Budapest redogjorde för hur Langlets motarbetade RW.

2) En märkligt dokument av 970211 från en f.d. överkonstapel i Stockholm har kommit fram i mina föräldrars arkiv, som av en källa - vars pålitlighet jag inte vågar yttra mig om antyder att L. dels samlat en stor förmögenhet i Budapest, dels begått vissa oegentligheter i sitt arbete för Röda Korset, och slutligen antyder att Langlet tagit kontakt med ryssarna för att se till att RW icke skulle få tillfälle att avslöja Langlets verksamhet.

3) Ett oadresserad redogörelse av 570511 för Langlets roll kommer från Rudolph Philipp, som uppger att L. varit spion för Horthy innan han blev "extraordinärt skriv biträde hos svenska honorärkonsuln", och genom honom oavlönad representant för Svenska Röda Korset. Han tycks ha samarbetat nära med vår gamle bekant Tolsby Kutusov som enligt Philipp samarbetade med nazisterna i Belgien och med pilkorsarna.

Jag tror att det är värt att närmare undersöka Langlets roll. Vi borde t.ex. be att få se UD:s och Svenska Röda Korsets dossier om Langlet. När det gäller RW:s egen dossier hos SRK har det sagts att den överlämnats till UD, medan UD uppgivit att den inte kan återfinnas i dess arkiv. Jag tror också det skulle löna sig, bl. a. på basis av de nya uppgifterna att söka få fram nytt material om Langlet. Har t.ex. Per Anger och andra överlevande hörts om L? Finns det t.ex. ännu levande f.d. tjänstmän vid SRK som kan tänkas veta något?

4) Ett intressant PM av 5502-11 från en polsinspektör Ragnar Ekwall riktar franska anklagelser mot RW.

5) Ett brev av 44-07-18 från RW i Budapest till Lauer framgår att det råder en konflikt mellan RW och RW över 1,000,000 SFR!

Med hälsningar

kommentaren är att stycke 6 omgetts med ett "Obs!" och att en mening understrukits. Ingen signatur eller kommentar i övrigt!

Möjligen kan registret för inkommande handlingar ge upplysning vart dokumentet skickats för att åtgärdas innan arkivering, men detta register har vi inte haft tillgång till i arbetsgruppen.

Med hänsyn till innehållet i styck sju är det klart att Per Anger intar en central ställning när det gäller upplysningar om Raoul Wallenbergs öde. För att vara övertygande för Söderblom, som erhållit Dekanosovs lungnande meddelandet och sannolikt också det amerikanska beskedet att Raoul redan vore i Moskva, måste Anger för att övertyga honom, ha kommit med mycket upplysningar, som Söderblom ansett vara så viktiga att de snarast måste beskrivas i en minutiös rapport och även rapporteras direkt till utrikesministern.

Efter hemkomsten till Stockholm författade Per Anger dels en egen rapport av 45-04-20 "PM angående pilkorsöverfallet på beskickningen m. m." I denna omnämns dock RW överhuvudtaget icke. Per Anger kontrasignerade vidare en rapport "P. M. angående svenska beskickningens i Budapest verksamhet vid tiden närmast före och under den ryska ockupationen. Det framgår inte av rapporten vilka delar skrivits av Per Anger eller av Danielsson själv. I denna omnämns RW endast på ett ställe och även där utan namns nämnande:

"Den 15 januari föll Pestsidan och förbindelsen med beskickningens humanitära avdelning, som hade sitt säte där, avbröts. Dess chef hade enligt uppift redan några dagar tidigare uppnått kontakt med de ryska trupperna och iaktogs kort efter Pests fall med ryska officerare, men har sedan dess icke avhörts."

Ingen av dessa två rapporter som ingår i volym 4 av de frisläppta "blå böckerna" kan gärna vara den av Söderblom efterlysta minutiösa rapporten från Anger. Denna måste - om den existerar - finnas i ännu inte frisläppta UD-dokument om RW, och jag finner det ytterst viktigt att vi nu snarast får tillgång till dessa.

Söderbloms andra förslag i stycke sju att P. A. skulle föredra händelseförloppet för utrikesminister Günther måste ju rimligtvis också ha följts så snart P.A. återkom till Stockholm, och bör ju också rimligtvis ha efterlämnat några spår i Günthers eller Cabinets arkiv eller minnesanteckningar. Det är väl också rimligt antaga att Utrikesministern rapporterat en så viktig och unik fråga vidare till regeringen. Några uppgifter härom finns inte i de frisläppta UD arkiven, men bör givetvis finnas i andra, ännu inte frisläppta arkiv, t. ex stadsrådsarkivet.

Det hade varit önskvärt att medlemmarna av Budapestlegationen vid hemkomsten genomgått ett korsförhör, en regelrätt "debriefing" av erfarna utredare för att ur de olika framställningarna få fram en möjligast sann och fullständig analys av de olika uppgifter. Så synes emellertid icke ha skett, utan varje medlem av beskickningen har skrivit sin egen framställning oberoende av de andra.

Även om en 52 år förflutit sedan händelserna anser jag att en sådan intervju med de ännu överlevande, i första hand Per Anger, men även med Margareta Bauer, och Birgit Brulin, bör ske innan det är för sent. Ett sådant förhör bör dock ske under ledning av en vid förhörsteknik erfaren person t.ex. polisman.

Hälsningar

Guy von Dardel

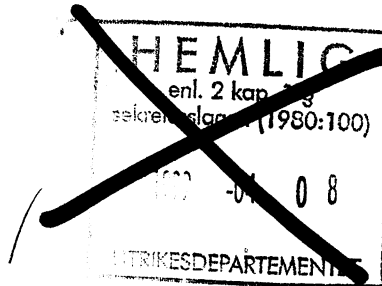
REGERINGSKANSLIET

1999-04-08

P2 Fr 1
EC
Sid. 1 (1)

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Ambassaden Budapest

ep 990408/5

Raoul Wallenberg: Inbjudan till Nanofvszky

Ambassadören från Lundvik

12
Du ombedes härmed till ambassadör Nanofvszky framföra en inbjudan från Lars Grundberg att besöka Stockholm för överläggningar om dels Raoul Wallenberg, dels läget i den forna Sovjetunionen och Östersjöområdet. Som tidpunkt föreslås från vår sida den 7 maj, alternativt den 21 maj.

Vår preliminära uppläggning är att ägna förmiddagen åt de politiska överläggningarna och efter lunch övergå till RW. Tyvärr går det inte något tidigt morgonplan från Budapest på fredagarna, så detta förutsätter att Nanofvszky kan ta sig hit senast kvällen innan. Om möjlighet därvid ges kan vi naturligtvis ha en informell RW-sittning redan första kvällen.

Jag sade Nanofvszky vid mitt samtal med honom att vi skulle vara tacksamma för all dokumentation han kunde ställa till vårt förfogande, och det kanske Du kan påminna honom om. Det kuvert jag fick av László Deseö då vi var hos Herrman innehöll en samling dokument från sovjetiska fängelser om Deseö senior. Beträffande Bethlen vore det intressant att få del av alla de dokument som finns på den ryska förteckning han på sin tid överlämnade till Sven Hirdman.

Cabinet

Délges:

Magnusson Riga
Hirdman Moskva

6kp 8/4

Postadress
103 39 STOCKHOLM
Besöksadress
Fredsgatan 6

Telefon
08 - 405 10 00
Telefax
08 - 723 11 76

E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex
105 90 MINFOR S

SVERIGES AMBASSAD
RIGA

Sid 1 (|)

1999-04-09 /

Handläggare: H Magnusson

a a
p

EC

UTRIKESDEPARTEMENTET

Avt.	Grupp	Mål
P	2	EU 1

Re Raoul Wallenberg: Susanne Berger

Till: EC (Lundvik)
Kopia: kabs, EI (L Olson)

1999-04-07

Jag håller med om att denna nya omständighet kan göra hennes medverkan problematisk. Kanske behöver man inte definitivt utesluta att hon genomför ett enda besök i Moskva före anställningens början, men det förefaller mig lämpligare att redan nu överlåta frågan om troféfonderna till historiker, i den mån S Mesinai inte vill ta fatt i någon aspekt. S Berger kan dock möjligen göra nytta även med bara ett besök när det gäller Vetenskapsakademiens arkiv (Mjasnikov).

Vi måste hantera frågan öppet och korrekt och diskutera den såväl med Berger själv som med Guy von Dardel och S Mesinai.

Möjligen kan man senare (men inte nu) nämna frågan direkt till ryssarna ("spela med öppna kort") för att se om de avger någon negativ reaktion.

MAGNUSSON

SVERIGES AMBASSAD
RIGA

1999-04-05

R18

UD/EC/Amb Jan Lundvik
990415
Delges
Lage Olson, ESEK
Guy von Dardel
Carl Persson
Susan Mésinai
Susanne Berger
Marvin Makinen
Foyer/Wallberg, Moskva

Ambassadör Jan Lundvik

UTRIKESDEPARTEMENTET-EC

Exp. 990415/MP

EC

Nr 957001		
1999-04-09		
Avd. <i>P</i>	Gr <i>2</i>	Mål <i>Eu</i>

Vittnesmål rörande Raoul Wallenberg.

(1 bil)

Broder,

Jag insänder uppteckning av samtal med Janis Rozkalns
och Ivars Zjukovskis rörande Raoul Wallenberg.
Tacksam i ingressen angivna personer delges.

Hans Magnusson
Hans Magnusson

Ex till:
Lundvik, EC
Haggård, P-L

77-99-0415/L

Facsimile Cover Sheet

To: Lage Olson EI/ESEK
Company: UD - Foreign Ministry
Phone: _____
Fax: 011-468-723-1176 a.a. / L

From: Susan Mesmai 104/009
Company: _____
Phone: 1-212-691-6436 99-04-14
Fax: _____

Date: April 14, 1999 P 2 Eu?
Pages Including this cover page: 1

Comments: Dear Lage, This is a repeated request for my reimbursables for the last trip to be made available to me this week, or by next Monday morning. The archivists are waiting for me to come to Washington and I have a place to stay for free which will not be the case if I postpone. Needless to say my hands are tied without this cash. More importantly, information of value is being lost.

Also I was up till 4:00 AM completing the Receipts July/August-September/October 1998. There are a great deal of them. If this money were available on Monday A.M. I could simultaneously give them this for the pouch and we could continue. Has the Public Records Office in London been paid? Thank you ST

REGERINGSKANSLIET

Ministry for Foreign Affairs

EU-ESEK

Lage Olson

Telephone +46 8 4053280

Stockholm, 9 April 1999

Ms Susan Mesina
123 Bank Street
New York, N.Y. 10014
U.S.A.

Fax No. 009 1 212 691 6436

009 1 212 645 7495 ✓

Honorariums and Taxes in 1998

Dear Susan,

Thank you for your fax of 5 April 1999. Your original paper version of this as well as your latest invoice were received by pouch today.

The honorariums of 1998 refer to the period 1 August - 31 December and they amounted to 15 000 USD (equivalent to about 120 000 SEK) out of which 2 003 USD (equivalent to about 16 000 SEK) were withheld in Swedish taxes. The sums paid before 1 August 1998 were given as grants and are thus not taxable.

A new agreement or decision will be made at the beginning of June covering the second half of 1999. We will then also address the issue of the size of your honorarium for the whole of 1999.

The income tax report from the Swedish tax authorities refers to December 1998 and reflects payments made by the Ministry for Foreign Affairs. It is obviously not complete for the whole period (1 August - 31 December 1998). You may very probably receive additional similar reports in the future. However, I do think that you could ignore this report for the time being and refer to the income report you have received from the Ministry for Foreign Affairs when addressing the American tax authorities.

Yours sincerely,

Lage Olson

Postal Address
SE-103 39 STOCKHOLM
SWEDEN

Telephone
+46 8 405 10 00

E-mail: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Visitors' address
Gustav Adolfs torg 1

Fax
+46 8 723 11 76

Telex
105 90 MINFOR S

Exp. 99-04-09

101/004-11 a.m./L

April 11, 1999

P 2 En¹

FACSIMILE TO: Amb. Lage Olson EI/ESEK
011-46. 8. 723-1176

FROM: Susan Ellen Mesina

Dear Lage, I am now simultaneously completing the receipts and doing my taxes, I was very happy to get your most recent fax and want to say that doing my taxes is a pleasure this year - it is completely thanks to your efforts.

I understand about waiting until June to decide on 1999.

Please, however I truly need to be reimbursed very quickly for this most recent trip. If I had handed the tickets and so over to Loffe at the Embassy she would have given me cash, I need this money for Washington and so on and, as I said, to pay people back, is this week possible?
Many thanks, Susan

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

1999-04-12

Handläggare: S. Lundvall

aa
P

Utrikesdepartementet

Ambassadör Jan Lundvik, EC

Ayd.	Grupp	Mål
P	2	Eu 1

(EC)

Raoul Wallenberg; Inbjudan till Nanofszky

Ert

1999-04-08

Ambassadör Nanofvszky tackar ja till inbjudan för överläggningar om dels Wallenberg, dels läget i forna Sovjetunionen och Östersjöområdet. Av de båda föreslagna besökstidpunkterna passar honom den 7 maj bäst även om han f n inte med all säkerhet vet hur länge han kan bli ianspråktagen av Europarådets jubileumsfirande. Sannolikt kommer detta dock inte att hindra honom från att resa till Stockholm den 6 maj och redan den första kvällen ha en informell RW-sittning. Föreslagen uppläggning den 7 maj passar honom utmärkt.

Nanofvszky emotser formell skriftlig inbjudan ställd till utrikesminister Martonyi och önskar själv kopia därav.

Han medför dokumentation enligt önskemålen i sista stycket i ovanciterade.

Carlsson

REGERINGSKANSLIET

ARKIVEXEMPLAR

Dnr	Avd	Grupp	Mål
1999-04-13	103/003	P 2	Eu ²

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)

Jan Lundvik

Telefon 08-405 3114

Professor Guy von Dårdel
45 Route de Peney-Dessus
CH-1242 Satigny
Suisse

Re: Raul Wallenberg

Käre Guy,

Från Martin Hallquist har jag fått kopia av hans brev till Dig den 1 april jämte de inkommande breven från Dig. Som efterträdare till Martin i RW-arbetsgruppen åligger det mig att besvara de frågor Du tagit upp.

Ett ständigt problem vid bedömningen av händelseförlopp i det förflutna är svårigheten att undvika efterkloket. Vår syn på vad som hänt färgas så lätt av det vi senare fått veta. Detta gäller inte minst den första tiden efter Raouls försvinnande. Till att börja med måste vi erinra oss den dåvarande situationen. Kriget gick in i sitt slutskede. Läget på den europeiska kontinenten var kaotiskt, och många millioner människor var på flykt. Legationen i Budapest hade upphört att fungera i slutet av 1944, och UD saknade uppgift om vad som hänt med legationspersonalen. Det sovjetiska meddelandet om att Raoul tagits om hand av de sovjetiska styrkorna kom i mitten av januari, hela två månader innan några säkra underrättelser om den övriga personalens öde förelåg. Under tiden fram till mitten av mars var det således ganska naturligt att man på UD inte primärt oroade sig för Raoul, som enligt vad man fått besked om var i säkerhet hos ryssarna, utan mera för de andra, som var spårlöst försvunna. Detta kommer tydligt till uttryck i ett telegram den 17.3.45 från UD till konsulatet i Wien, som lyder: "Wallenberg in Sicherheit seit einem Monat. Betreffend die Übrigen fehlt noch jede Nachricht." Det vi vet idag - att Raoul arresterats dagen efter att ryssarna lämnat besked om att han var i säkerhet och att de övriga skulle återfinnas i gott behåll - visste inte UD då. Först då den övriga personalen anlände från Moskva till Stockholm stod det helt klart att Raoul inte kom hem med de andra.

Postadress 103 39 Stockholm
Telefon 08 - 405 10 00

E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Besöksadress
Fredsgatan 6

Telefax
08-723 11 76

Telex
105 90 MINFOR S

Avsändn datum

Sign

Dep U 328 BCB Varberg 961052

☐ sv kurir☐ utl kurir☒ luftpost☐ vanlig post

990414

PP

1999-04-13

Du anser att bristen på dokumentation om åtgärder beträffande Raoul i detta skede är uppseendeväckande. Icke desto mindre återges i blåbok nr 4 ett betydande antal handlingar utvisande aktivitet från UD:s sida för att få klarhet i var legationspersonalen befann sig, nämligen

- 9.2 Instruktion till legationen i Moskva att söka inhämta upplysningar om Budapestpersonalens öde
- 17.2 Förnyad instruktion härom till legationen i Moskva
- 17.2 Instruktion till legationen i Rom om att förhöra sig i Vatikanen om man där hade några uppgifter
- 19.2 Fråga till legationen i Bukarest sedan där anländ rödakorsrepresentant uppgivit att Danielsson och Langlet varit välbehållna i Budapest den 3.2
- 23.2 Fråga till legationen i Berlin om personalen kan tänkas ha bortförts av tyskar eller pilkorsare
- 23.2 Instruktion till legationen i Moskva att förhöra sig om Danielsson befunnit sig på nuntiaturen
- 26.2 Instruktion till legationen i Moskva att förhöra sig om Danielsson sökt tillflykt till ett kloster
- 2.3 Meddelande från legationen i Bukarest att enligt resenär från Ungern skulle alla legationsmedlemmar utom Raoul vara välbehållna på nuntiaturen. Raoul uppgavs ha haft för avsikt att avresa med bil till okänd destination.
- 2.3 Detta meddelande vidarebefordras till legationen i Berlin med ordalydelsen "alla medlemmar Budapestlegationen utom Wallenberg som tidigare anträffats befinna sig nuntiaturen välbehållna"
- 3.3 Med samma formulering underrättas även legationen i Moskva
- 11.3 Instruktion till legationen i Moskva att undersöka ett meddelande från Bukarest om att "Danielsson détenu environ 20 février"
- 17.3 Instruktion till legationen i Moskva att "energiskt begära besked" med anledning av motsägande rykten om var Danielsson, Anger, Wallenberg befinner sig
- 19.3 Instruktion till legationen i Bukarest att hos ungerska regeringen och andra kanaler söka information om Danielsson, Anger, Wallenberg och övrig legationspersonal
- 22.3 Meddelande från legationen i Bukarest att Budapestpersonalen (utom Raoul) anlänt till Timisoara
- 26.3 Meddelande från legationen i Moskva att beskedet från Bukarest vidarebefordrats till sovjetiska vederbörande, liksom att "sekreterare Wallenberg, enligt vad legationen i Bukarest meddelat, varit försvunnen sedan den 17 januari, då han sade sig ämna avresa i bil"

1999-04-13

- 27.3 Meddelande från legationen i Bukarest att Budapestpersonalen ankommit dit
- 27.3 Instruktion till legationen i Moskva att mot bakgrund av de övrigas ankomst till Bukarest särskilt angeläget erhålla upplysningar om Raoul
- 14.4 Meddelande från legationen i Moskva om Budapestpersonalens ankomst dit. Se mera nedan
- 21.4 Instruktion till legationen i Moskva att med hänvisning till Dekanozovs meddelande den 17.1 begära noggrann undersökning av Raouls vidare öden

Av parafferna på dessa handlingar framgår att de allra flesta passerat flera av departementets ledande tjänstemän och i många fall också utrikesministern. Man kan ha olika uppfattning om effektiviteten av det som gjordes, men ovanstående lista visar att en rad dokumenterade åtgärder vidtogs för att efterforska den försvunna legationspersonalen inklusive Raoul.

I Ditt brev till Martin Hallquist 97-03-16 tar Du ganska utförligt upp Söderbloms telegram den 14.4, i vilket han meddelar att legationspersonalen från Budapest passerat Moskva. Jag kommenterar i det följande Dina synpunkter och inleder med ett generellt påpekande att formuleringarna i telegrammet är Söderbloms och återger inte UD:s bedömning.

- Du skriver: *"I punkt sex ges intrycket att Raoul Wallenbergs övergång till ryska sidan skedde oauktoriserat och i hemlighet. I verkligheten inväntade Raoul de ryska truppernas ankomst och tog därefter kontakt med de ryska militära myndigheterna. Söderblom erkänner sig också ha fått besked härom genom Dekanozovs not...."* Här felrefererar Du Söderblom, som endast skrivit att han fick officiell underrättelse så snart Raoul anträffats. Detta må synas vara en obetydlig detalj, men när vi sysslar med textanalys måste vi se upp med glidningar av detta slag.

- Du konstaterar helt korrekt att Söderblom inte anger någon källa för sina spekulationer om att Raoul skulle ha omkommit på väg till Debrecen. Därefter spekulerar Du själv om Söderbloms källor och menar att de är indirekt Kossuthradion och direkt Per Anger. På den senare punkten kan vi kontrollera detta genom att fråga Per Anger, och hans svar är nej, han hade varit isolerad från Raoul sedan början av januari och hade ingen aning om vad som hänt honom. Vi bör hålla i minnet vad som på föregående sida nämnts om att UD den 17.3 informerat Söderblom om att motsägande rykten cirkulerade om var Danielsson, Anger och Wallenberg befann sig. Det är fullt tänkbart att dessa rykten

1999-04-13

nått Moskva, särskilt mot bakgrund av att ryssarna hade ett uppenbart intresse av att sprida rykten om att Raoul omkommit.

- Du refererar Söderbloms rapport på ett sätt som tyder på att Du inte har helt klart för Dig hur UD fungerar. "Cabinet" är sålunda sedan gammalt UD:s telegramadress och har ingenting med kabinetssekreteraren att göra. Alla telegram till UD adresseras till Cabinet, och kabinetssekreteraren läser endast en bråkdel av dem. Inkommande diarium innehåller inga uppgifter om delgivning eller åtgärd. Detta skall antecknas på handlingen eller därtill fogad delgivningslista. Det stämmer inte att ingenting tyder på att rapporten lästs eller behandlats av kabinetssekreteraren. UD:s inkommande originalexemplar är påtecknat att X (dvs utrikesministern) och Boheman sett, och vad den förre beträffar är det till yttermera visso även påstämplat "Exc vidit". Det har också påtecknats "Delgivit Fallenius, Grafström", och det bär Engzells och ytterligare två paraffer. Av naturliga skäl står inte detta på Moskva-legationens arkivexemplar.

- Innehållet i stycket sju klargör inte att *"Per Anger intar en central ställning när det gäller upplysningar om Raoul Wallenbergs öde"*. Även om det skulle varit Söderbloms uppfattning är det inte något som han skulle varit primärt skickad att bedöma. Betraktar man telegrammet i sin helhet är det emellertid troligare att vad Söderblom syftar på i stycket sju är en redogörelse för Budapestlegationens upplevelser under pilkorsarna och ryssarna, och detta är också vad Danielsson och Anger författade en rapport om.

- Att Söderblom till UD föreslår något betyder inte att det därmed också verkställs. Legationspersonalen från Budapest var inte underordnad sändebudet i Moskva utan agerade vid hemkomsten till Stockholm på de instruktioner UD gav. Samtliga hemvändande mottogs av Günther, som lyssnade till deras skildring av sina upplevelser med huvudvikten vid pilkorsarnas skräckvälde. Günther var känd för att sällan göra anteckningar, och i det här fallet visste han dessutom att genomgångar skulle göras med de hemvändande. I den mån han berättade något för regeringskollegerna har han inte behövt något skriftligt underlag. Din användning av ordet "rimligtvis" leder därför helt fel. Det är möjligt att det vore rimligt att göra uppteckningar vid varje muntlig föredragning, men det sker inte, det är inte så svensk statsförvaltning fungerar, och därför finns inte de handlingar Du anser rimligtvis borde finnas.

I brevets början för Du ett för mig svårförståeligt resonemang om att det inte är ryssarna som är helt ansvariga för Raouls öde utan att svaret - och

1999-04-13

en del av ansvaret? - skulle stå att finna i icke frisläppta svenska arkiv. Här gäller det att hålla i sär begreppen. Ansvaret för Raouls öde påtog sig t o m sovjetregeringen, och den ryska regeringen har inte anmält avvikande ståndpunkt. Det var ryssarna som förde Raoul till Moskva och höll honom fängslad där. Det var ryssarna som gav lögnaktiga besked om att de ingenting visste om honom, och det är i ryskt förvar han försvunnit. Ansvaret för Raouls öde åvilar därmed ryssarna och inga andra.

Vad Du åsyftar är, gissar jag, att det på något sätt i svensk hand ännu skulle finnas hemliga uppgifter om Raoul, som skulle ha kunnat leda till hans frigivning om de kommit till användning. Man kan mycket väl hävda att framför allt under de första åren skulle ett annat svenskt agerande kanske ha varit lyckosammare, men det är inte detsamma som att gåtans lösning skulle stå att finna i svenska arkiv, än mindre att detta skulle kunna innebära ett reducerat ansvar för ryssarna.

Men låt oss fortsätta diskussionen kring dessa frågor. Jag står till Ditt förfogande.

Med vänlig hälsning

Jan Lundvik

Jan Lundvik

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

EF
P 2 EU 1
EC

Ambassaden Riga
Kopia: Kabs, Olson ESEK

europachef

RW-gruppens fortsättning

Magnusson från Lundvik.

Vi har båda fått del av expeditionschefens cirkulärtelegram om resursplaneringen inför det svenska EU-ordförandeskapet. Det stärker naturligtvis ytterligare vår föresats att under första halvåret 2000 avsluta den svensk-ryska arbetsgruppens arbete med offentliggörandet av dess slutrapport. Eftersom den med all sannolikhet inte kommer att skapa slutlig klarhet om Raoul Wallenbergs öde bör rapporten också innehålla förslag om forskningsarbetets fortsättning.

Det kan vara på sin plats att börja tänka på detta redan nu, och jag hoppas att vi i samband med Nanofvzskys besök skall få tillfälle till en ingående diskussion både sinsemellan och med kabs. I det följande ger jag några inledande synpunkter och är tacksam för kommentarer.

För det första bör så vitt jag kan se den formella ledningen av forskningsarbetet alltjämt ligga i UD, eftersom därmed markeras att det är svenska regeringens oförändrade strävan att skapa klarhet om Raoul Wallenbergs öde. Vi måste också bevara en kanal till de ryska myndigheterna. Av naturliga skäl får historikerna en viktigare roll än vad som hittills varit fallet, eftersom det gäller ett händelseförlopp som till stora delar ligger ett halvsekel tillbaka i tiden. Man skulle kunna tänka sig att upprätta en styrkommitté av historiker med vars hjälp olika forskningsuppdrag fördelas med utgångspunkt bl a i arbetsgruppens slutrapport. Hänsyn bör också tas till den internationella förintelseforskningen. UD:s traditionella roll som operativ handläggare kvarstår givetvis. Därutöver är det en viktig uppgift att presentera olika

1999-04-12

åtgärder för hugfästade av Raoul Wallenbergs minne som t ex stipendiefonder, instiftande av pris eller vad det kan bli.

Vad personella resurser beträffar kan man tänka sig olika varianter såsom att samarbeta med RW-arkivet i Uppsala, be några historieprofessorer om förslag på duktiga doktorander, etablera samarbete med utländska institutioner samt naturligtvis - och det gäller inte minst den förestående övergångsperioden - anlita vår historiker i huset, dvs Krister Wahlbäck. För departementets egen del tror jag att den lösning som valdes genom uppdraget till mig kan vara lämplig också på sikt, dvs att man utser en pensionerad eller hemtagen ambassadör, gärna historiskt intresserad, till senior handläggare och ordförande i en eventuell styrkommitté.

Cabinet

REGERINGSKANSLIET

ARKIVEXEMPLAR

Dnr 104/001	Avd	Grupp	Mål
1999-04-14		P 2	Eu ¹

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Ambassadör Hans Magnusson
Riga

(EC)

Raoul Wallenberg

4 bil.

För Din kännedom översändes härmed en brevväxling mellan Guy von Dardel, Martin Hallquist och mig själv.

Härliga hälsningar
Jan Lundvik
Jan Lundvik

Delges Kabs
Hirdman Moskva
Olson ESEK
Hallquist RPS

Postadress 103 39 Stockholm
Telefon 08-405 10 00

E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Besöksadress Avsänd med
Fredsgatan 6

Telefax 08-723 11 76
☐ utl kurir

Telex 105 90 MINFOR S
☐ luftpost ☐ vanlig post

Avsändn datum Sign

Dep U 328 BCB Varberg 961052

☒ sv kurir

990414

PP

Delger:

Lundvik, EC

Olson, EU-ESEK

21p. 99-04-08

Stockholm
1 april 1999
Skärtorsdag

Professor Guy von Dardel
45 Route de Peney-Dessus
CH-1242 Satigny
fax 41+22-753 1619

Käre Guy,

Tack för Ditt brev den 14 februari, alltför länge obesvarat. Har sökt nå Dig ett par gånger per telefon. Senaste gången växlade jag några ord med Mati.

I brevet hänvisar Du till tidigare brev där Du tagit upp samma frågor som i detta senaste. De breven bör ha delgivits främst de svenska medlemmarna i arbetsgruppen. Frågorna har som Du vet diskuterats flera gånger vid våra möten på den svenska sida.

Du misstänker att det finns material på UD från 1945 som inte skulle ha släppts, dokument av vilka det framgår hur man diskuterat olika strategier för hur man skulle finna Raoul, och där det möjligen skulle finnas viktiga ledtrådar för vårt arbete. Att det skulle finnas sådant material har förvisso förnekats från ansvarigt håll på UD. Det är omöjligt för mig att se vilka motiven skulle vara till att dölja dokumentation. Skulle man vilja skydda för länge sedan döda kollegers rykte? Vore det viktigare än att finna sanningen om Raouls öde? Skulle mina överordnade ha låtit mig hålla på med arbetet under dessa år, och samtidigt medvetet undanhållit mig viktig dokumentation? Skulle Hans Magnusson och Lage Olson, nu också Jan Lundvik, och alla tjänstemän före oss ha fått arbeta i alla dessa år på att finna en sanning, till vilken viktiga ledtrådar faktiskt legat fördolda för oss i något valv i det hus vi suttit? Det finner jag ytterst osannolikt. Pierre Schori, Lars-Åke Nilsson och Jan Eliasson har varit kabinettsskreterare under den tid jag haft med Wallenberg-ärendet att göra, och samtliga har varit högst pådrivande i denna sak, med ambitionen för ögonen att utröna sanningen, och att göra det under största möjliga öppenhet. Företrädare till de ovan nämnda, vilka jag talat med, från Arne S Lundberg till Leif Leifland, har varit besjälade av samma ambition, fast de verkade under helt andra betingelser, utan möjlighet till samarbete med den andra, dåförtiden sovjetiska sidan. Det satte gränser för både arbete och öppenhet.

Ovan satte jag många frågetecken i ett svep, men antagligen var det inte nog för att räta ut Dina egna. På ett tidigt stadium ställde jag mig frågan om det inte trots allt fanns intressant dokumentation på UD som *inte* återfanns i Wallenberg- eller andra dossierer. Jag hörde mig för hos dem som kunde tänkas veta, och fick även själv leta igenom det av polledningens kassaskåp där särskilt känsligt material skulle finnas. Men inte fann jag något om RW i det skåpet! Inte så mycket annat intressant heller, för den delen.

När vi hade vårt möte den 8 januari berättade Jan Lundvik om hur litet det svenska utrikesdepartementet var förr, och hur informellt man arbetade. I större länders utrikesförvaltningar var det en annan sak, där fästes mycket mera på papper, som slussades genom hierarkiska system. Man hade i UD säkert långa diskussioner om vad som kunde ha hänt Raoul, utan att det skrevs promemorior. Om dessa diskussioner sedan resulterade i ett

agerande som man kunde ha skäl att förvänta sig, är en annan fråga, som redan besvarats med nej, också från officiellt svenskt håll. Men det var ingalunda lätt att vara proaktiv med utsikt till framgång gentemot Stalins Sovjetunion. Det är ytterligare en annan fråga.

Sist och slutligen är det i Moskva som sanningen finns, om den fortfarande finns. Den sanningen måste alltså sökas tillsammans med ryssarna, vilket vi gjort i snart ett decennium på ett utomordentligt ingående sätt. Vi brukade säga att ingen sten skall lämnas ovänd. Många stenar har vänts, några inte bara en, utan flera gånger. Till och med småsten och grus har blivit föremål för vår uppmärksamhet.

I detta arbete har jag ofta haft anledning att beundra Ditt vetenskapliga skarpsinne, Din energi som aldrig tycks sina - och Din humor mitt upp i allt. Jag kommer att minnas våra sammanträden i Stockholm och Moskva, den mission till Vladimir som visade sig vara en "mission impossible", just då, i varje fall. Jag kommer också att minnas våra telefonsamtal, morgon som kväll, på landet om sommaren, såväl som en julaftonsmorgon häromåret.

Du har också dragit till Dig intressanta personligheter som Marvin, Susan och Susanna, som också gjort beundransvärda insatser, var och en på sitt sätt, var och en med sitt temperament. Alla har de drivits av ambitionen att nå sanningen, och lösningen på denna gåta. Om de emellanåt må ha råkat reta en och annan tjänsteman är av mindre betydelse.

Jag har också uppskattat att se Din hustru Mati dela Ditt engagemang. Jag minns kvällen Ni båda besökte mig efter Jeltsins besök i Stockholm och Mati frågade om det nu var dags att sluta efterforskningsarbetet. Varken Du eller jag kunde svara ja på den frågan, då. Vitboken måste naturligtvis presenteras. Du har vid ett annat tillfälle sagt att vi borde hålla på till år 2000.

Jag är numera entledigad från uppdraget som medlem i arbetsgruppen. Ditt brev, med kopia av detta, skickar jag till Jan Lundvik, för hans, Lages och andras vidare tänkande och eventuella agerande. Du skrev i Ditt brev den 14 februari att jag kanske hade mera tid att tänka över dessa frågor här på Rikspolisstyrelsen. Det tvivlar jag på. Jag har visserligen tillgång till SÄPO:s arkiv, och har redan tillbringat flera timmar där, utan att ha gjort några egentliga fynd. Jag har helt enkelt sett det som före mig Carl Persson, Du själv och Susanna Berger gått igenom. Men nu är jag som sagt inte med i arbetsgruppen längre.

Guy, låt mig med dessa rader tacka Dig för samarbetet under dessa år. Det har varit stimulerande, även om vår uppgift ibland tett sig över måttan svår. Jag ser med spänning fram mot publiceringen av vitboken. Den kommer sannolikt inte att ge svar på alla frågor. Det är dock min uppfattning att den bör komma ut snart, förhoppningsvis till hösten. Om sanningen inte ges där, bör boken ändå bilda en gedigen grund för framtida historieforskning i ämnet. Självfallet kan jag personligen inte tappa intresset för vad som hände Din och Ninas bror Raoul. Samtidigt som förhoppningarna att finna honom vid liv blivit allt mindre med åren, har vidden av hans gärning hela tiden vuxit i människors medvetanden. Så även i mitt.

Värma hälsningarna till er båda!
Hilary
Mati
Martin Hallqvist

Professor Guy von Dardel
Home: 45 Route de Peney-Dessus;
CH-1242 Satigny Tel & Fax: 41+22-753 1619
Dacha: Rumiere, CH 1874 Champéry
Tel och fax 0041-25-792122

99-02-14

CH - 1242 Satigny 97-03-16

Reference:
Reference: Martin 970316
Contact: Felande UD handlingar

Ambassadör Martin Hallqvist
Rikspolisstyrelsen
Polhemsgatan
S Stockholm Suède

Fax

Broder,

Jag har ägnat mig de sista dagarna att gå igenom mitt arkiv som för övrigt är i hopplös ordning, och därvid kommit på två brev till Dig från sommaren och hösten 1997 som jag inte tycks ha fått någon reaktion på från Dig.

Det rör sig om uppföljningen av min DN-artikel, där jag koncentrerade mig på de första månaderna efter januari 1945, då de som jag anser det de stora misstagen gjordes på svensk sida, och inte bara på Söderbloms, som väl gjorde så gott han kunde. Vad jag särskilt fäste mig vid är bristen på dokumentation av de åtgärder som vidtogs eller åtminstone diskuterades hemma på UD, sedan RW tagits om hand av ryssarna. Bristen på dokumentation är uppseendeväckande. Det lilla som finns begränsar sig till några anteckningar på den inkommande handlingen, ibland en signatur - oftast Sven Grafströms - men ingen hänvisning till vidtagna åtgärder eller följdhandlingar. Om som det hävdas de blå böckerna och dess efterföljare CD ROM är allt som finns måste slutsatsen bli att - i varje fall under de första 3 månaderna efter Raouls omhändertagande - UD inte vidtog eller ens övervägde några åtgärder för att få Raoul hemsänd.

Jag kan inte undgå slutsatsen att detta måste vara en missuppfattning, sannolikt därför att vi inte har hela materialet tillgängligt - trots alla försäkringar om att inget längre är avhemligat. Min misstanke är att vi fått se det in- och utkommande materialet från legationerna, men fortfarande inte vet mycket om aktiviteten bakom kulisserna i pol. och rättsavdelningarna och i Utrikesministerns och kabinetssekreterarens sekretariat, där dock rimligtvis det bör finnas argumentationen för de slutliga besluten - eller bristen på beslut - och motiven för dem.

Jag hoppas att Du kanske på Rikspolisstyrelsen har mera tid att tänka över dessa frågor, och kanske ge mig Dina synpunkter på dem.

Med hjärtliga hälsningar till Dig och Solveig

Guy von Dardel

Professor Guy von Dardel
Home: 45 Route de Peney-Dessus;
CH-1242 Satigny Tel & Fax: 41+22-753 1619
Dacha: Rumiere, CH 1874 Champéry
Tel och fax 0041-25-792122

Kopia

CH - 1242 Satigny 97-03-16

Your reference:

My reference: Martin 970316

Concerns: Vladimir

Ambassadör Martin Hallqvist
Pol. avd
Utrikesdepartementet
Box 1621
S-103 23 Stockholm Suede

Fax

Käre Martin,

Efter återkomsten från Moskva i går har jag på nytt börjat ägna mig åt arbetsgruppens delrapport och dess roll i en framtida fortsatt forskning när det gäller att klarlägga RW:s öde. Jag har mer och mer och mer blivit övertygad att vi låtit leda oss in på fel spår och att vi med det snaraste måste söka nya vägar.

Mitt resonemang är att vi inom den svensk ryska arbetsgruppen hela tiden utgått från att det är den ryska sidan som är helt ansvarig för Raouls öde och att det bara gäller att få den att komma fram med en någorlunda trovärdig version, som vi kan acceptera som en svensk ståndpunkt. I stället blir jag mer och mer övertygad om att svaret finns i ännu inte frisläppta svenska arkiv, som vi inte haft tillgång till, eventuellt också som Stolyarov antyder i icke officiella arkiv.

Om vi inte kan komma fram till en gemensam inställning av detta slag kommer jag att se mig nödsakad att i delrapporten för arbetsgruppens arbete anmäla en avvikande mening från gruppen i övrigt.

1) Omständigheterna kring Raouls försvinnande. Dessa är i första hand beskrivna av Dekanosofs not av 460114 enligt vilken han tagits under beskydd av ryska trupper i Budapest, och enligt amerikanska meddelanden 4450311 att han fängslats i Moskva.

2) Ett ytterst viktigt dokument är Söderbloms rapport Nr 233 till Cabinet av 45-04-14 i samband med ankomsten till Moskva av Budapestsvensarna - utom Raoul. Rapporten är registrerad vid UD som Nr 168/15. Jag återger de två sista mest relevanta styckena 6 och 7, av vilka den förra särskilt förstruktits och försetts med ett "Obs!"

"Sex. Wallenberg, som var dödsdömd av pilkorsarna och tyskarna smög på eget initiativ över till ryssarna. Så snart han anträffades fick jag officiell underrättelse. Därefter synes Wallenberg ha avrest med bil till Debreczen (understruket av Cabinet (?)) och befaras ha omkommit under resan. Olika teorier finns: bilolycka (mycket sannolikt), rån/mord, bakhåll av pilkorsare etc. Jag fruktar att klarhet aldrig vinnes.

Sju. Det är angeläget att Anger skyndsamt författar en minutiös rapport och föredrager händelseförloppet för utrikesministern.

Söderblom

Jag vill göra följande kommentarer:

I punkt sex ges intrycket att Raoul Wallenbergs övergång till ryska sidan skedde oauktoriserat och i hemlighet. I verkligheten inväntade Raoul de ryska truppers ankomst och tog därefter kontakt med de ryska militära myndigheterna.

Söderblom erkänner sig också ha fått besked härom genom Dekanosovs not, men ger sig därefter in på spekulationer om att RW skulle ha avrest till Debreczen och omkommit under resan, samt avslutar med det ominösa "Jag fruktar att klarhet aldrig vinnes."

Anmärkningsvärt är att Söderblom icke anger någon källa för dessa upplysningar. Det är sannolikt att de ursprungligen härrör från Kossuthradion, men knappast direkt, eftersom denna näppeligen kunde tas emot i Moskva och det är tveksamt om Moskvalegationen disponerade ungerskkunniga tolkar. Med tanke på innehållet i styck Sju förefaller det sannolikare att Söderblom fått upplysningarna från Per Anger, möjligen med tillägg av sina egna spekulationer.

Även om rapporten är adresserad till "Cabinet" finns det inget som tyder på att den lästs eller behandlats av kabinetssekreteraren, och i så fall av vilken, Boheman eller Sahlin! Den enda

kommentaren är att stycke 6 omgetts med ett "Obs!" och att en mening understrukits. Ingen signatur eller kommentar i övrigt!

Möjligen kan registret för inkommande handlingar ge upplysning vart dokumentet skickats för att åtgärdas innan arkivering, men detta register har vi inte haft tillgång till i arbetsgruppen.

Med hänsyn till innehållet i styck sju är det klart att Per Anger intar en central ställning när det gäller upplysningar om Raoul Wallenbergs öde. För att vara övertygande för Söderblom, som erhållit Dekanosovs lungnande meddelandet och sannolikt också det amerikanska beskedet att Raoul redan vore i Moskva, måste Anger för att övertyga honom, ha kommit med mycket upplysningar, som Söderblom ansett vara så viktiga att de snarast måste beskrivas i en minutiös rapport och även rapporteras direkt till utrikesministern.

Efter hemkomsten till Stockholm författade Per Anger dels en egen rapport av 45-04-20 "PM angående pilkorsöverfallet på beskickningen m. m." I denna omnämns dock RW överhuvudtaget icke. Per Anger kontrasterade vidare en rapport "P. M. angående svenska beskickningens i Budapest verksamhet vid tiden närmast före och under den ryska ockupationen. Det framgår inte av rapporten vilka delar skrivits av Per Anger eller av Danielsson själv. I denna omnämns RW endast på ett ställe och även där utan namns nämnande:

"Den 15 januari föll Pestsidan och förbindelsen med beskickningens humanitära avdelning, som hade sitt säte där, avbröts. Dess chef hade enligt uppift redan några dagar tidigare uppnått kontakt med de ryska trupperna och iaktogs kort efter Pests fall med ryska officerare, men har sedan dess icke avhört."

Ingen av dessa två rapporter som ingår i volym 4 av de frisläppta "blå böckerna" kan gärna vara den av Söderblom efterlysta minutiösa rapporten från Anger. Denna måste - om den existerar - finnas i ännu inte frisläppta UD-dokument om RW, och jag finner det ytterst viktigt att vi nu snarast får tillgång till dessa.

Söderbloms andra förslag i stycke sju att P. A. skulle föredra händelseförloppet för utrikesminister Günther måste ju rimligtvis också ha följts så snart P.A. återkom till Stockholm, och bör ju också rimligtvis ha efterlämnat några spår i Günthers eller Cabinets arkiv eller minnesanteckningar. Det är väl också rimligt antaga att Utrikesministern rapporterat en så viktig och unik fråga vidare till regeringen. Några uppgifter härom finns inte i de frisläppta UD arkiven, men bör givetvis finnas i andra, ännu inte frisläppta arkiv, t. ex stadsrådsarkivet.

Det hade varit önskvärt att medlemmarna av Budapestlegationen vid hemkomsten genomgått ett korsförhör, en regelrätt "debriefing" av erfarna utredare för att ur de olika framställningarna få fram en möjligast sann och fullständig analys av de olika uppgifter. Så synes emellertid icke ha skett, utan varje medlem av beskickningen har skrivit sin egen framställning oberoende av de andra.

Även om en 52 år förflutit sedan händelserna anser jag att en sådan intervju med de ännu överlevande, i första hand Per Anger, men även med Margareta Bauer, och Birgit Brulin, bör ske innan det är för sent. Ett sådant förhör bör dock ske under ledning av en vid förhörsteknik erfaren person t.ex. polisman.

Hälsningar

Guy von Dardel

Professor Guy von Dardel
Hem: 45 Route de Peney-Dessus;
CH-1242 Satigny Tel & Fax: 41+22-
753 1619

UD - Hallqvist

Langled

CH - 1242 Satigny, 971003

Kopia

Er referens:

Min referens: Hallqvist 970930

Beträffar: Alltjämt felande handlingar.

Ambassadör?
Kansliet Martin Hallqvist
Utrikesdepartementet
Stockholm

Fax 0468-203100

Broder,

Vår Stockholms resa för att titta på arkiven för några veckor sedan var tyckte jag mycket givande. Den rörde dock framförallt SÄPO:s och de militära iunderrättelsearkiven, medan UD:s arkiv, bl.a. av tidsskäl slapp relativt gynnsamt undan. Vi kunde hann inte ägna oss åt en så noggrann genomgång den här gången som vi skulle ha önskat.

Vi vet dock att det kommit till en hel del nya dokument, som exemplifierats av de finska dokumenten inför Gromykos memorandum, som finnarna släppt och som ju också publicerades i finsk och svensk press. Detta och en del andra UD-dokument har vi matats med av Lage under de senaste månaderna. Av avgörande betydelse är dock frågan: "Är detta allt, eller kommer bilden av RW:s öde att förbli en olöst gåta tills nästa omgång av frisläppning kommer".

För oss som utomstående är det svårt att veta, vad nytt material, som frisläppts av UD i den här omgången. I princip skulle man behöva gå igenom hela CD-ROM versionen och jämföra dokument för dokument med den gamla versionen så som den presenterats i de "blå böckerna" för att få klart för sig vad som frisläppts nyligen. Dessutom tillkommer osäkerhet om vilka sekretessgrader alljämt finns kvar att avhemliga och vilka dokument som ännu inte fallit för ålderstreck. Med denna osäkerhet är det givetvis mycket svårt att bilda sig en uppfattning om vad som hände.

Jag har ju i min DN-artikel påpekat att uppgifter ofta saknas om de åtgärder som vidtogs av UD som en följd av dokument från t.ex. Moskva ambassaden, t.ex. vid så viktiga händelser som Dekanosovs not. I en del fall finns det anteckningar på dokumenten men i regel bara

om vem som fått del av handlingarna, och nästan aldrig förslag eller beslut om åtgärder. Skall detta verkligen tolkas som att inga åtgärder vidtogs. Finns det kanske åtgärder redovisade på andra ställen i UD:s arkiv, och i så fall var och hur kan vi få ta del av dem?

En särskild fråga som man måste reda ut är Valdemar Langlets roll för vad som hände RW. I min tidningsartikel redovisade jag ju Vilmos Böhm:s rapport till UD om Langlets intervju för Kossuthradion, och den helt missvisande bild denna gav om RW:s ställning och roll. Jag har också fått tag i en del ytterligare dokument som belyser frågan, och som jag bifogar.

- 1) Från Nana Svartz dossier i Riksarkivet har jag genom tillmötesgående av hennes dotter, ~~har jag~~ fått en rapport av en ungersk kollega till henne som spontant vid Nannas besök i Budapest redogjorde för hur Langlets motarbetade RW.
- 2) En märkligt dokument av 970211 från en f.d. överkonstapel i Stockholm har kommit fram i mina föräldrars arkiv, som av en källa - vars pålitlighet jag inte vågar yttra mig om antyder att L. dels samlat en stor förmögenhet i Budapest, dels begått vissa oegentligheter i sitt arbete för Röda Korset, och slutligen antyder att Langlet tagit kontakt med ryssarna för att se till att RW icke skulle få tillfälle att avslöja Langlets verksamhet.
- 3) Ett oadresserad redogörelse av 570511 för Langlets roll kommer från Rudolph Philipp, som uppger att L. varit spion för Horthy innan han blev "extraordinärt skriv biträde hos svenska honorärkonsuln", och genom honom oavlönad representant för Svenska Röda Korset. Han tycks ha samarbetat nära med vår gamle bekant Tolsöy Kutusov som enligt Philipp samarbetade med nazisterna i Belgien och med pilkorsarna.

Jag tror att det är värt att närmare undersöka Langlets roll. Vi borde t.ex. be att få se UD:s och Svenska Röda Korsets dossier om Langlet. När det gäller RW:s egen dossier hos SRK har det sagts att den överlämnats till UD, medan UD uppgivit att den inte kan återfinnas i dess arkiv. Jag tror också det skulle löna sig, bl. a. på basis av de nya uppgifterna att söka få fram nytt material om Langlet. Har t.ex. Per Anger och andra överlevande hörts om L? Finns det t.ex. ännu levande f.d. tjänstmän vid SRK som kan tänkas veta något?

4) Ett intressant PM av 5502-11 från en pol. chefsintendent Ragnar Enwall riktad mot RW
från anklagelser mot RW

5) Jag blev av 44-07-18 från RW i Budapest till Lunds förmåga att del råder en konflikt mellan RW och RW över 1,000,000 SFR!

Med hälsningar

REGERINGSKANSLIET

1999-04-13

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)

Jan Lundvik

Telefon 08-405 3114

Professor Guy von Dardel

45 Route de Peney-Dessus

CH-1242 Satigny

Suisse

Käre Guy,

Från Martin Hallquist har jag fått kopia av hans brev till Dig den 1 april jämte de inkommande breven från Dig. Som efterträdare till Martin i RW-arbetsgruppen åligger det mig att besvara de frågor Du tagit upp.

Ett ständigt problem vid bedömningen av händelseförlopp i det förflutna är svårigheten att undvika efterklokhet. Vår syn på vad som hänt färgas så lätt av det vi senare fått veta. Detta gäller inte minst den första tiden efter Raouls försvinnande. Till att börja med måste vi erinra oss den dåvarande situationen. Kriget gick in i sitt slutskede. Läget på den europeiska kontinenten var kaotiskt, och många millioner människor var på flykt. Legationen i Budapest hade upphört att fungera i slutet av 1944, och UD saknade uppgift om vad som hänt med legationspersonalen. Det sovjetiska meddelandet om att Raoul tagits om hand av de sovjetiska styrkorna kom i mitten av januari, hela två månader innan några säkra underrättelser om den övriga personalens öde förelåg. Under tiden fram till mitten av mars var det således ganska naturligt att man på UD inte primärt oroade sig för Raoul, som enligt vad man fått besked om var i säkerhet hos ryssarna, utan mera för de andra, som var spårlöst försvunna. Detta kommer tydligt till uttryck i ett telegram den 17.3.45 från UD till konsulatet i Wien, som lyder: "Wallenberg in Sicherheit seit einem Monat. Betreffend die Übrigen fehlt noch jede Nachricht." Det vi vet idag - att Raoul arresterats dagen efter att ryssarna lämnat besked om att han var i säkerhet och att de övriga skulle återfinnas i gott behåll - visste inte UD då. Först då den övriga personalen anlände från Moskva till Stockholm stod det helt klart att Raoul inte kom hem med de andra.

Postadress
103 39 STOCKHOLM

Besöksadress
Fredsgatan 6

Telefon
08 - 405 10 00

Telefax
08 - 723 11 76

E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex
105 90 MINFOR S

1999-04-13

Du anser att bristen på dokumentation om åtgärder beträffande Raoul i detta skede är uppseendeväckande. Icke desto mindre återges i blåbok nr 4 ett betydande antal handlingar utvisande aktivitet från UD:s sida för att få klarhet i var legationspersonalen befann sig, nämligen

- 9.2 Instruktion till legationen i Moskva att söka inhämta upplysningar om Budapestpersonalens öde
- 17.2 Förnyad instruktion härom till legationen i Moskva
- 17.2 Instruktion till legationen i Rom om att förhöra sig i Vatikanen om man där hade några uppgifter
- 19.2 Fråga till legationen i Bukarest sedan där anländ rödakorsrepresentant uppgivit att Danielsson och Langlet varit välbehållna i Budapest den 3.2
- 23.2 Fråga till legationen i Berlin om personalen kan tänkas ha bortförts av tyskar eller pilkorsare
- 23.2 Instruktion till legationen i Moskva att förhöra sig om Danielsson befunnit sig på nuntiaturen
- 26.2 Instruktion till legationen i Moskva att förhöra sig om Danielsson sökt tillflykt till ett kloster
- 2.3 Meddelande från legationen i Bukarest att enligt resenär från Ungern skulle alla legationsmedlemmar utom Raoul vara välbehållna på nuntiaturen. Raoul uppgavs ha haft för avsikt att avresa med bil till okänd destination.
- 2.3 Detta meddelande vidarebefordras till legationen i Berlin med ordalydelsen "alla medlemmar Budapestlegationen utom Wallenberg som tidigare anträffats befinna sig nuntiaturen välbehållna"
- 3.3 Med samma formulering underrättas även legationen i Moskva
- 11.3 Instruktion till legationen i Moskva att undersöka ett meddelande från Bukarest om att "Danielsson détenu environ 20 février"
- 17.3 Instruktion till legationen i Moskva att "energiskt begära besked" med anledning av motsägande rykten om var Danielsson, Anger, Wallenberg befinner sig
- 19.3 Instruktion till legationen i Bukarest att hos ungerska regeringen och andra kanaler söka information om Danielsson, Anger, Wallenberg och övrig legationspersonal
- 22.3 Meddelande från legationen i Bukarest att Budapestpersonalen (utom Raoul) anlänt till Timisoara
- 26.3 Meddelande från legationen i Moskva att beskedet från Bukarest vidarebefordrats till sovjetiska vederbörande, liksom att "sekreterare Wallenberg, enligt vad legationen i Bukarest meddelat, varit försvunnen sedan den 17 januari, då han sade sig ämna avresa i bil"

1999-04-13

- 27.3 Meddelande från legationen i Bukarest att Budapestpersonalen ankommit dit
- 27.3 Instruktion till legationen i Moskva att mot bakgrund av de övrigas ankomst till Bukarest särskilt angeläget erhålla upplysningar om Raoul
- 14.4 Meddelande från legationen i Moskva om Budapestpersonalens ankomst dit. Se mera nedan
- 21.4 Instruktion till legationen i Moskva att med hänvisning till Dekanozovs meddelande den 17.1 begära noggrann undersökning av Raouls vidare öden

Av parafferna på dessa handlingar framgår att de allra flesta passerat flera av departementets ledande tjänstemän och i många fall också utrikesministern. Man kan ha olika uppfattning om effektiviteten av det som gjordes, men ovanstående lista visar att en rad dokumenterade åtgärder vidtogs för att efterforska den försvunna legationspersonalen inklusive Raoul.

I Ditt brev till Martin Hallquist 97-03-16 tar Du ganska utförligt upp Söderbloms telegram den 14.4, i vilket han meddelar att legationspersonalen från Budapest passerat Moskva. Jag kommenterar i det följande Dina synpunkter och inleder med ett generellt påpekande att formuleringarna i telegrammet är Söderbloms och återger inte UD:s bedömning.

- Du skriver: *"I punkt sex ges intrycket att Raoul Wallenbergs övergång till ryska sidan skedde oauktoriserat och i hemlighet. I verkligheten inväntade Raoul de ryska truppernas ankomst och tog därefter kontakt med de ryska militära myndigheterna. Söderblom erkänner sig också ha fått besked härom genom Dekanozovs not...."* Här felrefererar Du Söderblom, som endast skrivit att han fick officiell underrättelse så snart Raoul anträffats. Detta må synas vara en obetydlig detalj, men när vi sysslar med textanalys måste vi se upp med glidningar av detta slag.

- Du konstaterar helt korrekt att Söderblom inte anger någon källa för sina spekulationer om att Raoul skulle ha omkommit på väg till Debrecen. Därefter spekulerar Du själv om Söderbloms källor och menar att de är indirekt Kossuthradion och direkt Per Anger. På den senare punkten kan vi kontrollera detta genom att fråga Per Anger, och hans svar är nej, han hade varit isolerad från Raoul sedan början av januari och hade ingen aning om vad som hänt honom. Vi bör hålla i minnet vad som på föregående sida nämnts om att UD den 17.3 informerat Söderblom om att motsägande rykten cirkulerade om var Danielsson, Anger och Wallenberg befann sig. Det är fullt tänkbart att dessa rykten

1999-04-13

nått Moskva, särskilt mot bakgrund av att ryssarna hade ett uppenbart intresse av att sprida rykten om att Raoul omkommit.

- Du refererar Söderbloms rapport på ett sätt som tyder på att Du inte har helt klart för Dig hur UD fungerar. "Cabinet" är sålunda sedan gammalt UD:s telegramadress och har ingenting med kabinettssekreteraren att göra. Alla telegram till UD adresseras till Cabinet, och kabinettssekreteraren läser endast en bråkdel av dem. Inkommande diarium innehåller inga uppgifter om delgivning eller åtgärd. Detta skall antecknas på handlingen eller därtill fogad delgivningslista. Det stämmer inte att ingenting tyder på att rapporten lästs eller behandlats av kabinettssekreteraren. UD:s inkommande original exemplar är påtecknat att X (dvs utrikesministern) och Boheman sett, och vad den förre beträffar är det till yttermera visso även påstäplat "Exc vidit". Det har också påtecknats "Delgivit Fallenius, Grafström", och det bär Engzells och ytterligare två paraffer. Av naturliga skäl står inte detta på Moskva-legationens arkivexemplar.

- Innehållet i stycket sju klargör inte att *"Per Anger intar en central ställning när det gäller upplysningar om Raoul Wallenbergs öde"*. Även om det skulle varit Söderbloms uppfattning är det inte något som han skulle varit primärt skickad att bedöma. Betraktar man telegrammet i sin helhet är det emellertid troligare att vad Söderblom syftar på i stycket sju är en redogörelse för Budapestlegationens upplevelser under pilkorsarna och ryssarna, och detta är också vad Danielsson och Anger författade en rapport om.

- Att Söderblom till UD föreslår något betyder inte att det därmed också verkställs. Legationspersonalen från Budapest var inte underordnad sändebudet i Moskva utan agerade vid hemkomsten till Stockholm på de instruktioner UD gav. Samtliga hemvändande mottogs av Günther, som lyssnade till deras skildring av sina upplevelser med huvudvikten vid pilkorsarnas skräckvälde. Günther var känd för att sällan göra anteckningar, och i det här fallet visste han dessutom att genomgångar skulle göras med de hemvändande. I den mån han berättade något för regeringskollegerna har han inte behövt något skriftligt underlag. Din användning av ordet "rimligtvis" leder därför helt fel. Det är möjligt att det vore rimligt att göra uppteckningar vid varje muntlig föredragning, men det sker inte, det är inte så svensk statsförvaltning fungerar, och därför finns inte de handlingar Du anser rimligtvis borde finnas.

I brevets början för Du ett för mig svårförståeligt resonemang om att det inte är ryssarna som är helt ansvariga för Raouls öde utan att svaret - och

1999-04-13

en del av ansvaret? - skulle stå att finna i icke frisläppta svenska arkiv. Här gäller det att hålla i sär begreppen. Ansvaret för Raouls öde påtog sig t o m sovjetregeringen, och den ryska regeringen har inte anmält avvikande ståndpunkt. Det var ryssarna som förde Raoul till Moskva och höll honom fängslad där. Det var ryssarna som gav lögnaktiga besked om att de ingenting visste om honom, och det är i ryskt förvar han försvunnit. Ansvaret för Raouls öde åvilar därmed ryssarna och inga andra.

Vad Du åsyftar är, gissar jag, att det på något sätt i svensk hand ännu skulle finnas hemliga uppgifter om Raoul, som skulle ha kunnat leda till hans frigivning om de kommit till användning. Man kan mycket väl hävda att framför allt under de första åren skulle ett annat svenskt agerande kanske ha varit lyckosammare, men det är inte detsamma som att gåtans lösning skulle stå att finna i svenska arkiv, än mindre att detta skulle kunna innebära ett reducerat ansvar för ryssarna.

Men låt oss fortsätta diskussionen kring dessa frågor. Jag står till Ditt förfogande.

Med vänlig hälsning

Jani Lundvik

Jani Lundvik

REGERINGSKANSLIET

ARKIVEXEMPLAR

Dnr	Avd	Grupp	Mål
104/002			
1999-04-14		P 2	Eu ¹

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)

Jan Lundvik

Telefon 08-405 3114

Ambassadör Hans-Magnusson

Riga

EC

RW: sovjetiska fängelsedokument

x bil

Bil. hos
Jan Lundvik
EC

För Ditt benägna studium översänder jag härmed kopior av den samling sovjetiska fängelsedokument om den ungerske generalen László Deseö sr, som jag i Budapest mottog av hans son, förre Stockholmsambassadören László Deseö. Det är som Du ser bl a mycket utförliga medicinska dokument, såväl sjukdomshistoria som obduktionsprotokoll, vilka om Nanofvszkys teser är riktiga endast tjänar till att dölja den dödsmisshandel som Deseö sr utsattes för. Jag fick inget intryck av att Nanofvszky skulle ha skriftliga belägg för detta, men det bör Du förhoppningsvis själv få tillfälle att tala med honom om.

Vad beträffar teorin om förryskning av namn visar de här föreliggande dokumenten endast, såvitt jag kan se, att så skett med för- och fadersnamn, något som kan förklaras med ungrarnas särskilt förr i tiden mycket utpräglade (o)vana att europeisera sina förnamn, exempelvis göra om László till Ladislaus.

Härliga hälsningar
Jan Lundvik

Postadress
103 39 Stockholm
Telefon
08 - 405 10 00E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SEBesöksadress
Fredsgatan 6Avsänd med
☒ sv kurirTelefax
08-723 11 76
☐ utl kurir☐ luftpostTelex
105 90 MINFOR S
☐ vanlig post

Avsändn datum

Sign

9904/4

AP

REGERINGSKANSLIET

ARKIVEXEMPLAR

105/006

1999-04-15

Dnr	Avd	Grupp	Mål
			P 2 Eu ¹

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)

Jan Lundvik

Telefon 08-405 3114

Kanslichef Bo Wingren

Stockholms Konstråd

Torkel Knutssonsgatan 2

118 25 Stockholm

(EC)

Raoul Wallenberg-minnesmärke

Vi har nu mottagit en förfrågan från ryska utrikesministeriet om vi kan skaffa dem material om hur Raoul Wallenbergs minne hedrats på andra håll i världen. Jag vore därför tacksam om Du kunde tillställa mig den information om det blivande minnesmärket i Stockholm som Du tycker vore lämplig att vidarebefordra till Moskva.

Med vänlig hälsning
Jan Lundvik
Jan Lundvik

Postadress

103 39 Stockholm

Telefon

08 - 405 10 00

E-post: ud@foreign.ministry.se

X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Besöksadress

Fredsgatan 6

Avsänd med

☐ sv kurir

Telefax

08 - 723 11 76

☐ utl kurir

Telex

105 90 MINFOR S

☐ luftpost

☒ vanlig post

Avsändn datum

990415

Sign

[Signature]

SVERIGES AMBASSAD
RIGA

Sid 1 (2)

1999-04-16

P 2

Handläggare: H Magnusson

aa

f

W

UTRIKESDEPARTEMENTET

HW

(EC)

Ayå	Grupp	MAI
P	Q	Ek 1

Re RW-gruppens fortsättning

Till: EC (Lundvik)

1999-04-14

Jag har ännu inte särskilt grundligt tänkt igenom uppföljningen av en rapport från arbetsgruppen mer än i så måtto att det några månader efter dess publicering bör arrangeras ett internationellt seminarium med deltagande av historiker och andra experter samt att UD bör inrätta någon fond som kan användas av fristående historiker för fortsatt forskning. Givetvis skulle man från rysk sida åta sig att fortsatt göra arkiv tillgängliga härför.

Redan detta i kombination med ordinarie handläggning samt behovet av ytterligare åtgärder för att stadfästa RW:s minne etc. kräver fortsatt handläggarkapacitet på UD, kanske en halvtidstjänst eller dylikt.

Hur ledningen av forskningsarbetet skall organiseras tål att diskuteras. En möjlighet är, som du föreslår att låta en UD-tjänsteman vara ordförande i en styrgrupp, ett arrangemang som samtidigt skulle markera regeringens fortsatta engagemang. UD:s roll i en sådan kan naturligtvis också vara mer nedtonad för att indikera att vi nu verkligen överläter till fristående forskare att hitta nya spår. Upplägget med en styrkommitté av historiker med vars hjälp man fördelar forskningsuppdrag kan möjligen föranleda

frågan varför vi inte förverkligat en sådan tanke tidigare (vilket i och för sig kan besvaras med hänvisning till den mellanstatliga arbetsgruppen och medverkan även av oberoende experter där). Möjligen bör upplägget diskuteras med några historiker innan beslut fattas.

MAGNUSSON

1999-04-19

Onr 229 ✓

Aamb A. Wallberg

aa
R

UTRIKESDEPARTEMENTET

EC

För: UD-EC (Lundvik), UD-EI

Avd.	Grupp	Mål
P	2	EC 1

Kopia: Amb Riga ✓

Re Raoul Wallenberg

1. Marvin Makinen och Ari Kaplan anlände i fredags kväll till Moskva för att under helgen och efterföljande dagar övervaka den andra fasen av Vladimir-undersökningen, d.v.s. inmatning och bearbetning av innehållet från de registerkort i Vladimir-fängelsets arkiv som scannades i april 1998.

Vid 18.30-tiden på fredagskvällen ringde Nikisjkin och meddelade att ett oväntat problem uppstått: MVD:s informationscenter vägrade överlämna de CD-ROM-skivor som innehöll de inscannade uppgifterna med hänvisning till gällande sekretessbestämmelser. Nikisjkin försäkrade att han skulle ha bett Makinen skjuta på sin resa om han hade kunnat förutse dessa svårigheter, men lovade göra allt som stod i hans makt för att arbetet skulle kunna påbörjas under måndagen så att åtminstone Kaplan gavs möjlighet att arbeta med registerkort.

2. Stämningen under mötet mellan Nikisjkin och Makinen under lördagen var inte oväntat laddad, men blev efterhand mera konstruktiv. Nikisjkin framförde den ryska sidans beklagande över det uppkomna läget och redogjorde ingående för de byråkratiska turer som orsakat problemen. Han hade emellertid nu fått 100-procentiga garantier för att CDROM-skivorna skulle överlämnas till honom på måndag kl. 09.00.

Makinen svarade att det viktigaste inte var att fördjupa sig i orsakerna utan att istället komma överens om hur arbetet skulle fortsätta bedrivas. Makinen och Kaplan uttryckte önskan att ges tillfälle att i mitten av juli och senare under hösten återkomma till Moskva för att analysera resultatet av arbetet. För detta ändamål behövdes bl.a. en dator, som skulle kunna förvaras av behörig rysk myndighet. Nikisjkin föreslog att ambassaden inom kort skulle skriva ett brev till den ryska medordföranden där den svenska sidans återstående önskemål i Vladimir-undersökningen formulerades.

3. De utlovade CD-romskivorna anlände kl. 14.00 idag, och det planerade arbetet kunde därefter påbörjas under Ari Kaplans överinseende.

HIRDMAN

Ex till:

Lundvik, EC
Haggård, P-L

Olson, E April 19, 1999

011-46.8.723-1176

IMPORTANT

One Page

exp. 99-04-19

FACSIMILE TO: Ambassador Lage Olson, EI/ESEK
FROM: Susan Mesinai in New York

Dear Lage:

I am presently copying all my submissions and receipts and tomorrow will bring them to the Swedish Consul General to be pouched to you, along with the Trophy Proposal which Susanne and I have reshaped and made as Raoul Wallenberg specific as possible. Please forward the latter to Hans Magnusson in Riga and Jan Lundvik in Stockholm.

For your information, according to my calculations, expenses from July 1, 1998 until the end of the year 1998 against monies received from the Swedish Embassy in Moscow, starting with the \$2,000 advanced to me on June 19, 1998, go as follows:

Amount received:	\$12,176.00		
Expenses in USD	9,287.93		
Expenses in GEB		423.72	
Expenses in SEK			2083
Expenses in rubles	1,068.00		(equivalent)

Numbers of Per Diems Owed SM for the second half of 1998: 89 days.

This does not include the \$2557.48 USD plus 308.75 GEB owed to me from the last trip against any monies I might owe the Swedish Government because of changes in procedure as it effected the January 6, 1999 trip. Nor does it include per diems for 1999.

I remain in great need of the above monies from the last trip to be refunded to me. As I mentioned before I used all the tax money you refunded to me, and borrowed some more, in order to pay for the tickets and expenses related to taking that trip. I need to reimburse myself and others in order to have a normal life, plus get to Washington DC. This is especially the case since my honorarium will not be re-evaluated until June 1999.

I apologize if I am being too persistent but I am only doing so to maintain momentum in order to advance the work and also to avoid any difficulties which impact on public relations.

Please let me know how and when I may hope to receive these reimbursables.

With all best wishes,

Susan Ellen Mesinai
Susan Ellen Mesinai

INK UTTERED

109/005

1999 -04-19

P 2 Eu'

REGERINGSKANSLIET

Ministry for Foreign Affairs

Minister for Foreign Affairs

Handläggare: Deps Lennartsson, EC

ARKIVEXEMPLAR

Dnr 110/002	Avd	Grupp	Mål
Stockholm, 20 April 1999			HP/H/Hungary

H.E. Dr. János Martonyi
Minister of Foreign Affairs of the
Republic of Hungary

BUDAPEST

a *amb Nanofvszky*
Inbjudan ungerske utrikesministern besöka Sverige

Dear Colleague,

In order to further develop the cooperation between our two ministries, I have the honour to invite Ambassador György Nanofvszky to visit Stockholm for talks with the head of the department for Eastern and Central Europe, Ambassador Lars Grundberg as well as with the chairman of the Swedish Working Group on Raoul Wallenberg, Ambassador Hans Magnusson. The suggested date for Ambassador Nanofvszky's visit is 6-7 May.

Yours sincerely,

Anna Lindh

EXPEDIERAS	
Kurir	23/4 1999
luftpost	HA
sign	

Postal Address SE-103 39 STOCKHOLM SWEDEN
Telephone +46 8 405 10 00

E-mail: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Visitors' address

Avsänt med

sv kurir

Fax

+46 8 723 11 75

ut kurir

Telefax

105 90 MINFOR S

vanlig post

Avsändn datum.

Sign

21/4

MT

Professor Guy von Dardel

Hem: 45 Route de Peney-Dessus;

CH-1242 Satigny Tel & Fax: 41+22-753 1619

CH - 1242 Satigny, 99-04-08.

Inkom 21.4.99

Er referens:

Min referens: Lundvik 990408

Beträffar: Kossuthradion

Ambassadör Jan Lundvik
Utrikesdepartementet
Stockholm

R

EC

Dnr. 99/004		
1999-04-22		
Avd.	Gr	Mål
P	2	Eu

Broder!

Jag har läst med stort intresse Din rapport av 30/3 från Ungernresan. Du tar där också upp frågan om Kossuthradion och dess ställning som Sovjetunionenens, snarare än de ungerska myndigheternas, språkrör i Ungern.

Jag vill i detta sammanhang dra Din uppmärksamhet på två handlingar av 45-03-08 och 45-03-15, som publicerats i volum 5 av de "blå böckerna" på de första sidorna i den. Det rör sig om ett brev till UD från dåvarande ungerske ministern i Stockholm, Vilmos Böhm, med en utskrift över en intervju med Valdemar Langlet just i Kossut-radion. Det är just den intervjun som sedan har legat till grund för teorien att RW dödades på väg till Debrecen.

Kanske ännu allvarligare är vad Langlet i sin intervju säger om sin egen och RW:s relativa ställning. Medan Langlet felaktigt (?) presenterar sig som medlem av den diplomatiska kåren och ledare för Svenska Röda korset i Ungern, avfärdas Raoul som en av cheferna för Svenska Röda Korset. Ingenting sägs om diplomatisk immunitet för hans del.

För Kossuthradions sovjetiska uppdragsgivare måste Langlets uppgifter tolkas som att RW, som figurerar som legationssekreterare på legationens lista över dess personal, i själva verket har en annan uppdragsgivare och inte är berättigad till immunitet.

Hur reagerade då UD på Langlets påståenden i sin intervju? Jag har inte i de publicerade dokumenten kunnat finna någon som helst reaktion. I stället har Kossuthradions uppgifter, utan att Langlet anges som källa, accepterats, bl.a. av Söderblom i Moskva, t. ex i hans avskedsintervju med Stalin. och tydligen också i Stockholm. Så småningom togs den också upp av de sovjetiska myndigheterna i Vysjinskis not.

Enligt min uppfattning är Langlets radiointervju, och det faktum att det inte kom något svenskt genmäle, de för RW mest olycksaliga händelserna. under 1945.

W. Böhm
Uppfartsv. 5/4
Råsunda

Stockholm, den 15/3 1945

2

15

Am

*Hedvigsen
Post (9.14.)*

165 2196
5

P. 2 En I

Friherre de Geer
Utrikesdepartementet
Stockholm

14/3 meddelat

GA

Åberopande vårt telefonsamtal översänder jag
Eder bifogat avskriften av Kossuth-Radio meddelande.

Högaktningsfullt

W. Böhm

3
part 1 of 5
IE. Hungary (Radio Kossuth)

Kossuth in Hungarian

21.30

8.3.45

Talk: The Terrorism of the Man-hunters

Swedish Diplomat On Hungarian Deportations

A member of the Swedish diplomatic corps Waldemar Langlet who works in Budapest on behalf of the Swedish Red Cross during the German occupation, said to journalists that up to the beginning of this year the Germans have deported 350,000 people from Hungary to Germany. These 350,000 ~~mm~~ people are those whom the Germans have murdered after their deportation or who are being tortured to death in prisons and concentration camps. If we take into account those newly deported from Trans-Danubia then this number rises to 500,000. This figure does not include those who have been dragged away by force to war service or war work. Their number amounts to a few hundred thousand, and their ranks too are heavily decimated by death. The terrorism of the Hitlerite and Arrow Cross bandits results in a terrible destruction of the country's population.

One of the chiefs of the Red Cross work in Budapest during the German occupation was Raoul Wallenberg who disappeared without any trace on 17th January. All signs indicate that Gestapo agents murdered him. The representative of the Swedish Red Cross pointed out that in contrast to the Germans the Russians, Town Commandant of Budapest, Cherbyshv, and all other officers of the Red Army have done everything in their power to enable the Swedish Legation and Swedish Red Cross to continue their work unhindered.

1999-04-22

EC

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Delges:
Kabs
Magnusson Riga
Carlsson Budapest
Hirdman Moskva
Olson ESEK
Gullgren EC
Wahlbäck IAG

Exp. 990422/AR

Raoul Wallenberg-arkivet i Uppsala

5 bil

Jag besökte den 20 april Raoul Wallenberg-arkivet i universitetsbiblioteket i Uppsala. Arkivkatalogens försättsblad, förord, innehållsförteckning och lista över intervjuade personer närslutes jämte en 1992 daterad presentationsbroschyr om det projekt som resulterat i arkivet. Materialet är omfattande, ca 10.000 sidor, och jag nöjde mig vid detta tillfälle med en preliminär genomgång av de från ungerska myndighetsarkiv härrörande dokumenten avseende Raoul Wallenbergs, svenska legationens och svenska Röda Korsets verksamhet. Dessa har enligt bibliotekspersonalen ännu inte varit föremål för någon närmare granskning, än mindre översatts. Eftersom legationens arkiv förstördes 1944 torde här finnas åtskilligt av intresse. Ett av de dokument jag fäste mig vid var en ungersk uppteckning av en uppvaktning hos pilkorsledaren Szálasi som nuntien Rotta och envoyén Danielsson gjorde gemensamt mot slutet av 1944.

Vid ett kommande besök skall jag välja ut de dokument ur denna samling som primärt bör översättas.

Jan Lundvik

UPPSALA UNIVERSITET

RAOUL WALLENBERG- PROJEKTETS ARKIV

UPPSALA UNIVERSITETS ARKIV

Universitetsförvaltningen *University Administration*

Postadress
Postal address
Box 256
S-751 05
Sweden

Gatuadress
Visiting address
S:t Olofsgatan 10B

Telefon
018-18 25 00
Phone
+46 18 18 25 00

Telefax
018-11 18 53
Telex
UNIVUPS-S 76024

Ändamålet med Raoul Wallenberg-projektet, som bedrevs åren 1989–1991, var att genomföra och bevara intervjuer (på ljudband och i utskrifter) med människor som kunde berätta om den svenska hjälpverksamheten i Budapest 1944–1945. Det blev ialles 170 sådana intervjuer, varav 12 gjordes i Sverige, 47 i Israel, 53 i Ungern och 58 i U.S.A.

Detta intervjumaterial, som utgör stommen i projektets arkiv, har ordnats i två ljudbandsserier (dels originalupptagningar, dels brukskopior; se F2B) samt en serie med utskrifter och översättningar m.m. (F2C). Till denna dokumentation har nu fogats en översiktstabell med alfabetiskt register över de intervjuade. Se bilagan till denna förteckning.

En djupare information om projektets intentioner, arbete och metoder, tillika en bakgrundsteckning av judefrågan, finns i volym F1:1. Se där speciellt projektledaren Karl Molins uppsats "Raoul Wallenbergarkivet i Uppsala", ur Arkiv, samhälle och forskning 1993:3 samt Paul Levines "Oral History and the Holocaust. Some Methodological Reflections" ur Multi-ethnica 1992:10.

I volym F8:1, med huvudsakligen administrativa handlingar, återfinns också arbetsmaterial och underlag till översiktstabellen, vidare en lista över förkortningar samt uppgifter om vilka som gjort intervjuerna. De planerade intervjuerna indelades 1989 i följande sifferserier: Sverige 001–100, Israel 101–300, Ungern 301–500, U.S.A. 501–700. En nummerserie för Sovjet, 701–800, togs aldrig i anspråk.

Av de handlingar som projektet i övrigt tillskapat bör i synnerhet serierna F2D och F3B fånga forskarens intresse. Häri finns bl.a. 8 skriftliga intervju-svar och en unik kopiesamling från arkiven i Budapest.

Thomas Aurelius
Universitetsarkivarie

ARKIV : UUA • Raoul Wallenberg-projektet
INNEHÅLLSFÖRTECKNING

- A PROTOKOLL
 - A1 Protokoll
- B ARKIVEXEMPLAR AV UTGÅENDE HANDLINGAR
Inga handlingar att redovisa. Se E1.
- C DIARIER
 - C1 Brevdiarium
- D REGISTER OCH LIGGARE
 - D1 Arkivförteckning och personregister
- E INKOMNA HANDLINGAR
 - E1 Korrespondens
- F HANDLINGAR ORDNADE EFTER ÄMNE
 - F1 Projektinformation
 - F2 *Intervjumaterial*
 - F2A Ljudband. Originalinspelningar och säkerhetskopior
 - F2B Ljudband. Brukskopior
 - F2C Intervjuakter
 - F2D Övrigt intervjumaterial
 - F3 *Dokumentsamlingar*
 - F3A Dokument från Utrikesdepartementet
 - F3B Dokument från utländska arkiv och enskilda personer
 - F4 Handlingar rörande Wallenberg-minnet
 - F5 Uppsatser
 - F6 Tidningsartiklar och tidningsklipp
 - F7 Övriga publikationer och trycksaker angående förintelsen
 - F8 Administrativa handlingar

RWP Alphabetical order and interviewnumber

Abrahms, Irene	525	Farago, Tomas	521
Adachi, Mrs Agnes	501	Farkas, Dr Ervin	526
Aitay, Victor	522	Farkas, Judit	335
Alapy, Gabor	352	Feldberg (Weisz), Ahava A	144
Anger, Per	002	Feldmann, Tova	147
Anonymous	012	Fishler, Nahum	125
Anonymous 3 (LZ)	301	Fleischmann, Magda	122
Anonymous 4 (JK)	560	Forester, Erwin	349
Anonymous N5 (AH)	139	Friedmann (Kohn), Vera Zi	143
Arbel, Mr Gavriel	116	Frigyesi, György	314
Bajor, Josef	121	Földes, Gyula	313
Bajusz, Lajos	316	Gabor, György	346
Balach, Olga	124	Gabor, Ivan	544
Balshone, Mrs Marianne	502	Goodkin, Vera (Mrs Gerald)	519
Baranski, Tibor	515	Gordon, Zsuzsa	339
Bástyail/-Holtzer/ György	328	Greenfeld, Mrs Miriam	107
Bauer, Margareta	008	Gresz, Istvánné	320
Becker, Mr Ivan E	508	Grossberger, Mrs Gabriell	516
Bélai, István	343	Gulya, Kitty	011
Bodor, György	010	Gur, Naomi	118
Bokor, Mr Ernest	510	Gurfein, Jacob	111
Botár, Bálint	337	Hajos, George	528
Brooks, Mr John	505	Halpern, Joseph	511
Cooper DLS, Marianne A	517	Hecht, Arye or Anye (Leo)	141
Csák, Eva	329	Heller, Alice	117
Csehi, Ferenc	317	Herzog, Maria	120
Drucker, Aviva	136	Herling, Pearl (Piri)	532
Egri, Jehuda	102	Herstik, Meir	114
Ellás, Josef	318	Hertelendy, László	304
Erdely, Andre	101	Hoffman, Mrs Lea	109
Erez, Zvi	137	Hollander, Jakov	130
Eugen, Türkl	324	Jarovitz, Margit	539

Kállay, Kázmér	323	Moss, Hugo	548
Kallman, Judy (Mrs Irwin)	509	Muhlard, Mr Andras	128
Kalman, Emery	553	Muhlard, Mrs Agnes	129
Kalman, Magda	542	Nádas, Peter	305
Kálmanffy, Ferenc	347	Nádas, Valeria	315
Kando, Francis	559	Neuman, Gideon	110
Kárász, Artúr	351	Offiry, Eshter Eva	103
Karig, Sára	350	Otta, Mrs Istvánné (Biró)	302
Kauders, Pálné	306	Perjéssy, Ferenc	348
Kellner, Miklósné	307	Perlasca, Giorgio	312
Kemény, Gáborné	330	Pető, László	357
Kieselstein (Gross), Eva	146	Pollai, Ödönné	325
Klein, Rivka Leah	549	Polvay, Mrs Marina	537
Koltai, Mrs Jozsefné	310	Preisler, Martin	514
Korom, Ferenc	354	Preis, Yudit	138
Kovacs, Joseph	529	Radi, Steven	551
Kovács, Istvánné	338	Radnóti, Istvánne	322
Krammer, David Paul	530	Roboz, Dr Otto	513
Kubinyi, Istvánné	334	Ronen-Fisher, Edith	105
Kutner, Mrs Marianne	540	Rosenberg, Erzsébet	340
Kölley, György	327	Rosta, Klara	009
Körösy, Prof Francis	106	Rubin, Ana	145
Lányi, Tiborné	341	Saham, Mr Mordehai	113
Lebovitz, Eugene (Jenő)	524	Schalk, István	303
Lebovitz, Katalin	523	Schiller, György	311
Lipshitz, Yita	133	Schomberger, Alfred	535
Mandel, Yehuda	552	Schwartz, Erzsébet	344
Mayer, Magda Pastor	550	Schwartz, Stefánia	345
Meyer, George	527	Sebök, George	531
Mihály, Kádár	326	Semel, Miriam	131
Milch, Dr Peter	518	Seréni, Mrs Agnes	504
Milch, Paul	557	Setét, Anna	308
Molnár, Veronica	132	Shachar, Mr Josef	127
Mosner, Johnny	332	Shamir, Michael	123

Shanan, Zipora	104	Wiess, Mr Moshe	134
Shpitzer, Lea	142	(Wohl) Ernster, Edit	004
Simor, Dénesné	309	Yonash, Valeria	140
Singer, Ödön	336	Zafir, Anna	534
Sinnreich, Rudolf (Rudi)	108	Zold, Francis	556
Slade, Marianne	546	Zsögöd, Andor	321
Solti, Mrs Oli	536		
Solymosi, Jánosné	319		
Spiegel, Edith	541		
Spitzer, Klara Ester	112		
Spritzer, Schmuel	115		
Stern, MD Shlomo	119		
Stern, Rafael	135		
Stevens, Andrew	555		
Szalai, Pál	331		
Szendrej, Mr Marton	538		
Szilágyi, Eva	005		
Tabor, Mr Emery	512		
Tarjan, Peter P	503		
Tisavary, John	543		
Török, Tiborné	333		
Ungvari, Tomas	558		
Vaitz, Imre	126		
Vajda, Frank	007		
Váli, Miklósne	342		
Varga, István	356		
Vayda, Mr Tibor	506		
Veres, Thomas	507		
Vidor, Elisabeth	001		
Vörös, Marton	006		
Wacz, Kate	003		
Weisel, Irene	547		
Weiss, Meir	554		
Weiss, Mr Andor P	533		

rally with Sweden's or other neutral nations' humanitarian efforts. A prominent category in this regard are those who were children at the time. Several people interviewed worked very closely with Wallenberg. Representatives of other neutral diplomatic missions or relief agencies, as well as some former officials in the Hungarian government, were also interviewed.

Document Collection

The Project has obtained photocopies (facsimiles) of large numbers of documents relating to the Swedish wartime rescue and relief efforts from archives in Sweden, Israel, the U.S. and Hungary. Many of the Hungarian collections are available to researchers for the first time, having been released in conjunction with the recent political changes in Hungary. Among the recently released collections are those from the Hungarian Foreign Ministry and the National Police. Many of the United States War Refugee Board's documents relating to Sweden are also available. In addition, a number of people were interviewed by mail and their written recollections are also part of the collection. All document collections are available to researchers at the Project Archive in Uppsala.

Research

The Raoul Wallenberg Project Archive is now open to researchers. To obtain additional information on the Archive, research, or interview summaries, questionnaires and indexes, please write to Thomas Aurelius, Head Archivist, University Archives, Box 256, S-751 05 Uppsala, Sweden, or call (+46 18) 18 17 16.

Project Personnel

Sweden:

Project Director	Karl Molin
Administrative Director	Erik Åsard
Research Director	Anders Berge
Assistant Researcher & Administrator	Paul A. Levine
Assistant Researcher	Richard Holm
Responsible for archive	Brigitte Perez
Secretary	Liisa A. Melton
Responsible for data bases & indexing	Janne Backlund
	György Nováky
Interviewer	Judit Horvath

Hungary:

Head Administrator & Interviewer	Tamás Stark
Administrator & Interviewer	Péter Bajtay

Israel:

Head Administrator & interviewer	Iris Berlatzky
Interviewers	Roni Porát
	Tikvah Petel

Russia:

Head Administrator & Interviewer	Helene Carlback-Isotalo
----------------------------------	-------------------------

USA:

Interviewers	Richard Holm
	Paul A. Levine

Uppsala, August 18, 1992

THE RAOUL WALLENBERG PROJECT ARCHIVE

UPPSALA UNIVERSITY
SWEDEN

A unique historical archive created by the Raoul Wallenberg Project at Uppsala University is now open to researchers.

aa
p
Professor Guy von Dardel
Home: 45 Route de Peney-Dessus;
CH-1242 Satigny Tel & Fax: 41+22-753
1619
Dacha: Rumiere, CH 1874 Champéry
Tel och fax 0041-25-792122

99-04-16
CH - 1242 Satigny 97-03-16

Feldakent, shall ma 04-16
Inkom och ha 17

Your reference:

My reference: Jan 990422

Concerns: UD handlingar:

Ambassadör Jan Lundvik
Utrikesdepartementet
S-103 39 Stockholm Suède

Raoul Wallenberg

Fax 0046-8-723 1176

(Ee)

INK. UTRIKESDEP.		
DNR 106/006		
1999-05-20		
04-26		
Avd. P	Gr 2	Maj Eu 1

Broder,

Tack för Ditt brev av 13 ds, som är ett svar på mitt brev till Martin av 97-03-16. Det innehåller många tänkbara saker, även om jag inte håller med Dig i allt.

Först manar Du till att undvika efterkloket, och där har Du naturligtvis rätt. Å andra sidan var väl Du och knappast jag heller med i beslutsprocessen 1945 och den enda sorts av klokhet vi kan uppamma är just efterkloket. Å andra sidan sitter vi med facit i handen, så att åtminstone en del saker bör vara klarare nu än då de hände.

Du har naturligtvis rätt i Din ståndpunkt att UD hade händerna fulla med andra problem vintern och våren 1945, bl. a. med resten av legationspersonalens öde, och Du presenterar en imponerande lista över de åtgärder som vidtogs. Det är inte heller mot detta jag vänder mig utan mot det faktum att under samma tid inte en enda hänvändelse gjordes till ryssarna rörande RW. För mig - som icke fackman - står det klart att Dekanosovs not omedelbart borde ha följts av en begäran från svensk sida att Raoul så snabbt som möjligt skulle föras till svenska legationen i Moskva eller eventuellt till en annan plats som UD kunde tänkas föredra, t.ex. Debrecen. Det kan inte ha varit en bra lösning för RW, att vara omhändertagen av de militära säkerhetstrupperna, GRU, under den fortsatta framryckningen mot Wien i avvaktan på att UD skulle bestämma sig. Söderblom var ju för övrigt inne på den linjen med sitt förslag 8/2 och 14/2 att RW skulle utnämnas till chargé d'affaire hos den provisoriska ungerska regeringen i Debrecen, ett förslag som på mig verkar vettigt, särskilt med tanke på att ingen av den övriga legationspersonalen vid denna tidpunkt var anträffbar. Det tyckte däremot inte UD som tydligen ansåg att RW gott kunde sitta kvar hos GRU till dess han, tjänstevägen, kunde få instruktioner av legationschefen Danielsson.

Vi kommer nu till nästa punkt i tidsschemat, som jag först blivit medveten om efter mitt brev till Martin. Det gäller källan till Kossutradions rykte om Raouls fatala Debrecen resa. Jag hade då tillgång bara till den viktigaste volym 4 av de blå böckerna men har senare genom

MD

'Om du visste, min son, med hur litet visdom världens riken styrs....' lär Axel Oxenstierna ha sag till sin son. Det gäller tydligen fortfarande, och inte lär det ha blivit bättre sedan informationsutbytet sker per telefon och inte lämnar några spår i arkiven för framtidens historiker att studera! En viss tröst är dock att i de fall informationen i alla fall arkiveras, så medger modern reproduktionsteknik, för att nu inte tala om CD-ROM, att det sker på flera ställen.

Du har i slutet på Ditt brev ett resonemang om ansvaret för Raouls öde, och Du har naturligtvis rätt i att detta vilar på sovjetregeringen. Men man kan inte komma i fråga att sovjetregeringens handlingssätt till en del varit motiverat av bristen på reaktioner från svenskt håll. T. ex. när det gäller Langleys rykten om att RW omkommit under Debrece-resan, och att han arbetat under falsk flagg.

Det har bättrat sig på senare tid, speciellt sedan arbetsgruppen kom i gång, men vi har fortfarande en bit kvar! Låt oss se till att vi klarar av den också!

Med vänlig hälsning

Guy von Dardel

Färej delges utnufn UD

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF BIOCHEMISTRY AND MOLECULAR BIOLOGY

920 EAST 58TH STREET
CHICAGO • ILLINOIS 60637

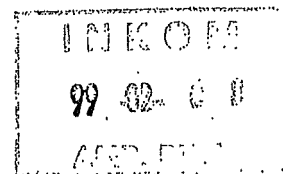
Tel: 773/702-1080
FAX: 773/702-0439
e-mail: m-makinen@uchicago.edu

Mr. Hans Magnusson
Embassador
Embassy of Sweden
Pumpura Iela 8
LV-1010 Riga
Latvia

February 4, 1999

P 2 Eu¹

1999-05-03

Delges:
Lundvik, EC
Olsson, EU-ESEK
99-05-03

Dear Hans:

in Re: Jan (Hans) Loyda

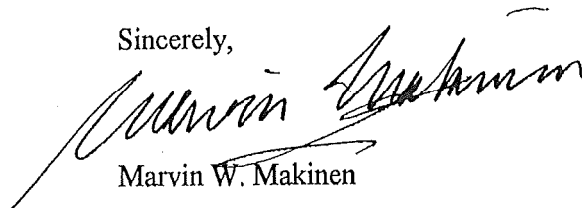
I have enclosed two copies of the summary of the interview that Susan Mesinai and I conducted with Jan Loyda in his home on January 12, 1999. This report has been written by Susan and myself and represents, I believe, quite accurately the exchange of information and statements and the atmosphere within his home.

You will find in the report that we describe an incident that occurred to Jan Loyda whereby a person posing as a cousin of Raoul Wallenberg came to him with obvious attempts to extract information from him. We are greatly disturbed by this finding, firstly, because it was clear that he probably sensed that this may not have been a true cousin and this incident will only heighten the anxiety he has about disclosing information to us further, and, secondly, because it indicates misuse of private, personal information that we have strived hard to keep confidential in order to protect the goals of the Working Group as well as to protect the personal privacy of witnesses to whom we have had access. The incident is, in addition, a vivid example of blatantly unprofessional interviewing technique. We are sending this report to you first, and leave it to your judgement how to deal with this issue within the Working Group and when to decide to forward the report further to Jan Lundvik and the Wallenberg archives within the Swedish Foreign Ministry. At present we believe that this report should not be made generally available to members of the Working Group or to be broadly distributed as many other materials occasionally are.

I am working on a written, interim report that represents my contributions to the discussions in Stockholm on January 8 and summarizes the present status of the Vladimir card analysis project. Science and family responsibilities have prevented me from getting that finished by now, but I hope to have it forwarded to you before the end of the month.

With best wishes,

Sincerely,

Marvin W. Makinen

Interview with Jan Loyda in His Home

Gerhard Hauptmann Strasse 42
Lauenhain (Bezirk Mittweida)
Germany

by

Marvin W. Makinen and Susan Mesinai

Permanent Consultants to the
Swedish-Russian Working Group on the Fate of Raoul Wallenberg

January 12, 1999

Susan Mesinai (SM) and Marvin W. Makinen (MWM) traveled by automobile from Berlin to Lauenhain, Germany, arriving about 2:45 p.m. Mrs. Loyda opened the door and, upon introducing ourselves and requesting to speak with Mr. Jan Loyda (JL), she stated that he was sleeping but she nonetheless invited us into the house. She requested us to remove our overcoats, showed us into the living room, and went upstairs to wake JL. Mr. Loyda came downstairs shortly thereafter. For his age, JL appeared strong and vigorous and, in comparison to his appearance on other interviews by MWM over the past several years, hardly changed.

MWM introduced himself again to JL, apologized for having disturbed him, and introduced SM as an American colleague, working for the Swedish Foreign Ministry in the Russian archives to reconstruct a "paper trail" of Raoul Wallenberg's fate. JL proceeded immediately to state that he had nothing more to add to his earlier statements and that he has already stated what he knows about the case. With MWM acting primarily as a translator for SM, she explained to JL that we understand that he cannot talk about matters of which he has no knowledge, that we do not wish to cover subjects that have been discussed in the past in previous interviews, and that we wished to cover general points regarding his recollections of prison detention. SM explained that many matters that he may consider as trivial or unimportant could be of great assistance to us simply because they would help to establish or confirm the chronological history of events.

JL, nonetheless, invited us to sit down in the living room where we were when he came down from sleeping upstairs. Mrs. Loyda, in contrast to previous interviews, remained in the same room, sitting at a desk to the side, occasionally made comments, occasionally repeated words for JL in a loud voice to be certain that he heard correctly (JL several times indicated that he does hear anymore as well as earlier), and also took notes. No notes were taken by SM or MWM during the interview to reduce the possibility of JL feeling extremely anxious and uncommunicative; also the interview was not recorded.

SM began by reminding JL that he had earlier stated that when he saw Willi Roedel (WR) through a crack in the door of a prison van in which he was sitting in isolation, having been transported from Lefortovo Prison to Butyrka, he called out to WR. SM inquired When was the time of this event and Whether WR was alone or with Raoul Wallenberg (RW). JL answered that he recalls poorly the exact time of this event but to the best of his recollection it occurred in the Spring of 1945 ("after the War," as he stated), and that WR was alone. In response to a question, he estimated that this was about 6-8 weeks after he had sat with WR or RW. He stated that he did not ever see WR again. From this statement we can deduce that Roedel had been separated at least once from RW after they had been transferred to Lefortovo from Lubianka.

SM inquired What individuals did WR talk about when they were cellmates. Did he talk about any of his previous cellmates? JL answered that WR talked about members of the German embassy in Bucharest, Killinger the ambassador, his secretary (on previous visits JL had related to MWM that WR had talked in great depth about his affair with Killinger's daughter and that WR's parents were greatly upset by his activities), and his family, but that he did not talk about cellmates.

SM inquired whether he had ever met or heard of a prisoner who used the names Schlitter, Schluetter, Scheuer, or Schauer. The answer was No, but JL asked, "Why did the person have so many names?" In answer to a question JL also stated that he had not met prisoners Ernst Huber (Schlitter's later cellmate) or Grossheim-Krisko (he asked to be sure, "Is the name really Grossheim-Krisko?"), or Henry (Heinrich) Thomsen. When we repeated to JL Grossheim-Krisko's description of a large group of prisoners, about 100-110, having been transported to Butyrka in the end of March, 1950, in which he was sure that RW was also included, JL acknowledged that he had been sent to Butyrka from Lefortovo with his cellmate Hans Hofstetter (HH) about that time (he could not recall the exact date). He had no sense of a large group having been transferred together since he was isolated with HH during the transport. JL stated that while HH was his last cellmate in Lefortovo, they were kept as cellmates also in Butyrka. JL was asked whether he knew of other prisoners who had been transferred to Butyrka on March 30, 1950, and he stated that he did not, outside of his cellmate HH. With respect to transfer to Butyrka from Lefortovo with HH, Loyda stated that they were transported in a van and that he did not know other prisoners who were also transferred then. From this it is not clear whether Loyda was isolated into a solitary "box" in the van, as in the experience of MWM was the case frequently, and that he therefore did not know who were the other prisoners in the van, or whether they were all assembled collectively into the back of a transport van and the others (outside of HH) were unfamiliar to him. (Generally under such conditions prisoners exchange comments about their identities and places of origin.) In response to other questions he stated that he did not know whether RW had been brought to Butyrka on March 30, 1950.

When asked whether he had ever met the prisoner Paul Eduard Hille, JL seemed unable to hear the name whereupon JL's wife pronounced the name several times very loudly, almost as if the name were familiar to her, until JL indicated that he had heard the name. JL stumbled over the name several times but denied that he had ever met this person. When we described to Loyda that Hille was German and a journalist and that he had been in the anti-fascist group at Krasnogorsk camp, JL still claimed that he had never met this individual although he acknowledged the existence of the anti-fascist school. He seemed particularly anxious with his answers about not having met Hille. Later SM interrupted Loyda returning to this point and exclaimed, "You must know Hille. He is the one who identified you as 'the Czech' who had sat with RW. He is the source of your problems!" Not all of this could be translated by MWM because JL, upon being interrupted, was still answering another question. SM stated later to MWM that she believes that JL understood her because of the manner of his reaction to her (JL does understand English quite well but does not feel comfortable speaking in English). (PEH has stated in his evidentiary statement given to the Swedish Foreign Ministry that he had had JL as a cellmate after a time that corresponded to both having been separately cellmates of Vilmos Langfelder.)

SM explained that there had been a number of reports by former prisoners about 'knocking contacts' in Lefortovo and that RW was reported to be still alive in Lefortovo after his so-called death date of July 17, 1947. She inquired about the knocking contacts in Lefortovo Prison over the 1948-1949 period with Loyda's cellmate. (At this point HH was not named directly, instead SM stated "while he was with a cellmate in Lefortovo" since we did not want to upset JL, knowing that he had great dislike for HH). SM inquired whether he knew who had knocked on the wall asking whether they had ever been or had heard about RW. JL answered at first in English, "I could not see him," and he added in German that he did not know who the knocker was. He stated that one had to be careful about knockers because many prisoners would knock and not state their true identity, that many were trouble makers, etc. When the subject was brought up again later, he stated they he was not sure who the knocker was although his manner of answering suggested to MWM that he was clearly aware of the identity of the prisoner. When asked if he could venture a guess, he did not want to state anything. SM stated that a former prisoner Roland Gottlieb had reported to have had knocking contact with women prisoners. When asked if the prisoner may have

been a woman, he stated, "No, generally with women prisoners you heard high pitched voices from the neighboring cell."

MWM reminded JL that in earlier interviews he had suggested that the prisoner Heinz Jantschi (HJ) who had been one of JL's cellmates was likely to have knowledge of RW's fate. Following this suggestion, SM stated to JL that she had studied the file of HJ and pointed out that in the file it was written that he had tried to commit suicide in 1948 and was in the Lefortovo hospital June-November of that year. There was at first some confusion over this point as JL immediately stated that this could not be the case since he had been with HJ after 1948. It then became clear that he mistook 'attempted suicide' for 'committed suicide,' whereupon JL appeared relieved. She asked, "When did he first meet Jantschi and did he ever mention anything about the suicide attempt?" JL stated that he met Jantschi only in Vladimir in 1953. He expressed surprise upon hearing about the suicide attempt and stated that Jantschi had never mentioned anything about it. SM pointed out that JL had earlier stated that Jantschi might know more details about RW and inquired what in particular did JL think that he might know. JL seemed somewhat surprised by the question, as if he had never made such a statement (he did make the statement during two earlier interviews with MWM), and gave an unclear answer to the effect that he did not know what Jantschi might know. The question here was where and under what circumstances did HJ develop an interest in the RW case. SM asked if there had been some communication between the two earlier in Lefortovo and whether HJ was the one on the other side of the wall inquiring about RW. Loyda answered in a manner with an air of assurance that the man on the other side of the wall was an informant but did not offer any further explanation. (MWM feels that because of Loyda's manner of answering these questions he is quite aware of who the individual was but is unwilling to state so.)

Throughout the interview JL appeared quite tense and strained. When SM asked when did he sit with Chatlosh, his immediate response which was given sharply was "What does that have to do with RW?" We pointed out that in a written complaint to the prison chief he had ascribed his detention under strict regime in the Vladimir Prison to the circumstance that he had sat with several important prisoners, Chatlosh, Willi Roedel, and RW. SM inquired whether this described their order of importance as prisoners or the sequence in which he sat with each man or both. In his answer he did not differentiate them according to importance but stated simply that they were all diplomats. In terms of where and when he sat with Chatlosh, JL added after some reflection, "I cannot answer that question." SM added, "Chatlosh did not die like WR or disappear like RW so you have nothing to fear." He then answered promptly, before the translation was complete, that Chatlosh had stood trial in Czechoslovakia in 1947. When questioned again later what was the sequence of these three prisoners with whom he sat, he then answered that he could not remember whether he had been a cellmate with Chatlosh before or after RW.

Returning to the question about Hille, SM (having noted earlier that Hille and JL were returned to Moscow prisons in January, 1948, JL being *en route* to repatriation and at that time in a camp near Odessa) tried to insist that JL must have known Hille: "But you were transported together in the same train to Vladimir." JL answered that he was transported to Vladimir by train under guard and in isolation from other prisoners so that he did not know who else was present on the train (MWM can add by personal experience that this is indeed feasible). This statement by JL confirms the order in JL's personal file that he was to be transported and kept separate from Hille and Pelkonen indicates that there is much more to the handling of JL within this group of prisoners than we know from the documents thus far which may have led to his difficulties in Vladimir.

SM made an effort to explain to Loyda in general her work in the Russian archives that allowed her to build up a framework from which all sightings of Wallenberg could be constructed so as not to depend on the testimony of any one individual. She tried to explain the logic behind this so that JL might feel more comfortable, and she tried to explain that the primary objective was to answer the Russians in the language of their own documents. She inquired whether he had any suggestions of where to proceed further. After some thought he asked in a casual manner, "Why have not the Jews whom Wallenberg saved done more for him?" When neither of us seemed to respond to the seriousness of his question, it was repeated by both JL and his wife. Mrs. Loyda commented by way of example that not only Schindler's Jews stood by him but there was another person—a German, whose Jews had

stuck with him. They repeated the question, "Why have not the Hungarian Jews, many of whom immigrated to the West where they would be safe, done more for Wallenberg?" We did not enter into any discussion on these points to try to provide answers to the Loydas, but their question points invariable to critical issues concerning the background of RW's work that need to be examined separately.

In response to questions about HH (which we saved largely for the end so as not to raise his anxiety), JL stated that he had been HH's cellmate in Lefortovo Prison, that they were transferred to Butyrka Prison in March of 1950, and that they remained cellmates until he was transferred to Vladimir. He stated that he did not know about a Finnish prisoner Pelkonen (who according to Pelkonen's personal file was transferred at the same time to Vladimir with Hille.) JL at about this point inquired of us why we do not go to other prisoners from those times. We explained to him that they had all essentially passed away: Hille, Grossheim-Krisko, and that we have been unable to locate HJ. When MWM added that HH had died in the early 1970's, JL acquired a sense of relief on his face. At one point JL stated, "Surely you can talk to Roedel who must be in Germany." When I stated that we had determined through our work that WR died in October of 1947 he seemed greatly surprised with a startled look on his face. (This to MWM seemed puzzling since MWM had informed JL in an earlier interview of WR's death.) Throughout the interview these points invariably came up at various times, when we informed JL that he is one of the few remaining individuals who has personal knowledge of those times and is still alive, he exclaimed in German, "Ich bin der letzte Mohikaner."

At about this point Mrs. Loyda brought up the issue that a program had been broadcast recently on German television by a German film director about RW that stated that he had died in 1948 (*sic*) in prison. She asked, "If this is known why are you still inquiring about RW?" SM explained that there is no real evidence of RW's death in 1947 and that even though the film director had been informed about a great many of the details indicating that RW could not have died in prison in 1947, the film director still preferred to ignore them in his documentary. She explained that in Moscow the film director had actually met with her and Guy von Dardel and had spent considerable time with them. Mrs. Loyda then reminded MWM of his statement made during earlier visits that he himself had met a prisoner who was a witness to RW in Vladimir. MWM confirmed this statement and informed her that the prisoner Kruminsh had died in 1984.

JL inquired what is the family doing about the matter? What about the sister and brother of RW? MWM reminded JL that on his second visit to Lauenhain he had come with Professor Guy von Dardel, the brother of RW, and that he had learned in that visit that the brother has always tried to find out about his brother. JL reacted as if he could not recall the visit by Guy and me. JL had then stated that a person came to see him who claimed to be a cousin of RW. There was initially some confusion on this point because MWM repeated again that he had come with the brother. JL stated clearly that MWM was not there at the visit of the cousin. It was apparent through what JL stated that he had not talked long with the person but JL stated that they "... had not drunk so much that this person would mix up the words 'brother' with 'cousin'." MWM has the impression from this statement that the person had either invited JL to a Gaststaette for a few drinks or brought some himself and offered it to JL in hopes of loosening him up.

We wish to emphatically point out here that we have not given the address or telephone number of JL to anyone except in reports of MWM's interviews of JL to Hans Magnusson and once last year to Susanne Berger who stated she would try to interview him. (SB has stated that she had spoken to JL over the telephone to inquire about visiting him but that he had been so firm in his statement that he had nothing more to talk about and that he did not want her to come to his home that she made no further attempt.) We are greatly disturbed by the statement of JL that a person came to see him, posing as a cousin. This could only have been a person who came under false pretenses and we are unable at present to suggest who the person may have been. The incident does stress, however, the need for keeping personal information confidential that we obtain in the course of this investigation. Both of us also request that the information given here remain only with Hans Magnusson at present since this interview was conducted at his request, and since there may still be a need to interview Loyda and/or his wife on some other occasion.

At the end SM asked JL directly how he would describe RW as a person. His response was given without hesitation and was clear. JL stated, "correct, disciplined, and very collegial ('gut kollegial')." Before leaving we extended to them small gifts, a bar of perfumed soap to Mrs. Loyda given by SM (Mrs. Loyda seemed very pleased), and a bottle of Finnish Lakka liquor to JL by MWM. JL at first insisted (but not very strongly) that this was not necessary, but he accepted the gifts nonetheless. As we were about to leave, JL and Mrs. Loyda took out pictures of their three grandchildren and showed them to us with great pride. It was clear to us, however, that this was also an unconscious signal on their part that they are not about to do anything that would harm this relationship or their family.

It is clear from this interview that JL is still unwilling to speak more explicitly about his prison days with RW (he had earlier stated that he was afraid that he would be taken away and locked up away from his family forever), and it is our assessment that, although Mrs. Loyda may know much of the details about his experiences, she is unwilling to relate them against her husband's wishes. JL had pointed out that he is not in as good health as he had been before. When MWM pointed out to him that he does not appear to have aged much over the last several years, he countered with a glance at his wife, "I am fortunately in good hands."

In contrast to previous visits, Mrs. Loyda did not offer to prepare coffee towards the end of the interview, and we left their home to return to Berlin, having spent about 1.5 hours in all with the Loydas.

INK. U.
DNR 118/019

Bäste Lage Olson,
jag beror att kontakta dig här, jag har fått
ett dokument från Kanada. Objektvis har
ven Parnas blandat P. hos Ola 21/11/85 med
Eston Undin. Det var nyheten om det sist-
nämnda jag väntade.

Jag hoppas att vi kan träffas, för att då
så mycket jag har fått från barn jag
inte kan meddela skriftligt.

Jag skall också ställa fram tre dokumentär-
filmer; en från en arbetsläger, från om
en fänge efter hans fängelse samt den
trede angående dessa som har fått lämna
fängelset men inte d.d. Sorjet.

Sedan har jag fått bifogade Bger från
ven Parnas. Maj månad är den rädda
får mig i år. Jag har anordnat mig
till Sverige - Israel som grundets kragens
7-9 maj, en av minn vänner fyller
24 maj 85 är nu en annans son tar
Student examen den 27:e. Dessutom
större arbeten, jag har fått se och har
anordnat till 4 ar minn kontakt till
den 31.5. Dessutom skulle jag kanske
känna mig som en "idiot", jag
kan inte svenska och inte engelska så
bra heller. Med vänlig hälsning
Egon Eriksson

UTRIKESMINISTERIET

Helsingfors, 21.04.1999

UD/EC/Amb Jan Lundvik 990526
Delges
Magnusson, Riga
Olson, ESEK
amb Helsingfors

Exp. 990526/AR
Ambassadör Jan Lundvik
Utrikesdepartementet
Stockholm

(EC)

DNI		
111/002		
1999-05-04-30		
Avd.	Gr	Må
P	2	Eu ¹

aa/p
Med hänvisning till vårt samtal här i Helsingfors den 8 mars översänder jag härmed
Riksarkivets utredning angående eventuella uppgifter om Raoul Wallenberg.

Med vänlig hälsning

Matti Favorin
Martti Favorin

1999-05-21

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Delges:

**Översättning av brev 16.4.1999 till finska UM:s arkivchef Martti
Favorin från finska riksarkivet rörande material om Raoul Wallenberg**

Med anledning av ert ovancerade brev har vi utrett vilka omnämningen som eventuellt kan finnas i de förhörsprotokoll med från Sovjetunionen hemvändande krigsfångar m fl personer jämte annat arkivmaterial som ingår i rikskriminalpolisens och statspolisens här förvarade arkiv.

Som bilaga till ert brev har fogats en i två grupper uppdelad förteckning vari följande personer nämns: Vladimir Bastanov, Vasilij Maximoff, Konstantin Pusckarjov och Eero Olavi Pelkonen samt ekonomen, res.löjtnanten Harald Verner Hjelt, Uno Lillträsk, förre överstelöjtnanten J. L. Lundenius, fru Salme Lybimov (tidigare Ratekainen?, Raatikainen), chauffören Paul Nordström, Pauli Saikkonen, den finskfödda fru Sandell från Göteborg och kaptenen Antti Turunen.

Vid sökandet efter uppgifter om ovannämnda personer har påträffats personakt B 4730 rörande Uno Birger Lillträsk. I personakten finns uppgifter om honom från 1920- och 1930-talet. Han har bl a varit i Canada. I början av 1940-talet finns flera noteringar om brott för vilka han dömts. En detektiv från Stapos Uleåborgsavdelning har förhört honom i reservfängelset i Pelso den 26.2.1946. Av det i akten ingående 15-sidiga förhörsprotokollet framgår, att han varit i kontakt med Sverige och svenskar februari-augusti 1945. I ett brev skickat från Helsingfors länsfängelse till Stapo den 3.9.1946 säger sig Lillträsk ha ringt till prinsessan Bernadotte. Fastän Wallenberg inte omnämnes vare sig i protokollet eller brevet bifogar vi för säkerhets skull kopia av sidorna 5-11 i protokollet och av det ovannämnda brevet, vari Lillträsk redogör för sina svenska kontakter. Det må konstateras, att på vissa punkter i personakten har Stapos tjänstemän betecknat Lillträsk som en person med livlig fantasi.

1999-05-21

Om Paul Wiljam Nordström (Ström) (född 25.1.1907 i Jakobstad) föreligger i rikskriminalpolisens-Stapos arkiv förhørsprotokoll nr 383/1946. Han förhördes i lägret för hemvändande finländare i Hangö den 11-12.8 1946. Efter att ha varit i USA ankom han tillsammans med andra i Nordamerika bosatta finländare till Leningrad år 1932. Från oktober 1943 hade han varit i krigsfängeläget i Krasno-Gorsk (nr 27) till den 19.5.46 och därifrån via ett krigsfängeläger i Leningrad förpassats till Finland den 31.7.1946. Fast det inte heller i detta förhørsprotokoll finns några uppgifter om Wallenberg bifogar vi för säkerhets skull kopia av sidorna 6 och 7 i protokollet, vari de ifrågavarande fånglägren nämns.

I Stapo II:s arkiv finns tre kartonger (nummer 165-167) med namnlistor och andra handlingar rörande finländska krigsfångar. Bland dessa (kartong 167) finns ett omnämnande av den 1945 i lägret Karsnogovsk (uppenbarligen felstavat) kvarblivne bilmontören Paul Ström. Kopia av sidan bifogas.

Vi har också granskat det i rikskriminalpolisen-Stapos arkiv ingående arkivet från lägret för hemvändande finländare, vilket innehåller handlingar rörande från Sovjetunionen hemvända krigsfångar, men inte heller där har vårt sökande kastat ytterligare ljus över någon av personerna på den av Er översända namnlistan, som eventuellt kunde ha haft någon förbindelse med Raoul Wallenbergs försvinnande.

Chef för informationstjänstenheten

Rauno Selin

16.4.1999

Ulkoasiainministeriö
Tietohallintojohtaja Martti Favorin
PL 176
00161 HELSINKI

*Perä...
kussakin nimellä on
niitä! ps*

Viite Kirjeenne 12.3.1999

Asia RAOUL WALLENBERGIÄ KOSKEVAT TIEDOT

Viitekohdassa mainitun kirjeenne johdosta olemme selvittäneet, mitä mainintoja mahdollisesti löytyy Etsivän Keskuspoliisin - Valtiollisen poliisin täällä säilytettävään arkistoon sisältyvistä eräiden Neuvostoliitosta sotavankeudesta palanneiden ym. henkilöiden kuulustelupöytäkirjoista ja muista arkiston osista.

Kirjeenne liitteenä olleessa kahteen ryhmään jakautuneessa luettelossa on mainittu seuraavat henkilöt: Vladimir Bastamov, Vasilj Maximoff, Konstantin Pusckarjov ja Eero Olavi Pelkonen sekä ekonomi, res. luutnantti Harald Verner Hjelt, Uno Lillträsk, ent. everstiluutnantti J. L. Lundenius, rouva Salme Lybimov (ent. Ratekainen ?, Raatikainen), autonkuljettaja Paul Nordström, Pauli Saikkonen, suomalaissyntyinen rouva Sandell Göteborgista ja kapteeni Antti Turunen.

Etsittäessä yllä mainittuja henkilöitä koskevia tietoja on Uno Birger Lillträskistä löytynyt henkilömappi B 4730. Hän on syntynyt 21.7.1904 Lappfjärdissä Pohjanmaalla. Henkilömapissa on hänestä tietoja 1920- ja 1930-luvulta. Hän on ollut mm. Kanadassa. 1940-luvun alkupuolella on useita merkintöjä hänelle tuomituista rikoksista. Valpon Oulun osaston etsivä on kuulustellut häntä Pelson varavankilassa 26.2.1946. Henkilömappiin sisältyvästä 15-sivuisesta kuulustelupöytäkirjasta ilmenee, että hän on ollut yhteydessä Ruotsiin ja ruotsalaisiin helmi-elokuussa 1945. Helsingin lääninvankilasta Valpolle 3.9.1946 lähettämässään kirjeessä Lillträsk kertoo soittaneensa prinsessa Bernadottelle. Vaikka pöytäkirjassa tai kirjeessä ei ole mitään mainintoja Wallenbergistä, oheistamme varmuuden vuoksi kopiot pöytäkirjan sivuista 5-11 ja em. kirjeestä, joissa Lillträsk selostaa ruotsalaiskontaktejaan. Todettakoon, että henkilömapin eräissä kohdissa Valpon virkailijat ovat leimanneet Lillträskin vilkkaan mielikuvituksen omaavaksi henkilöksi.

Paul Wiljam Nordströmistä (Ström) (synt. 25.1.1907 Pietarsaaren kaupungissa) on EK-Valpon arkistossa kuulustelupöytäkirja no 383/1946. Häntä on kuulusteltu Hangossa Palaavien suomalaisten leirillä 11-12.8.1946. Oltuaan Yhdysvalloissa hän oli saapunut muiden Pohjois-Amerikassa asuneiden suomalaisten kanssa Leningradiin vuonna 1932. Lokakuusta 1943 hän oli ollut Krasno-Gorskin sotavankileirissä (no 27) 19.5.1946 asti ja passitettu sieltä Leningradin sotavankileirin kautta Suomeen 31.7.1946. Vaikka tässäkin kuulustelupöytäkirjassa ei ole yhtään tietoa Wallenbergistä, oheistamme varmuuden vuoksi kopiot pöytäkirjan sivuista 6 ja 7, joissa on maininta ko. sotavankileireistä.

Vastauksessa pyydetään viittaamaan kirjeen numeroon ja päiväkseen

Valpo II:n (1945-1948) arkistoon sisältyy kolme koteloa (numerot 165-167) suomalaisia sotavankeja koskevia nimilistoja ja muita asiakirjoja. Niistä (kotelossa 167) löytyy maininta Karsnogovskin (nimessä ilmeisesti lyöntivirhe) leirille vuonna 1945 jääneestä automontööri Paul Strömistä. Oheistamme kopion sivusta.

Olemme katsoneet myös EK-Valpon arkiston osana olevaa Palaavien suomalaisten leirin arkistoa, joka sisältää Neuvostoliitosta palanneita sotavankeja koskevia asiakirjoja, mutta myöskään siitä emme ole etsittäessä saaneet lisävalaisua kenestäkään kirjeenne mukana lähettämämme nimiluettelon henkilöstä, joilla mahdollisesti on ollut jotakin yhteyttä Raoul Wallenbergin katoamiseen.

Tietopalveluyksikön johtaja

Rauno Selin
Rauno Selin

kin asian takana on majuri Förnees ja niinollen ei noudattanut kehoitusta, vaan matkusti Kängyluotoon, josta meni SS Levalla Ruotsiin Öregrundiin 17.2.1945. Täällä joutui poliisilaitokselle, josta siirrettiin seuraavana päivänä Östhammariin saunaan ja edelleen samana päivänä Johannesforssiin, jossa oli karanteenissa 2 viikkoa. Karanteenileiriltä kertoo matkustaneensa Tukholman kautta Rönntorpiin ollen siellä 15.5.45 saakka, matkustaen sitten Baggån'iin toimien siellä tulkkina ja luottamusmiehenä. 4.6.45 matkusti Boråsiin, jossa toimi viikon päivät tulkkina, matkustaen edelleen Malmö'ön, jossa oli tulkkina Ruotsin Punaisella Ristillä. Ollessaan Malmössä hotelli Adlonissa 10 tai 12 päivänä kesäkuuta 1945, tuli sinne tanskalainen professori Nils Bohr heittäen eteisvartijalle päällysvaatteensa ja mukana olleen atomienergiaa koskevia tietoja sisältäneen mustan salkun ja noin 70 sm. pituisen matka-askin. Kun professori seuralaistensa, kahden ruotsalaisen sotilasviranomaisen kanssa lähti ravintolasta, tuli hovimestari heitä vastaan ja ohjasi heidät siivupöytään lähelle baaria, josta ei voinut nähdä eteiseen. Tämän jälkeen eteisvartija katsoi, että k.o. seurue oli pöydässä ja sitten avasi e.m. salkun ja levitti asiakirjat sitä mukaa kuin johtaja Andersson ne kuvasi "mikrokoneella" 30 x 30 tai 30 x 40 mm. Kun kaikki oli kuvattu, sullottiin asiakirjat samaan järjestykseen salkkuun kuin mitä ne olivat olleet aikaisemmin. Kuultava auttoi asiakirjojen levityksessä, kun ne kuvattiin. Tämän jälkeen lähti johtaja Anderssonin kanssa hotellin puolelle, siellä antoi Andersson valokuvauskoneen kuultavalle

myös. Paperit ja filmeineen ja käski lähteä Strengesiin, jonne oli vuorokauden junamatka. Täällä oli kuultavan määrä odottaa lisämääräyksiä johtaja Anderssonilta. Tultuaan Strengesiin asettui asumaan hotelli Boggeniin. Heti samana päivänä meni Fatan makasiiniin ja jätti koneen sinne pyytäen kolme jäljennöstä kustakin kuvasta. Fatan makasiinin hoitajan kysyessä kuultavan nimeä sanoi hän nimekseen Olaf Fjörnig, antoi tämän nimen erehdyttääkseen Fatan henkilökuntaa, jos asiasta jotain kysyttäisiin. Kuultava odotti johtaja Anderssonin lisämääräyksiä seuraavaan päivään, jolloin Andersson soitti kuultavalle ja käski tulla kuvien kanssa takaisin Malmöön. Saatuaan kopiot samana päivänä ja jätettyään yhden satsin, siis yhden kappaleen johtajaista kuvaa Fatan omistajalle johtaja Anderssonin määräyksestä lähti takaisin Malmöön. Seuraavana päivänä kuultava saapui perille ja otti yhteyden johtaja Anderssoniin, joka omistaa hotelli Adlonin. Yksityishuoneessaan johtaja Andersson otti ja katseli kuvia, kuultavan nähdessä myös ne ja olivat kaikki hyvin onnistuneita ollen niissä tanskankielistä tekstiä. Tämän jälkeen Andersson käski kuultavan lajitella kopiot asianmukaisiin kohtiinsa, kuten kuvis- sa näkyvät sivunumerot osoittivat. Andersson poistui omiin tehtäviinsä ja kuultava alkoi suorittaa saamaansa tehtävää. Lajitellessaan k.o. asiapapereita jäljensi hän lyijykynällä kolme tai neljä kuvaa, jotka ovat loppuveto k.o. atoomienergiasta. (Jäljennökset näistä kuvista ovat nyt Teuvalla Jorma Hirvelän luona, joka asuu Järviselän talossa puh. Teuva 123. Teuvalla asuva Toivo Tarkka tietää näistä papereista

myös.) Paperit ovat suljetussa kirjekuoressa, jossa on päällä osoite ministeri P. Orlov, Helsinki. Saatuaan Tornion kautta tehtävän päätökseen meni alas omaan huoneeseen jättäen kuvat pöydälle, lukiten oven ja ottaen avaimen mukaansa. Huoneestaan kuultava soitti kassaan johtaja Anderssonille, että tehtävä on suoritettu. Andersson käski tulemaan ravintolan puolelle, jossa oli heillä valmiiksi katettu pöytä. Ruokailun päätyttyä toi Andersson kuultavalle rahaa 60 kruunua ja hän puolestaan Anderssonille sen huoneen avaimen, missä kuvat olivat. 28.6.45 klo 10.30 tuli johtaja Andersson kuultavan huoneeseen hotelli Adlonissa pyytään viemään asiakirjain kuvat Suomessa olevalle Neuvostoliiton lähetystölle ja Valvontakomissionille Tornion kautta. Tähän kuultava pyysi miettimisaikaa, jona aikana hän sai Suomesta Ruunar Poranderilta kirjeen, jossa kerrottiin, että kuultavan kanssaperilliset suunnittelivat vanhustensa kuolinpesän jakoa, kirjeessä pyydettiin pikaista Suomeen palaamista. Kirjeessä ilmi käyneen asian takia otti puhelinyhteyden Suomeen Lappfjärdiin nimismiehelle kysyen, onko läsnäolonsa välttämätön, tähän oli nimismies vastannut, että se on välttämätön. E.m. tietojen perusteella kieltäysi kuultava matkustamasta Tornion kautta Suomeen, vaan matkusti 29.6.45 klo 19.00 Ruotsin aikaa lähteneellä laivalla Heimdel. Lähtieussään lupasi johtaja Anderssonille, että hän tulee takaisin niin pian kuin mahdollista matkustaen sitten Tornion kautta uudelleen. Kuultavalta kysyttäessä, miksi asiakirjaa ei saanut tuoda suoraan laivalla Suomeen, vastaa hän, että tullitarkastus on laivassa tarkempi kuin Tornionjoki-

varressa ja niin oli päätetty, että e.m. kuvat vie-
dään Tornion kautta.

21.8.45 lähti kuultava Lappfjärdistä Tornion
kautta Ruotsiin tarkoituksella saada yhteys johtaja
Anderssoniin ja tuoda k.o. kuvat päämääräänsä. Tor-
niosta kuultava meni rajan yli 23.8.45 klo 15-16
mennen Haaparantaan ja koettaen saada yhteyttä johta-
ja Anderssoniin, jota ei kuitenkaan saanut. Välittömäs-
ti tämän jälkeen soitti Ruotsin Pajalan maaviskaalil-
le tiedustellen häneltä tulkin tehtäviä. Maaviskaali
Bertel Ruthfors kysyi, onko kuultavan paperit kunnossa,
johon kuultavan täytyi vastata kieltävästi. Samassa
keskustelussa sovittiin, että kuultava tulee Tornion-
jokivarttauskylöstä ja ylittää valtakunnan rajan Ala-
Muonion - Muonio - Lompola kohdalta. Kuultavalle sovittiin
e.m. tie sen vuoksi, että siellä helpommin pääsi ra-
jan yli ja sitten voisi maaviskaali Ruthfors jär-
jestää omassa piirissään kuultavalle Ruotsissa oles-
keluun oikeuttavat paperit. E.m. reitin sovittuaan
lähti kuultava matkustamaan, ylittäen rajan Ala-Muonion
kohdalta 25 tai 26 päivä elokuuta 1945 puolen
päivän aikaan, menen edelleen Ruotsin Pajalaan ja
ottaen yhteyden maaviskaali Ruthforsiin, joka järjesti
kuultavalle rajaseudulla oleskeluun oikeuttavat pape-
rit ja työpaikan Ruotsin siviilipuolustuksen palveluk-
seen tulkiksi viipyen tässä työssä 1.8.45, jonka
jälkeen hän matkusti Malmön menen hotelli Adloniin
ja ottaen yhteyden johtaja Anderssoniin.

3.8.1945 antoi johtaja Andersson kuultaval-
le asiakirja valokuvat, jotka oli pakattu kahteen

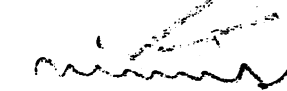
ja...

kirjekuoreen olleen osoitteena Neuvostoliiton Lähetys-
to, Helsinki ja toinen Liittoutuneitten Valvontakomis-
sio, Helsinki. (Molemmat osoitteet ruotsinkielisiä.)
4.8.1945 lähti kuultava Malmöstä matkusta-
maan Tornion kautta Suomeen mukanaan k.o. asia-
kirjavalokuvat. Matkallaan Malmöstä Tornioon joutui
kuultava ruotsalaisten viranomaisten pidättämäksi, kos-
ka kuultavalla ei ollut muuta kuin rajaseutualuee-
la-oleskeluun oikeuttavat paperit. E.m. viranomaiset
luovuttivat kuultavan Tornion poliisilaitokselle, jos-
sa oli noin vuorokauden, jona aikana konstaapeli
Hooli kuulusteli kuultavaa rajan ylittämisen takia.
Välittömästi kuulustelun jälkeen päästettiin hänet
pois poliisilaitokselta, josta hän meni kaupungin ho-
telliin, jätti päällysvaatteet vahtimestarille ja pyy-
si häntä tilaamaan puhelun Malmöön johtaja Andersso-
nille. Vahtimestari tilasi puhelun kysyen kuultavan
nimeä, jonka kuultava sanoi, tällöin seiso kuultava
vierellä kaksi hänelle tuntematonta miestä. Sit-
ten kuultava meni ravintolaan syömään tilaamaansa ruo-
kaa. Kun kuultava aloitti ruokailua, tuli hänen luok-
seen toinen e.m. tuntemattomista miehistä kysyen kuul-
tavan nimen ja esittäen itsensä Oulun läänin rikos-
etsiväksi, johon kuultava vastasi, ettei se häntä lii-
kuta olkoonpa vaikka Lapin läänin rikosetsivä, mutta
pyysi kuultava kuitenkin nähdä hänen virkamerkkinsä,
jossa oli nimi Kinnari. Sitten Kinnari kysyi, tulee-
kö kuultava Ruotsista, johon sai myöntävän vastauksen.
Kinnari sanoi, että hänellä on määrä ottaa ~~siunaus~~
laukku talteen, mutta kuultava pani laukun ~~tyhjiä~~
ja istui sen päälle.

Tästä huolimatta riisti Kinnari häneltä laukun ja meni eteiseen, johon kuultava seurasi perässä riidel-
lön siellä laukusta, Kinnari ei sitä kuitenkaan luo-
vuttanut, vaan poistui seuralaisensa kanssa ravinto-
lasta. Tämän jälkeen kuultava tilasi puhelun Ouluun
Tervahoviin Valvontakomissionille, mutta ei siitä tullut
mitään selvää, kun kuultava osaa niin heikosti venä-
jää. Sitten kuultava soitti Tornion poliisilaitokselle,
puhelimessa oli komisario Hakala, kuultava kertoi
asiansa, mutta tämä vastasi, ettei se kuulu heille
ja löi puhelimen kiinni. Kuultava tiedusteli hotel-
lin johtaja Aineelta, mihin Valvontakomissio on muutta-
nut, johon tämä vastasi, että Helsinkiin. Samana päivänä
kuultava lähti junalla Ouluun. Saavuttuaan Ouluun
8.8.45 meni kuultava asemaravintolaan, jossa tapasi
etsivä Kantasen. Tämä kysyi kuultavan matkaa saaden
tietää hänen tulevan Ruotsista, jonka jälkeen tieduste-
li onko paperit kunnossa. Kuultavan ilmoittaessa me-
rimiespassinsa olevan uusittavana sanoi Kantanen pi-
tävän kuultavan lähteä poliisilaitokselle. Heti laitok-
selle saavuttua määrättiin kuultava viettäväksi put-
kaan. Kantanen otti kuultavan tavaroista kirjekuoren,
jossa oli yksi satsi kopioita. Kuultava kielsi sii-
hen koskemasta ja sanoi sen kuuluvan vieraan val-
lan lähetystölle. Tässä oli paikalla eräs nainen ni-
meltään Kohtamäki, jolla on parturiliike Oulussa Se-
pänkadulla ja hän kuuli sekä näki tapauksen. Kiel-
lostä huolimatta Kantanen avasi k.o. kirjekuoren
ja tarkasteli kuvia sanoen: "Näitähän me etsimmekin".
Kuultava sanoi Kantaselle, että hän on nyt vas-
tuussa niistä kuvista, johon Kantanen seurasi.
Kantunen sanoi kyllä.

niistä vastaavansa. Sitten kuultava vietiin putkaan, takaisin. Jossa olivat myös oululainen Aarne Huhtala ja tamperelainen Eino Haukka, joille kuultava myös kertoi asiensa. Haukka lupasi kuultavan pyynnöstä seuraavana päivänä toimittaa sanan varatuomari Erkki Hirnille, että kuultava on putkassa ja tarvitsee apua, mutta Hirni ei ilmoittanut kuultavalle mitään. Seuraavana päivänä 9.8.45 joutui kuultava kuulusteluun, jossa häntä syytettiin liikkumisesta ilman henkilöllisyyspapereita. Oltuaan useampia päiviä pidätettynä, aikaa ei kuultava muista, passitettiin hänet Tornioon, jossa hänellä oli vekselijuttu Raastuvanoikeuden käsiteltävänä. Molemmat asiat, vekseli- sekä Oulussa tapahtuneen pidätyksen aiheuttama syyte menivät myttyyn aiheettomina ja kuultava laskettiin vapaalle jalalle. Tämän jälkeen meni Haaparantaan tullikamariin, josta soitti Malmön johtaja Anderssonille sanoen, että toinenkin paketti on nyt mennyt. Andersson oli kovasti pahalla päällä tästä ja käski kuultavan tulla hakemaan kolmaskin paketti, mutta siitä kuultava kieltäytyi. Sitten kuultava meni Ruotain puolelle, jossa rupesi Ruotsin Valpon palvelukseen tulkiksi toimien tässä työssä syyskuun loppupäiviin saakka. Täältä kuultava matkusti Suomen puolelle aivan viimeisinä päivinä, menen Ouluun. Oulussa meni Tervahoviin syömään, josta tapasi jonkun Kylmälän, joka oli jalkainvaliidi, töissä vapossa, asui Kauppahotellissa. Heidän ruokaillessaan tuli ravintolaan majuri Törne ja liittyi kuultavan seuraan, klo oli silloin noin 20.00, jolloin seurue lähti Kauppahotelliin, jossa syömistä ja juomista jatkettiin, kunnes seurue lähti

advokattyrä; Hataja & Tulenheimo i Åbo och Liekka & Jö-
stedt i Tornio fåu antud på två 12 & 14 milj mark för inmutning
ränen till de malmer och mineralfyndigheter jag senaste (1915)
sommar gjorde i Nara och Nv. Finland. Det var min mening att
de häradsh. Kotilainen skulle avsluta köpet med några av de
nämnda advokaterna, till vilket Kotilainen tillföll, så mycket
mera som Kotilainen var juridiskt ombud för krigsinvaliderna
härifrån förbund, Pekris Sars dist. och meningen var att inkomster
na för mineralfyndigheterna skulle tillfalla invaliderna. Alla
till saken hörande handlingar, s.s. Hst. Kattor, 3 & 4 st. om avgif-
tavin, hela denna sak beträffande köres förmögen, skänker och
reserverings bevis m. fl. handlingar och brev lämnade jag åt Kotti-
lainen, vilken stannade på hotellet till förbrukningsfestens slut.
Under festens förlopp led mig Kotilainen in i ett annat
trumtrum, där han ombud mig resa med en mycket viktig, men
med hänsyn till min politiska förhållanden i landet fortfarande
personligt till mig gällande, där jag skulle sammanträffa med en i
en mycket hög ställning varande officer i vestibulen på H. fns
Abbotanks centralkontor för att undersöka vid ett för avfärden nä-
mare bestämt klockslag. Denne officers namn uppgav han vara
Järvinen. Jag började tänka på saken, och efter festens slut reste jag
till Käärmelähti, där jag emell. lägen för vitt. frivillna hade berättat
utkomst hos en krigsinvald ~~konstl.~~ ^{Lappeteläinen} ~~Kotilainen~~. Följande dag-igen
jag inte minnes orätt, den första tredagen av senaste augusti ringde
jag till Kotilainen och bad honom komma hit till Käärmelähti, vilket han
även gjorde och hämtade ett par flaskor Jämskä med sig. Samma
dag hade jag också besökt hemläsaren i Raaninga, Kristian Pa-
tela och fört honom mina hälsningar, enär han förordnats till min överläkare.
Kotilainen, ~~Konstl.~~ ^{Lappeteläinen}, ~~Kotilainen~~ ^{Verdi Lappeteläinen} och från

mitt:

Siinä järin hemmavarande Arkki Väätänen sällan
reste vi med Väätänen till tuonaan byr bolag där
vi på en kaffedamman träffade med länsmannen vilken
tecknade för mina press varmt gjorde en anteckning om att jag under en
månad hade rätt att resa linshörs och linshörs stad. På länsmannen
Patelas, anmodan förflyttade vi oss till andelskassans i hänning
kansli där Kotilainen bjöd på den medhärda spriten, och länsmannen
kont. därefter by hämtade frännen från Kuopio kommande turisten
en paket kränvin, av vilket vi ännu drucko 1 flaska. Av länsmannen
och Kotilainen ombads jag följa med ut på gården, och i Andelskas-
sans antråde framträdde Kotilainen en föreläsning om att, hildnappa
Risto Rytty från centralfängelset i H. f. n. Han visade mig en full-
ständig planritning av fängelseområdet och lovade mig 25,000 mk. och
fri flygresa om jag skulle medverka till att inverkliga deras avsikter. Av
den tidigare nämnda Järvinen i H. f. n. skulle jag få ytterligare direktiv.
Jag framhöll för länsmannen Patela och för Kotilainen det farliga i saken och
att jag åventyrade min vilkorliga frihet, men sade länsmannen att de
inte var någon fara när han var min övervakare. När jag framhöll
för dem att jag av Väätänen och Lappeteläinen lånat penningarna
min förklaring, så för vilket lån jag lånat accept, lovade Patela
och Kotilainen svara för dem, när de fick till. Jag lovade att tänka
på saken. Från G. Lappeteläinen i Käärmelähti (tel. 16) ringde jag
till st. Markumäki Kuoriväsi 600 och höörde mig för om maskinen kunde
komma till Kuopio och överenskom jag att den skulle komma följande
dag kl. 20,08 till Rissala. Följande dag reste jag till Kuopio och från
hotellet Kuopio ringde jag först till Markumäki och anmälade maskin
f. v. och sedan till häradshöv. Kotilainen privat och bad meddelade
honom att jag inte kunde åtaga mig uppdraget, utan lovade göra
anmälan därom till myndigheterna. Kotilainen frågade om jag i

huv

telefon om jag kände läns. krim. kommissarie Frostedén i Vasa, vil-
ket jag bejakade. Kotilainen sade att han var enligt kommittén och att
f.ö. en 100 tal per person: 50000, Österbotten, Ål. förs och andra delar av
landet stöd bakom företaget såväl finansiellt som annat. Likaså
rågade jag utgå med om detta. Senare på kvällen - söndag - blev jag
av läns. detektiven Tuurinen i Kuopio, ankommen och fick till polis in-
dit Erkki Vääläinen, som jag senare hörde, på Kotilainens anmodan-
girt anmälan för bedrägeri, enär jag var skyldig honom såväl för
• skjutningen om de pengar jag lånat. På måndag morgon slapp
jag ut enär inget kriminellt kunnat påvisas hos mig. På hotell
• Societetshuset i Kuopio där jag intog min middag, ringde jag till
min syster Edith Marttila, hoppfärd, samt sedan tillvägande jag de-
• klarerades kom trafikkommission i Ål. förs en itelegramm med förfråga-
• om vem som var deras representanter i Kuopio, utan att få något svar,
samt ett annat telegram till riksd. Justitieombudsman i Ål. förs, i
vilket jag anhåll om hållning av kommissarie Frostedén i Vasa. Senare på
kvällen, när jag varit i sampråk telefonförbindelse med Kotilainen, vil-
ken enträget bad mig åtaga mig uppdraget, ringde jag till Kuorikos
• ut talle med fru Helmi Marttila - en brors dotter till min sväger - och fråga
om hon kunde ordna maskin, åt mig, men bad mig ringa på från en dag,
vilket jag gjorde från Haukkanen kontor i Kuopio (deras representant)
• och fick lofte om att maskinen skulle anlände kl. 13 tiden till
Kuopio, vilket jag meddelade Kotilainen och bad honom meddela
länsman Patela. Kotilainen led mig vänta på honom på Societets
huset, där jag även träffade honom, och vid vilket tillfälle han gav
mig det frötorännen brevet, som försedd med lackziggen, ämnat att
• Järvinen, samt ett annat brev även till Järvinen, med vilken
jag skulle samma träffa på jernvägsstation i Ål. förs, framför från
telefonkiosken till vägar om huvudingången. Järvinen skulle stå till

tiin stjärren med en krusblad i handen o.s. härmtecken. Samma
träffandet skulle ske kl. 30. samma dag, vilket ännu skedd. Med
Karkumäkis Salama följ jag ännu till Helsing och med Antti
Silvonen kyrkan. Rute jag till H. förs och direkt till station. Som på vanligt
hade jag med mig f. d. fängvården Niilo Laakkonen samt en annan herre
jag inte kände och som ^{inte} fann plats i ordinarie turplanen. Dessa två hade
ingenting med saken att göra. Laakkonen fick jag med för att se på den
saken även tillbaks med honom. På Pirsala flygfält, just före an-
komsten kom en till förväntat hörande officer jämte i sällskap med en
dam och bad om plats i maskinen till vilket jag tillfrågades. Jag har antag-
ningvis att damen sändes med för "kontrollens" skull, enär jag såg henne
nämnda tid vid station i H. förs. Här må tilläggas att Antti Väistö
från kyrkogården i Naantali genast efter klockan fyra under klockan
sannade mig för Kotilainen och länsman Patola. "Käveken 2 m. sinu
peränsäri" sade han, och när jag frågade varifrån så sade han: "että ei mitään
tepahtuisi sinulle". Lappetäläinen körde de där.

Järvinen ^{och} jag sammanträffade med bad mig samma följande
dag till rest. Salve i Sandviken, där jag skulle få ytterligare uppgift.
Vid sammanträffandet med Järvinen följande dag, bad han mig
ringa till prinsessan Bernadotte på Tumba i Sverige och fråga
om hur den hedvika de närmaste dagarna taga emot det merens komna
besök från Finland. Karkumäkis "Salama" skulle kvarstå i avvaktan
på vidare order i Helsing. Enligt de uppgifter jag fick av Kotila-
inen före avresan skulle ~~redan~~ färden från Helsing fortsätta till Pori och
Åbo, och därifrån med motorbåt till Svenska skärgården. Närmare klockan
skulle Järvinen gå, vilken ännu skulle sköta om själva kuddnappan
från Centralängeln. Från fru Ingrid eller Saimi Brådes telefon på
Pengeratan 27. B. 51 ringde jag ännu till Tumba att prinsessan
Bernadotte, vilken förklarade sig redo att taga emot påmmandet. Sam-

līdzīgi rīņde jāz tū nāgā andra, av minā personīgā bekanta
tāz Sverige pr uū vilseleda fr Brādes bekanta. Jāzvinen bad om min
adressitt: frs, oeu uppgav jag Risto Laitineus oeu han fästms adress
Vesagatan 10 g. 11. dāz jag bodde, tātās, āz jag prs forma hade rum fr
Haten Kurtm. Laitineus fästms, frskan Dagly Suorsa hade kaft, om
jag tror, verāk av Jāzvinen, enār hon brādāde deā pr mig oeu han
upptrāū mycket mystiskt. Rutnog, jag berlit āz intē frtsāda med affären
telegrafeerade āt Karhumäki āz taga hem maskinen frän Helsinge oeu
jāz too gick jag tū Pengergatan 27. B. 57, dāz det bjōds, pūgnt
oeu likasā fāljande dag sōs jag, samt reste ut tū Drumsō. Dār jag
i norra cirkeln 81 hos Albin Nyberg - en f. d. min arbetsmōt oeu gārde har
hōu mig dōld ēā par dagar. Nyberg har intē en aning om vad saken
gārde. En onsdag kvār pr ēā par veckor oedān gick jag tū rest.
Patela pr āz āta, oeu blev utā fr restauranten tūtalaclāz en pr mig oeu
kant prsm, som sade āz han fāū i uppdrag āz frā mig tū Drumsō.
Jag bjōd honom pr kräftsuppē tū vilket han bitāl, oeu fr mēra alkoh
han drack, fr mēra frāk blev han pr mig, oeu sist oeu slutligen hade
jag ingen annan utväg āz āz kalla pr kriminalpolisēn oeu bad āz
bliv av frid tū prs station, uppgivande āz jag intē hade pēnningar
āz betala min rākning med. Pā kriminalpolisēn frsk jag betā āz āz
Karhumäki oeu gjōt anmālan emōt mig, tū polisēn i Kuopio pr all-
tāld bitāljs, ikār Vāälānen pr sin frdrān. Kati Laine oeu
Patela har lāmnat flygplanē obetalt. Hār i Helsingfors hade en
Mauri Silvennoinen gjōt prs anmālan āz jag lānat fr kron
2000 mk samt āz han pr min anmālan lānt Laakkonen 800 mk. Likasā
hade en fr Anni Leiri, Pengergatan 27. A. 28. anmālt āz hm lānat mig
skjōtā, underlykor oeu 1 par skor, samt fr Brāde pr obetalda telefōn-
rākningar. Mauri Silvennoinen har aldrig lānat mig pēnningar
men vāt fr Leiri lāgt ut 1500 mk. pr sūt jag lānt återstāda samt

så länge som mina underskåder var i tvisten så kunde.
Skorna hade jag betalt med de 500 mk. jag gav henne om på län-
sfängelst i Kuopio. Hånsi Sirkunnoinen, Huvila-batu 19 efter jag
inte mins orätt, har jag en anledning ha varit i mars häp med för-
vinen och genom att göra en grundad försvarsmålan för rikt på
mig urstånd att belanda in de i flyttis biddnappning inblanda
Sirkunnoinen avtjänade skaff på länsfängelst i Kuopio som till
slut om jag. Jag kommer att väcka rätal emot Sirkunnoinen. Huvila-
batu både har neigt att göra med Sirkunnoinen eller andra i skolan
och kan jag inte pröva ej heller för Sirkunnoinen, men under ligger det till
ett är säkert, att Kotilainen och länsmannen Patela fått i uppgift
att vidtala mig att flyga. De beskriver till H. förs ett och litet att till
mig att medverka till flykt för riket, kanske främst av den orsaken
att jag är bekant med förhållandena i Sverige, och att det skulle vara
mindre upprende om jag berättade flygplanen av Markumäki, som
var gift med min svägers brorsdotter, och att om mig kunde göras den
skyldige, om inte saken kunde utlösas. Rut nog jag fördrar att
central prisen låter undersöka saken, åtminstone vad Koti-
lainen och länsmannen Patela anbelangen och i den mån det framgick
des skuld, ställa dem till ansvar här för. Kanske också låtsas
att lappfjärd skyddskår kan stå under krigstiden varit inbörst
i min barndoms hem i lappfjärd, min bröder Ossi Ernst Siitonen
heller, gjorde att de trodde att jag var "högersinnad". Se en notis
i Hls sammanfat för en par veckor sedan: "Hiljonnammies suurkuisjärin
framgår att min bror och mina kätte systrar skulle ha avlidit sig
i tukthuset, vilket ingalunda är sant, ty de ha aldrig varit ens
antämla, och leva fortfarande. Notisen om Kotilainen dikterat
i avrigt att svärta mig har citerats ur Sam sammanfat. Alla de
papper jag lämnat i Kotilainens ego, och om länsherrin. Lenn Järvi

kan mer till, hur jag nu genom B. der återfå, enär, såsom framgår
nu såu, goda betyg för minn förläanden, och framför allt nu de
är värda. I stället för millionen, vilket vi genom att fråga t. ex. G. de
hielms adv. kyrka här kan inte få bekräftelse på.

Enkeltana meddelanden har jag tillställt Justiti-
kansler och Rikets Frihetsministern, ty blasket måste rivas i
denne sak. Skulle jag ha fått reda på, vem som var kontraktsherrn
i Helsingfors, hade jag då genast lämnat sa-
ken till dem.

För öfrigt förbehåller jag mig friheten att öppna talen med an-
sett med denna sak samt undgå kan. Det är mer än möjligt
att jag påminnt mig dag och datum för de olika händerna
är till, beroende på att jag inte i skrivande stund har tillgång
till adresserna, och att jag inte vid tiden för händerna
fäste mig vid data, samt att spiten även har sin del i detta.

Jag har tidigare jag tackat för att få veta om Centralpost-
ens f. d. sekreterare Louksoja återvänt från Sverige, där
han var borta 1945, först o. s. för och ordnade om eller upplade om
några vapen smugglingar till Finska Maakanto, där bl. a. ita
jag inte minns nåu, en Heikki och en Jussi (?) Poljola eller
Poljolan stått om att de skulle gömmas. En funktionär m.
Jussi Jorvis, Pijälä smugglade över Louksoja till Apamäki,
där han någon tid även såu föot.

För öfrigt rose jag B. der tacksam för om vi kunde be-
rätta mig tid och tillfälle att personligen få framlägga denna sak
tydligare för er, men inte gärna här på Länstängelset. Min sak kommer
för vid R. råttens 25fte avdelning den 17dennar och nu för blasket till
den Länstängelset i Helsingfors den 3. 9. 1946

Uwe B. Lehtorösk

Uwe B. Lehtorösk

XVII

Jälkeen joka joulukuun lopulla v.1940 tai tammikuun alussa v. 1941. Pidätyksen aikana oli kuulusteltava saanut kuulla Suomen käynnistä talvisodasta. Kun kuulusteltava oli vapautettu olivat viranomaiset selittäneet kuulusteltavalle, että kuulusteltava oli tullut syyttömäksi pidätetyksi ja että n.s. Jeshovilaiset bandatiitit olivat menestelleet laittomasti.

Vapaaksi päästyään kuulusteltava oli ollut heikossa kunnossa ja oli todennut vaimonsakin matkustaneen jonnekin tuntemattomaan paikkaan, mistä ei ollut enää löytänyt tsh vaikka oli suorittanutkin tiedusteluja. Työn saaminen oli aluksi ollut vaikeata, mutta kuulusteltava oli sitten onnistunut parin kuukautisen toimeettomuuden jälkeen saamaan työtä Silhustrans autokuljetusliikkeestä, missä oli palvelut siihen saakka, kunnes oli internoitu Suomen kansalaisena kesäkuun 29 päivänä v.1941.

Kuulusteltava oli sijoitettu ensin Kakandan vankilaan ja sieltä edelleen kahteentoista muuhun vankilaan. Kevähällä tai kesällä v.1942 kuulusteltava oli kuljetettu Novo-Sibirskin internomisleirille ja sieltä muiden leiriläisten kanssa heinäkuussa samana vuotena Karakandan internomisleirille. Lokakuussa v.1943 kuulusteltava oli erotettu sieltä muista suomalaisista siviili-internoiduista ja oli kuulusteltavalle luvattu autonkuljettajantoimi Moskovassa. Kuulusteltava oli saatettu sen jälkeen Krasno-Gorskin sotavankileiriin n:o 27, missä oli ollut noin 17.10.43 - 19.5.46 välisen ajan työskennellen siellä automekanikkona ja autonkuljettajana metsätöissä. Toukokuun alkupuolella v.1946 kuulusteltavalle oli leirin poliittinen komissaari ilmoittanut pääsystä takaisin kotimaahan ja oli kuulusteltava passitettu Leningradin sotavankileiriin, missä oli ollut 40 päivää, tullen sitten heinäkuun 31 päivänä v. 1946 kotiutetuksi yksinnsena Suomen kansalaisena.

Kysyttäessä kuulusteltavalta miksi oli käyttänyt Neuvostoliitossa Ström-nimeä eikä omaansa Nordström-nimeään kuulusteltava vastasi, että Ström-nimi on helpompi käsittää kun oikeasta syntymänimestään tulee monenlaisia epäselvyyksiä. Neuvostoliiton viranomaisten kuulusteltava selitti tiennensä molemmat nimensä, kun kuulusteltava oli sieltä käsin ollut kirjeenvaihdossakin Pietarsaaren kotiväkensä kanssa vuoteen 1938 tammi-kuuhun.

Kysyttäessä kuulusteltavan kansalaisuudesta kuulusteltava vastasi, että oli koko Neuvostoliiton ja Pohjois-Amerikan matkan aikana ollut aina Suomen kansalainen, hakamatta koskaan muualla kansalaisoikeuksia.

Kysyttäessä kuulusteltavalta tietäkö Neuvostoliittoon jät-
neistä suomalaisista sotavangeista kuulusteltava vastasi ettei varmasti voi nimetä ketään sellaisia, mutta internoiduista Suomen kansalaisista oli Krasno-Gorskin sotavankileiriin n:o 27 jähnyt suomalainen insinööri Manner noin 62-vuotias henkilö, joka oli halukas palaamaan kotimaahan. Huhuna kuulusteltava on kuullut sotavankileirillä puhuttavan, että jossakin Uralilla olisi 50 miestä käsittävää suomalainen sotavankijoukko v.1939 ja et-
te miehet asuisivat sotaleirillä, käyden työssä vapaasti jos-
sakin kolhoosissa.

Paul Nordström Oiva Laiho

Merkittävää. - että kuulusteltavalle Paul Nordströmille lu-
ettiin kuulustelun jälkeen 12.8.1946 pöytäkirja vartiija Oiva Laihon todistajana läsnäolles-
sa ja on Nordström silloin myöntänyt kerto-
muksensa tulleen oikein merkityksi, vahvista-
en sen johdosta tämän pöytäkirjan kolmessa
kappaleessa allekirjoituksellaan todistajan
kanssa.

• ja että autonkuljettaja Paul Nordströmiä
säilytetään Hangossa Pääavien suomalaisten
leirillä, kunnes hänen suhteensa toisiin mää-
ritään.

V a k u u d e k s i

J. Mankala
Makko Mankala.

lta miksi oli käyttänyt
omaansa Nordström-nimeään kuulustel-
mi on helpompi käsitellä kun oike-
e monenlaisia epäselvyyksiä. Neuvosto-
teltava selitti tienneen molemmat
oli sieltä kukaan ollut kirjeenvai-
sotiväkensä kanssa vuoteen 1938 tammi-
teltavan kansalaisuudesta kuulusteltava
Neuvostoliiton ja Pohjois-Amerikan mat-
aina Suomen kansalaisen, hakamatta koskaan
tsia.
teltavalta tietää Neuvostoliittoon JRM-
sotavangeista kuulusteltava vastasi ettei
tään sellaisia, mutta internoiduista Suomen
Krasno-Gorskin sotavankileiriin No 27 JRMnyt
iri Manner noin 62-vuotias henkilö, joka oli
n kotimashen. Huhuna kuulusteltava on kuullut
puhuttavan, että jossakin Uralilla olisi
JRM suomalainen sotavankijoukko v.1939 ja et-
ivä sotaleirillä käyden työssä vapaasti jon-

Paul Nordström Oiva Laiho

että kuulusteltavalle Paul Nordströmille lu-
ettiin kuulustelun jälkeen 12.8.1946 poliitiza-
vartija Oiva Laiho todistajana Hankolles-
sa ja on Nordström silloin myöntänyt kerto-
muksensa tulleen oikein merkityksi, vahvista-
en senjohdosta tämän pöytäkirjan kolmessa
kappaleessa allekirjoituksellaan todistajan
kanssa.

ja että autonkuljettaja Paul Nordström
siilytetään Hangossa Pääavien suomalaisten
leirillä, kunnes hänen suhteensa toisiin NRM-
rätään.

V a k u u d e k s i

Jukka Mankala
Jukka Mankala.

Luettelo

v. 1945 aikana Neuvostoliitosta palautettujen kertomuksista esille

tulleista, vielä Neuvostoliittoon jääneistä tai siellä kuolleista

henkilöistä.

Plusa, Toivo.

Ström, Paul,
Helsingin peräkahana

Vertanen, Otto.

Verikseen, Raimo,
Kataja, Lyyli

Wicklin, Siiri.

Jalkanen, Juho
Kittinen, Eliisa.

Hiiri, Aleks.

Selkelä, Yrjö.

Antanen, Eino.

Vepsä,
Antanen, Maria.

Kirkka-niminen helsinkiläinen mies.
Kirkka-nimiset puolisot.

Kuolajärvi, Aino.

Korpela, Maija

Korpela, Jaakko.

Liimatainen, Arvo.

Miulus, Väinö.

Salmijärvi, Mänu.

Häyhä, Tilda.

Häyhä, Matti.

Heino-tädiksi kutsuttu, kot. Helsingistä.

Pennanen, Otto

Smäländer, Heikki.

Rinne, Aina.

s.n. 1901, kot. Raas-Mariasta.

s.n. 1901.

automonttööri

s. 22.7.1894 Karstulassa,

s. 17.8.1945 Tallinassa.

s.n. 1913

Kot. Suolahdelta.

s. 1.1.1901, kot. Suolahdelta,
s. 1905

s. 1913, kot. Kuokkalasta.

s.n. 1911, kot. Humppilasta,

suutari.

s.n. 1910.
edelliseen vaimo.

s.n. 1905, kot. Kotkasta,

s.n. 1901, kot. Haukiputaalta.

s.n. 1900 " "

kot. Suolahden lähetyviltä.

s.n. 1915, kot. Kuolajärveltä

s.n. 1905, kot. Kinttiputaalta.

s.n. 1902, kot. Suolahdelta.

s.n. 1900

kot. Helsingistä.

kot. Suolahdelta

s.n. 1905

s. 1907

jäänyt Karsnogovskin
leirille 1945. Kuollut
Kuollut 14.10.42 Kara-
gandassa Spaskin leiril-
lä.
jäänyt Tallinnan siir-
kuollut n.v. 1934 Svirs-
troin voima-asematyömaa-
lla.

jäänyt Siperiaan Sedel-
nikovan piiriin v. 1941
1938.

kuollut 28.3.1934 Toms-
kissa. Viitattu Siperiaan.

kuollut Tammiikuun aluss
1934-Tomskissa.

viety v. 1938 Taaran va-
kilasta n.s. "mustaan
etappiin", s.o. tietymä
tömiin. Oskytinskian lei-
rillä v. 1940.

kuollut v. 1934 Sedelni-
kovassa. Kuollessaan lei-
rillä v. 1942.

kuollut Sedelnikovassa.
Kuollessa, vaimon kyy-
leirillä, v. 1942. Jä-
jäänyt Siperiaan
Karganassa.

edelleen Siperiassa
Kuollut Oskytinskian lei-
rillä. "

jäänyt Tabarepovetaki
leirille hyvin heikossa
kunnossa.

kuollut 1935 Talin-
pakkotyöleirillä.

" "

jäänyt 1945 Oragin la-
viety Taaran venkilast
"mustaan etappiin".
kuoli suussa siir-
edelleen Siperiassa

jäänyt Tabarepovetaki

viety Taaran venkilast
"mustaan etappiin".

REGERINGSKANSLIET

Stockholm, 3 May 1999

123/003
P2 EU7

Ministry for Foreign Affairs

EU-ESEK
Lage Olson
Telephone +46 8 4053280
E-mail: Lage.Olson@foreign.ministry.se

Dr. Vera Parnes
The Raoul Wallenberg International
Movement for Humanity
4845 Bourret Avenue
Suite 34
Montréal
Québec
Canada
Fax No.: 009 1 (514) 343-0137

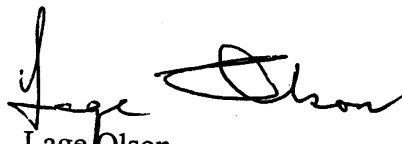
Special Raoul Wallenberg Reception in Paris

Dear Dr. Parnes,

Referring to your fax of 20 April 1999 I regret to inform you that nobody at our Embassy in Paris or at our Centre Culturel Suédois in Paris is aware of any special Raoul Wallenberg reception or other arrangement to be held on 31 May or any other day of this year.

I talked to Ebba Grönroos on 30 April and she informed me that, regrettably, she would not be able to go to Paris on 31 May anyhow. I would appreciate if you have any more details about the planned reception.

Yours sincerely,

Lage Olson
Counsellor

Postal Address
SE-103 39 STOCKHOLM
SWEDEN

Telephone
+46 8 405 10 00

E-mail: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Visitors' address
Vasagatan 8-10

Fax
+46 8 723 11 76

Telex
105 90 MINFOR S

Exp. 99-05-03
/ 2

127/001

011-468-723-1176 5 Pages
FOR MEETING MAY 4, 1999
Please deliver early. Thanks. S.M.

May 3, 1999

FACSIMILE TO:

Ambassador Jan Lundvik - EC
Ambassador Lage Olson - EI/ESEK

FROM:

Susan Ellen Mesina in New York

RE:

Forthcoming Advance - Wallenberg
Miscellaneous Financial Matters
Rationale on Reporting to Date

Ex tin:

Magnusson, Royce
Haglund, P-L

exp. 99-05-04

Dear Jan and Lage:

First, let me report that the first honorarium at the \$3,000 net has arrived minus its \$20 telex fee on this end and I am most appreciative. With this came another telex for the amount of \$273.24, minus the \$20 telex fee on this end, or \$253.24. While I do not know what this money is for, I am also appreciative. I must ask however that somebody send me an accounting slip so I know what this money represents so we can keep track. And if possible, when a number of different items are being telexed at the same time, that they be bunched together to save you money on your end, and me money on mine where bank telex fees are concerned.

As I mentioned to Lage, my primary concern at this point is to be reimbursed for the air fare of the most recent trip so I can repay those I owe. However, if there is an order to what bill gets paid first, then of course I will take the reimbursements in whatever is the acceptable manner.

MORE ON REPORTING PROCEDURES.

Regarding the expenses from Hudson Copy and Golden Rabbit which we have discussed, and also copying fees for archival work for which I am receiving per diems -- as I explained on the phone -- I have used the procedures for reporting expenses which we use here. Namely, that all expenses related to said trip are reported together. Copying fees out of context could also cause a problem. While my hostess in London does not charge me rent, which spares us hotel expenses, I am required to pay phone bills when they are presented to me as a courtesy. I am of course prepared to clarify anything which needs clarification. I have spent so much time with these receipts, I practically know them by heart.

I certainly understand the problems related to the various expenses having to do with Preliminary Report Number One which took a long time and went through many drafts before it was handed over to the Russians. Anticipating this problem and for clarity's sake, I have put all the receipts related to Preliminary Report Number One together on a form which is marked as such. There are no per diems or travel expenses attached to this, because these expenses are incurred during the period that I am working at home.

MD

In the case of the Stockholm trip for the January 8th meeting, there were computer expenses related to a second report which I made for that meeting, including communications between Dr. Makinen and myself. There was also follow up communication with Dr. Makinen related to the Loyda trip. Most recently there have been similar expenses related to the rewriting of the Trophy proposal which, like the above, was done at Hans Magnusson's request.

Regarding my need for outside computer center services overall, it is unfortunate that the electricity in my house has been faulty and therefore the subject of litigation. Which I won but only in the sense that my landlord was obligated to provide me with new wiring. I am not here enough to make that possible. As the faulty wiring has in the past burned out two computers of mine I unfortunately have had to take recourse to a computer center which Hudson Copy represents. New electricity lines have now been installed, but I will have to purchase a computer to be up and running. I will also be getting e mail then. I'm not asking for the money for the computer, only that you understand why I have to go outside to complete this work.

As for the Golden Rabbi receipts, whether faxes (sending and receiving), supplies, or phone cards (and I did not double bill) I think you will find that the total charges are low for communication expenses compared to, say, a phone bill. I do in any case have many many more phone cards in my possession than those submitted to you which I keep in a separate envelope. The ones I declared were purchased for a specific purpose and are cross referenced with my calendar.

As for per diems, I have taken a very strict view in my request. That is, if I was in London I have requested per diems only for those days I worked full time, not for weekends or times when I was engaged in other activities. In Moscow, I work every day an average of twelve hours a day, as everyone can attest, so I have requested the full period. There are a lot of per diems for 1998, 89 days I think. If you would make it crystal clear to me what kind of expenses fall under a per diem I will make certain not to double bill. If there is a ceiling about the number of per diems allowed per annum, we'd better come to a proper decision sooner rather than later.

ADVANCES FOR FORTHCOMING WORK

PRISONER FILES - COMPUTER WORK

I have spoken with Ari Kaplan and we have decided on the following in terms of my computer study using my data from the Prisoner Files. (Please note that this involves no card or file copying, all the information has been already abstracted from the files and is ready for inputting which either I or Kimberly or Svetlana will do in Moscow. Therefore this is not another Vladimir undertaking, but rather something which will enable me to pin down and graph certain specific probes for my report. It will also give us, for example, the complete Koppelyansky activities in sequence or hopefully enable us to

cross reference various interrogations and to identify other times which are significant interrogation wise for the Wallenberg-related prisoners)

I will take a train to Syracuse NY where Ari is working and we will spend two days there working out the system so that Ari can begin preparing the logarithms (week of May 17th). On Memorial Day weekend, our holiday, I will fly to Chicago and work two days with Ari and Marvin, staying with one or the other so there will be no hotel fees. After this we will work together in July in Moscow, but there they will be primarily focused on their analysis so this would be a time for answering questions or going over glitches in my inputting etc. These latter costs are absorbed in my Moscow budget.

Expenses for Setting Up Computer Format:

Amtrak, round trip, New York to Syracuse	\$ 160.00
Hotel, 2 nights	250.00
Chicago, round trip, May 30*	440.00
Taxi to and from airport/train stations	100.00
Total, Computer Study Expenses	950.00

* The fare quoted is advanced purchase and must be done soon.

WASHINGTON DC

I also am long overdue for Washington DC, both in terms of meetings with Senator Levin and to do some important archival research related to either Tolstoy-Kutuzow or the Prisoner Files. I also will be meeting with Helen Soos who will have returned from Budapest by then and will also bear some relation to the Trophy.

This will be five days work and will be very important in making my work with my Russian counterpart more effective..

Amtrak, round trip, New York to Washington	140.00
Hotel, five nights	625.00
Copying	100.00
Total Washington, DC.	\$865.00

MOSCOW (LONDON)

Finally, as I am planning to leave for Moscow mid-June, I have discussed this with the travel agent. The round trip fare for high season from New York to Moscow on British Air with two London stopovers, refundable is \$1,800.00. British Air wants payment within 24 hours of booking reservations. I plan to be in Russia from June 20 until August 24, with several days going and coming to continue my work in the PRO/London.

Round trip air fare, refundable	1,800.00
Visa, double entry	175.00
Taxis to and from air ports	260.00
Travel Insurance for 2 ½ months	322.00
 Total, Moscow Travel Expenses	 \$ 2,557.00

(This does not include any kind of advance payment for London research. I don't know how you want this done, whether to tack it on to the amount I receive here through the Consulate or to pick it up in London in UK Sterling. I do know that I will never get reimbursed for London from Moscow.)

The TOTAL for these three items is \$4,372.00. As I am definitely going back to Moscow at the time stated and as I absolutely must work with Ari and Marvin prior to that time to be effective, I would like to request the money for these tickets as soon as possible. The Washington portion is more flexible.

The situation is further complicated by the fact that I am going to be absent from New York May 9 through 17th to attend a wedding in Italy, for which I am being flown in. I know this puts a great deal of pressure on you, but if I could possibly get this money – in whole or in part – from the Consulate THIS WEEK, before I go, I can send a check immediately to my travel agent for the various air fares. As stated, British Air requires payment within 24 hours of reservations. Otherwise the fares could go way up and/or flights could be booked.

If we cannot do this right away, then I would need for all the money to be waiting for me by May 18th when I am back in business here. So I await your decision on this.

Also, please if you require clarification, try and let me know as soon as possible since I will be difficult to reach for the week I am in Italy. I understand the importance of getting our or rather my financial reporting in sync with the Swedish system but it has been very time consuming and I would very much welcome getting caught up so we could move toward the end of the year with ease.

Finally, given the way the routine has worked so far, the following will need some kind of decision regarding monies and reporting.

1. **REPORTS.** There are three more to come, all of which I am working on simultaneously. These are not the final conclusions on the Prisoner Files but rather the queries which must precede those conclusions. So that makes four reports in all by, say, February 2000 to end this work. As I mentioned to Lage, as long as I am working out of Moscow and have some kind of office space, the computer services there are absorbed through the Embassy expenses.

TRANSLATIONS. While translation fees for more project of late have been comparatively low, there is going to be eventually full time work for my entire team to do the remaining 46 files and some others, the Medical, and also the very important Prison Department correspondence on Numbered Prisoners, if we are given access. In addition, there are translation fees for my forthcoming reports. These will all be paid by the Embassy in Moscow. When I am here, however, I sometimes need translations done from important documents in Swedish. This is being performed by Maria Simonson..

EXPECTED FURTHER EXPENSES BEFORE THE END OF THE YEAR.
I anticipate one more major trip to Russia, October into early December, after which time I will return here to start writing or put the finishing touches on my various reports. The expenses there will be as above. In addition, I will expect to go back to Washington in September/October.

POSSIBLE FURTHER WORK IN CHICAGO to do analysis of the Moscow file materials compared to findings at Vladimir. This we can discuss at the appropriate time.

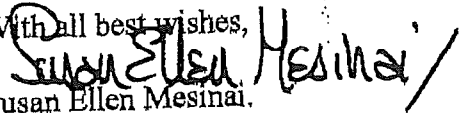
MOST IMPORTANTLY, ANY TRIPS TO WORK TOGETHER IN STOCKHOLM, PROBABLY BEST PAID FOR BY THE EMBASSY IN MOSCOW WHILE I AM IN MOSCOW, USING MY DOUBLE ENTRY VISA.

Other than this, I do not expect any other surprises. You may want to consider this also in terms of the number of per diems which I will incur during this year and give me some guidance on that.

I hope this letter has been helpful and I look forward to your decisions regarding our ongoing refinement of procedures. Truly, after we've gone to such trouble, while I am prepared for my 'fate' it will seem to me quite 'odd' given all the training I have received to qualify me to work for the Government of Sweden.

You know, I trust, that I am thankful to you both, as to Hans, for the chance to do this work and for everything you are doing to facilitate it. I know you are doing your utmost best to make this unprecedented situation assume a reality that is acceptable to the conventions of your accounting system.

With all best wishes,

Susan Ellen Mesina.

PS. Hans had mentioned at the February 22, 1999 meeting that he wanted another Working Group meeting to take place in the Fall. Could we please not schedule this in September or early October.? Thanks

REGERINGSKANSLIET

1999-05-04

Sid. 1 (1)

9
P & Eu^L

EC

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)

Jan Lundvik

Telefon 08-405 3114

BRÅDSKANDE

Ambassaden RIGA,

För ambassadör Magnusson

exp 19990504ae

Raoul Wallenberg

Bifogat översänds utdrag ur skrivelse 192/941004 från ambassaden Moskva, ställd till Pol 1:1, deprådet Magnusson, i ovan rubricerade ärende.

CABINET

Postadress
103 39 STOCKHOLM

Besöksadress
Fredsgatan 6

Telefon
08 - 405 10 00

Telefax
08 - 723 11 76

E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Telex
105 90 MINFOR S

SVERIGES AMBASSAD

MOSKVA

Arkivexemplar

2(23)

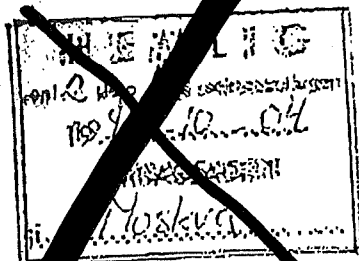
1994-10-04

Div 4/192

Avd. Grupp. MÅ

R 18 Wallenberg

2(9) - Bil 1

Departementsrådet Hans Magnusson
Pol 1:1
Utrikesdepartementet

STRÄNGT FÖRTROLIGT

Raoul Wallenberg
§ bil.

Broder,

Efter att ha läst artikeln i The Hungarian Observer, István Bethlen's plight - May be a key to the Wallenberg tragedy, har jag idag haft ett längre samtal med den ungerske ambassadören i Moskva, Dr. György Nanovfszky, som är min granne här på Mosfilmovskaja. Nanovfszky har personligen forskat fram sanningen om förre ungerske premiärministern Bethlens död i Moskva liksom om Stockholm-ambassadören Desös fader.

På grund av sina erfarenheter från detta arbete och samtal med ledande ryska arkiv- och fängelseexperter är Nanovfszky personligen övertygad om att Raoul Wallenberg liksom Bethlen blev mördad i Butyrkas fängelseklänik 1947 och därefter kremerad i Donskajas krematorium, varefter askan skulle ha lagts i en gemensamhetsgrav på kyrkogården.

Nanovfszky hade följande mer precisa uppgifter.

I samband med Jeltsins besök i Ungern i november 1992 hade premiärminister Antall bett honom om hjälp att

Ifylles av postexp

Avsändt med

Telefon

utl kultur

utl kultur

varlig post

Avsändn datum

Sign

Address
Utrikesdepartementet
Moskva 60
MOSKVA

(095) 956 12 00

(095) 956 12 02

Telex
64.413 410
64.413 251 (handelsavd)

EN

941006

3(9) 3(23)
2.

efterforska Bethlen. Det hade lett till att den ryske riksarkivarien, R.G. Pichoja, fått i uppdrag att utreda fallet. Ambassadör Nanovfszky hade haft mycket nära kontakter med Pichoja och genom honom fått fram mängder av dokument. Jag bifogar kopior av några som jag tyckte var intressanta.

Pichoja hade nämnt för Nanovfszky att man på rysk sida i början av 1993 startat en gemensam undersökningskommission för fallen Bethlen och Wallenberg.

Arkivundersökningarna hade lett till Butyrkafängelset. På dess fängelseklinik hade man med olika metoder tagit livet av politiska och andra fångar, vars död man ville skulle se naturlig ut. Man hade 11 officiella dödsanledningar som man använde i dödsattesterna. I det insända materialet finns dödsattesten för Bethlen. Enligt denna skulle han ha dött av en hjärtattack.

Efterforskningarna visade vidare att varje fredag forslades de under veckan dödade fångarna till Donskaja-klostrets krematorium. De kvitterades ut där och brändes, varefter askan lades i gemenskapsgraven, som var en stor brunn.

Butyrkafängelsets arkiv överfördes 1954 till KGB. Beträffande vissa tyska fångar och "spioner" fanns en praxis att registrera dem under ett annat namn. Nanovfszky förmodade att det kunde ha gällt även Wallenberg.

Butyrkafängelset var den centrala avlivningscentralen, där s fångar från andra fängelser forslades dit för att avlivas och få en medicinsk diagnos. Rapporteringen gick sedan tillbaka via huvudfängelset; det skedde i de ungerska fallen. Rena exekutioner skedde däremot i Ljubjanka.

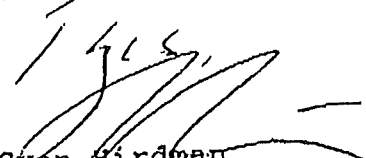
64 FEB 1955 11:15
TIDNINGEN
4(9) 3. 4(23)
Tillsammans med den ungerske ambassadören besökte jag idag även gemenskapsgraven för repressionens offer på Donskaja-kyrkogården. Där finns nu en gravsten uppsatt över förre premiärministern Bethlen, över två polska generaler, över en japansk general samt över personer "vars aska ej efterfrågats" och som dött under perioden 1945-1954 och senare.

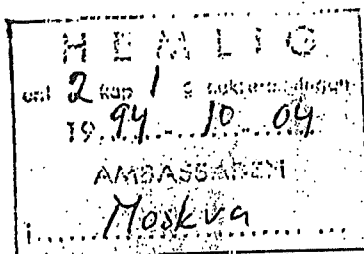
Jag noterar att Thomas Kangers artikel i Svenska Dagbladet om Raoul Wallenberg för en vecka sedan går i samma riktning som den ungerske ambassadörens berättelse.

Ambassadören berättade vidare att han i lördags haft säkerhetscheferna Primakov och Stepasjin på middag. Han hade nämnt för dem att han skulle träffa mig för att tala om Raoul Wallenberg. Hans uppfattning var att ryssarna var hjälpsamma - särskilt Pichoja, säkerhetsorganen, federale fängelsechefen Jurij Ivanovitj Kalinin, chefen för Butyrka och chefen för Donskajakrematoriet. MID:s byråkrati skulle man däremot akta sig för. Vidare måste man om och om igen kontrollera alla uppgifter och dokument, sade ungraren som bl.a. tagit många foton inne på Butyrka.

Nanofszky, som är övertygad om att hans teori är den rätta, är villig att bistå oss i de fortsatta efterforskningarna. Han gav mig även bif. artikel ur en ungersk tidskrift i somras.

Du kan bättre än jag avgöra hur intressanta den ungerske ambassadörens uppgifter är. Förutsatt att Ni inte har någon invändning tycker jag att jag bör ta en kontakt med arkivchefen Pichoja, vilket min ungerske kollega livligt uppmuntrade till.

Sven Hirdman

СПРАВКА
по запросу Чрезвычайного и
Полномочного Посла Венгерской республики
доктора Дьердь Нановского

5/2
M 41/6
5(9)

В течение 2 и 3 ноября 1992 г. Роскомархив провел первый оперативный поиск сведений, касающихся судьбы видного политического деятеля Венгрии графа Иштвана Бетлена.

Бетлен Иштван был арестован 26 марта 1945 г. Управлением контрразведки СМЕРШ в Украинском фронте, доставлен в Главное управление контрразведки СМЕРШ Народного комиссариата обороны СССР в качестве военнопленного. Ввиду болезненного состояния, с 1 апреля 1945 г. содержался в отдельной палате больницы Бутырской тюрьмы.

Идет поиск четырех протоколов допроса Бетлена от 29 марта, 20 апреля, 28 апреля 1945 и 18 сентября 1946 г., а также двух заявлений Бетлена командованию Красной Армии и руководству Главного управления контрразведки СМЕРШ.

Находясь под следствием, 5 октября 1946 г. он умер "от упадка сердечной деятельности" (в другом источнике от "паралича сердца"). 9 октября 1946 г. о смерти Бетлена было доложено Абакумовым Сталину. В апреле 1947 г. в связи с обращением жены Бетлена МПБ СССР направили в МНД справку и акт судебно-медицинской экспертизы трупа Бетлена.

Место его захоронения пока не установлено.

В настоящее время идет поиск документов в архивах Министерства иностранных дел, Министерства Безопасности, архиве Бутырской тюрьмы и архиве Президента Российской Федерации. Часть найденных документов может быть представлена в Посольство Венгерской Республики уже после 11 ноября с.г.

Главный Государственный архивист,
Председатель Комитета по делам
архивов

Р.Г.Нихоя

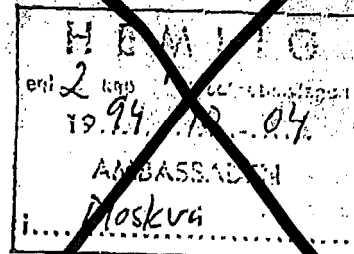

**КОМИТЕТ ПО ДЕЛАМ АРХИВОВ
при ПРАВИТЕЛЬСТВЕ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
(РОСКОМАРХИВ)**

103132, Москва, ул. Пяльщикова, 12
Телефон 206-35-31. Телефакс 200-42-05
Телегапл 111134 «Исторх»
Расч. счет № 69121542 ОПЕРУ Центробанка
России МФО 18027 в г. Москве

23.12.92 № 15/1944-17
На № _____ от _____

6(9) 6(2)
Его Превосходительству
Чрезвычайному и Полномочному
Послу Венгерской Республики
в Российской Федерации
господину Дьердю НАНОВСКОМУ

Глубокоуважаемый господин Посол!

Во исполнение договоренностей, достигнутых во время визита
Президента Российской Федерации Б.Н.Ельцина в Венгерскую Республику
направляем Вам копии документов из фондов российских архивов, каса-
ющиеся судьбы бывшего Премьер-министра Венгрии И. ВЕТЛЕНА.

Приложение: 1. Перечень копий документов – на 3 листах.
2. Копии документов – на 48 листах.

Всего: на 51 листе.

С глубоким уважением

Главный Государственный
архивист Российской Федерации

Р.Г.Пихоя

7(9) 7/23

ПЕРЕЧЕНЬ ДОКУМЕНТОВ

1. Докладная Ш. Европейского отдела НКВД СССР на имя заместителя наркома иностранных дел СССР В.Г.Деканозова от 15 декабря 1944 г.
Приложение: характеристика графа С.Бетлена.
АВП РФ, ф.077, оп.24, п.112, д.6, лл.83-88, на 6 л.
2. Краткая характеристика графа С.Бетлена.
АВП РФ, ф.06, оп.6, п.34, д.416, лл.6-9, на 4 л.
3. Докладная В.Г.Деканозова на имя наркома иностранных дел В.М.Молотова от 17 февраля 1945 г.
АВП РФ, ф.077, оп.25, п.115, д.41, лл.17-18, на 2 л.
4. Письмо В.Г.Деканозова на имя наркома государственной безопасности СССР В.Н.Меркулова от 22 февраля 1945 г.
Приложение: К вопросу о Бетлене /оправка, составленная Ш.ЕО НКВД СССР/.
АВП РФ, ф.077, оп.25, п.115, д.41, лл.23-24, на 2 л.
5. Письмо графини Бетлен на имя И.В.Сталина от 7 марта 1946 г. и резолюция к нему В.Г.Деканозова от 23 мая 1946 г.
АВП РФ, ф.077, оп.26, п.119, д.39, лл.1-3, на 3 л.
6. Из записи беседы зам.заведующего Отделом Балканских стран МИД СССР А.П.Власова с посланником Венгрии в СССР Д.Секфью от 14 мая 1946 г.
Приложение: письмо Д.Секфью на имя В.М.Молотова от 12 мая 1946 г.
АВП РФ, ф.077, оп.26, п.116, д.9, лл.43-46, на 4 л.
7. Из записи беседы В.Г.Деканозова с посланником Венгрии в СССР Д.Секфью от 28 мая 1946 г.
АВП РФ, ф.077, оп.26, п.116, д.8, лл.32-33, на 2 л.
8. Письмо В.Г.Деканозова на имя министра государственной безопасности СССР В.С.Абакумова от 29 мая 1946 г.
АВП РФ, ф.077, оп.26, п.119, д.39, л.6, на 1 л.
9. Письмо графини М.Бетлен на имя посланника СССР в Венгрии Г.М.Пушкина от 2 октября 1946 г.

8(9) 8(23)2.

Приложение: сопроводительное письмо посланника СССР в Венгрии Г.М.Пушкина к письму М.Бетлен на имя В.М.Молотова /без даты/.

АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, лл.10-12, на 3 лл

10. Сопроводительное письмо В.Г.Деканозова на имя В.С.Абакумова к письму М.Бетлен к мужу от 25 января 1947 г. /без приложения,

АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, л.20, на 1 л.

11. Письмо заместителя министра государственной безопасности СССР Н.Н.Селивановского на имя В.Г.Деканозова от 28 февраля 1947 г.

АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, лл.33, на 1 л.

12. Докладная зам.заведующего Отделом Балканских стран МИД СССР А.П.Власова на имя зам.министра иностранных дел СССР А.Я.Вышинского от 10 марта 1947 г.

Приложение: проект письма зам.заведующего ОБС МИД СССР А.П.Власова на имя посланника СССР в Венгрии Г.М.Пушкина от 11 марта 1947 г.

АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, лл.42-43, на 2 лл.

13. Докладная А.П.Власова на имя А.Я.Вышинского от 22 марта 1947 г.

АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, л.66, на 1 л.

14. Записка А.Я.Вышинского на имя А.П.Власова от 23 марта 1947 г.

АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, л.68, на 1 л.

15. Записка А.Я.Вышинского на имя А.П.Власова от 24 марта 1947 г.

АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, л.69, на 1 л.

16. Докладная А.П.Власова на имя А.Я.Вышинского от 25 марта 1947 г.

АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, л.70, на 1 л.

17. Письмо А.Я.Вышинского на имя зам.министра государственной безопасности СССР Н.Н.Селивановского от 30 марта 1947 г.

АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, л.71, на 1 л.

18. Письмо Н.Н.Селивановского на имя А.Я.Вышинского от 12 апреля 1947 г.

Приложение: справка и акт судебно-медицинского исследования трупа И.Бетлена.

АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, лл.103-107, на 5 л.

- 9(9) 112) 3.
19. Докладная А.П.Власова на имя А.Я.Вышинского от 14 апреля 1947
АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, л.108, на 1 л.
 20. Телефонграмма по ВЧ А.П.Власова Г.М.Пушкину от 18 апреля
1947 г.
АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, л.109, на 1 л.
 21. Телефонграмма по ВЧ Г.М.Пушкина А.П.Влазову от 19 апреля 1947
АВП РФ, ф.077, оп.276, п.132а, д.1, л.110, на 1 л.
 22. Из записи беседы посланника СССР в Венгрии Г.М.Пушкина с ми-
нистром иностранных дел Венгрии Я.Дьендьешем от 29 апреля 1947
АВП РФ, ф.077, оп.27, п.120, д.7, л.63, на 1 л.
 23. Акт о смерти дежурного врача Дрибинской от 05.10.46 - на 1 л.
 24. Фотографии - на 1 л. 7 ед.хранения.
 25. Фотографии - на 1 л. 4 ед.хранения.

REGERINGSKANSLIET

Sid. 1 (1)

1999-05-05

P 2 Eu¹

(EC)

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Ambassaden Moskva

Exp 990505 / 4R

Raoul Wallenberg - Vladimirundersökningen

1999-04-29 ✓

För Wallberg

Vi instämmer i ambassadens resonemang att ersättning bör ges med föreslagna USD 3500 för de ökade lönekostnaderna men däremot inte för övriga merkostnader.

Cabinet

Postadress
103 39 STOCKHOLM
Besöksadress
Fredsgatan 6

Telefon
08 - 405 10 00
Telefax
08 - 723 11 76

E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex
105 90 MINFOR S

REGERINGSKANSLIET

ARKIVEXEMPLAR

Dnr	Avd	Grupp	Mål
1999-05-05	125/001	P 2	Eu ¹

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Ambassadsekreteraren Wallberg
Moskva

(EC)

Raoul Wallenberg-minnesmärken

x bil *övr. bil. hos Jan Lundvik, EC*

Broder,

För vidarebefordran till ryska vederbörande översändes härmed följande material om minnesmärken över Raoul Wallenberg:

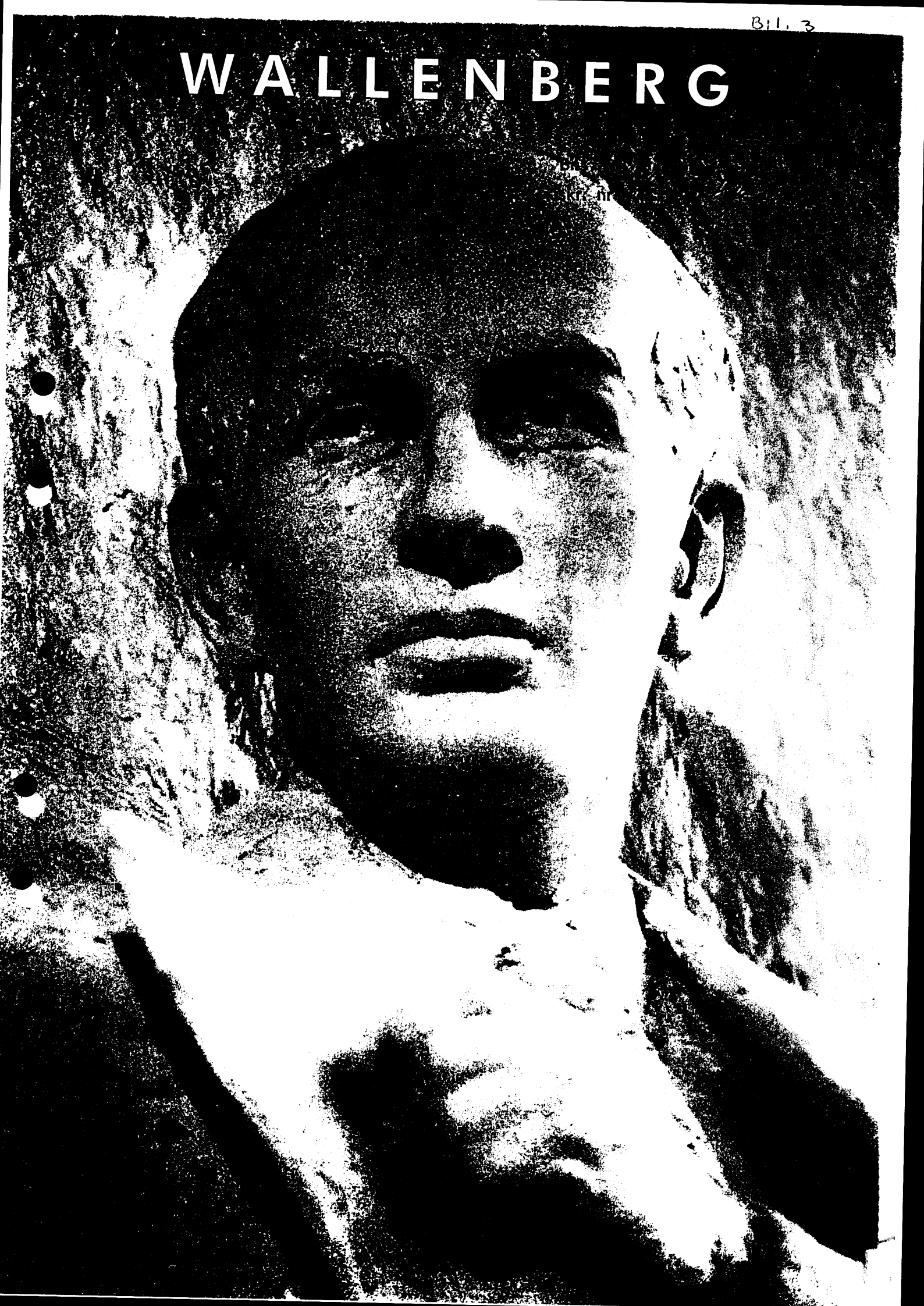
1. Minnesmärke av Lenke Rothman i Sveriges riksdag - broschyr jämte engelsk översättning av konstnärinnans anförande vid invigningen.
2. Minnesmärke av Gustav Kraitz utanför FN i New York - broschyr jämte fyra fotografier (i två exemplar).
3. Minnesmärke av Philip Jackson på Great Cumberland Place i London - fotokopia av broschyren. En kopia av detta minnesmärke har uppförts i Buenos Aires.

Därutöver finns minnesmärken i Budapest och på flera andra håll i världen. I Stockholm kommer ett minnesmärke att uppföras nästa år på den del av Nybroplan som fått namnet Raoul Wallenbergs torg.

Härlig hälsning
Jan Lundvik
Jan Lundvik

Postadress	103 39 Stockholm	Telefon	08 - 405 10 00	E-post	ud@foreign.ministry.se	Avsändningsdatum	990505	Sign	PT
Besöksadress	sv kurir	Telefax	08 - 725 11 75	Luftpost	☐	Vanlig post	☐		

WALLENBERG

From Sir Sigmund Sternberg

**Chairman of the Wallenberg Appeal Committee and
Chairman of the Executive Committee,
International Council of Christians and Jews**

It is right that the city which was throughout the Second World War a beacon of hope to continents savaged by hatred and destruction, should honour the memory of Raoul Wallenberg. He symbolises that sense of justice, human dignity and freedom from persecution for which that war was fought. He more than deserves his place among the politicians and soldiers commemorated in London's streets.

We are conscious of the honour Her Majesty The Queen has given us by agreeing to unveil the Wallenberg Monument. We are appreciative, too, of the presence of the President of the State of Israel, of Princess Christina, representing the King of Sweden, of the Secretary General of the United Nations, of the personal representative of the President of Hungary and so many other distinguished guests, members of the family and survivors.

In the creation of the Wallenberg monument and all the preparations that have led to this memorable day, I want to express my gratitude to David Amess, MP, without whom the project would never have been more than a dream, to all my colleagues on the Wallenberg Appeal Committee, especially Lionel Altman, CBE, and Maurice Djanogly, who have shouldered the largest part of the work and the generosity of the donors whose contributions made this monument possible. I salute the sculptor, Philip Jackson, who has shaped a monument whose lesson will be carried down the generations.

How truly it can be said in the words of the Book of Proverbs, "The memory of the righteous is a blessing." We are all of us on this day blessed by the memory of Raoul Wallenberg.

From The King of Sweden

The Swedish diplomat, Raoul Wallenberg, served at the Swedish Embassy in Budapest from early July 1944 until the middle of January 1945.

During this brief period, his courageous and unselfish actions helped to save the lives of tens of thousands of people.

The inauguration of the monument at Great Cumberland Place, London, commemorates a great Swedish humanitarian and official. It is at the same time a reminder of a human being whose subsequent fate is still unknown to posterity, even though 50 years have passed since the end of the Second World War.

We will never forget Raoul Wallenberg and his unselfish efforts in the service of mankind.

From Árpád Göncz

President of Hungary

It gives me sincere pleasure that an imposing monument to Raoul Wallenberg has been erected in London. In him I honour a hero who risked his life for so many Jews of Budapest. This is a symbolic monument and a memorial to all those who took a courageous stand against unspeakable oppression and tyranny.

I owe thanks to the International Council of Christians and Jews which took a prominent role in raising funds, to the City of Westminster for offering a worthy site for the monument, and to all those who made contributions.

It is indeed a special pleasure that Her Majesty The Queen has agreed to perform the unveiling ceremony in the presence of my personal representative, Mr Bálint Magyar, Minister of

Culture. This moving moment is an instance of international co-operation which will be a lasting example of outstanding determination and bravery to succeeding generations.

From the Ezer Weizman

President of the State of Israel

It is with great respect and admiration that I come here today, together with Her Majesty the Queen, to participate in the unveiling of the monument to Raoul Wallenberg.

Raoul Wallenberg, whose fate is still a mystery, is the epitome of triumph of good over evil, personal courage over intimidation and selflessness over indifference.

In the darkest years of human history, when too many took an active part in murder and genocide and many more sat idly by, Raoul Wallenberg single-handedly found a way to save tens of thousands of Jews from certain death.

We have never been able to offer our thanks to him in person, yet how proud he would have been to know that his actions are being widely recognised and honoured for posterity in this monument and that his courageous deeds are a shining example to future generations.

As President of the State of Israel, the country that absorbed so many of those saved by Raoul Wallenberg, I know that the people of Israel and Jews world-wide will always feel indebted to him and will remember him with great gratitude.

His family in Sweden may be proud of one of their finest sons. We all salute him.

From Kofi Annan

Secretary-General of the United Nations

In all of recorded history, there are a mere handful of people who can claim to have saved thousands of lives. Raoul Wallenberg is one such individual. His selfless efforts to engineer the escape of innocent people targeted for arrest and extermination by the Nazis were undertaken at great personal risk. But as an eyewitness to horror and degradation, he could not stand aside. He acted, injecting a rare ray of light into a dark period in human affairs, and became a hero for the ages.

The inspiring example set by Raoul Wallenberg remains all too relevant today. In the wake of the Second World War, the cry of "never again" was taken up, signifying the hope that such atrocities could be banished once and for all. But hatred has continued to stalk the planet. In the last few years alone, we have seen genocide, crimes against humanity, grave breaches of international humanitarian law and new manifestations of discrimination, often carried out on the basis of ethnic, racial, religious or political differences. Thus are we, too, called upon to act.

The United Nations plays a central role in international efforts to promote respect for human rights and the rule of law. Concern for human dignity is written into its Charter and built into all of its activities. It has created a comprehensive body of human rights law and established international tribunals to prosecute those accused of war crimes in the former Yugoslavia and Rwanda, two recent test cases of the international community's resolve.

I believe that the most eloquent tribute we can pay to the memory of Raoul Wallenberg is to pursue the cause to which he devoted his life: the cause of peace, tolerance and understanding. These are also the goals of the United Nations. As Secretary-General, I intend to do my utmost to make these noble objectives a reality.

Programme

Wednesday 26th February 1997

- 3.00pm Her Majesty The Queen, The President of the State of Israel, Mrs Weizman and His Royal Highness The Duke of Edinburgh arrive and, after presentations, move with:
Princess Christina of Sweden (representing The King of Sweden)
Hungarian Minister for Culture and Education, Mr Balint Magyar (representing The President of Hungary), The Secretary-General of the United Nations and Mrs Annan to the Monument.
- 3.02pm Sir Sigmund Sternberg invites The Queen to unveil the Monument, and following the unveiling the Presiding Rabbi of Hungary recites a memorial prayer for the victims of the Holocaust. The Queen, The President, Mrs Weizman, and The Duke of Edinburgh then view the Monument and the Presiding Rabbi of Hungary is presented to them.
- 3.05pm The Queen, The President, Mrs Weizman and The Duke of Edinburgh meet five survivors rescued by Raoul Wallenberg, before moving into the Foyer of the Synagogue.
- 3.07pm Presentations are made before The Queen, The President, Mrs Weizman and The Duke of Edinburgh sign the Distinguished Visitors' Book. Bouquets are presented to The Queen, Mrs Weizman and Princess Christina, and then the sculptor, Mr Philip Jackson, is presented and, with the aid of a maquette, describes briefly the design of the Monument.
- 3.14pm The Queen, The President, Mrs Weizman and The Duke of Edinburgh, accompanied by Princess Christina, Mr Magyar, the Secretary-General and Mrs Annan, move to the stage in the King David Suite, where The President and then the Secretary-General address the assembled guests.
- 3.20pm The Queen and The Duke of Edinburgh, accompanied by Princess Christina, the Secretary-General and Mrs Annan, and The President and Mrs Weizman, accompanied by Mr Magyar, move down the King David Suite and selected guests are presented to them.
- 3.28pm The Queen, The President, Mrs Weizman and The Duke of Edinburgh leave the King David Suite, accompanied by Princess Christina, Mr Magyar, the Secretary-General and Mrs Annan.
-
- 3.30pm The Queen and The Duke of Edinburgh and The President and Mrs Weizman depart, followed by Mr Magyar.
- 3.35pm Princess Christina, the Secretary-General and Mrs Annan accompanied by Sir Sigmund Sternberg, re-enters the King David Suite and moves to the stage where they are joined by Mr Schori, the Swedish Minister for International Development Cooperation, Migration and Asylum Policy, and Deputy Minister for Foreign Affairs. Princess Christina presents certificates to those people, or their representatives, who have purchased maquettes of the Monument, after which Mr Schori addresses the assembled guests.
- 3.50pm Princess Christina, the Secretary-General and Mrs Annan and Mr Schori move down the King David Suite to return to the Foyer.
- 3.52pm Princess Christina, the Secretary-General and Mrs Annan and Mr Schori depart.

The Story of the Monument

In 1988 David Amess MP learnt of the incredible deeds of Raoul Wallenberg in Budapest 1944/5. He set about trying to find out more, aided by Paul Lennon and Danny Smith, later helped by John Bierman's book "The Righteous Gentile". In 1989 he introduced an early day motion, signed by nearly one hundred MPs, calling upon the Government to make representations to the Soviets as to Wallenberg's disappearance and to introduce legislation conferring honorary British citizenship upon him, but insuperable difficulties were encountered because it was inconsistent with the 1981 British Nationality Act. He was not deterred, and in 1990 this dynamic politician demanded a bill to provide space for a statue in a royal park. This too was unsuccessful, although receiving all party support. In 1991 talks started with the Westminster City Council and in 1994 negotiations were successful, due to efforts of the present Lord Mayor of Westminster and his colleagues, to use the crescent site in Great Cumberland Place, adjacent to the Western Marble Arch Synagogue and near the Swedish Embassy.

Under the direction of Lionel Altman the project was taken forward. Recommendations for a British sculptor were given by Lord St John Fawsey, Chairman of the Royal Fine Arts Commission, and Philip Jackson was chosen. Next came the setting up of the prestigious Wallenberg Appeal Committee with Sir Sigmund Sternberg as Chairman. Its remit to raise the necessary funding and make appropriate arrangements, in concert with the International Council of Christians and Jews and the Holocaust Educational Trust, to bring to fruition the erection of an appropriate monument to Raoul Wallenberg, the noble humanitarian. Further, to introduce an educational programme for youth in countries all over the world. In 1995/6 debates on Wallenberg were initiated in the House of Commons by David Amess and by Lord Braine in the House of Lords. Both received all party support, Government praise, and a donation to the fund. Wording on the monument describes Wallenberg's great courage, dedication and fight for humanity against incredible odds, so that all who came to view the monument will know what he was able to achieve for others.

Raoul Wallenberg

In 1944, the United States War Refugee Board was established in response to President Roosevelt's desire to save innocent victims of the Nazis. The Board saw in Hungary an opportunity to save the lives of the hundreds of thousands of Hungarian Jews - practically the last surviving remnants of Jewry in Nazi - occupied Europe who were facing extermination.

Raoul Wallenberg, a director of a Middle European commerce company, then 32, was approached by the Board to represent it in Budapest. In 1944 he went to Budapest as the official representative of the War Refugee Board and as First Secretary of the Swedish Legation under Per Anger. At the time of his arrival in the city its Jewish population of 230,000 was facing the prospect of imminent deportation to Auschwitz for extermination - a fate that the 437,000 Hungarian Jews living outside Budapest had already suffered. Wallenberg's task was to save as many Jewish lives and others as he could.

Budapest was occupied by the Nazis who exercised control either directly or via their Hungarian allies - the fascist "Arrow Cross". Jewish citizens of the city, ghettoised and living in appalling conditions were routinely beaten, tortured and murdered by both the Germans and by the Arrow Cross.

Upon his arrival he began to issue certificates for Jews who already had visas for Sweden. In addition he invented what was to rescue some 100,000 people - the "Schutz-pass" or protective passport. In order to impress the Germans the pass was designed to be formal - it bore the Swedish national colours, the Swedish royal coat of arms and the Swedish ambassador's signature. Wallenberg succeeded in persuading the Germans to permit him to issue 5,000 of these documents. In fact he printed and distributed many thousands more.

Almost daily he went to the railway station in Budapest from where the Jews were being transported to Auschwitz in sealed cattle trucks. Speaking with the authority of a Swedish diplomat he would order the Germans to open the

doors of the wagons in order to distribute his Schutz-passes or would accept any document - no matter how trivial - that bore the Hungarian script, which the Germans could not understand; library cards, driving licences, receipts.

In November 1944 Eichmann ordered that all remaining Hungarian Jewish women and children be rounded up and marched on foot a

distance of 125 miles to the Austrian border for transportation to Auschwitz. The Germans devised this gruelling one week trek in the bitter cold, for which no food or winter clothing were provided, as a means of killing as many as possible through exhaustion or starvation. On hearing of the exodus Wallenberg drove along the route passing out food, water, clothing and his Swedish Schutz-passes.

A skilled negotiator, who understood that an air of authority was sufficient to dissuade most Germans from challenging him - he emanated extraordinary force - he succeeded in acquiring a number of properties which he established as Swedish sovereign by flying the Swedish flag. These houses were then filled to overflowing with Jews who received all the care and protection that Wallenberg could provide.

In the dying days of the German occupation of Budapest the Nazis decided to liquidate the Jewish Ghetto. The conditions in the ghetto were appalling: families separated, a lack of food and clothing, people dying of starvation and disease. On hearing of the Nazis' plans he confronted the German commanders and told them that he would personally see to it that they were hanged as war criminals if they proceeded with their plans - a credible threat that the German army's retreat in the East was gathering pace and Russian artillery could be heard in the distance as they advanced towards the city. The plan was halted thereby saving an estimated 70,000 more lives.

On January 17th 1945 Wallenberg, with his driver Langfelder, was driven to the commander, Marshal Malinovsky, leading the troops approaching Budapest

in order to obtain supplies for the surviving Jews. Raoul Wallenberg never returned.

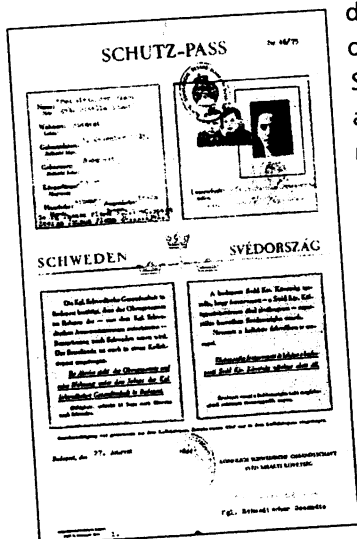
Two years later in 1947 in their next communication on the subject the Soviets claim that "Wallenberg is not in the Soviet Union and is not known to us". They went on to suggest that he was probably killed by the Nazis. This denial of any knowledge was repeated for the next ten years until in 1957 a note was delivered to the Swedes stating that on June 17th 1947, the Minister of State Security had received a note from a Lubyanka Prison official saying that "...the prisoner Walenberg (sic)...died suddenly in his cell last night, probably of a heart attack". The note elaborated that no autopsy had been permitted and the body had been cremated. It was signed by Gromyko the then Deputy Foreign Minister.

Since that time there have been over a dozen sightings of Wallenberg by former Soviet prisoners. Then in December 1991 the joint Swedish-Soviet commission investigating his disappearance together with the Soviet historian Vaycheslav Nikonov reported that they now believed that Wallenberg had been shot dead at the Lubyanka Prison in July 1947.

Since the demise of the Soviet Union the commission's work has become somewhat easier and on 17th January 1995, as the world commemorated the 50th anniversary of the liberation of Auschwitz, the Russian Foreign Ministry spokesman, Grigory Karasin stated that "Russian authorities are fully determined to do everything possible in co-operation with the Swedish government to clear up the fate of Raoul Wallenberg... We can't fail to pay homage to the humanitarian efforts of the man who saved thousands of people".

Not only did Raoul Wallenberg save over 100,000 Hungarian Jews and others, but he himself made the ultimate sacrifice - his life.

The speaker of the Provisional Hungarian Parliament in October 1945, Professor Zsedenyi, transmitted the eternal gratitude of the Hungarian people to the King of Sweden, Swedish government and people for the invaluable services rendered to the Hungarian people by the First Secretary of the Swedish legation - Wallenberg. He not only saved from certain annihilation tens of thousands of desperate people who were persecuted because of their race, religion or political beliefs, but also by his self-sacrificing and decisive action to stop a mass murder planned against an innocent and defenceless population.

The Wallenberg Monument

The Sculpture

Creating monuments to those one can see is at best a daunting task but never more so than in conceiving a fitting memorial to Raoul Wallenberg, one of the greatest heroes of the century who demonstrated so well the inherent good of mankind.

The sculpture is on a heroic scale, the overlife size figure of Wallenberg is dwarfed by the immense and brooding wall behind him symbolising the seemingly insurmountable task he is undertaking. What compassion there is in the face, what dignity in the bearing and what terrible sadness engulfs the whole. The sculptor has with beguiling simplicity and dazzling assurance portrayed the courage and charisma of Wallenberg in his darkest hour.

At the back of the wall are tens of thousands of Schutzpass, the fake documents used by Wallenberg to save the hapless Hungarian Jews, painstakingly reproduced by the artist to illustrate the magnitude of Wallenberg's success, for every schutz-pass represents a life saved. Wallenberg's Swedish nationality is symbolised by the dignified draping of the flag and its emblem a reminder of his biographer John Bierman's description of him - The Righteous Gentile.

The sculptor has used lettering very effectively to further enhance the image. The starkness of the name above the figure, the inset panels describing the horrors of 1944, and the inscriptions around the plinth, all express the selflessness of Wallenberg and the magnitude of his achievement.

The sculpture exhibits remarkable sensitivity and will be an enduring image for thousands of people for years to come.

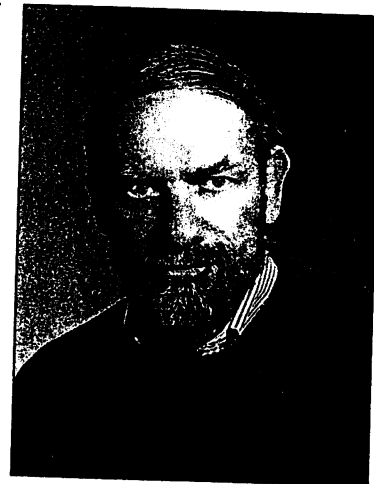
The Sculptor

Philip Jackson is deeply conscious of the responsibility vested in him to portray Raoul Wallenberg for the benefit of future generations.

Work for an earlier commission took Jackson to such infamous sites as Auschwitz, Birkenau, Treblinka, Mauthausen, Majdanek and Gusen. The evil emanating from these places not only gave him a personal insight into the horrors from which so many were rescued by Wallenberg, but also a determination to create a work worthy of this great hero.

In constant demand for public sculpture, Jackson's most recent works include the highly acclaimed *Wolfgang Amadeus Mozart* (Belgravia, London) and *The Jersey Liberation Sculpture* (St. Helier, Jersey) a work depicting the freeing of the people of Jersey from Nazi tyranny. Other public works which will be unveiled during 1997 include a contemplative study of *Constantine the Great* - this large seated figure is destined for a site facing York Minster; and *Majestas*, a sculpture depicting "The Son of God in Majesty as Judge and Man of Sorrows" for Chichester Cathedral.

Based in Midhurst, West Sussex, Philip Jackson divides his time between public commissions and gallery sculpture. He is blessed with a profound curiosity and a particularly powerful sense of observation and has developed a highly individual style. This can be best seen in the celebrated Mask Series - these intriguing figures, inspired by the elegantly sinister disguise of the 18th century Venetian *maschera nobile*, grace collections around the world including in Venice itself.

PHILIP JACKSON FRBS FRSA

Jackson's sculpture is deeply rooted in the figurative condition and he is able by the mere tilt of a head or gesture to convey some of the more abstract of human emotions with the result that they convey their message by body language alone. The very presence of a Jackson figure demands attention and invites response.

Philip Jackson is a Fellow of the Royal Society of British Sculptors and of the Royal Society of Arts. He has won the R.B.S. Silver Medal

The Foundry

Since its establishment in 1848 in Somerset, **Morris Singer Ltd** has cast the works of virtually all the major British sculptors whilst building a worldwide reputation amongst sculptors and architects. The Fountains and two of the lions in Trafalgar Square came out of its foundry as did the figure of Justice atop the Old Bailey, Boadicea and the Chariots outside the Houses of Parliament and St George and the Dragon by Lords Cricket Ground are among many of the other monumental works which contribute to the character of London and commemorate the great names which have made its history which were cast and erected by the foundry in the past, whilst major monuments were also erected in many other parts of England, Canada, USA, Africa, the Middle East and other parts of the world.

Philip Jackson's monument to Raoul Wallenberg presented a challenge of another kind, involving the sand cast side of the monument with the figure of Wallenberg and on the reverse, the thousands of Schutz-passes translated into bronze via the lost wax process. With its heritage of skill and craftsmanship, Morris Singer is proud of its premier place among the foundries of the world and the part it has played in bringing the Wallenberg Monument to fulfilment.

The International Council of Christians and Jews

The International Council of Christians and Jews (ICCJ), the umbrella organisation of 28 national councils of Christian and Jews worldwide, is proud to have supported the creation of the Wallenberg Monument.

At the same time as Raoul Wallenberg disappeared into the grim unknown of immediate post-war Europe, the ICCJ was brought into being by a group of Christians and Jews determined that the horror and tragedy of the Nazi era must never recur.

Together, they set out to combat the evil of prejudice, segregation and extermination. Together, they launched a programme of dialogue and encounter, of learning and teaching, of respect and tolerance.

The ICCJ has been associated with the creation of guidelines for the religious education of the young which are devoid of the hate-filled imagery of a previous era. The ICCJ is bringing together Jewish and Christian teachers in a way which enables them to explore their differences in an atmosphere of respectful inquiry.

If you are interested in the work of the ICCJ, please contact
Professor Dr Martin Stöhr,
President of the ICCJ or
Sir Sigmund Sternberg,
Chairman of the Executive Committee
of the ICCJ

The Holocaust Educational Trust

Based in London, the Holocaust Educational Trust (HET) stands at the very centre of Holocaust research and education, providing services for individual researchers, schools and universities nationwide. It is a highly respected and professionally run body, and the impact of the Trust's innovative work has been felt throughout the world.

In recent years, HET has supported and conducted some ground-breaking research into a number of Holocaust-related issues, achieving international recognition for its efforts. Its research team continue to work at the cutting edge of contemporary debates around the Holocaust, providing information for all those concerned.

In 1995, HET was responsible for convincing the UK Government to incorporate teaching of the Holocaust and the Second World War into the National Curriculum. In this regard, the Trust produced an educational booklet for Key Stage 3 (11-14 year-olds) and GCSE students, and, together with the Spiro Institute, is currently nearing completion of a complete teaching and resource pack on the subject, entitled 'Lessons of the Holocaust'. HET's staff are actively involved in direct Holocaust education too, regularly teaching in schools throughout the country, and training and advising teachers and university lectures.

The Wallenberg Appeal Committee

Chairman

Sir Sigmund Sternberg OStJ KCSG JP

Vice Chairman

Maurice Djanogly

Lionel P Altman CBE CC

David A Amess MP

Gunnel Borgegard

Lord Braine of Wheatley DL PC

Rt Hon Sir Rhodes Boyson MP PC

Sidney Corob CBE

Michael Garston

Llin Golding MP

Jacqueline Gryn

Clive Marks

Willy Nagel

Councillor Dr Cyril Nemeth JP

Lord Parkinson of Carnforth PC

Geoffrey Paul OBE

Stuart Polak

Jacqueline Roffe

Rosita Rosenberg

The Chief Rabbi Dr Jonathan Sacks

Lord & Lady Weidenfeld

Lady Wolfson of Marylebone

Honorary Treasurer

N Kaye FCA

**The Wallenberg Appeal Committee
wish to acknowledge
the advice, help and support
given in full measure by the
late Swedish Ambassador,
Lars-Ake Nilsson in bringing
this project to fruition.**

INSCRIPTION ON THE MONUMENT

IN 1944, ARMED ONLY WITH DETERMINATION AND COURAGE, RAOUL WALLENBERG ARRIVED IN BUDAPEST AS A MEMBER OF THE NEUTRAL SWEDISH LEGATION AND SET ABOUT RESCUING THE 230,000 JEWS WHO REMAINED. SNATCHING MANY FROM NAZI AND HUNGARIAN DEATH SQUADS, HE DEMANDED THE REMOVAL OF OTHERS FROM TRAINS DEPARTING TO THE GAS CHAMBERS AT AUSCHWITZ. HE PLACED TENS OF THOUSANDS UNDER THE PROTECTION OF THE SWEDISH CROWN BY ISSUING THEM WITH FALSE PASSPORTS, 'SCHUTZ-PASSES', SHELTERING THEM IN SAFE HOUSES FROM WHICH HE FLEW THE SWEDISH FLAG.

WALLENBERG'S COURAGE AND BRAVERY HELPED SAVE THE LIVES OF AS MANY AS 100,000 MEN, WOMEN AND CHILDREN DESTINED FOR THE DEATH CAMPS ONLY BECAUSE THEY WERE JEWS. WHEN, IN JANUARY 1945, BUDAPEST FELL TO THE SOVIET ARMY, WALLENBERG WAS TAKEN UNDER GUARD TO MOSCOW WHERE HE VANISHED INTO THE SOVIET PRISON SYSTEM. THE LAST RESTING PLACE OF THIS SELFLESS HERO IS UNKNOWN.

THE 20TH CENTURY SPAWNED TWO OF HISTORY'S VILEST TYRANNIES. RAOUL WALLENBERG OUTWITTED THE FIRST BUT WAS SWALLOWED UP BY THE SECOND. HIS TRIUMPH OVER NAZI GENOCIDE REMINDS US THAT THE COURAGEOUS AND COMMITTED INDIVIDUAL CAN PREVAIL AGAINST EVEN THE CRUELLEST STATE MACHINE. THE FATE OF THE SIX MILLION JEWS HE WAS UNABLE TO RESCUE REMINDS US OF THE EVILS TO WHICH RACIST IDEAS CAN DRIVE WHOLE NATIONS. FINALLY, HIS IMPRISONMENT REMINDS US NOT ONLY OF SOVIET BRUTALITY BUT ALSO OF THE IGNORANCE AND INDIFFERENCE WHICH LED THE FREE WORLD TO ABANDON HIM. WE MUST NEVER FORGET THESE LESSONS.

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

1999-05-06

R 18

Kop. LG
Orig. Jh

UD/EC/Amb Jan Lundvik
1999-05-21
Delges
Kabs
amb Moskva
amb Riga
G v Dardel
N Lagergren
Olson, ESEK

Ambassadör Jan Lundvik

Utrikesdepartementet

126/001

INK. UTRIKESDEP.		
1999-05-07		
Avd.	P	2
		Eu

(EC)

Exp. 990521/MP

Invigning av Raoul Wallenbergstaty

Broder,

En smula i efterhand vill jag för ordningens skull avrapportera att jag den kallaste och regnigaste av alla 1999 års vårsöndagar i Budapest, den 18 april, tillsammans med Budapestborgmästaren Gabor Demszky och poeten György Somlyo invigde Raoul Wallenbergstatyn i Szent Istvan-parken.

Mycket folk hade samlats, även om alla paraplyerna gjorde det svårt att bedöma hur många åhörarna var. Budapests judiska gemenskaper var väl företrädade, liksom svenskt näringsliv i Ungern, som svarat för en betydande del av de 14 miljoner forint (en halv miljon svenska kronor) som av enskilda givare lagts till staden Budapests grundplåt på 1 miljon forint. Somlyo talade gripande och utan manus om hur han i slutet av november 1944 hade räddats av Wallenberg.

Statyn, som föreställer en man som dräper en orm, är, som Du vet, en kopia av den i Debrecen resta Wallenbergstatyn, förpassad dit sedan försök gjorts att 1949 resa originalstatyn i Budapest. Statyn har, sedan den nu sent omsider rests även i Budapest, fått ett fint läge, på Pestsidan mitt emot Margaretaön. Därmed står den, i motsats till Imre Vargas Wallenbergstaty, i en del av Budapest med anknytning till Raoul Wallenbergs gärning.

Staffan Carlsson

P2 EU1

BAKER & MCKENZIE

ADVOKATBYRÅ

EUROPE

MIDDLE EAST

AMSTERDAM
BARCELONA
BERLIN
BRUXELLES
GENÈVE
LONDRE
LYON
MADRID
PARIS
ROM
STOCKHOLM
ZÜRICH

MADRID
MILAN
MOSCOW
MUMBAI
PARIS
PRAGUE
ROME
ST. PETERSBURG
TOKYO
WARSAW
ZÜRICH

ASIA

PACIFIC

ALMATY
BANGKOK
BANGKOK
BEIJING
HONG KONG
KUALA LUMPUR
MANILA
MELBOURNE
SINGAPORE
SYDNEY
TOKYO

ERIKSBERGSGATAN 46
P.O. BOX 26163, SE-100 41 STOCKHOLM
TELEPHONE: +46 8 566 177 00
TELEFAX: +46 8 566 177 99
E-mail: stockholm@bakernet.com

NEW YORK

SOUTH AMERICA

BOGOTÁ
BRASILIA
BUENOS AIRES
CARACAS
CHICAGO
DALLAS
HOUSTON
JUANES

Henric Ankarcrona
Jan Eliasson
Henry Montgomery
Caroline Wallenberg

127/019 (1)

1999-05-

Orig P 40 B
P 2 Eu

1999-05-07

Raoul Wallenberg Priset

Härmed får jag översända ett utkast till reviderad PM om RW Priset. Pristagaren hämtas här från näringslivet. Utgångspunkten är näringslivets växande betydelse för framtida fredsuppbyggnad. Tanken är att priset bör fokuseras på det område det gör mest samhällsnytta. Denna nya utformning torde inte, som tidigare förslag, bli kontroversiell – företagsledare som kvalificerar för priset har gjort den bedömningen att etik gagnar vinstintresset. Måhända behövs inte ett penningpris för att nå önskad uppmärksamhet. Ej heller torde en dyrbar prisceremoni vara nödvändig.

Jag erbjöd tack samt Era synpunkter.

Hjärtliga hälsningar

[Signature]
Claes Cronstedt

ELL

[Handwritten notes and signatures]

[Handwritten notes and signatures]

To: Jan Lundvik, EC

(Enheten för Central- och Östeuropa)

From: Susanne Berger
1 703 237 0946

Date: May 7, 1999

Dear Mr. Lundvik,

not to harp on poor Ujzaszv too much, but would it not be possible for you to bring up the question with your Hungarian Foreign Ministry contact? [Susan Mesinai mentioned that you had a meeting these days in Stockholm, but it may be too late now]. You would do both me and Susan a favor, since I have suggested to Susan that it would be a good idea to request the available documentation on the U. case from the Russian side. For that reason, it would be helpful to know what materials - if any - the Hungarian authorities have in their archives on U.'s fate in Russia.

Just to clarify: You have repeatedly emphasized that U.'s arrest and disappearance was not unusual - I agree, but to me that was never the question. The materials on U. are important for a) tracing a possible additional "Hungarian" parallel to Bethlen and Deszoe, in terms of who handled his case [administratively] in Russia, who interrogated him [and about what], how his fate was determined, how he died, how this was documented etc; and b) for documentary material in Russia, such as the interrogations of U. which apparently survive in Russian archives and which we should request [we have had access to only a few interrogation records]; and c) because of U.'s background and position in the Hungarian Intelligence Service, including his contacts to Otto Hatz, a fellow prisoner in Russia and of some importance to the Wallenberg case.

Best wishes,

Susanne

127/001
P 2 EW7

Les Amis Canadiens
de Raoul Wallenberg

4845 Bourret Ave., Suite 34, Montreal, Quebec, Canada. H3W 1L2 Tel. : (514) 343 01 37 Fax : (514) 738 63 40

Dear Ebba,

You asked me about Mr. Uden. His name is in two documents by sure. He had an unofficial visit to the Soviet Union in the summer 1954. He is mentioned in the document of the Swedish Embassy from May 26, 1952 which was given by Mr Sulman to Mr. B.A.Zorin. And again his name is in the document devoted to the meeting of the Ambassador of Sweden, Mr Subman, with Mr.N.A. Bulganin on March 5, 1955.

If it is necessary, I will go through all the documents more carefully.

We all remember your visit, and my colleagues send you their season greetings and best wishes.

Yours,

Vera

We are before the stone of our past
workers. It will begin in an hour
that's why I am in a hurry.

Biografen
då typen handlar
inte om Östen
Uden utan Ola
Usten. Se näst
i Hamn. Rasin feld
Cok sidan 1-9

правительство Швеции вместо того, чтобы отвергнуть разного рода домыслы и спекуляции, находит возможным ставить под сомнение искренность Советской Стороны в этом деле.

В Советском Союзе глубоко убеждены, что взаимное доверие правительств и народов обеих стран является неременным условием дальнейшего развития советско-шведского добрососедства, в чем обе наши страны заинтересованы в равной степени".

Исполнение телеграфируйте.

Секретно

СТОКГОЛЬМ

СОВПОССОМ

Посетите Премьер-Министра У. Ульстена и скажите, что в связи с его письмом от 22 августа с.г. на имя Председателя Совета Министров СССР А.Н. Косыгина Вам поручено заявить следующее.

"По просьбе Шведской Стороны неоднократно проводилось рассмотрение материалов и сведений, относящихся к делу Р. Валленберга, фактическая сторона которого была изложена правительству Швеции еще в 1957 году.

Хотя Советская Сторона убеждена в том, что в вопросе о судьбе Р. Валленберга, умершего в июле 1947 г., нет и не может быть ничего нового, она с должным вниманием относилась к обращениям Шведской Стороны. Соответствующим советским органам поручалось самым тщательным образом проверить все сведения, на которые в разное время ссылалась Шведская Сторона.

Все утверждения о том, будто Р. Валленберг находился в Советском Союзе после 1947 года, не соответствуют действительности. Этот вывод в полной мере относится и к "заявлениям свидетелей", которые упоминаются в обращении правительства Швеции от 3 января с.г., а также в письме Премьер-Министра Швеции от 22 августа с.г.

Считая, таким образом, вопрос о Р. Валленберге исчерпанным, Советское правительство не может не выразить сожаления, что

вительству Швеции ранее, подчеркнув, что советская сторона считает вопрос о Р.Валленберге исчерпанным.

Проект постановления прилагается.

Прошу рассмотреть.

А. Г. Яковлев

" 7 " сентября 1979 года

№ 771/ГС

till Tage Erlander. Villkoret var att den svenske statsministern skulle underrättas direkt, utan mellanled. Svenska utrikesdepartementet skulle hållas utanför kon-
takter.

Följden blev ett hemligt telegram till regeringen i Helsingfors från Finlands ambassad i Ankara den 10 mars 1956. Det rymde fyra huvudpunkter:

- 1) att Raoul Wallenberg funnits och möjligen fortfarande fanns i Sovjetunionen
- 2) att man var villig att överlämna honom till Sverige förutsatt att han fortfarande var i livet
- 3) att Tage Erlander borde ta upp frågan med makthavarna i Kreml under sitt förestående statsbesök i Moskva
- 4) att Finlands regering skulle föra budskapet vidare till Erlander personligen. I övrigt skulle det förbli hemligt.

Ryssarnas önskan om en avskild direktlinje till Erlander spräcktes av att Finlands utrikesminister Ralf Törn-
gren informerade Sveriges Helsingforsambassadör Gösta Engzell om telegrammets innehåll. När misstaget upptäcktes tog finska utrikesdepartementet ny kontakt med Engzell och framhöll för honom att ryssarna ville att informationen skulle gå direkt till Erlander utan inblandning av UD.

MEN DOKUMENTEN i svenska arkiv visar att UD-tjänstemän drogs in i hanteringen från första stund. Man valde uppenbarligen att bortse från ryssarnas önskemål om att frågan skulle skötas enkelt på toppnivå.

Vid statsbesöket i Moskva åtföljdes Erlander av sin inrikesminister Gunnar Hedlund. De träffade båda toppskiktet i Kreml, från Chrusjtjov och nedåt. Utri-

geringen hade roll som mellanled. Frågan skulle mar-
shalleras för Erzine att skälet till att han tog upp frågan om Wallenberg på nytt var att han kände engagemang som privatperson. Kontakten fortsatte tills Frey hemkallades i oktober 1956. Erzine tonade ner möjligheten att skapa klarhet, och Frey drog slutsatsen att Wallenberg var död.

HEMMA I HELSINGFORS fick Frey en ny rysk kontakt, Viktor Vladimirov, som ville fortsätta diskussionen. I slutet av december antydde Vladimirov att en nyutsedd sovjetisk ambassadör i Stockholm skulle inleda sin tjänstgöring genom ett klarläggande som man ansåg skulle tillfredsställa Sverige. Men Vladimirov bad Frey undersöka om svenska regeringen skulle vara villig att se det sovjetiska uttalandet och ge synpunkter på det innan det blev offentligt.

Frågan hamnade hos kabinettssekreterare Sverker Åström i Stockholm som meddelade att Sverige inte var villigt till något som liknade en förhandling om innehåll i Sovjets kommunicé. Den 6 februari offentliggjorde ryssarna Gromykos memorandum, åtföljt av ett intyg från fängelseläkaren A I Smoltsovs att Raoul Wallenberg skulle ha dött på Lubjankafängelset den 17 juli 1947.

Kommunikén var förvånansvärt vag. Några tjänstemän på svenska UD, framför allt biträdande kabinetssekreterare Arne S. Lundberg, ansåg att ryssarna om de så hade velat kunde ha avslutat fallet Wallenberg en gång för alla, t ex genom att utfärda en övertygande dödsattest.

Lundberg kände på sig att det bakom vagheten låg en medveten taktik - man visste inte hur mycket Sverige

mars 1956 reste till Moskva? Arne S. Lundberg säger att han inte kan minnas att Erlander fick det meddelande som den 15 mars 1956 kom från Ankara till Helsingfors och den 20 mars samma år nådde Stockholm via den finske ambassadören G A Gripenberg. Gripenberg nämner inte kontakten med Erzine i sin dagbok. Inte desto mindre tycks det som om Gripenberg gjorde upp om ett möte med Erlander den 20 mars 1956, för att speciellt informera honom om de kon-
takter som utvecklats. Gripenbergs övriga noteringar i dagboken är belysande.

* 23.3.1956 Sven Salén (Raoul Wallenbergs chef 1944)

* 24.3.1956 Kung Gustaf VI Adolf

* 26.3.1956 Sovjetiske ambassadören i Stockholm, Romanov

Det finns inga tillgängliga dokument i vare sig finska eller svenska arkiv som bekräftar vad Gripenberg diskuterade med Erlander. Vi vet inte heller hur Erlander reagerade på Gripenbergs rapport eller hur informationen bedömdes av Erlanders medarbetare.

Statsminister Erlander tog under sitt besök i Moskva 1956 med kraft upp frågan om Raoul Wallenbergs öde. Han baserade helt och hållet sin presentation av ärendet på de vittnesmål man nyligen inhämtat från återvändande krigsfångar. Varken han eller någon annan i den svenska delegationen krävde formellt att Raoul Wallenberg omedelbart skulle släppas.

EN RAPPORT FRÅN sovjetiska ambassaden i Stockholm strax före Erlanders Moskvaresa verkar tyda på att några av Erlanders medar-

tyngt av teatril. Vi måste hålla minnet att det i september är kommit ett hål-
las i dagboken i Erzine, och av taktiska skäl vore det mer bekvämt att dra ut på undersökningen av fallet Wallenberg. Be sovjetiska ambassaden i Stockholm om att få mer dokument från den svenska sidan... något som kommer att övertyga den svenska regeringen om att man i Sovjetunionen verkligen utreder fallet...

SKULLE SVARET HA sett annorlunda ut om Sverige hade accepterat erbjudandet om in-
formella samtal? Möjligen kunde Sverige via den finska kanalen ha lagt fram ett antal specifika krav för att testa giltigheten i det ryska erbjudandet. Men det rådde starkt delade meningar på svenska UD om hur man skulle sköta förhandlingar.

Susanne Berger
Amerikansk forskare
och journalist
Pentti Peltoniemi
Finsk journalist

Vi gratulerar

Å - - -

D har
Å
sv
kr

Vallet 1947-1948
Efter Wallenbergs
fångenskap
Den av dessa som
var med honom
i fängelset?

NORSTEDTS

Raoul Wallenberg

1997

Raoul Wallenberg hedrades av det amerikanska postverket

FOTO: PRESSENS BILD

Dunkelt spel om Wallenberg

Susanne Berger och Pentti Peltoniemi granskar diplomatin som inte skapade klarhet.

I februari 1957 medgav Sovjetunionen för första gången att Raoul Wallenberg befunnit sig i rysk fångenskap. I det dokument som brukar kallas Gromykos memorandum hävdade man att han avlidit i Lubjankafängelset i juli 1947.

Elva månader tidigare hade det kommit andra signaler från Moskva. Med Finland som mellanled försökte man få igång ett förhandlingsspel direkt med Tage Erlander inför statsministerns officiella besök i Sovjet i månadsckiftet mars/april 1956.

Inviten hade sin upprinnelse i en kontakt mellan en sovjetisk och en finländsk diplomat som båda var stationerade i Ankara. Legationsskreterare Åke Frey på Finlands ambassad träffade den ryske legationssekreteraren Pavel Erzine på en mottagning i augusti 1955. De diskuterade Raoul Wallenbergfallet och Erzine antydde att ryssarna ville klara upp saken. Kontakten dem emellan fortsatte under hösten. När Erzine i början av mars 1956 återvände till Ankara efter ett besök i Moskva hade han uttryckligen

kesminister Molotov bjöd in Gunnar Hedlund till ett möte med uttryckligt syfte att dryfta fallet Wallenberg. Resultatet blev att Sverige i maj 1956 skickade ny dokumentation till Moskva. Men den svenska pressen var mycket besviken över att statsbesöket inte hade lett till konkreta resultat. De

svenska ryssarna följde på vägen. Vändande krigsfångar. Utan samlat Moskva med Hedlund och Molotov. Hedlund och Molotov var gångarfraktsvika. Tidpunkten som räddades av krigsfångarnas vittnesmål. Detta var förmodligen också skälet till att man bad att få tillgång till den nya svenska dokumentationen, vilket man fick i maj 1956. Man skapade med andra ord en reservutgång ifall det senare skulle visa sig att Raoul Wallenberg kanske

betare ville tona ned betydelsen av Wallenbergfrågan, och försökte framställa det hela om en rent inrikespolitisk angelägenhet.

"Vissa personer som står Erlander nära berättade för medarbetarna på sovjetiska ambassaden i Sverige att Erlander inte hade tänkt ta upp saken i Moskva, men var tvungen att göra det för att inte de borgerliga partierna under det kommande riksdagsvalet i höst ska kunna anklaga den svenska regeringen för att ha låtit sig pådriva i sina förhandlingar med de sovjetiska ledarna och deras efterforskningar i fallet Wallenberg."

De "personer som står Erlander nära" nämns inte vid namn. Sådana uttalanden kan ha påverkat ryssarnas hållning inför statsbesöket. Svenska UD:s arkiv innehåller inga dokument som kan kasta ljus över saken.

På den sovjetiska sidan fattades beslutet om att publicera regimens officiella svar till Erlander först i början 1957 redan en 28 april 1956 (memorandum till centralkommittén av Molo-

na med Sovjet i Wallenbergfrågan, speciellt mellan utrikesminister Östen Undén och Arne S Lundberg. Medan Lundberg ansåg att Sverige måste pressa fram ett svar av Sovjetunionen, var Undéns hållning ytterst försiktig och gick ut på att inte stöta sig med ryssarna på grund av en enskild fråga. Sverker Åström, blev i egenskap av chef för den politiska avdelningen direkt ombedd att förhandla "informellt", men han vägrade. När han inför denna artikel ombads att kommentera sitt beslut den gången svarade Sverker Åström att han inte hade några som helst minnen av händelsen i fråga.

DET ÄR OKLART om man från UD:s sida var villig eller intresserad av att undersöka det sovjetiska erbjudandet. Svenska regeringen offentliggjorde först i somras sin dokumentation om kontakterna mellan Erzine och Frey, som en del av att man gjort utrikesdepartementets material om fallet Wallenberg tillgängligt. Från ryskt håll har man bara gjort ett enda dokument i frågan till-

Svenska UD:s arkiv innehåller inga dokument som kan kasta ljus över saken.

ryska makthavarna tycktes fortfarande vägra medge att Sovjet bar ett ansvar för Wallenbergs öde.

I juni 1956 fick Åke Frey i Ankara instruktioner från Helsingfors att på nytt kontakta Pavel Erzine. Det fram-

HUR UTNYTTJADE då Sverige denna fördel? Hur mycket visste sovjetunionen om Mol-

■ ■ Den svenska regeringen skulle nöja sig med ett besked om att Raoul Wallenbergs försvinnande var "Berias verk".
 ■ ■ Det budskapet gav Sveriges utrikesminister Östen Undén 1956 till den sovjetiska ambassadören enligt sovjetiska dokument som Expressen tagit del av.

"Sverige ville få Wallenberg-affären ur världen"

Östen Undén. Foto: ROLAND JANSSON

Flera vittnen påstår att Wallenberg var vid liv 1956, i så fall 44 år gammal.

— Östen Undén ville få Wallenbergaffären ur världen och det tog sovjeterna fasta på, säger Östeuropaexperten Kristian Gerner till Expressen.

Kristian Gerner har tagit del av alla tillgängliga interna rapporter och promemorior inom sovjetiska UD och Expressen kan nu publicera ett utdrag.

Bakgrunden till dokumenten är att Nikita Chrusjtjov i mars 1956 hållit sitt berömda tal och signalerat att Stalins tid var förbi. Nu kunde man ge Stalin skulden för Wallenbergs försvinnande.

I en intern rapport från 28 april 1956 skriver dåvarande utrikesminister Molotov och KGB-chefen Serov till kommunistpartiets centralkommitté.

Budskapet är att Sovjet nu ska portionera ut nyheter till svenskarna om Wallenberg och vid lämplig tidpunkt ge Sverige en rapport om den sovjetiska utredningen om Wallenberg.

— De ger intrycket att de bedriver en utredning genom att be om ytterligare information om Wallenberg, men i själva verket bedriver de en "låtsas-utredning". En lämplig tidpunkt för att släppa material anses vara efter det svenska riksdagsvalet för att inte skada sossarna, säger Kristian Gerner till Expressen.

På uppdrag av svenska UD åkte Gerner i december förra året till Moskva. Där studerade han allt material i sovjetiska

UD:s arkiv som rörde Raoul Wallenberg och kontakterna med svenska UD.

— Jag gick igenom ett hundratal akter där man får en ny bild av hur Sovjet uppfattade den svenska utrikespolitiken, säger Gerner.

Sovjet ansåg att Wallenbergaffären var ett irritationsmoment och de uppfattade Östen Undéns signaler som att även han ville få historien ur världen. Men att det var upp till Sovjet att bedöma om sanningen skulle yppas eller ej.

I en PM från den 30 december 1956 av en handläggare i Tugarinov inom sovjetiska UD, beskrivs den svenska motparten på följande sätt:

"Sveriges utrikesminister Östen Undén lät i ett samtal med den sovjetiske ambassadören den 10 mars 1956 förstå att den svenska regeringen skulle vara tillfreds med ett svar som innehöll en anspelning på att Wallenbergs försvinnande var ett 'Berias verk'". (Sovjetiska hemliga säkerhetspolisen, reds anmärkning.)

Östen Undéns "Strängt förtroliga PM" från samma möte med ambassadören Rodionov daterat 10/3 1956 beskriver han en hypotes för ambassadören:

"Under Berias regim inom säkerhetspolisen har tydligen grova missbruk förekommit. Detta hade Sovjetregeringen själv understrukt i ett visst sammanhang. Ehuru jag inte kände till hur den ryska byrån arbetade, frågade jag mig om inte läget kunde vara det att säkerhetspolisen från början angivit en osann rapport, var förkla-

rades att W. inte fanns i Sovjetunionen. Därefter kanske senare efterforskningar stannat vid denna tidigare rapport såsom definitivt besked, grundat på fakta."

Undén påpekar också att det fanns andra fall där Sovjetregeringen först förnekade att eftersökta personer fanns i Sovjetunionen.

— Undén ger en signal till Rodionov att han vill ha saken ur världen. Sedan är det upp till Sovjet att bestämma om de ska skylla på Stalinregimen eller ej. Om de gör det är saken utagerad för evigt, säger Gerner.

Så sker också 1957. Sovjet meddelar då i den så kallade Smoltsovrapporten Sverige att Wallenberg avlidit i sovjetiskt fängelse redan 1947. Då hette chefen för säkerhetspolisen Abakumov.

— Abakumov hade avrättats som Sovjets fiende och det var perfekt eftersom han då inte kunde vittna, säger Gerner.

— Men uppgiften om Wallenbergs död presenteras två månader efter att det sossarna vunnit valet. En månad tidigare hade Östen Undén fördömt Sovjets krossande av revolten i Unga Relationerna var utåt dåliga så då kunde man lika gärna meddela en dålig nyhet, säger Gerner.

Arbetet med att bygga upp nya relationer mellan länderna skulle då fortsättningsvis inte belastas med Wallenbergaffären.

EVA BRÄNDT

FOTNOT: Lavrentij Beria var folkkommissarie för inrikesärenden och chef för sovjetiska säkerhetspolisen.

Raoul Wallenberg i sitt tjänsterum i Budapest november 1944.

Naiviteten inför Stalin

Varför värjde sig några socialdemokratins ledande för sanningen om en massmördare?

Josef Stalin bedöms av sakkunniga granskare vara 1900-talets störste massmördare, om man ser till antalet människor som han

lät döda på politiska grunder (ej via krig). Professor Rudolph J Rummel – vars beräkningar återges av Per Ahlmark i boken "Det öppna såret" – har kommit fram till att omkring 43 miljoner människor föll offer för Stalins terror. Som Staffan Skott visat i flera artiklar i DN landar varje ny seriös granskning av Stalins diktatur i att siffrorna snarare blir ännu mer förfärande.

Redovisningen på DN Special måndag av rapporter hos Sveriges militära underrättelsetjänst belyser hur kända även i detalj Stalins slavläger var, ännu medan skräckväldet utövades. Men kunskapen om existensen av fånglägervärlden – den som genom Alexander Solzjenitsyn senare fick beacknandet Gulagarkipelagen – var allmänt tillgänglig långt före 1949, bland annat via flera böcker. Ingen som följt Moskvaprocesserna etc kunde förövertigt vara omedveten om den grundläggande karaktären av Stalins regim, att det rörde sig om en paranoid mördarregim, totalitär även i den yttersta meningen att den lät terrorn, och hotet om statsmord, tränga in i varje rum, i varje skrymsle av samhället.

I denna sin totalitära karaktär var Stalin Hitlers like, i antalet offer hans överman. Sedan fanns skillnader. För Hitler var utplånandet av judar ett mål i sig. Josef Stalin följde väl en liknande politik, för övertigt antisemitisk

också den, mer som en sideeffekt av maktens paranoia och som medel ur leninismens dogmer. Berndt Öhman har formulerat skillnaden (DN:s ledarsida 18/6 1994): "Fascismen hade ondskan i sitt idéprogram, medan kommunismen bara hade den i sitt handlingsprogram."

Varför protesterade inte den svenska regeringen? Varför "slog man inte larm"? Peter Bratt ställer frågan till några kloka samtidsbedomare. Svaren från professorerna Olof Ruin och Krister Wahlbäck är rimliga. "Om regeringen på något vis skulle ha rest frågan skulle det ha inneburit en politisk utmaning mot Stalin" (Wahlbäck). "Läget var känsligt. De nordiska försvarsförhandlingarna hade just brutit samman och Finland hade ett och ett halvt år tidigare ingått den så kallade vänskaps- och biståndspakten med Sovjet (Olof Ruin).

Realpolitik alltså, i ett läge då verkliga hot fanns mot vår säkerhet och långt före senare decenniernas "moraliserande" utrikespolitik. "Vem har givit Sverige mandat att framträda som moralens väktare gentemot andra stater?" frågade Östen Undén retoriskt i ett anförande på 50-talet.

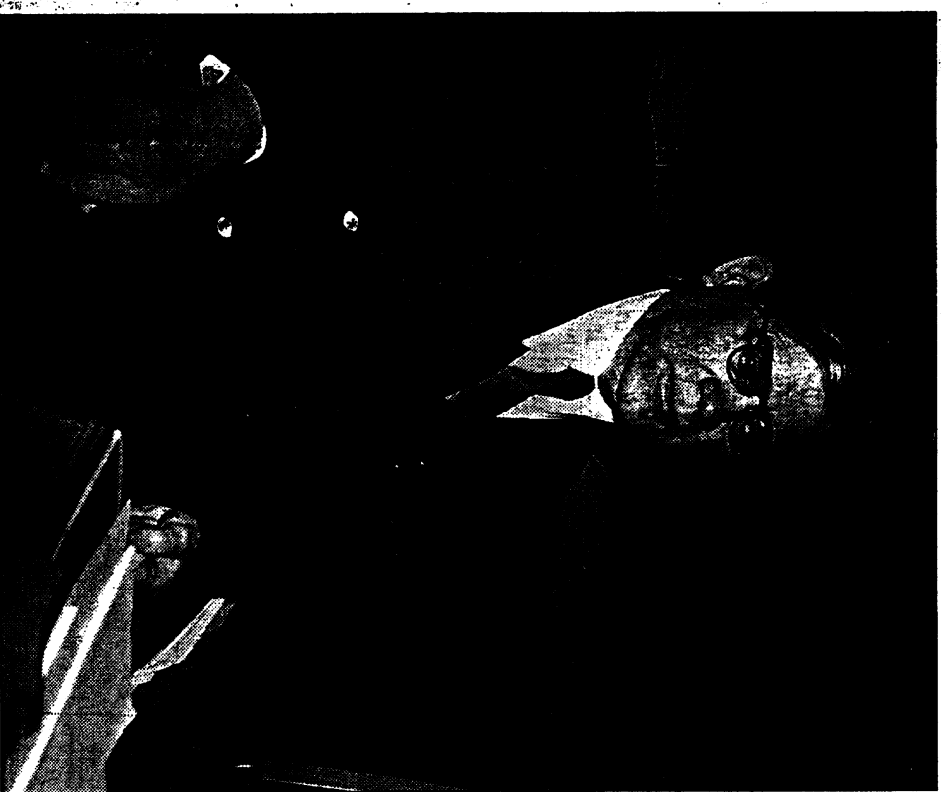
Skälen för realpolitik bör erkännas. Med bildandet av Kominform 1947 skärpte Stalin åter sitt tryck mot övriga Europa. Pragkuppen i februari 1948 visade allvar. I Finland satt samma slags kommunistparti som i Tjeckoslovakien, fullt berett till landsförräderi, i regeringen. Moskvatrogena kommunistpartier fick farligt stort röststöd i Frankrike och Italien. Diktaturen var utbredd och demokratin hårt pressad i Europa, och inte minst då i Sverige nära omgivning. Hänsyn till Fin-

land, den enda europeiska nation med landgräns till Sovjetunionen som lyckades bevara sin frihet, var en viktig del av svensk utrikespolitik.

Men en annan fråga är intressantare: hur kunde den socialdemokratiska utrikesministern vara så naiv om Stalin och hans

regim? Naivitet är raka motsatsen till realpolitik. Den senares grund är brist på illusioner. Den förtas egenskap är att vara fylld just av illusioner.

Belägen för många för att Östen Undén hade en idealiserad bild av Sovjetunionen. "Utrikesministern visade oförmåga eller

Östen Undén, utrikesminister 1924-26 och 1945-62, betonade Sveriges ideologiska neutralitet mellan öst och väst. Bilden visar Undén strax innan han läser upp regeringens utrikespolitiska deklaration i maj 1951.

ovillja att fränkänna Stalinväldet en normal rättsstats normer och uppträdande och var mer villig att höra om misförhållanden i USA än om övergrepp och rättslöshet i Sovjets maktstjär, skriver en så välvillig porträttör som Yngve Möller i anslutning till intryck från Undéns näre medarbetare Ingemar Häggblom. Väl bekant är Undéns arroganta fråga till företträdare för Raoul Wallenberg-kommittén vid ett möte 1947, om de verkligen trodde att Stalins regering ljög om Wallenbergs öde och hans följdkommentar till det jakande svaret "Men det är ju oerhört".

Varifrån kom en sådan hållning, så avvikande från Tage Erlanders dubbla realism? Kanske en kvardöjande känsla av underliggande gemensamt idéursprung, marxism i stället för kapitalism, som dock var mycket starkare hos Ernst Wigforss än hos Undén. Kanske ett utslag av positivism: de faktiskt existerande maktförhållandena ger också rätten. Kanske, ja säkert, en Amerikafientlighet hos delar av socialdemokratisk elit som inte hade någon motsvarighet i den folkliga synen på ett USA där de flesta svenska arbetare hade släktingar. Måhända också en försvarsreaktion mot en kämpande antikommunism hos framför allt Herbert Tingstens DN.

Det vore av värde att med det perspektiv som ges av åren och Sovjetunionens sammanbrott få socialdemokratiska analyser av grunden för denna naivitet inte blott hos "intellektuella" utan hos några av partiets mest uppburna ledargestalter, som finansministern och utrikesministern. Realpolitikens logik känner vi väl, men inte illusionernas.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

Avdelningschefen

Eni fönden 40 is ocker

P 2 En

18/1/1957

Strängt förtroligt.

P.M.

Byråchefen Frey i finska utrikesministeriet, som för andra ärenden befinner sig i Stockholm, besökte mig idag för att vi skulle få tillfälle växla några ord om hans kontakt med en rysk ambassadtjänsteman i Helsingfors rörande Wallenberg. Jag sade, att vi äro honom tacksamma för de upplysningar han kunnat lämna. Emellertid finge det inte vara så, att om han av det ena eller andra skälet kände tveksamhet att upprätthålla kontakten, han av hänsyn till oss skulle fortsätta samtalen med ryssen. (Det hade sagts mig, att Freys överordnade visat tecken till olust inför kontakten.)

Jag sade vidare, att vi knappast hade möjlighet att gå in på några underhandsdiskussioner med ryssarna om uppläggen av deras svar. Vi hoppades få ett sanningsenligt och uttömmande svar snarast möjligt. Vad än svaret ginge ut på borde man väl å rysk sida beakta, att ett ytterligare dröjsmål i sig utgjorde en negativ faktor genom att irritera den svenska opinionen o.s.v.

Frey upplyste, att han aldrig tagit initiativ till något av samtalen med ryssen i Helsingfors. Han tänkte icke heller göra detta i fortsättningen. Han hade ett intryck av att hans kontaktsmän både i Ankara och Helsingfors varit övertygade om att Wallenberg avlidit. Om skälet till dröjsmålet med svar hade han inga nya synpunkter. Han höll icke för uteslutet, att diskussionen mellan utrikesministeriet och polisen i Moskva ännu inte avslutats och att man i ministeriet önskade en fullständigare utredning än vad polisen ville - eller kunde - prestera.

Stockholm den 18 januari 1957.

Sverker Åström

632

2
Oh! Fi
P2 En I
(Sista datum) 13/2 1957
33:6
Den 10 mars 1956 överlämnades av
hr Undén till hr Rodionov en note, vari
förklarades, att full bevisning förelåg
om W:s omhändertagande av sovjetiska
myndigheter och om hans fångenskap i
Sovjetunionen. Svenska regeringen ansåge
alla förutsättningar föreligga för att
W. skulle kunna spåras och återsändas
till Sverige.

● Vid samtal i samband med överläm-
andet utlovade hr Undén, att föreliggande
bevismaterial så småningom skulle
● llas till sovjetregeringens disposi-
tion samt att hr Erlander hade för avsikt
att under sitt besök i Moskva ta upp frå-
gan om W. Hr Jarring, som komme att med-
följa honom, kunde vara sovj. vederbörande
behjälplig vid genomgång av bevismaterial-
et.

I note den 19 mars 1956 förklara de
sovjetiska utrikesministeriet, att det
vore omöjligt att såsom tillfyllesgörande
och på något vis trovärdiga godtaga "nå-
a slags vittnesmål om Wallenberg från
kr.-sförbrytare" samt bekräftade utrikes-
ministeriet att tidigare förklaringar
att Wallenberg icke funnes på Sovjetunio-
nens territorium vore uttömmande och slut-
giltiga. Ministeriet hade intet att
tillägga.

Den 21 mars 1956 informerade hr
Sohlman enligt instruktion hr Gribanov,
att hr Erlander hade för avsikt att
under sitt planerade besök i Moskva med
hr Bulganin upptaga bl.a. frågan om
Wallenberg. Samma dag överlämnade hr
Jarring till hr Rodionov en PM innehåll-
ande de tre huvudfrågor hr Erlander
lämnade diskutera. W-fråga nämndes i

Den 8 mars 1956 uppsöktes
finske amb.sekreteraren i Ankara
Å.Frey av sovj.amb.rådet Erzine
därstädes, med vilken Frey i aug.
1955 berört W-frågans skadliga
inverkan på de svensk-sovjetiska
förbindelserna. Erzine, som
nyligen återkommit från en längre
tids besök i Moskva, förklarade sig
med myndigheterna där ha tagit upp
frågan om W:s återsändande. De sovj.
myndigheterna hade till en början
ställt sig föga förstående men s
nare förklarat, att de var inställ-
da på att göra sitt bästa för att
återfinna W. och återsända honom.
E. hade sagt att hr Erlander borde
taga upp denna fråga vid sitt besök
i Moskva.

I ett den 15 mars 1956 date-
rat och till Frey överlämnat brev
bekräftade Erzine vad han tidigare
meddelat. ("It would be worth
while for the Swedish Prime Minis-
ter to inquire about Mr. Wallenberg
during his visit to Moscow, but
you understand this is very preli-
nary and my own inquiries must in
no case be mentioned by Mr. Erlander
because I did it quite unofficially

Under sitt samtal med Frey hade
Erzine antytt, att han visste att
W. varit i Sovjetunionen. Han hade
dock icke vågat sätta på papper,
att han kände till W:s vistelse i
SU. Erzine hade i samband med
överlämnandet av brevet framhållit,
att om hr Erlander toge upp saken
i Moskva, komme han att få ett san-
ningsenligt svar, även om det skul

38:10

W-berg

Er statsministern vid sitt besök i Moskva mars 1956 upptog W-frågan vid samtal med Molanin, Chrustjov o. Molotov, uttrycktes från sovj.sida förvåning över att denna fråga upptogs. Efter påtryckning förklarade sig ryssarna villiga mottaga materialet. Den 1 mars 1956 överlämnades detsamma av hr Hedlund till Molotov. Den sistnämnde ställde därvid tre frågor:

Hade dokumenten icke tidigare överlämnats till sovj.myndighet och vore de alltså helt nya? (svar: ja)

Från vilken tidpunkt förfogade vi över dessa utsagor? (svar: huvudsakligen från sommaren och hösten 1955).

Hur länge ansåg vi att Wallenberg kunde ha varit i fängelse i Moskva? (svar: under flera veckor). Närmare precisering begärdes, varvid svarades att av dokumenten framginge att han måste ha befunnit sig där till 1947 eller 1948.

Den 3 april 1956 kallades hr Hedlund till Molotov, vilken inledningsvis förklarade att han på sovj.sida icke hade något att tillägga saken. Sovj.regeringen hade dock med anledning av det nya materialet uppdragit till vederbörande myndighet att noggrant studera detsamma. Resultat skulle därefter meddelas sv.regeringen.

Den 4 maj 1956 hemställde Rodionov hos Erlanders att få del av evt kompletterande material. (Särskilt uppgifter ang. Scheuer, samt eventuellt signalement på W-berg jämte fotografi av honom).

Den 12 maj 1956 överlämnades till Rodionov utsaga av Hofstetter, W-bergs signalement jämte fotografier. Man förklarade att det vore tillräckligt för UD var Scheuer befunnit sig, samt hemställde, att Tamvelius, vilken enligt återvända resen, sutte inne med viktiga upplysningar i saken, måtte utlämnas till Sverige.

Efter Erlanders besök i Moskva hade Erzine frågat Frey, om han visste, vilket intryck ryssarnas svar gjort i Sverige. F. svarat, att man ej varit nöjd med vad som förevarit. E. hade sagt att saken nu befunnit sig i goda händer i Moskva. E. hade dock bätt sig till chef, Podsarob, att telegrafera till Moskva, att något måste göras i W-bergärendet. Sådant tel. hade enligt E. också avsänts.

* 22

Den 10 juli 1956 meddelade Ilitchjev Sohlman, att Tamvelius komme att erhålla utresevisering. Sovj.myndigheterna hörde honom nu och verkställde av hans uttalanden föranledda undersökningar. (Tamvelius har efter hemkomsten till Sverige förklarat, att han aldrig av sovjetiska myndigheter blivit utfrågad om W-berg.)

Den 14 juli 1956 förklarade Rodionov vid besök hos kab.sekr. i vederb. sovj.organ företogs statljerad granskning av W-material. Fr. svensk sida underströks betydelsen av snabbt svar.

Den 20 juli 1956 fördes liknande samtal mellan Ilitchjev o. Sohlman.

Den 30 augusti 1956 underströk Petri vid samtal med Kusnetsov W-frågans vikt.

Den 3 september 1956 framgick kab.sekr.påminnelse till Rodionov.

Den 27 september 1956 överlämnade Petri till Zaharov sin ide-mémoire med påminnelse och understrykande av ärendets vikt. Zaharov förklarade sig tro undersökningen inom kort slutförd.

I juni 1956 ombads Frey via Engzell-Seppälä kontakta Erzine. Tillfälle erbjöd sig för Frey att tala om W-berg, eftersom E. själv kom till Frey och visade artikel ur "News Week", enligt vilken påstods att W. vore död sedan 1953 och att ryssarna kände till detta. Frey hade understrukit det otillfredsställande i att ryssarna ej kunde ge besked. E. sade sig vilja omkring den 15 juli genom nytt telegram till Moskva efterhöra om ingenting hänt. Frey i sitt brev till Seppälä sagt, att han mer och mer fått uppfattningen W. redan vore död. Han hade någon gång tyckt sig förstå, att E. vore av samma åsikt. Dock hade E. vid något tillfälle litet förargad sagt, att man måste förstå att det tar tid att leta rätt på en person bland alla Sovjetunionens fångar.)

Enligt Frey hade Erzine på sin förfrågan i Moskva fått till svar, att några spår ej påträffats. E. skulle ha frågat i Moskva, om svaret kunde anses slutgiltigt och om han kunde meddela Frey detta. Moskva hade svarat E., att sovj.regeringen ännu ej önskade avgiva slutgiltigt negativt svar. Enligt Frey hade sovj.regeringen utsträckt sina efterforskningar "utomlands". På Freys förfrågan förklarade E. att det beklagligtvis vore sannolikt att W. avlidit.

Den 27 september 1956 lämnade F. Ankara; Erzine hade vid avskedet förklarat, att han samma dag fått telegram från Moskva att undersökningarna alltjämt påginge. Frey skulle få ny kontaktman i H-fors.

Den 7 november 1956 approcherades F. av sovj.amb.tjänstemannen i H-fors, Vladimirov. Denne meddelade undersökningarna alltjämt fortsattes. Svar skulle lämnas även om W-berg avlidit eller försvunnit, o. samtliga detaljer i samband härmed skulle utlämnas. Ryssen meddelat, att i Moskva

utgå

Den 17 november 1956 överlämnade Sohlman ny aide-mémoire till Zaharov. Zaharov förklarade undersökningarna ännu ej avslutade; man hade förhört alla personer som kunde haft att göra med saken. Kompletterande materialet, särskilt fotona, hade varit till god hjälp.

Den 11 december 1956 underströk kab.sekr. vid samtal med Zaharov ånyo frågans stora betydelse och vikten av ett skyndsamt svar.

Den 20 december 1956 erinrade Sohlman vid besök hos Zaharov om nödvändigheten av ett snart och tillfredsställande svar.

1957
Den 6 februari 1957 sovjetisk ödförklaring".

funnes en stab eller byrå, som enbart hade till uppgift undersöka W-frågan.

Vid samtal i UD den 16 november 1956 förklarade hr A. Lundberg för Frey, att denne, eftersom Vladimirov tydligen handlade på direktiv, till ryssen skulle framhålla, att man å svensk sida vore synnerligen intresserade av ett svar, och att man i Sverige vore fullt övertygad om att W-berg hamnat i rysk fångenskap.

Den 21 december 1958 meddelade Frey Engzell, att Vladimirov ett par gånger kontaktat Frey. Första gången hade han intet att säga. Den 20 december hade han ånyo kontaktat Frey. Han hade inget särskilt besked men var ovanligt positiv. När Frey sagt honom, att han (V.) ju trodde, att W. ej mer var i livet, ville ryssen ej direkt vara med därom. Han sade dock intet om motsatsen. Han lät förstå att humanitära synpunkter ej betydde mycket för Moskva. Att W. tillhörde känd familj vore mer att ta fasta på. Ryssen hade starkt framhållit, att han skulle vara tacksam för några nya argument från Sverige. Ryssen undrade, om Frey trodde det vara möjligt att man under hand kunde diskutera ett ryskt förslag till svar innan det officiellt framfördes. Frey svarat, att han säkert trodde detta skulle vara möjligt. Ryssen hade betonat att man var angelägen å rysk sida att ha en alldeles icke-officiell kontakt i frågan.

Den 18 januari 1958 förklarade Åström, för Frey, att man å sv.sida knappast hade möjlighet gå in på underhandsdiskussioner med ryssarna om deras svar. Man hoppades å sv.sida på ett sanningsenligt och uttömmande svar snarast möjligt. Vad ån svaret ginge ut på borde man å rysk sida beakta, att ytterligare dröjsmål i sig utgjorde en negativ faktor.

c 3310
Mfg

Den 13 februari 1957 berörde sovjet. chargé d'affaires Lounkov W-frågan med hr Bergström. Han beklagade och förklarade, att vad som sagts "måste motsvara sanningen", varför de av Tänzer i Berlin lämnade uppgifterna "måste vara osanna". Hr Lounkov förklarade att det vore nödvändigt att i denna sak ådagalägga "beaucoup de prudence".

(Tänzers redogörelse för sittesammanträffande med W-berg i ett Moskva-fängelse hösten 1949 publicerad i tysk press den 9.2.57.)

Salasähkejäljennös.

Ankara 9.3.1956 klo 17.06

Saap. 10.3. " " 0.41

" min. " " " 7.45

Avattu " " " " 9.45

Kirj. " " " " 11.00

26/28 Pa... 56
10/3-56
6 7
ARKISTO: 1
Rieser

*Fin ambassadeur Erzine (tyyss.) till
Hr Frey (finnk)*

Ulkoasiat

H e l s i n k i

"strängt förtroligt"

3 ERITTÄIN SALAINEN. Elokuussa lähetystön taholta tehdyn yksityisaloitteen johdosta Neuvosto-ambassaadin neuvos ERZINE eilen FREYlle ilmoittanut 1) Raoul WALLENBERG Venäjällä 2) taipuvaiset luovuttamaan mikäli elossa 3) ERLANDERin syytä ottaa asia esille käydessään Moskovassa missä venäläisten toivomuksesta Suomen taholta ainoastaan hänelle henkilökohtaisesti huomautettava. Venäläisten pyynnöstä asia pidettävä ehdottoman salaisena.

*1) Raoul Wallenberg i Sverige.
2) Villiga att överlämna om vid liv.
3) Erlander har sagt att ta upp ärendet
vid sitt besök i Moskva*

(Asia: Yksityisaloite)

Ulkoasiainministeri
Valtiosihteeri
Pol.os.

— ark.

Vakuudeksi: Eeva Korhonen

Ulkoasiainministeriön
sähkösanoman jäljennös.

LÉGATION DE FINLANDE

JÄLJENNÖS.

ERLANDERIN
TULISI OTTA
ASTA ESILLE
"MOSKO VASSA"

Private and Confidential

15 March 1956

My dear Ake,

Conforming what I told you last thursday and to avoid any possible misinterpretation I would like to repeat that during my recent visit to Moscow I took up the case of Raul Wallenberg with the people concerned. They told me that the case was known and up to-date there are no news of the man's whereabouts. They declared however that they would be only glad if they could trace him or some information about him.

In case he will be found there would be no obstacle to deliver him to the Sweedish authorities. It would be worthwhile for the Sweedish Prime Minister to inquire about Mr. Wallenberg during his visit to Moscow. (bw) 70-1

As you understand this is very preliminary and my own inquiries must in no case be mentioned by Mr. Erlander because I did it quite unofficially and it is no matter of my concern.

I sincerely hope that the case will come to a successful end.

Sincerely yours

P. D. Erzine

Counsellor of the USSR Embassy

To: Mr. Ake Frey,

in Ankara

Finish Legation in Ankara

Jäljennöksen oikeaksi todistavat:

Ryynänen
P. D. Erzine

16.3.1956

Salasähkejäljennös.

Ankara 20.3.1956 klo 12.00
Saap. " " " " 18.41
" min. " " " " 20.10
Avattu 21 " " " 11.00
Kirj. " " " " 13.45

ULKOASIAINMINISTERIÖ
No 26 124 (as) 56
4/3-56
6 7 Rueteri
KÄSITTELY: 1 19

Ulkoasiat

H e l s i n k i

8 ERZINE FREYlle 15. englanniksi. Confirming what I told you last thursday and to avoid any possible misinterpretation I would like to repeat that during my recent visit to Moscow I took up the case of Raoul WALLENBERG with the people concerned. They told me that the case was known and up to date there are no news of the man's whereabouts. They declared however that they would be only glad if they could trace him or some information about him. In case he will be found there would be no obstacle to deliver him to the Swedish authorities. It would be worth while for the Swedish Prime Minister to inquire about Mr. WALLENBERG during his visit to Moscow but you understand this is very preliminary and my own inquiries must in no case be mentioned by Mr. ERLANDER because I did it quite unofficially and it is no matter of my concern. I sincerely hope that the case will come to a successful end. 10

(Asia: Yksityisaloite)

Tasavallan Presidentti
Ulkoasiainministeri
Valtiosihteeri
Pol.os.

— ark.

Vakuudeksi: Eeva Korhonen

Ulkoasiainministeriön
sähkösanoman jäljennös.

UM 30: A 4.

- SLUT -

KUNGL.UTRIKES
DEPARTEMENTET

Pressbyrån.

Pressmeddelande lördagen den 14 juli 1956.

Utrikesdepartementet meddelar: Sovjetambassaden i Stockholm har på lördagen framfört till Utrikesdepartementet, att man på sovjetisk sida kommer snarast möjligt lämna besked om resultatet av de sovjetiska myndigheternas undersökningar beträffande Raoul Wallenberg. Dessa myndigheter håller enligt sovjetambassadens meddelande på med en detaljerad granskning av det från svensk sida överlämnade materialet.. Från utrikesdepartementets sida underströks liksom skett tidigare, betydelsen av ett snabbt svar.

P.M.

Enligt meddelande från legationssekreterare Åke Frey i Ankara hade Erzine för avsikt ånyo förhöra sig om utvecklingen av fallet Wallenberg under medlet av juli månad. Detta gjorde han också nyligen, varvid svaret var, att några spår inte påträffats trots alla försök.

Med anledning av svaret frågade Erzine ytterligare, enligt egen uppgift, om svaret kunde anses vara slutgiltigt och, därest så vore fallet, kunde han meddela legationssekreterare Frey därom för vidarebefordran genom finska regeringen till svenska regeringen.

Svar på Erzines nya telegram inkom för några dagar sedan. Enligt detta önskar sovjetregeringen inte ännu avgiva slutgiltigt, negativt svar, utan meddelar, att den fortsättningsvis gör allt för att finna Wallenberg. Enligt Erzine är sovjetregeringen nu fullt på det klara med ärendets synnerliga vikt och har också i detta avseende utsträckt sina efterforskningar "utomlands" d.v.s. till satellitländerna.

Utsikterna för Wallenbergs påträffande äro, enligt Erzine, synnerligen små, men sovjetregeringen önskar inte i något fall giva slutgiltigt, negativt svar, förrän alla försök visat sig vara fruktlösa. Erzine omnämner, att sovjetregeringen beaktat alla antydningar som den erhållit från svenska myndigheter, men utan resultat.

På legationssekreterare Freys förfrågan, trodde Erzine, att Wallenberg avlidit, svarade han, att detta beklagligtvis är sannolikt, men att en sanningsenlig uppgift även i detta fall kommer att tillställas svenska regeringen.

Sådan är situationen i slutet av juli. Erzine lovade omedelbart underrätta legationssekreterare Frey om ärendets nya skeden, därest sådana ännu tillkomma. Han trodde sig kunna meddela sovjetregeringens slutgiltiga svar till legationssekreterare Frey i slutet av september.

Helsingfors 10.8.1956.

arrest of Wallenberg. Popovsky feels that the action undoubtedly involved SMERSH, the acronym for Soviet counterintelligence.

One can say with certainty that Raoul Wallenberg was alive well beyond the date of his supposed death in 1947 as specified in the Gromyko memorandum. The Svartz testimony appears to be solid, thereby establishing his presence in the Gulag in 1961. The Svartz testimony is preceded by very credible reports by General Kupriyanov, which places Wallenberg alive at the end of the fifties. After the Svartz episode, there is the Wrangel Island testimony. As Moshinsky has testified that Wallenberg was in the Arctic camp as late as 1962, one must be concerned whether the Westerner Wallenberg could survive the rigors of such a setting. The sixties, seventies, and the early eighties have produced witnesses, none impeccable individually but, nevertheless, impressive in their total number. But, again, one has to confront the question, for which the answers are not satisfying. Can a Westerner, or anyone, survive thirty-seven years of servitude in the Gulag? Can Raoul Wallenberg still be alive in 1982? It would be extraordinary and nearly impossible for the answer to be in the affirmative. However, Raoul Wallenberg is an extraordinary individual whose deeds were seemingly impossible.

"People often tell me that I am indulging in wishful thinking to imagine my brother is alive," Nina Lagergren said. "They are totally wrong. It is wishful thinking to imagine that he is dead, to feel that he has been spared these years of being alive. That is wishful thinking."

It is for precisely this reason that the search for Raoul Wallenberg must go on until there is incontestable evidence . . . that he lives or that he has died.

~ 14 ~

Survival in the Hells of Russia

In his poem "The Law of the Yukon," the twentieth-century Canadian writer Robert William Service describes the "Will of the Yukon," the north-west territory whose severity of climate has its counterpart in Siberia. In the Yukon, Service writes, "surely the Weak shall perish, and only the Fit Survive." But in the frosts of Canada, man has only to contend with the natural elements, not with repressive systems and mechanisms of totalitarianism. Can anyone, then, survive a long-term sentence in the Gulag, a network of more than two thousand penal institutions that, as Leopold Trepper observes, "are all part of a system where terror is the driving force"?

Is it possible for Raoul Wallenberg to survive for more than thirty-seven years in these prisons and camps where, Shifrin estimates, more than 60 million persons have been tortured, murdered, or otherwise have perished during the past sixty years? And, if he still survives, what can his physical and psychological condition be?

In the twentieth century, man's ability to endure the unendurable, to survive the unsurvivable has been put to the test in the death and labor camps of Nazi Germany and Communist Russia. In addition to countless accounts of survivors of the Nazi Holocaust, Terrence des Pres has written an eloquent testimony to the resolute human will to survive in these crude conditions of living. *The Survivor*, however, makes little distinction between Dachau-Auschwitz and Khatyn-Yu-Wrangel Island. True, the human spirit can overcome the hells of Treblinka and the Gehenna of Kolyma, but working in the temperate, mild-weather labor camps of Nazi Germany, even over an extended period, could be rather "tame" compared to laboring in the severity of the Arctic.

anti-Soviet spy letters to Israel. "And your daughter," he screamed, "started there in Israel anti-Soviet propaganda . . ."

I don't know if it is better to keep quiet as some people advise or the opposite, that some American Senators and other important people should start campaigning for father because many people were released through complaints to American Senators, and even the President himself. And some people say that only a fuss in the papers and on the radio will help.

I don't know the answer myself. Here we are like blind puppies. You can see better there. But I'm afraid he won't ever see you again or your little Daniella.

Why did your father have to interfere in this business? He never had anything to do with politics and wouldn't even listen to political jokes. Because of that letter about a poor prisoner they arrest a man and kept him for a year and a half, so what good can you expect here?

According to Dr. Bilder, the letter is authentic; the handwriting and the manner of expression are both her mother's.

Although Kaplan has never been interrogated by the Swedes, Dr. von Dardel feels that the story "smells credible." There is "something honest and unadulterated" about the Kaplan episode, he said.

However, the Kaplan story points up the difficulty of charting more than three decades of Raoul Wallenberg's imprisonment. The Kaplan story places Wallenberg at Butyrka in 1975. Previous reports had Wallenberg in that prison in the 1950s and 1960s. Other former prisoners testified that Wallenberg was in other prisons during those years. Dr. von Dardel said,

It is virtually impossible to know with absolute certainty where Raoul has been throughout these thirty-five years. The only people who have the answers are the Soviets. One of the difficulties is that many of the prisons are transition prisons. For example, Raoul was taken from Lubianka in 1946 and brought to Odessa for interrogation, according to a witness, Sigmund Mannheim. He was then returned to Lubianka. As for Butyrka, the special character of that prison as a transition prison does not cast doubt on the accuracy of the Kaplan story. Raoul may well have been transferred to Butyrka for a short period, for example, for medical treatment. He then might have been brought to Lubianka for interrogation, and then he might have been taken back to wherever he was before.

Dr. von Dardel's analysis is disputed by Cronid Lubarsky, an authority on the Soviet prison system who himself served four years. Disputing the Bierman report and subsequent Raoul Wallenberg Committee announcements, Lubarsky, now living in West Germany, said that his investigations showed that it is impossible for Kaplan to have met Wallenberg in Butyrka.

If indeed Wallenberg was at Butyrka in 1975, it might be helpful to know the character of the facility that Dr. von Dardel has called a "transition" prison. The prison dates back to Catherine the Great.

barracks. For Trepper, Butyrka was much more tolerable than either Lubianka or Lefortovo. As he writes in *The Great Game*: "The prison in Butyrka . . . left me with the least unpleasant memory, with its huge, light, well-ventilated rooms" (370).

Shifrin describes Butyrka as one of the largest prisons in Moscow, a complex of some twenty-five large buildings. Although spacious, seventy to one hundred inmates are often in a single cell. One building is reserved for political prisoners, with an adjacent edifice for those sentenced to death. Despite Trepper's cheerful recollection, notorious Pugachev Tower provides the setting for nightly executions by firing squad (42).

On August 22, 1979, Sweden's Prime Minister Ola Ullsten made a strong representation in a letter to Soviet Premier Alexei Kosygin, asking that a member of the Swedish embassy in Moscow be permitted to be present at a talk with Kaplan. The Swedish official also raised the issue again in the spring of 1980 when he paid an official visit to Foreign Minister Gromyko. These approaches have proven unproductive. According to official sources, Gromyko replied "coldly and was unmoved" and reaffirmed the Soviet reply already given to Sweden on January 24, 1979: "There is and cannot be anything new in the case of Raoul Wallenberg."

The *National Review* reported on August 17, 1979, that Jan Kaplan had been sent to a camp in Komi in the northern Urals, six hundred miles from Moscow. His daughter in Israel was threatened and admonished to stop talking about her father's discovery.

While Jan Kaplan may have been silenced, a Russian officer made an inadvertent disclosure on May 1, 1978, which was reported by a recent Soviet émigré to Israel in November, 1979. While still a Russian citizen, he attended a May Day celebration at the home of a friend whose father is a high official in the KGB. After a few drinks, his defenses down, the young Russian—who desires anonymity—remarked, "Wouldn't it be good to get out of this place [Russia]." The KGB official, also somewhat intoxicated, quickly retorted: "Just don't be in such a hurry; I have under me a Swede who has been trying to get out of here for over thirty years and he is still in jail." Only after the Russian had immigrated to Israel did he realize the momentous implications of the KGB official's remark. He informed Thorsten Orn, the Swedish ambassador to Israel, and publicly announced the dramatic, heartening news. The KGB official has since been ousted from his position, according to Swedish diplomatic sources.

Not all information, not all new leads are made public, however. Some of the prisoners reported to have been in a cell adjoining Raoul Wallenberg or to have known others who were his cellmates remain silent. "Some of these prisoners are still alive and free today," Dr. von Dardel said. "We hope to contact them. There is one Russian general, Kupriyanov, but I'd rather not say any more . . ." *Uppennad: Dr. KUPRIYANOV did not*

den 3 november 1991 6

RAOUL WALLENBERG

Dokument kastar nytt ljus över fallet

Från TT

MOSKVA, STOCKHOLM. Intervjuer med före detta fångvaktare finns med bland de nya dokument som den svenska Wallenberggruppen fick i förra veckan från den sovjetiska säkerhetstjänsten KGB.

Dokumentet innehåller enligt Hans Magnusson, ministerråd vid svenska ambassaden i Moskva, inga avgörande upplysningar om Raoul Wallenbergs öde, men kastar ändå nytt ljus över fallet.

— Det står klart att de sovjetiska myndigheterna verkligen anstränger sig för att bringa klarhet i fallet, säger Hans Magnusson.

Magnusson träffade KGB i onsdags i förra veckan tillsammans med Guy von Dardel, Raoul Wallenbergs halvbror, och Martin Hallqvist, kansli-
råd på UD.

Pensionärer

De ingår i den svensk-sovjetiska arbetsgrupp som försöker klargöra den svenske diplomatens öde. På den sovjetiska sidan finns förutom folk från KGB även utrikesministeriet representerat.

Hallqvist berättar att det nya materialet bland annat innehåller nya intervjuer med nu pensionerade fångvaktare som arbetat på fängelser där Raoul Wallenberg hållits fången.

"Bra stämning"

De nya dokumenten har hittats i KGB:s arkiv.

— Vi har fått ett tiotal nya dokument från KGB. Det råder en bra stämning mellan oss och dem och jag tycker att de verkar vilja komma framåt, säger Hallqvist till TT.

Hallqvist utlovar en mer utförlig redogörelse för dokumentens innehåll någon av de närmaste dagarna. □

Se artikel 5.12.97

INRIKES/Jeltsin

Wallenbergs syskon
får en kontaktman

Raoul Wallenbergs syskon Guy von Dardel och Nina Lagergren mötte på torsdagen den ryske justitieministern och blev positivt överraskade, berättade de för DN efteråt. Justitieministern Sergej Stepasjin hade visserligen inte några nyheter för dem. Men han har lovat dem en särskild kontaktman på justitieministeriet. Någon sådan har de aldrig haft tidigare.

Ministern var ytterst förstående - särskilt beträffande de juridiska svårigheterna när det gäller att komma åt arkivmaterial. Här har det blivit svårare, berättar Guy von Dardel.

* Guy von Dardel, som ingår i den svensk-ryska Wallenbergkommittén, var i Moskva för en månad sedan och träffade då de gamla fängvaktarna från Ljubjankafängelset. Dessa ska, enligt tidigare vittnesmål, ha vakttat Wallenberg men vill nu förneka att de talade med honom. Vakternas identitet har tidigare förnekats officiellt.

Syskonen fick nu veta av den ryske justitieministern att president Jeltsin är angelägen om att Wallenbergs öde ska undersökas ordentligt. Det lät hoppfullt, tyckte Guy von Dardel, som också sammanträffat med utrikesminister Primakov. Men denne hade bara sagt att någon ny information inte fanns.

Justitieminister Stepasjin sade däremot till journalister att han inte såg det som en omöjlighet att göra en ny undersökning för att hitta förlorat arkivmaterial. Det som måste finnas innan fallet kan avskrivas var enligt Stepasjin två dokument: domen som hade avkunnats av en domstol med tre domare, samt dödsattesten.

Enligt en brevlapp som tillskrivits en fängelseläkare skulle Wallenberg ha dött i juli 1947 av en hjärtattack.

Disa Håstad

* Kaner den
Lagergren
har inte
berättat för
sin bror vad
som han de
en fängvaktare
man hade
kontaktat i
Moskva tidigare.
Varningssignal

The Raoul Wallenberg International Movement for Humanity

4845 Bourret Avenue, Suite 34, Montreal, Quebec, Canada H3W 1L2

Tel: (514) 343-0137 • Fax: (514) 343-0137, (514) 342-8452

Email: raoulwall@hotmail.com

April 20, 1999

My very dear Ebba,

How are you? What's news?

Time flies so quickly. We are full of work. One of our programmes- to continue Raoul's line of work helping people pressed to leave their countries - is going on well. We call it "An immigrant assistance programme". The second programme is educational. It demands Enormous energy from us and it takes all our time. We insist on including "The Raoul Wallenberg Hour" in the curriculum of all elementary schools of Canada.

We continue to plant trees in Jerusalem. We continue to struggle for the Raoul Wallenberg park in Montreal. We beginning publishing newsletters. Soon our Wallenberg Bulletin will be printed, and so on.

Now I tell you about an important event in Paris. It will take place on May 31: the Swedish Consul in Paris will organize a reception on which some activists of the Wallenberg committees are invited. I think, you could find all the details from Lage Olson. I would be also thankful for this information.

I would highly appreciate if you are as the representative of the Raoul Wallenberg international Movement for Humanity at this reception. I ask Lage Olson to help you to connect with Swedish Consul in Paris and arrange the matter. In any case, let me know so that I could send a letter there from Canada. I need name and address of Swedish Consul. The main thing is that you will agree to go there. I ask you to do it, because it is so important that our organization would have its representative there. I cannot go.

I look forward to your reply.

With all the best wishes

Yours,

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'Vera'. Below the signature, the name 'Vera' is printed in a simple font.

P.S. My best regards to Lage Olson and Torsten

To: JAN LUNDAVIK, EC

[Kontakten för Central- och Östeuropa]

99 05 11

From: S. Berger
1 703 237 0946*(EC)**P**B**Fu1*

Date: May 11, 1999

*Re: RW.**aa**P*

Dear Mr. Lundvik,

I received a message yesterday from the German advokat that he had changed his mind about a meeting. This decision apparently came due to one or several [unclear] inquiries he had received by telephone from Sweden on the same subject we had agreed to discuss. This seemed to upset him quite a bit and although he assured me that it was nothing personal, he had decided that things were getting "too complicated" and that he will not comment on anything any more.

This development is truly regrettable, especially since a lot of planning went into the preparation for this meeting. I would have to assume [here we go with assumptions again] that you did **not** place the call, because you knew that I was about to meet with the man. But I would like to ask you if you discussed any such impending meeting with anyone else. Outside of you, Lage and Hans Magnusson, only Susan, Marvin and Guy knew of these plans or any of the details to be discussed.

Please do not misunderstand me: I realize that you or anyone else is free to call whomever they want. I have no control over that nor do I wish to gain it. But if such a call was made from the Foreign Office, it would be especially upsetting because the timing has proved disastrous.

All is not lost, however. I guess we will just have to climb that mountain once more, on a different route.

Best wishes,

Susanne

Reg. E. invändigt av utövare

Sid. 1 (1)

REGERINGSKANSLIET

1999-05-11

P 2 Eu

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)

Jan Lundvik

Telefon 08-405 3114

Ambassaden Budapest

Kopia: Kabs, Magnusson Riga, Hirdman Moskva, Grundberg EC
Olson ESEK

Raoul Wallenberg: Nanofvszkys besök

Ambassadören från Lundvik

Nanofvszky visade sig vara en lika kunnig som underhållande gäst. Programmet omfattade middag hos Mohácsi med informell diskussion av RW-ärendet med Hans Magnusson, Lage Olson och mig, och på fredagen två timmars fortsatt RW-diskussion och därefter samtal om Ryssland med efterföljande lunch i Rosenbad med Lars Grundberg som värd. Avslutningsvis besök i riksdagen för att se Lenke Rothmans RW-minnesmärke.

Vad RW-substansen beträffar fick Nanofvszky en utförlig redogörelse för arbetet i den svensk-ryska arbetsgruppen inklusive en uppsättning av de ryska dokument vi erhållit. Själv hade han som väntat många synpunkter och uppslag, men vi kunde ju samtidigt konstatera att han haft andra möjligheter att agera i den ryska miljön än vi. Han underströk att man på ungersk sida mycket gärna ville medverka i efterforskningen efter RW med tanke på dennes gärning i Ungern, och detta tar vi naturligtvis med glädje fasta på.

Någon dokumentation utöver ett fotoalbum medförde han inte men utlovade denna vid mitt nästa besök i Budapest. Jag vore tacksam om ambassaden kunde förhålla sig hos Nanofvszky eller Deseö om de har något emot att vi för ryssarna visar den dokumentation om Deseö sr som jag mottog vid mitt besök på UM i mars.

Cabinet

Postadress
SE-103 33 57000-0000
Besöksadress
Postadress 8

Telefon
08 - 405 10 00
Telefax
08 - 723 11 75

E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telefax
105 80 105000 5

TOTALT ANT. SID 02

ANTAL SIDOR 003

1999-05-11

EU-ESEK
Lage Olson
Telefon 08-4053280

Delges:

Ulrika Haggård, P - L

Joanna Billner, RS

Hans Magnusson, Riga

Jan Lundvik, EC

Exp. 99-05-12

**Förordnande m.m. för den utomstående experten i Raoul Wallenberg-
arbetsgruppen Susan Mesinai**

Vid ett möte på EU-ESEK den 11 maj 1999 diskuterades den utomstående experten i Raoul Wallenberg-arbetsgruppen Susan Mesinai mellanhavanden med Utrikesdepartementet.

Bland de viktigaste punkterna kan nämnas följande:

1. Mesinai förordnande för hennes arbete i RW-arbetsgruppen går ut den 30 juni och bör förlängas till den 31 december 1999 genom beslut i början av juni i år. I beslutet bör även ingå att Mesinai skall erhålla ett nettoarvode uppgående till 3000 USD per månad under hela 1999.
2. Mesinai skall erhålla en instruktion på engelska över vad som gäller vid upprättandet av reseräkningar.
3. Mesinai skall inkomma med en promemoria över sin arkivforskning vid Public Records i Kew i England efter önskemål av arbetsgruppens ordförande.
4. Mesinai bemyndigas att företa tre tjänsteresor i USA och en tjänsteresa till Moskva via London enligt följande (alla belopp i USD, traktamenten tillkommer) :
 - a) Syracuse, N.Y. för kontakt med den utomstående experten i datafrågor Ari Kaplan (2 dgr) ca 20-21 maj

Tåg t.o.r.	160
Hotell 2 nätter	<u>250</u>
	410

1999-05-11

b) Chicago (2 dgr) för kontakt med de utomstående experterna Marvin Makinen och Ari Kaplan (ca 30-31 maj)

Flygbiljett	440
Taxi till och från flygplatsen	<u>100</u>
(bor privat)	540

c) Washington D.C. för arkivforskning och diverse personkontakter (ca 24-28 maj)

Tågbiljett	140
Hotell 5 nätter	625
Kopiering	<u>100</u>
	865

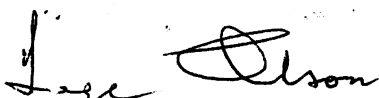
d) Moskva via London för arkivgenomgångar (ca 15/6 - 24/8)

Flygbiljett	1800
Visum	175
Taxi till och från flygplatsen	260
Försäkring	<u>322</u>
	2 557

5. Mesinai beställer alla biljetter via sin resebyrå och dessa betalas direkt av GK New York efter bemyndigande av UD. GK New York bemyndigas även att utbetala nödvändiga belopp för hotell m.m. (Mesinai har ej kreditkort) enligt insänd budgetplan. Mesinai skall skyndsamt insända reseräkning efter varje avlutad resa. Kostnader i tjänsten redovisas på separat räkning.

6. En felaktig utbetalning på 273,24 USD till Mesinai korrigeras genom att detta belopp dras av från hennes nästa arvodesutbetalning.

7. Ett nytt möte om Mesinais ekonomiska samröre med UD hålles efter ytterligare genomgång av utbetalda förskott till Mesinai och av henne insända reseräkningar.

Lage Olson

1999-05-12

EC

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Delges:

Kabs

Magnusson, Riga

Hagard, Tel Aviv

Hirdman, Moskva

Carlson, Budapest

Grundberg, EC

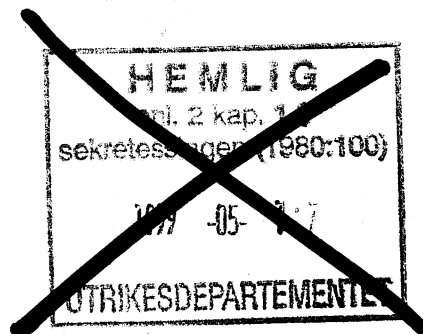
Gullgren, EC

Olson, ESEK

Wahlbäck, IAG

Guy von Dardel

Nina Lagergren

Exp. 99-05-17/APP

Raoul Wallenberg: Israeliska arkiv

Vecka 17 vistades jag i Jerusalem för genomgång av material om Raoul Wallenberg i israeliska arkiv. Mitt besök hade förberetts av ambassaden i Tel Aviv i samarbete med israeliska utrikesministeriet, och jag mottogs med stor hjälpsamhet av israeliska vederbörande. På grundval av en från vår sida överlämnad lista över de frågor vi primärt önskade belysta (bil 1) hade man kommit fram till att de särskilt intressanta arkiven borde vara riksarkivet och Yad Vashem-arkivet samt sekundärt utrikesministeriets och World Zionist Organisations arkiv. Enligt utrikesministeriets uppfattning kunde även den israeliska underrättelsetjänsten Mossads arkiv tänkas innehålla dokument av intresse, men Mossad reagerade aldrig på ministeriets förfrågningar och något besök där kom inte till stånd.

1. **Utrikesministeriet.** Ministeriets handläggare Talya Lador-Fresher sade med beklagande att ministeriets material om Raoul Wallenberg var föga omfattande och dessutom inte systematiskt arkiverat genom åren. Två RW-dossierer, varav den ena innehöll dokument från presidentämbetet, ställdes till mitt förfogande och visade sig i allt väsentligt innehålla internationellt tillgängligt material från slutet av 1970-talet och senare, huvudsakligen härrörande från olika stödorganisationer men även privatpersoner. Någon dokumentation av intresse för efterforskningarna kunde jag inte finna.

1999-05-12

2. Riksarkivet. Här togs jag emot av riksarkivarien (State Archivist) professor Evyatar Friesel jämte den för det RW-relevanta materialet såsom Eichmannrättegången m m ansvarige tjänstemannen Gilad Livneh. De lyssnade uppmärksamt på min redovisning av den svensk-ryska arbetsgruppens forskningsarbete, och Friesel sade sig sedan ha fått vissa uppslag medan han lyssnade. Det skulle ta tid att pröva dessa, framhöll han, men gav de något skulle han återkomma.

Materialet från Eichmannrättegången utgavs under åren 1992-95 för första gången i en fullständig översättning till engelska i nio band, The Trial of Adolf Eichmann, a record of the proceedings. En uppsättning av dessa anskaffade jag för UD:s räkning. Raoul Wallenberg omnämnes på ett antal ställen i detta material såsom framgår av registret (bil. 2). De relevanta sidorna närslutes (bil. 3). Några nya omständigheter framkommer som synes inte.

I materialet ingår 3564 sidor protokoll från förhör med Eichmann, vilka i facsimil fyller banden 7-8. I detta protokoll omnämnes såvitt jag kunnat finna Raoul Wallenberg endast en gång och då i ett citat ur den s k Kasztner-rapporten utan att detta i sin tur kommenteras av Eichmann. Utöver det tryckta rättegångsmaterialet fanns ett antal vittnesmål vid tysk resp. österrikisk domstol av olika krigstida tyska befattningshavare i Ungern, och jag erhöll kopior av vittnesmålen av några av de centrala figurerna såsom Edmund Veessenmayer, Walter Huppenkothen, Kurt Becher och Wilhelm Höttl. Ej heller här påträffade jag några uppgifter om Wallenberg. Bland riksarkivets rikhaltiga dokumentation i övrigt gick jag i samråd med arkivpersonalen igenom det material som bedömdes kunna innehålla uppgifter av relevans för fallet Wallenberg. Hit hörde de s k Kasztner- och Freudigerrapporterna, vilka sammanställts av två av de ledande judiska representanterna i Budapest, samt det s k Sassen-materialet, dvs de omfattande intervjuer som gjorts med Eichmann av en holländsk journalist i Argentina åren innan han fördes till Israel. Inte heller här framkom något av intresse för efterforskningen av Raoul Wallenberg.

3. Yad Vashem-arkivet. På Yad Vashem togs jag emot av stiftelsens vice ordförande ambassadör Johanan Bein och professor Yehuda Bauer, Israels främsta auktoritet på Förintelsens historia. De lyssnade till min framställning och utlovade Yad Vashems fulla stöd. Bauer konstaterade som en självklarhet att sionistorganisationen i Budapest 1944 förfalskat så många skyddspass som man bara förmådde, och han tillade att den ledande förfalskaren blivit en av Israels främsta konstnärer. Bauer sade vidare att han haft anledning att särskilt ägna sig åt Kurt Bechers

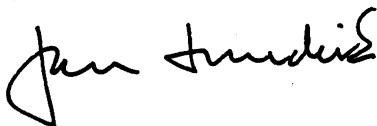
1999-05-12

skulle säga och hade försökt dölja det inträffade. Dödsfallet hade betecknats som föranlett av naturliga orsaker, och all dokumentation hade förstörts.

Jag påpekade för min kollega att vissa aspekter av denna version inte stämde med vad vi eljest visste, exempelvis att Raoul Wallenberg under de två första åren inte förhörts i större utsträckning, men att den passade in i det allmänna mönster som forna KGB-officerares berättelser bildade.

Av diverse samtal under sällskaplig samvaro framkom att en i Israel vanligt förekommande uppfattning var att Raoul Wallenberg tagits av ryssarna på grund av de informationer han kommit över om Katynmassakern.

7. Sammanfattning. Några nya uppgifter av värde för efterforskningen av Raoul Wallenberg framkom inte i Israel, och de israeliska arkivarierna ursäktade sig redan i förväg för att så nog skulle visa sig vara fallet. Däremot torde i någon mån kompletterande information om hans verksamhet i Ungern ännu stå att finna i Israel för den som kan avsätta tid för det mycket tidskrävande forskningsarbete som i så fall krävs. Av olika kommentarer framgick att mitt besök uppfattades som en markering av att svenska regeringens strävanden att vinna klarhet om Raoul Wallenbergs öde alltjämt fortsatte. Israeliska historiker har redan idag goda kontakter i ryska arkivkretsar, och den stora invandringen till Israel av ryska judar torde leda till att dessa kontakter ytterligare förbättras. Det finns anledning att följa denna utveckling.

Jan Lundvik

REGERINGSKANSLIET

1998-11-16

Utrikesdepartementet

EI-ESEK

Lage Olson

Telefon 08-405 3280

Ambassaden
TEL AVIV
Raoul Wallenberg

I de fortsatta eftersökningarna inom ramen för arbetsgruppen rörande Raoul Wallenberg skulle vi uppskatta om ambassaden hos vederbörande israeliska myndigheter undersökte möjligheterna att erhålla kopior/ta del av dokument och/eller upplysningar beträffande nedanstående punkter. Vi är väl medvetna om att man tidigare gjort en mera allmän förfrågan i Israel om Raoul Wallenbergs öde, dock utan mera konkret resultat. Vi vill dock gärna göra ytterligare ett försök med mera specifika frågor innan arbetsgruppen avslutar sitt arbete. Eventuellt måste en genomgång ske på plats av någon av arbetsgruppens experter. Detta bör dock diskuteras med israelerna först när vi vet närmare hur man på israelisk sida ställer sig till vår framställning. Liknande förfrågningar har gjorts i ett antal andra länder.

1. Israel's case file on Raoul Wallenberg.

2. All witness testimonies collected in Israel on Raoul Wallenberg.

3. Records related to the Eichmann trial:

a) Unabridged, unedited memoirs and notes by Eichmann in prison, especially all references to Raoul Wallenberg, rescue, Separate Peace, Hungary, Sweden and the Soviet Union.

b) Eichmann's full interrogation record, especially interrogations conducted by Avner Less of Bureau 6.

Postadress
103 39 STOCKHOLMTelefon
08 - 405 10 00E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SEBesöksadress
Gustav Adolfs torg 1Telefax
08 - 723 11 76Telex
105 90 MINFOR S

Venter, Dr., Gestapo official in Düsseldorf, 763
 Ventzki, Lódz Ghetto official, 378
 Verdross, Alfred, authority on international law, 535-536, 545-546
 Vereté, Meir, Hebrew University lecturer in diplomatic history, 117-118, 279
 affidavit, 119-120
Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts, book by Mendelssohn-Bartholdy, 2098
Vernügungstruppen (entertainment forces), nickname for *Verfügungstruppen* (standby forces), 260
Vermögenserklärung (Property Declaration), 671
 Veronal, medication used for suicide, 669
 Versailles Treaty, 536-537, 1372-1373, 1828
Vertrauensmann (informer), 603. *See Glossary*
 Vialica, Swiss Jewish citizen, 82
 Vichinsky, Antoni, alias of Yitzhak Zuckerman, 411
 Vichy France. *See* France.
 Vienna, capital of Austria, 105, 115, 304
 "actions" against its Jews, 2254-2255
 atmosphere of terror, 2228
 Council of Jewish Elders, 785
 deportations from, 481, 491, 502, 508-509, 783, 1430, 1461, 2229-2230, 2241
 District Court for Criminal Matters, 1841, 1949, 1970
 Eichmann's activities, 1456-1462, 2116-2118. *See also* Central Office for Jewish Emigration, Vienna.
 Jewish emigration, 1801, 1817
 Jewish Community, 204, 359, 1461-1463. *See also* Löwenherz, Dr. Josef.
 synagogues burned, 1591
 Vilna, city in Lithuania, 115, 436, 450, 455-456
 curfew, 456
 Einsatzgruppen, 520
 Vilna Ghetto
 "actions," 450-451, 456
 bunkers, 449
 certificates, 448-449, 451, 459
 conditions, 404, 447-454, 457, 462-463
 cultural activities, 450, 452
 deportations from, 492
 liquidation, 94
 preparation, 457
 public aid committee, 452
 schools, 450-451
 underground activities, 460-461, 463-465

Vilna Jewish Museum, 457
 Vinnitsa, town in Ukraine, 520
 Vitale, Massimo Adolf, collector of documents on Italian holocaust, 662
 Vitas, Lithuanian underground fighter, 464
 Vitebsk, town in Belorussia, 522
Voice from the Depths, A, pamphlet of the Jewish underground in Poland, 418, 420, 1987
 Vojenský Museum, military museum in Prague, 916
 Volhynia, Poland, 317, 1349
 Volk, Dr. Leo (Hauptsturmführer), Pohl's secretary, 1454, 1998
Volksdeutsche, 90, 156, 316, 317, 327, 336, 337, 356, 379, 410, 446, 521, 698, 919, 974, 1131, 1145, 1156, 1231, 1273, 1303, 1321, 1342, 2121. *See Glossary*.
Völkischer Beobachter, Nazi newspaper, 280, 284, 1085, 1218, 1770, 1773, 1782, 1785, 1787-1788, 1827-1828, 1977, 2023
 Vollheim (Sturmbannführer), 286
 Volozhin, town in Belorussia, 115
Vorarbeiter (workers in charge), 348
 Voroshilov, town in Russia, 520
 Vrba, Dr. Rudolf (Walter Rosenberg), escapee from Auschwitz, 1288, 1313-1314
 affidavit, 1857-1858, 1862
 Vught (Hertogenbosch), camp in Holland, 97-98, 615, 633, 1484, 1675
 deportations from, 635, 756
 Vyhne, town and labour camp in Slovakia, 889, 893
 Vysni Ridniczi, village in eastern Slovakia, 1097

W

Wachmänner (guards), 348
 Waffen-SS (Armed SS), 68, 91, 1817, 1830. *See Glossary*.
 Wagner, Eduard, Quartermaster-General of German army, 712
 Wagner, Gustav (Oberscharführer), Sobibór, 1168, 1179, 1183-1184
 Wagner, Horst, German Foreign Ministry official, 659-660, 840, 844, 1397, 1808, 1902, 2263
 German Jews' fate, 699
 Greek Jews' fate, 850, 1498
 Hungarian Jews' fate, 1075, 1095-1096, 1112-1113, 1535
 Italian Jews' fate, 1505
 Wahler, Isaac E., prosecution assistant at Nuremberg, 126-127, 693

Waiczek, Bishop, Slovakia, 1508
Waldkommando, forced laborers in Chelmno, 111. *See Glossary*.
 Waldsee, fictitious address on deportees' postcards, 944, 1113, 2010, 2015
 Wallenberg, Raoul, Swedish diplomat in Hungary, 107-108, 1097, 1102, 1911, 2028, 2031
 disappearance, 1106
 distributes Swedish protective passports, 1098-1099, 1114
 Eichmann threatens, 2326-2327, 2335
 Winkelmann threatens, 2335
 Walsh, Major, Assistant Trial Counsel for the United States at Nuremberg Trials, 246
 Walter (Unterscharführer), Chelmno, 1198-1199
 Walz, Dr., 1132-1133
 Wannsee Conference, 79, 146-147, 319, 366, 487, 1366, 1370, 1418, 1420-1422, 1621, 1628, 1720-1721, 1799, 1991, 2032-2034, 2039, 2051, 2127-2128, 2285, 2307-2308. *See Glossary*.
 documents, 2072, 2074
 Eichmann describes, 138
 extermination possibilities discussed, 1810, 1826-1827
 Final Solution delineated, 320-321, 1723
 Heydrich authorized by, 1620
 participants, 320
 statistical materials for, 1805
 War crimes, 2339, 2344, 2350-2351. *See also* Eichmann trial, counts 1, 2, 3, 4, 5, 6 and 7 of indictment, Nazis and Nazi Collaborators (Punishment) Law, 2346-2347
 definitions, 29-30, 35, 2088-2089
 jurisdiction over, 44-51, 2092
 Warburg, Danish king's physician, 640
War Crimes Trials, series edited by D. M. Fife, 1196
War Criminals, their Prosecution and Punishment, book by Sheldon Glueck, 54, 537-538
 Warlimont, Walter, General, Deputy Chief of German Armed Forces Operations Staff, 1997
 Warmann, head of Criminal Police in Kolomea, 512
 Warsaw, capital of Poland
 anti-Jewish edicts, 2001
 Jewish Historical Institute, 1180
 Jews, 399, 421-423
 Warsaw Ghetto
 children, 425-427
 conditions, 2153-2154, 398-409, 425-426, 1167

responsiveness, all in the name of the Accused, clearly indicates the true objective — Auschwitz.

The mass deportations began in the middle of May, 1944. Reports exist on the different stages of the operation, the details of which were worked out by Eichmann. While negotiations marked by extortions and promises of rescue were in progress, a daily average of twelve thousand was being deported. Wisliceny contacted Pinhas Freudiger, a leader of the Orthodox community whose grandfather had been the recipient of an Austrian title of nobility and who was consequently addressed as Baron Freudiger. In return for two million dollars Wisliceny offered to rescue Jews and even received a substantial payment on account. Parallel negotiations interspersed with threats of extermination and promises of rescue were in progress between Eichmann, Kasztner and Joel Brand. Kasztner was the representative of the Jewish Rescue Committee and it was Brand who was chosen as the emissary to bring Germany's fantastic offer — "Blood for Goods" — to the Western World. Jews were to be saved in return for trucks, coffee, tea and soap. The Jews were told that the trucks would not be used on the Western Front. Brand accompanied by Bandi Grosz, on Eichmann's orders was instructed to travel to neutral Turkey to submit the offer to Jewish bodies.

Another motive on the part of the Germans was revealed in an official report sent by Ambassador Veesenmayer to Ribbentrop, the German Foreign Minister. Ribbentrop on hearing of the suggested deal over the London radio, requested his ambassador to forward full details immediately. The latter reported that because of the shortage of certain commodities, Brand had been dispatched with an offer that in return for these goods "a number of Jews would be allowed to leave for Turkey." According to Ribbentrop's testimony at the Nuremberg Trial, the Foreign Minister promptly intervened to cancel the deal, since it would be a death German dignity to receive payment in return for stopping the extermination. Kurt Becher, a high-ranking SS officer, was delegated by Himmler to conduct these negotiations and his aim was to extort as much as possible from the Hungarian Jewish community. Himmler told Becher that he would promise what he liked: "What we shall carry out, however, is a different matter." In order to facilitate the negotiations, however, Becher obtained Himmler's consent to allow a train containing 1,684 people, to leave. The train was to go to Bergen-Belsen and from there, on two separate occasions, those released were permitted to travel to Switzerland. The Nazis extorted one thousand dollars from every Jew travelling on the train.

Explaining the release of the second batch from Bergen-Belsen for Switzerland, Schellenberg, a high-ranking SS officer, explained that Himmler had something else in mind in allowing these people to be rescued. He said, wanted to earn himself a good name in the process, to assume the role of a terminator of the murdering angel with whom it would be proper to contact with a view to a cease-fire and armistice. That Himmler did have some such scheme in mind, he already despaired of the possibility of victory

on the battlefield and believing that Hitler would be unacceptable to the Western Powers as a party to the negotiations. Consequently, Himmler wanted to groom himself for such talks. A few months later, he repeated the attempt and was on the verge of establishing contacts with the West. The premature publication of the matter over the London radio however, naturally thwarted the whole attempt, which was, among other things, preconceived as a means to split the Western Allies and the Soviet Union. Becher was interested in extortion, Himmler in a "good name."

But there was one man who disapproved of the whole deal, who carried out Himmler's instructions to send Brand to Istanbul with notable distaste, who strove with all his might to sustain the extermination and murder operations. This man was Adolf Eichmann. He started mass deportations immediately after Joel Brand had departed. He announced that if an immediate affirmative reply was not received from Brand, "I shall let the Auschwitz mills work," and while making pretence that the survivors would be saved if the deal succeeded, he persisted in his satanic extermination operations.

The looting of Jewish property continued as did the arrests. Naturally the Jews tried to escape, particularly to Palestine. Eichmann knew of this and insisted on energetic steps to seal all outlets. "It should be explained to the Hungarian authorities in an unequivocal and clear-cut fashion," he wrote on 24 July 1944, that "migration to Palestine within the scope of this operation will not be approved." He complained about the Swedish and Swiss embassies issuing the Jews papers which enabled them to emigrate from Hungary. The main target of his venom was a young Swedish diplomat, Raoul Wallenberg, an architect by profession and a man of sterling qualities who had made the rescue of Jews his life's vocation. Wallenberg gathered around him a whole team of workers, issued passports granting the holders right of residence in Sweden and, at the risk of his diplomatic status and even his life, instituted rescue operations. He rented and acquired buildings, in which he housed Jews under the protection of the Swedish flag, and assembled, at one period, as many as forty thousand Jews. When the "Death March," of which I shall speak later, began, Wallenberg escorted the marchers with trucks laden with food, medical supplies and clothing. He also tried to remove from the march anyone to whom Swedish papers of protection could feasibly be issued.

Wallenberg, to whose credit can be counted tens of thousands of survivors, also enrolled the support of other diplomats as well as the Red Cross.

All this was the work of one courageous man, who had the strength to act according to his conception and belief. His deeds, like those of King Christian of Denmark, again give rise to the sombre thought: How many could have been saved, even in the countries of actual extermination, had there only been many others like him among those who had the power to act, whether openly or in secret.

It is not surprising that Eichmann released a flood of anger against this liberator. The Swedish embassy in Berlin lodged a complaint that Eichmann had told the Red Cross in Budapest he had it in mind to shoot "the Jewish dog".

Wallenberg. The Foreign Ministry apologized to the ambassador, stating that no doubt the words were not seriously meant. In the written exchange it was explained that Eichmann's reaction had to be understood against the background of Wallenberg's "illegal" activities to rescue Hungarian Jewry, and were meant to restrain him from persisting in his efforts.

The deportations were carried out in secret. Nothing was mentioned about them in the newspapers and the Germans took special measures to avoid publicity, lest the Jews of Budapest be alarmed. The deportees, on arrival at Auschwitz were ordered to send soothing postcards to their relatives. The text of the postcards was dictated by the Auschwitz butchers, who instructed that an Austrian resort, "Waldsee," be designated as the place of dispatch. The postcards stated that those transported for work were all well; they usually arrived after their senders had been consumed in the Auschwitz furnaces. In response to a Red Cross request that a representative accompany the transport, Eichmann did not object to one being present during the dispatch though only after the transport had been prepared by Eichmann, but "the accompaniment of the transport by a representative must on no account be allowed."

Meanwhile the German position at the front deteriorated; the Soviet Army advance continued. Pressure was put on Horthy from different quarters to put an end to the deportations and at the beginning of July he mustered up courage and ordered that they should cease. According to an official report of their Foreign Ministry, the Germans had succeeded up to the end of June in sending 437,402 Jews for extermination. Horthy's instruction frustrated the plans prepared for the middle of July 1944, to deport **all the Jews of Budapest on one day** by mobilizing all available manpower, including even municipal workers and postmen. The details of the plan were drawn up together with Eichmann. The Germans looked for a convenient excuse for this lightning operation, and the Director of the Foreign Ministry Press Office suggested that explosives "be discovered" in synagogues. Veessenmayer rejected the suggestion on the grounds that the synagogues for a long time had been under the strict supervision of the police and therefore the excuse would not hold water.

In spite of Horthy's order, Eichmann tried to continue the deportations. At the beginning of July, he attempted to dispatch an extermination transport from the Kistarcsa camp. The matter became known to the Budapest Jewish leaders, who intervened with Horthy, who ordered that the transport be stopped at the border and sent back. When the Accused saw what had happened, his lieutenants convened the whole of the Community Council a second time, ostensibly for discussions, and kept them occupied the whole day with inconsequential matters simply in order to detain them, while his agents in Kistarcsa loaded 1,200 Jews into a deportation train and sent it on its way. The Jewish leaders, virtually the prisoners of Eichmann's stewards in Schwabenberg, sensed evil. When evening came and they were released, they heard about the train and hastened to Horthy to countermand the decree again. On this occasion, however, it was too

late. The train had crossed the Hungarian border, and as has now been ascertained, the community representatives were only released after the receipt of a message from Eichmann's unit that the train was safely on its way to death.

When Wisliceny afterwards met Freudiger he told him: "Did you really think that Eichmann would allow this old fool Horthy to frustrate his wishes?" This operation too proves Eichmann's satanic initiative. No one at that time demanded that he act; Horthy did not agree to the continuation of the deportations. No one could have pointed an accusing finger at Eichmann had he refrained from action and awaited the results of the diplomatic and military pressures applied by the Germans to Hungary to renew the extermination. But when the issue at stake was the extermination of the Jews, Eichmann acted over and above any instructions. A letter and a postcard from Jakob Reich, who was in the two Kistarcsa transports have been preserved. He wrote a letter from the camp on toilet paper after having been miraculously saved in the first transport. On being deported a second time, he wrote a postcard, which it seems he threw from the train and on which was scribbled: "Bless be the hand that sends this postcard." Such a hand was found, and the postcard was delivered to his wife in Budapest. This is what it said:

"It is Wednesday afternoon... They have packed us and we are travelling. God be with you, my dear family. God be with you. I embrace you and many kisses. Father."

Reich was not privileged to see his family again. His wife will submit to you his letter and postcard.

The German pressure to renew the deportations did not cease. Hitler himself intervened and ordered his Foreign Minister to warn Horthy that Germany would not suffer a delay in measures against the Jews, and that Horthy's attitude would bring a catastrophe on the Hungarian people. To frustrate any possibility of the Jews leaving Hungary for neutral countries, Eichmann took steps, reported by Veessenmayer in the following terms to the Foreign Ministry on 25 July 1944:

"...It has been agreed with Eichmann that when the renewal of the deportations of the Budapest Jews becomes possible, these should be carried out quickly and with the utmost dispatch so that the Jews who are in question for migration be deported before they have time for any formalities."

Austria at that time was in urgent need of workers for fortification work. The German war plan expected heavy defensive battles to be fought in this region. At the beginning of June 1944, Blaschke, the Mayor of Vienna, approached his friend, the head of the RSHA, Kaltenbrunner with a request to consign a number of deportation transports to carry out the fortification work. Kaltenbrunner replied that instructions had been given to move about 12,000 deportees to Vienna and that they were to be kept in closed camps, women, children and those incapable of work were taken for "special operations," i.e. extermination.

adopted a stand in principle not to continue permitting the transport of Hungarian Jews in future into Reich territory, the Minister of the Interior will try to secure an exceptional approval for the proposed one-time temporary delivery of fifty thousand Jewish men, fit for physical work, who are needed for the fighter aircraft plan — the 'Jäger Plan.' Their transport will be carried out by foot march, accompanied by German units." After that, it states that the Eichmann operational unit will participate as consultants in carrying out the action in Budapest, and, in other respects the operation will be carried out by the Hungarian gendarmerie. At the end it says that "Eichmann intends, as we are confidentially informed, after a successful conclusion of the proposal as mentioned, to demand later a further fifty thousand Jews, in order to secure the final objective of clearing the Hungarian zone, while preserving Szálasi's stand in principle."

Presiding Judge This document will be marked T/1235.

State Attorney Bach Your Honours, in the context of this foot march, I would ask the Court to listen now to the evidence of Mr. Arye Breszlauer.

Presiding Judge [To witness] Do you speak Hebrew?

Witness Breszlauer Yes.

The witness is sworn.

Presiding Judge What is your full name?

Witness Arye Zvi Breszlauer.

State Attorney Bach Mr. Breszlauer, you were born in Hungary?

Witness Breszlauer I was born in a place which, until 1918, belonged to Hungary. I was born in a small village, Vyšný Hričov, a small village in the vicinity of Michalovce.

Presiding Judge Is that in Slovakia?

Witness Breszlauer In Eastern Slovakia.

State Attorney Bach Were you also in Hungary at the time of the German occupation in 1944?

Witness Breszlauer At the time of the German occupation in Hungary, I was in Budapest.

Did you, at that time, take part in a particular activity with the assistance of foreign legations for the purpose of rescuing the Jews of Hungary?

Witness Breszlauer At that time, in 1944, I did not participate in any activity. I was in hiding in Budapest for certain reasons. At that time there was also no possibility of taking action. After the liberation, the centre of activity was Sip Street. That was the Judenrat, as they called it, the Jewish Council, was there. There I wanted to get involved in work, to do something and to find out what they were doing generally. There was a great confusion there, and I worked in a department which dealt with Jews in the border areas. There was talk that certain people would receive papers stamped by the Germans which would enable them to visit various areas. I had previously been a public functionary in Carpatho-

Russia. I was a lawyer in the small town of Uzhgorod in Carpatho-Russia. I was promised that I would get a document enabling me to visit there. This took time. On 23 May, I was arrested and imprisoned and was brought to the State Police on the Schwabenberg. May I continue?

Presiding Judge Please answer Mr. Bach's question. That will be more helpful.

State Attorney Bach When did you commence that activity on which I questioned you previously?

Witness Breszlauer I was imprisoned.

Q. Until when were you imprisoned?

A. Until 5 July. I was detained for about seven weeks — I was imprisoned in the gaol for political prisoners. On 5 July I was brought to the police in Budapest for interrogation. I was handed over for further examination. On 6 July, I fell ill. I had an internal haemorrhage. At that time, it was the Feast of Peter and Paul. I was brought to the prison for young people. I was brought there without papers and without documents. I was there for some days. There were some more Jews there. They were in a bad way. They were seriously ill. On the 7th or the 8th of July, all the Jews were taken away from there for deportation. I remained there as the only one in the hospital. Since I was not released by the police and it was a holiday, and I did not bring any papers with me, and the documents had not been brought, I remained there. I saw that it was a dangerous place. Jews did not remain there. That was the period when there were the last deportations from Budapest, from the environs of Budapest.

I got in touch with the director of the Palestine Office, Krausz, and asked him for help. With his assistance, I was moved from that place to the hospital of the Jewish Community at 9 Bethlen Square. I was there for a long time. My condition was serious. I suffered another internal haemorrhage. From that place, too, Jews were taken away for deportation. I remained there. With the aid of Moshe Krausz, I obtained a certificate from there, stating that I was employed in the Swiss legation.

Q. Was Moshe Krausz the person whom you mentioned previously?

A. Yes. I was there for almost a month and a half, and I began feeling that in this place Jews were being attended to in some way. Someone from the Wallenberg group visited me there.

Q. Perhaps you would tell the Court who this Wallenberg was?

A. He was perhaps the only man who had great influence in Budapest. He had been sent there by the King of Sweden. I met him on several occasions, and also carried out some joint activities with him. I was together with him on the road to the Austrian border. He was the person who achieved perhaps the greatest amount of rescue activities. At that time, there was a large rescue operation. But he was the man who took the initiative, gave us the strength, who gave a personal

example. He was the complete opposite of everything taking place in Budapest.

Presiding Judge I hear that you are a lawyer and you understand these matters. Please do not give us general evaluations. Mr. Bach was not referring to that. You know what we require.

State Attorney Bach I shall return to Wallenberg. Mr. Breszlauer, you say that someone from his group visited you; where did he visit you?

Witness Breszlauer In hospital.

Q. Did they give you assistance?

A. They said they would help me, they offered me a Swedish passport. After some time I received the passport.

Q. You say "Wallenberg and his group" — were they all from the Swedish legation?

A. These were Hungarians whom he had dealt with. He had them released from the obligation to wear the Yellow Badge, and they looked for people whom they could help, in particular by giving them Swedish protective passports (*Schutzpässe*). But I was not liberated in this way. I was released afterwards by the Swiss consulate. That was already at the beginning of August. This was the document I received [shows the document].

Q. May I see it for a moment?

A. That was at a later stage.

Q. Was that the "*Schutzpass*" issued by the Swedish Government?

A. Yes, but I did not use it.

Q. When did you get it?

A. At the end of August. They took me for registration before that, but this was given to me at the end of August.

Q. Perhaps the document can be shown to the Court?

Presiding Judge Show or submit?

State Attorney Bach Show.

Presiding Judge As you wish, but something that is only shown does not become part of the record.

State Attorney Bach Perhaps we could do what we have done with other documents, submit a photocopy to the Court at a later stage.

Dr. Breszlauer, perhaps we can make more systematic progress. I asked you at the outset when you yourself began your activities within the framework of the legation.

Witness Breszlauer I began operating within the rescue framework — I was still living in the hospital, but they allowed me to go out already at the beginning of August. In August I received an identity card, on the strength of which I could move around freely in the streets of Budapest. At first I went from there every day, I did not have an apartment.

I went from the hospital to a place which afterwards became known as the "Glass House," at 29 Vadász Street, for the rescue of Jews. There I worked in this framework.

Q. Please tell the Court what this "Glass House" was, to whom did it belong, who managed it, and who protected this building?

A. The handling of British affairs, of Palestine affairs, passed to the Swiss embassy and, with the approval of the Swiss ambassador, Jäger, and with the active assistance of Lutz, Mr. Moshe Krausz set up an organization. This organization was stationed in the "Glass House." It was a two-storied building. This was a place with extra-territorial status; there were officials there of all political parties, and they began dealing with the problem of *Aliyah*. From one point of view, it was an important place, for every person who received confirmation that he had a passport and that he was able to immigrate to Palestine — there were then instructions that such a person should not be sent out of the country. Several thousand people had already, at that time, received certificates to the effect that they appeared on collective passports for immigration into Palestine via Switzerland. They were held up by the Hungarian authorities in Budapest and were not allowed to move from Budapest.

Q. Dr. Breszlauer, you said that Mr. Moshe Krausz was director of this department. How many people worked in this department under his direction?

A. It varied. At first there were some sixty to eighty officials there — they belonged to all the parties, from the left to the extreme right. After that, this house was converted into a larger dwelling place, into a shelter. In the end, up to 3,500 Jews were given shelter in this building. Thereafter we obtained another building — it was no longer possible to work there, the congestion was terrible. In that building, at a later stage, there were more than 3,000 persons. At that particular period, more than eighty officials worked there; their number increased gradually. If anyone was in the building and was able to leave the framework of the labour camp for labour of young people — and went there, he had a positive link with the Jews, and he remained there as an official and was supplied with documents enabling him to remain there.

Q. You mentioned Lutz — who was he?

A. He was the consul. He was in charge, on behalf of the Swiss embassy, of attending to the problems of Palestine, those of rescuing Jews.

Q. And the activities which you mentioned were carried out under his protection?

A. Under his protection, as organized by Moshe Krausz.

Q. Dr. Breszlauer, is this a copy of the certificate mentioned previously, which was in your possession [shows document to the witness] This is a document which was submitted to the Accused and was given to the Court (T/37(216)).

Attorney Bach I beg to submit this.

Judge We shall understand very little without a translation.

Attorney Bach I am actually referring to the German but I believe that something is stated here in German. This is our document No. 852.

Judge This document will be marked T/1236.

Attorney Bach Dr. Breszlauer, are you able to estimate how many Jews were rescued thanks to the activities of that department which you described?

Witness Breszlauer To my knowledge — some tens of thousands. The majority of the Jews of Budapest were saved by this arrangement, which was set up at the time by the director of the Palestine office.

You wanted to say something about Wallenberg's activities. Can you tell us how Wallenberg went about saving Jews?

Mr. Wallenberg visited the most dangerous localities. He had good connections, he had influence, he was respected. He also had an attractive external appearance, he was a handsome man, with a fine presence. He was daring, and a man of action, and devoted himself with all his heart and soul to the rescue of Jews. He was limited to certain numbers. According to what he told me, he distributed between four and five thousand *Schutzpässe*.

Q. Did you meet him personally?

A. I met him personally several times.

Q. Do you remember that you were given a special task connected with the *Fussmarsch* — the foot march — in November 1944?

A. The situation changed radically on 15 October, the day the Hungarian Regent wanted to surrender. At that time, the radio was in the hands of the Germans. May I be permitted, Your Honours, to say a few words about the position as it was prior to this? The Jews were concentrated in marked Jewish houses, but these houses were in different parts of the city. However, the general atmosphere was more reassuring. There was a feeling in the air that the situation was about to change. Some of the Hungarians were looking for an alibi and a possibility to be of help. We were relieved of the necessity of wearing the Yellow Badge. It was also possible to go outside. At first, Jews were allowed to be outside for three hours, after that also for six hours. But they were not very strict about it. On 16 October, the first thing that happened was a total curfew imposed on Jewish houses. For five days they were not permitted to go outside, to leave the houses. On the sixth day, they were allowed to go outside for two hours, in order to do their shopping. Throughout all that period, Jews were kidnapped, taken from their homes, forced to walk in the street with upraised arms to various places. In the main, they were taken to the brick factory in Buda.

Q. Who did this?

A. Some were Germans, but a large part were *Nyilas*.* When Szálasi rose to power, he issued a general pardon to political prisoners, and a substantial number of these people were given arms and took a decisive part in the events which occurred after 15 October.

Presiding Judge What political prisoners were these?

Witness Breszlauer They were political prisoners in Hungarian gaols — not Jews.

Q. Of what political beliefs?

A. The extreme right wing.

Q. And they had been imprisoned before Szálasi's ascent to power?

A. Before Szálasi's time, there were some political prisoners.

Q. And who arrested them — Horthy?

A. Yes, Horthy.

State Attorney Bach You mentioned, previously, the *Nyilas*. Perhaps you could explain to the Court who these *Nyilas* were?

Witness Breszlauer It was an armed band under Nyilas Szálasi.

Q. Was it a political party?

A. It was a part of Szálasi's party, the youths, the armed youths, party stewards and so on.

Q. You say the Jews were concentrated in this brick factory?

A. On the 23rd of the month, or on the 22nd, various proclamations appeared. If I am not mistaken, there was a separate proclamation for men and another for women. All men aged from 16 to 60, irrespective of their physical condition, were ordered to report at certain places, and that applied also to women aged 16–40. But they removed older people from the houses and took them away — younger people also — they robbed them of their possessions and took them away. The streets were full of Jews who were being removed by the *Nyilas*. And here came the Swiss embassy's great opportunity to do something. In this proclamation, which appeared on the 23rd of the month, and which called for a general mobilization of the Jews, there was a section which stated that those who held passports or who were foreign nationals were given consideration, and they would not have to report.

Then the people came in their masses. They got to know on the 23rd that the department for the rescue of Jews in the Swiss consulate was issuing *Schutzpässe*, letters of protection, in which it was stated that the holder thereof, Mr. So-and-So, was under the protection of the Swiss consulate,

* *Nyilas*: A member or follower of the Arrow Cross Party

of several hundred people; I noticed that most of them were elderly people, women, pregnant women, people who were not capable of working. I thought that these were some of those who had been returned. I wanted to join them. I asked, where were they bound for? Budapest. I said: "I want to join them — I will walk with them." They would not allow me to do so. On the fourth day, when I was in Budapest, I was told: "The validity of your documents has expired." I sent several hundred persons back. On the first day, I remember, it was close to one hundred, and the same on the second day, and on the third — then they came to me and said: "The documents that you received, which gave you the right to move around freely, are no longer valid; you will have to return immediately and report to the Ministry of the Interior." On my way back, I came across that group of several hundred persons. I wanted to join them. They would not allow me to speak to them. I followed up my enquiries in Budapest, I went from place to place, I wanted to know where these people had disappeared to. Afterwards I learned from some source that these people were brought to the Danube where they were shot; they were killed and thrown into the river Danube.

Q. Did you put in a report afterwards?

A. Yes. The following day, I sent a report — I gave it to Krausz, and he forwarded it to the Swiss consulate, and they sent it to Switzerland.

Q. I have here a copy of the minutes of that meeting of 22 November and of your report. Please examine this document and tell us whether this is your report and the minutes of that meeting.

A. I did not see the minutes of the meeting, but it accords...

Q. According to the contents, are you able to say that it accords with the discussion that took place on that day, that report of Major Batizfalvy, and thereafter your report?

Presiding Judge Is it the actual report?

State Attorney Bach This is the actual report, and the minutes of the meeting which preceded the witness' journey.

Presiding Judge Who wrote these minutes?

State Attorney Bach It only says "Minutes recorded in the office of the Swedish embassy." It does not say here who wrote them.

Witness Breszlauer *[after perusing the documents]* That I do not know...

Presiding Judge What don't you know?

Witness Breszlauer This is my text, I wrote it. At the end I see three sections: the minutes of the meeting that were sent, this is exactly as it was; my report, which was sent, was written by me; and there is here a report of the Red Cross — of this I do not know.

State Attorney Bach The document consists of fourteen pages; the report by the witness ends on page eleven. After

that it says: "The account is supplemented by representatives of the Red Cross," that is to say, additional reports came in from representatives of the Red Cross.

Presiding Judge Do you wish to submit it?

State Attorney Bach I ask to submit this document. Perhaps the witness would identify his signature. This is also text of the report which you identified at the time signed. Your signature appears on the reverse side.

Witness Breszlauer Yes, this is my signature.

Presiding Judge Does this include the three documents you mentioned?

State Attorney Bach Yes, it also includes this document.

Presiding Judge This will be marked T/1237.

State Attorney Bach After you handed in your report, were you able to do anything to help these people?

Witness Breszlauer I brought back several hundred people at the time. Wallenberg also had several people returned, which was easier for him — he had an exact list of the people, and he was able to look for them. I was unable to look for them in this way. But I returned several hundred people. At some days had passed, I found them at the railway station. They were sent back to Budapest.

Q. Do you have any idea how many of these people died on the way?

A. The number was very large. Those who were weak were shot on the road. I spoke to a number of people who came back. There was a young woman there who had come with her parents. Her parents were unable to walk; they were shot on the road, and she remained on the road, alone. The number of people who died was great, both on the way, as well as there. On the one night I was there, I think about thirty people — or some such number — died in the huge barn. The mortality rate was high. The people were weak, they had become enfeebled from the way and from lack of attention. Many of them also were shot. The journey was a long one. There was a group of people there who had been sent from Bor. They were young people. About four thousand were working there. A large part of them could not bear the conditions any longer. They came from Yugoslavia on foot. I looked for them, since I had many acquaintances among them — I looked for them later, but I did not see them. A great number of these were killed.

Presiding Judge You say that the distance was 200 kilometres?

Witness Breszlauer 200 to 220 kilometres.

Q. And in how many days did they cover this distance?

A. Seven to eight days.

Presiding Judge Dr. Servatius, do you have any questions?

Dr. Servatius Witness, you said that on this march

A. Those who had certificates were kept separately, and the embassy, the consulate, our set-up, attended to them and took care of them.

Q. The rest of the Jews who did not have certificates — where did they remain?

A. In the ghetto.

Q. Was this a new, special place?

A. Yes.

Q. They were transferred to the ghetto?

A. Yes. A substantial part of the Jews who were living in the protective houses were later also transferred to the ghetto, since they saw there what they were already aware of, namely that, according to the stand of the government, we had authority to extend protection to 7,800 persons. They also asked us for a list of these people — who had already received certificates, and who were entitled to obtain them. We procrastinated — we never handed over this list, we knew that in this way we might be endangering people who had the right, but the position of those who did not have this right was more favourable. Later they carried out searches — they brought Lutz to the place, they took some of our officials in order to check who had an original protective passport and whose was false.

Q. And what was the result?

A. The result was that they were transferred to the ghetto.

Q. What happened to the Jews in the ghetto?

A. In the ghetto they were set free. Their condition was bad as regards food and medical attention. Many died, but most of them survived.

Q. Were they not exposed to any special order or something like that? Weren't they expelled from the ghetto?

A. They remained in the ghetto. We were afraid the ghetto might be blown up before the change-over. We knew of Jewish prisoners who were in prisons; during the final period, they seized many Jews who were placed in various prisons. We knew there was an order to execute them, so that they should not fall into the hands of the Russians. And we were afraid that they might also destroy the ghetto.

Q. Did you do anything to prevent this?

A. I don't know exactly what steps were taken. There were others who were in contact with more senior officers, and they dealt with it.

Q. Do you know what happened to Wallenberg?

A. At the time of the liberation, when the Russians reached Buda, Wallenberg crossed over to Buda; he came back, took his suitcases and disappeared.

Q. Did Lutz remain to the end?

A. Lutz remained to the end, as far as I know.

Q. What happened to Dr. Komoly?

A. Komoly disappeared one day. He was taken from a certain hotel and disappeared. There were many abductions such as these. Also many of the people in our extra-territorial area were seized once they left it, and they disappeared. The person who handed over the "Glass House," Arthur Weiss, was abducted when he went out, and disappeared.

Q. Do you know anything about the mobilization of Jews for the defence of Budapest against the Russians?

A. No.

Judge Halevi I have concluded my questioning.

Dr. Servatius I have one question. Witness, are you able to name a prison which was blown up together with its inmates?

Witness Breszlauer There were several prisons. The people were freed by...

Presiding Judge You were asked a specific question. Please answer it.

Witness Breszlauer I know of one prison, it was in the basement of the parliament building. That was where the Germans were. Some people were left there — I don't know what happened to them, nor do I know if it was blown up. The Hungarian parliament had this basement which served as a prison...

Presiding Judge You were asked about a prison which had been blown up. So far I have understood that you did not hear about such a thing, and that you do not know of such a prison.

Witness Breszlauer No, I do not know of it.

Dr. Servatius Thank you.

Presiding Judge Thank you very much, Mr. Breszlauer. You have concluded your evidence.

Presiding Judge Mr. Bach, what is next?

State Attorney Bach The next witness is Mrs. Aviva Fleischmann.

Presiding Judge [to witness] Do you speak Hebrew?

Witness Fleischmann Yes.

[The witness is sworn.]

Presiding Judge What is your full name?

Witness Aviva Fleischmann.

State Attorney Bach Mrs. Fleischmann, were you in Budapest?

Witness Fleischmann Yes.

Q. What was your occupation in Budapest?

A. I worked in a hairdressing salon.

Q. Were you obliged, during working hours as with the yellow badge, the Yellow Star of David?

A. Yes. There was a time when we were allowed

This is a document which was submitted to the Accused and was given the number T/37(284).

Presiding Judge This document will be marked T/1238.

State Attorney Bach The following document is our No. 221; it, too, was submitted to the Accused and was given the number T/37(115). Here, again, Wagner reports on the position in Hungary, on the number of deportees, on the numbers that Hitler had consented to set free at the request of the Swedes, the Swiss and the Americans. He says: "Our offices request that, at all events, there should be no more concessions over and above those made hitherto, and that there is no need to go beyond those concessions which had already been made."

Presiding Judge This document will be marked T/1239.

State Attorney Bach Your Honours, our next document is our No. 1018. Here, von Thadden, in October 1944, writes to Obersturmbannführer Eichmann in Berlin and says that a representative of the Hungarian embassy had approached him regarding the return of an "Aryanized" Jew by the name of Stefan Kemény who was in the Waldsee camp. After the word "Waldsee," there is a question mark. It is known that the man is at Waldsee, and von Thadden clearly does not know what this is, and hence he adds a question mark after the word "Waldsee."

Presiding Judge "Am Waldsee."

State Attorney Bach Yes, "Am Waldsee." This used to appear on all the postcards, as we have heard, and the family approached the Hungarian Government and wrote that this man is being held in Waldsee. Von Thadden apparently did not know what it meant and turned to Eichmann in this connection.

Presiding Judge This question mark can also refer to something else. I would not jump to the conclusion from this that von Thadden did not know.

Judge Halevi He will have to be interrogated on this issue. Or has he already been questioned?

State Attorney Bach He has already been questioned. I do not believe that he gave an answer on this point. It says here:

"The Hungarian legation requests, on the special application of the Royal Hungarian Honvéd (Army) Ministry, that the above-mentioned" — the reference is to Kemény — "be released as quickly as possible. He is the chief engineer at the MRRT Works, who are the manufacturers, first and foremost, of short-wave instruments for the Hungarian Air Defence. According to what they maintain, Kemény is an outstanding expert in the field of technology of microwaves. As a result of his departure from the MRRT Works, the production of these instruments, which are urgently required by the Honvéd Ministry, declined substantially."

Presiding Judge This document will be marked T/1240.

State Attorney Bach The reply comes in document No.

1019; it is Günther's reply, saying that, although the application was received on 25 October 1944, the first memorandum was dated 29 September. Hence he believes that, owing to the changes that had meanwhile come about in Hungary, it should be possible to regard this matter as settled. He says, by the way, seeing that this man was of Jewish origin, there was anyhow the fear that his services in an essential war enterprise of this kind would only be exploited for purposes of sabotage.

Presiding Judge This document will be marked T/1241.

State Attorney Bach The next document is our No. 377. This, too, was shown to the Accused and was given the number T/37(156). This document was written on 21 November, and here there occurs a policy change regarding the *Fussmarsch*. It says here, in a letter from Veessenmayer to Berlin, that the deportation of Jewish women on foot is no longer being permitted, in view of the shortcomings that were revealed on this march, and Höss is not prepared to take anyone except men fit for work, up to the age of forty. It is their view that Jewish men and women who do not meet these requirements at the present time constitute — to use his words — an exceptionally heavy burden on his labour administration, so that he had even been considering the return of transports of unfit persons who were already on their way. If he abstained from doing so, it was only for political considerations.

Presiding Judge Is that the same Höss? It says here: "*Leiter Judeneinsatzes im Niederdonau Gebiet*" (Official in charge of the placement of Jews in the Lower Danube Area).

State Attorney Bach Yes, Your Honour, he had been given this appointment within the organization that dealt with these people. He was then working under Glücks.

Presiding Judge At all events, he was no longer in Auschwitz?

State Attorney Bach At that time, he was no longer in Auschwitz. In fact, at the end of October, the gas chambers really stopped operating, by order.

Presiding Judge But the camp was still in existence?

State Attorney Bach It was still in existence, and it was there, in fact, when Baer took over.

Presiding Judge This document will be marked T/1242.

State Attorney Bach And now, Your Honours, the following document deals with a complaint of the Swedish embassy, in the matter of Wallenberg. This is our document No. 1121. It says here, in a cable to Veessenmayer from the Foreign Ministry:

"The Swedish Minister called on me today and, on behalf of his government, communicated the following message to me: The head of the SS unit for the Solution of the Jewish Question in Budapest has advised, as was conveyed through a certain Mr. Eichmann to a worker of the Swedish Red Cross in Budapest, that it is his

intention to put to death, by shooting, the person whom he called 'the Jewish dog, Wallenberg'" (*denso genannten Judenhund Wallenberg zu erschiessen*).

Presiding Judge Is this what the Swedish Minister writes?

State Attorney Bach Erdmannsdorff of the German Foreign Ministry writes this to Veessenmayer, and he informs him that the Swedish Minister had approached him with this complaint, that Eichmann had told him that he had wanted to shoot to death the person whom he spoke of as "the Jewish dog Wallenberg."

There it says further:

"The reference is to the counsellor to the legation, Wallenberg, who was attached to the Swedish legation in Budapest, and who dealt mainly with the granting of protective passports to Jews. The deputy to the head of the SS unit there, Drögger, expressed himself in similar terms."

Later on it turns out that this was actually Dannecker.

"They also advised us, according to the message, that a Jewish employee of the embassy had been shot, together with three members of his family, by unknown assailants."

At the end it says:

"I told the Swedish ambassador that we would investigate his information and that the expressions quoted by him could certainly not have been meant seriously, if they were uttered at all; the ambassador agreed that such a thing was possible, but he indicated the tense situation which prevailed in Budapest at the time, which was likely to give rise to serious incidents. I request an investigation and a cabled report."

Presiding Judge This document will be marked T/1243.

State Attorney Bach The answer was given in document No. 1122. Veessenmayer replies:

"The embassy counsellor Grell advises that it was true that the commander of the unit for special operations of the SD for the Jews, SS Obersturmbannführer Eichmann, and his deputy, SS Obersturmführer Dannecker, had frequent and justifiable grounds for criticizing the members of the Jewish bureau of the Swedish legation in Budapest. This was particularly true of the Legation Counsellor, Wallenberg, who operated in an unacceptable manner for the benefit of Hungarian Jews who were mobilized for labour service on the borders. It was also determined that in doing so, they endeavoured to let them escape by totally illegal means from the obligation to work which was based on law, through issuing protective passports. It is possible that because of this feeling, the expressions which were quoted were used, not in the form of a serious threat, but in order to serve as a warning against further tactics of this sort. The Jewish employees mentioned are Hungar-

ian nationals who possess Swedish protective passports. But a final account of the facts can only be furnished after Obersturmbannführer Eichmann, who is now away on his travels, can be questioned, and at the first available opportunity an additional report will be forwarded."

Presiding Judge This document will be marked T/1244.

State Attorney Bach With the Court's permission, I should now like to submit to Your Honours, as evidence, an affidavit of Vajna Gábor. He was Minister of the Interior in the Hungarian Government after the Szálasi revolution, that is to say, after October 1944. This is the man concerning whom I questioned Dr. Tibor Ferencz at the end [of his testimony]. He said that he had been sentenced to death after the War and was hanged.

He swore to an affidavit before an Allied officer. In it, he describes a meeting with Himmler, and also with Winkelmann and with Eichmann, and also quotes remarks that were made to him by Kaltenbrunner about Eichmann's duties. He stresses here what Winkelmann's role was, but in particular he emphasizes Eichmann's exaggerated extremism.

This document, in our view, is of particular importance and special relevancy. When we submitted previous statements of individuals, of German officers or of the Accused's former colleagues, we were always told by Defence Counsel that they believed he was dead and wanted to put the blame on him. All the arguments which the Court heard are known. It is true, one might say, that when a Hungarian such as this one, was interrogated, he would have an interest in ascribing the blame to the Germans, but it certainly is not important for him, from his point of view, whether the blame should be cast on Eichmann instead of Geschke or Veessenmayer.

Presiding Judge This has nothing to do with the admissibility of the document — only with the question whether we should treat it with less or more belief in its correctness.

State Attorney Bach I merely wanted to point out that this is a document possessing substantial probative value, that is the test which the Court must apply when dealing with it from the rules of evidence. Therefore, I argue that the document has great probative value, particularly where it comes from a man occupying such a position. Incidentally, this affidavit was also submitted to the Accused and was marked with number T/37(158). The number of our document is T/1244.

In pursuance of similar decisions which have been made by the Court, I would accordingly apply for the admission of this affidavit as evidence in this trial.

Presiding Judge Dr. Servatius, what do you have to say about it?

Dr. Servatius I am unable to see clearly where the Minister Gábor made this affidavit, whether he was not he was under arrest at the time.

State Attorney Bach In this instance, I am

Aubrey David Grell

typha be'schick ungen

radical approach — to exceed the methods practiced until then.

Under point 3, it seems to me that the figures are indicated as rather too definite. I was only able to estimate things; it was Veessenmayer's defence which put things in this form. However, basically I consider my statement to be correct. The concentration measures were based on regulations of the Hungarian Ministry of the Interior and publications in the Hungarian Official Gazettes (supplement to point 5). In the late autumn of 1944, Eichmann once said to me during a conversation that the enemy powers considered him to be war criminal number one, and that he had some six million people on his conscience. In this context, he was speaking not of Jews, but of enemies of the state. I understood this comment by Eichmann along the lines of "*viel Feind, viel Ehr*" (many enemies, much honour), and it was not until the American prosecution put it to me that I remembered it. As far as I was concerned, this statement was part of Eichmann's efforts to emphasize the importance of his position or of his own person. To the best of my memory, this conversation took place in late autumn of 1944, after Eichmann had returned from service at the front, on the Hungarian-Romanian border. During his service there, Eichmann had won the Iron Cross, Second Class. During this conversation, Eichmann was neither drunk nor tipsy. I am utterly convinced that the crucial factor in carrying out the deportation of Jews from Hungary was that of the Hungarian Government of the day. The Hungarian Government was probably not informed of the final destination of the deportations.

The negotiations with Hungarian State Secretaries Endre and Baky on the deportation of Hungarian Jews and other Semitic measures in Hungary were conducted by Security Service and SS offices, including the Eichmann Special Operations Unit. On a political level, where necessary — particularly after the measures to halt matters on instructions from the Foreign Ministry in Berlin — Veessenmayer negotiated with the Hungarian Government.

Eichmann never made any difficulties for me in my area dealing out foreign Jews in Hungary. The date of each report was given to me at my request by his office or by Eichmann himself.

Section — and in my opinion the legation, too — were involved in negotiations on the exchange of Jews for goods. These negotiations were conducted behind the scenes of the legation in Budapest. I really cannot say anything about Eichmann's attitude to what was called the "solution of the Jewish Question," and his participation in the destruction of European Jewry. I always talked with Eichmann only about the "Jewish measures" (*Massnahmen*), as they were called, in Hungary. However, in conversation Eichmann did mention that he had been in other countries as well. The conversation with Eichmann referred to above about the six million was not in connection with Jews specifically, but to people generally, to the Germans, as I understood it.

Eichmann did not sabotage the protective measures — this is indicated by the certificates of safe conduct — but neither was his

attitude positive about them. The reason for his objection was that these certificates of safe conduct could be misused — and that is what actually happened — and also because he feared that he would be unable to cope with his assignment of sending all able-bodied Jews capable of labour to Germany for labour service. Eichmann never said that these people had to be exterminated, but that Hungary was to be rid of its Jews, and that they should be sent to the Reich for labour service, because, after Weizmann's declaration of war, all Jews were considered as enemies. For the rest, I stand by my written statements in the criminal proceedings against Krumei and Hunsche, letter "d" of 7 October 1957, of which the Prosecution has just shown me a photocopy.

In my opinion, Eichmann did not know the Swedish consul, Raoul Wallenberg at all. I did once try to get the two to meet, but without success. Wallenberg refused the invitation. Eichmann did not curse Wallenberg in my presence. I have absolutely no memory of Eichmann mentioning Wallenberg's name in my presence. Eichmann's attitude to Wallenberg's activities was the same as his attitude to protective measures generally.

In the period after what was called Horthy's "halt," we in the legation had the impression that, on instructions from the Head Office for Reich Security in Berlin, Eichmann was dealing independently with the Hungarian Ministry of the Interior, or at least was trying to do so.

In a conversation with the liaison officer, Lieutenant-Colonel Ferenczy, I heard that his chief, General of Gendarmerie Faraghó, was directing Hungarian measures for concentrating the Jews entirely on his own responsibility and in a completely positive attitude. I met Waffen-SS Standartenführer Becher only once, in the course of my duties as the representative of the Economic Affairs Department of the legation. This was a discussion about labour service in the Weiss-Manfred Works. My own impression was that Becher and Eichmann were not on very friendly terms. The impression we had at the time was that Becher had Himmler's ear, while Eichmann had Kaltenbrunner's ear.

I do consider Eichmann to have been the man in charge of his office in Budapest, but not a man who did, or was able to, act independently and decisively on his own initiative in his field. In view of what I know of the organizational structure before 1945 and of Eichmann's personality as I saw it while I was in Budapest, I consider that then, as well as today, Eichmann was simply a recipient of orders — a particularly good and ambitious one — who for this reason did his very utmost to cope with the assignment he received. I therefore consider it not unlikely that for this particular reason — as has already been stressed repeatedly — he acted on many matters on his own initiative, in opposition to the diplomatic viewpoint. However, he always acted on the basis of instructions from above. He did at least feel that he was covered from above. I consider it impossible for Eichmann to have ever acted in opposition to Kaltenbrunner's line, or to have deviated from this line. However, I do think it likely that he did not respect Ribbentrop's line. My impression was that Eichmann was a faithful follower of Kaltenbrunner.

Ahlagen

mistaken." Your Honours, does he need documents in order to explain what was his position, his authority and his power? Does he have to learn from documents in our possession, from fragments which were left? Does he not know this? He who, even in Argentina, proudly uses the title "Obersturmbannführer a.D." (a.D. — *ausser Dienst* — retired). Does he not know what he was authorized to do, to whom he could give orders, who was subordinate to him, and from whom he himself received orders? He realized that he was mistaken.

The Court will remember that, when I gave him one passage from Sassen to read, he read — impromptu, on the spur of the moment, from his booth, twice: Once, instead of "*Chef der Sicherheitspolizei*" (Head of the Security Police), he read "*der Reichsführer-SS*" (Session 102, Vol. IV p. 1759). By the way, the correction was his own, in his handwriting, and here, on the spur of the moment, in front of you, mind you, while reading, he corrects his own version. And the second time, instead of something which was deleted, he inserts the word "not" in a way which changes the entire sentence, the whole meaning of the quotation. But how is this done? Extemporaneously. That is how this brain operates.

And here, Your Honours, is perhaps the crucial element for the evaluation of this evidence. Anybody who is able thus to stand up under examination, and thus to keep his bearing among all its convolutions, and to react as he reacted to every stumbling block, is no little cog, he is not a small dwarflike personality. Here is a man of very high intelligence. Of course, it is very difficult to disentangle oneself reasonably and intelligently from the network of proofs that was spread around him, and therefore he is forced to contradict himself time and again, and therefore he is forced to use pretexts which have no foundation. But the stature of a personality, albeit a Satanic personality, manifested itself during this examination. Here we could see a man who was able, under the questioning of the Court and under cross-examination, to twist and turn, to give replies, replies not to the point, but who could invent an excuse on the spot, cunningly, shrewdly, a picture of capability, power of reasoning, and instant orientation. But just as his extraordinary memory, which he displayed before us, became his undoing, so his very comportment, the way he stood in the witness box, became his undoing, as he tried to reduce himself in size, to belittle, to dwarf himself and to say: "What was I after all, who am I, and what am I within the total structure of the Third Reich?"

Why did he not rise in rank? We have heard the reason: Because Müller apprehended that there would be difficulties with other Section Heads (Session 102, Vol. IV, p. 1753). But his status grew and expanded, he was given additional duties time after time, the Section also expanded, and above all, his personal standing within this whole machinery was apparently not connected with his rank, but with his ability to put himself in control of things. Adolf Eichmann knew how to do this.

He tried to tell you that he was not an anti-Semite at all. This is of course one of the absurdities you reach if you want to say: "I did everything under pressure, forced by orders

from my superiors, not voluntarily and not from conviction." But Dr. Grüber has told us already that with such people National Socialism was tied up with fierce anti-Semitism and boundless hatred of Jews. Just look at the way expressed himself that time in Argentina. Let us assume that he has to thwart efforts by the Swedes to save Jews; let us assume that he was told — and I accept his version for sake of argument, although I do not believe it for a moment — that he was told by Müller: "Write that they are not to help the Norwegian Jews, write that they are not to grant Swedish citizenship to a few dozen Jews who are trying to save the Jews themselves," and so on. But the hatred and viciousness of tone, how he expresses himself about anybody who tries to extend a helping hand to the Jews, how he fumes with wrath against Raoul Wallenberg, the "Jew dog," as he calls him, shall finish him off," he says, "he dares..."

Presiding Judge This was not in writing, it was orally

Attorney General It was orally. It appears in writing, Kasztner's Report. The Swedish Embassy in Berlin complained about this, and the German Foreign Ministry not deny it, but held that these things were said in a moment of anger. So be it, in a moment of anger. But what Wallenberg do? He did his best to save a few thousand Jews from his clutches, he tried to extricate a few hundred Jews from the death march, or a few thousand. "Jew dog, I shall shoot him," he says.

And Lösener — he is the one of whom Dr. Grüber says of all the top Nazis he was the one who would sometimes lend an ear and extend help in secret, and Grüber was prepared to testify to this after the war, in order to help Lösener with his de-Nazification — but here (as it says in exhibit T/526) he still wants to denigrate Lösener and place him, together with himself, as one of the extreme fanatics. That document describes Eichmann as being in the same category as Reischauer, one of the arch-oppressors, who not prepared to accept even the small concession that Hitler was ready to weigh, for reasons of war only: That eighth or one-quarter Jews who serve in the German army would not have to watch the killing of their parents with their own eyes because of their being Jews. Hitler was therefore prepared to postpone solving the problem of Jewish marriages until after the War. Not so Reischauer. Not Eichmann.

Hajj Amin al-Husseini was a man who obviously found Eichmann a precious jewel. He had begun the spilling of Jewish blood in Palestine, his heart was wide open to an partnership with the spiller of Jewish blood in the world, in his Section Eichmann trains the minions of the man among them the man who was dubbed "Heydrich of the Near East." And what was meant by this, Your Honours? After the victory, which was coming, as they hoped, the people were planning the same bloody work in the world, which would fall at their feet. And the Mufti spilled the blood of the Jews in Hebron, in Jerusalem, in the riots of 1921, 1936 and 1939. He saw that they did it better there. Eichmann did it better here.

And the Jewish People will not forget its benefactors, just as it does not forget its mortal enemies. To this very day we speak with gratitude and admiration of the ancient Persian king, Cyrus, who made it possible for the exiles to return to their country. And we shall always remember those benefactors who tried to save at least a few.

We shall never forget the noble-minded people of Denmark, the entire people, who laboured at the risk of their lives, in order to save the Jews of Denmark. We shall never forget the kindness extended to us by the Royal House of Belgium, and by the Belgian underground, which tried to blow up trains in order to save Jews from deportation. We shall remember the Norwegian underground, which smuggled Jews into Sweden, while endangering their own lives. We remember with gratitude how the Swedes granted asylum, and how their great son, Raoul Wallenberg, saved thousands of Jews in Hungary. We shall remember the French underground, which saved Jews. We shall not forget the Dutch people's show of solidarity when it put on the "mark of shame," as well as the strike it proclaimed in order to show its solidarity with the Jews, and the efforts of the Dutch Church, which acted openly, exposing itself to great danger. Nor shall we forget the Italian officials who thwarted Mussolini's evil designs, the priors in the Italian monasteries, and the simple people in that country, many of whom stood by the persecuted Jews. And those kindly Poles who were hiding Jews right in the middle of the valley of death, under fearful danger, braving the wave of hellish hate which enveloped all Poland; there were others also, there was the Polish underground, and there were ordinary people who helped, who concealed, who saved, who kept others alive. In Lithuania, also, we have heard about such people, we have heard about farmers' wives to whom Jewish mothers passed their children across the fence: "Please hide them until the storm blows over!"

In Germany itself we heard about Dr. Grüber and his friends, about the spiritual efforts and the physical, deadly dangers braved by those who believed in man and in love for one's fellow-men, and they were inside Germany, they were common folk, as Grüber said, people who created an underground movement, one of whose aims was saving Jews. And since we do not condemn the righteous with the wicked — we shall know how to count the few just men from sinful freedom. Perhaps the Court will allow me to read some lines, some verses about this chapter, which were written by a non-Jew, and which I found in Kogon's book about the SS.* At my request, they were translated into Hebrew by Mr. Ari Yoner and into English by Mr. Rosen. Here, then, are the words of a persecuted German:

"My heart I had opened to love of this country
My messengers went there, again and again.
Countless the shapes I took on, craving entry.
None did you recognize. All was in vain.

*Kogon, an Austrian Catholic imprisoned by the Germans, published *SS—Staat: Das System der deutschen Konzentrationslager*

At night, a pale Hebrew, I knocked at your gate.
Pursued, I sought refuge. My shoes were torn out.
You called executioners, craftsmen of hate,
And thought you were serving God, doing him proud.
I came as an old, frightened, dim-witted creature,
Speechless with anguish, dumb in her cry.
But you had your eyes on the race of the future,
And just for my ashes one could apply.
In Eastern lands as an orphan I wandered.
I knelt at your feet, and I begged for some bread.
But fearful, on future vengeance you pondered,
And just shrugged your shoulders, and wished I were dead.
I have been your prisoner, dragged to forced labour,
Was sold into slavery, whipped, made to bow.
Your eyes you averted, you liked not the flavour.
I came here to judge you. You will know me now."

There also appeared lights out of darkness: The resistance of the Jewish People, standing alone, beaten, surrounded by hatred and hordes of hostile soldiers, as it rose to heights of heroism, such as Europe had never witnessed in any of the underground movements, in any country. The revolt, the partisans, the Jewish underground, the underground in Poland, the underground in Hungary, about which we heard from Rosenberg, which organized the escape, and also those who marched singing "I believe with perfect faith." "I believe," they said to the very last moment, that death is not in vain. There is no consolation for the extinction of one third of the nation, but there is consolation in the knowledge that they knew how to stand up to the oppressor, to the enemy. And in those hours they said:

"Oh, do not say this is my final way
Dark clouds are hiding now the light of day
The hour we long for surely will appear
Then our steps shall thunder: We are here."

And to end this chapter, Your Honours, I should like to mention what I may have left out before, when I spoke of the righteous gentiles in other countries: the Yugoslavs, the Greeks, and all those lovers of humanity in the conquered countries who fought against Satan at the risk of their lives, in order to save human beings from death.

Let us now proceed to the indictment and the law. Adolf Eichmann was put on trial under the Nazis and Nazi Collaborators (Punishment) Law. In its section 1(a) this law specifies three offences, three crimes, which it defines as "crime against the Jewish People," including any of the acts enumerated hereafter, committed with intent to destroy the Jewish People in whole or in part; killing Jews; causing serious bodily or mental harm to Jews; placing Jews in living conditions calculated to bring about their physical destruction.

Let us dwell on this for a moment, without proceeding to the subsequent elements at this stage, since the first counts of the indictment deal with these offences: "killing Jews" and "causing serious bodily or mental harm to Jews." We have

SESSION No. 5

22 Adar Bet 5722 (28 March 1962)

President Please proceed, Mr. Hausner.

Attorney General With the Court's permission, I am in the middle of the chapter concerning the Budapest foot march. Yesterday I referred to Krume's testimony concerning the march.

President We interrupted you in the middle, when you were referring to the testimony of 10 July 1947.

Attorney General Becher's testimony (T/689), in which Becher says that the march was organized by Eichmann and that it was plain murder.

In Kasztner's report (T/1113 page 126), there is a reference to the fact that at the time of the march Jüttner, Krume and Höss happened to be in Budapest, and that they saw the bodies lying by the roadside, and spoke about this with Becher, and Höss was horrified at what he saw.

I examined Eichmann about what he was reported to have stated in the Sassen Document concerning that atrocity (Session 104, Vol. IV, p. 1785). And this is what Eichmann says:

"When during my deportation — that is to say, the transports carried out by me — of the Jews from Hungary transferred to me by the Hungarian executive...the Allied air force bombed the Győr Railway Station to pieces, one of the railway junctions in addition to the many other stations on the Budapest-Vienna line which they bombed to smithereens, so that for weeks it was impossible to run any transports whatsoever over this route, at that point, in order, so to speak, to show my iron fist to the Allies and also to tell them at the same time, it is not going to change anything even if you destroy the lines of communication to the Reich and bomb them to pieces, we will still march."

Here Eichmann stopped reading his testimony and said: "Now there is a correction, which I am unable to read." And helped him (as it says in the record), he read the words: "And perhaps also Budapest, on the urging of Secretary of State Endre."

I asked him: "You did propose this, correct, you admit that much."

A. "Yes."

And on page 1787 of the same Session there are other passages from the Sassen Document:

"What I can tell you about this is that I know very precisely that at that time there was crossfire from left, right and centre. I know this, but I forget today from whom...neither does it...me, I don't know, it is nonsense...it is also possible...I do not remember, there was crossfire from many offices, from so many offices, that I just do not remember. You might just as well include Jüttner, too. It really does not matter any more, there were so

many offices... Dr. Endre congratulated me on the elegant execution. With Endre, I must say, I celebrated it with a drink, and it was brandy made of mares' milk, that was the first time I had drunk it..."

I asked him whether it was true that he was congratulated and they drank in celebration. He replied: "No, that is not true, that is a literary embellishment of this entire matter."

I should point out that the passage in question from the Sassen Document, which is before the Court, contains a large number of corrections in Eichmann's handwriting.

In the Kasztner Report we can see the desperate efforts made to keep at least the children and the old men off the death transport. Hansi Brand also told us about the useless approach to Eichmann. The harrowing descriptions of the foot march were given by Aviva Fleischmann in Session 61, Vol. III, pages 1107-1111.

A young Swedish diplomat, a Righteous Gentile, whose name shines like a beacon in the dark for the Jewish People, Raoul Wallenberg, tried to get as many people out of the foot march as possible by providing them with foreign passports, giving them diplomatic immunity and so on. Eichmann was furious about this, so much so that he threatened to kill him, "I shall shoot dead that individual Wallenberg, that 'dog of the Jews'" (T/1243). This is a notification sent to the Foreign Ministry in Budapest of a complaint presented by the Swedish Embassy in Budapest about these threats by Eichmann.

President By whom?

Justice Sussman By Erdmannsdorf.

Attorney General Yes, that is correct. Thank you.

President Who is Erdmannsdorf?

Attorney General From the Foreign Ministry in Berlin the notification went to the Embassy in Budapest. This is a telegram from the Foreign Ministry in Berlin.

Justice Agranat There is a reference to a complaint by the Swedish Embassy.

Attorney General In the telegram it indicates that the Swedish Ambassador, apparently in Berlin, had submitted a complaint about Eichmann's threat that he intended to kill that "dog of the Jews Wallenberg." At the end the Foreign Ministry reports that he told the Swedish Ambassador that no one could have taken these words seriously (*sicher, ernst gemeint sein*).

Justice Silberg Who is the Chief of the SS Commando? says here "*Chef des SS-Kommandos für die Lösung Judenfrage in Budapest*" (Chief of the SS Commando for the Solution of the Jewish Question in Budapest).

Attorney General This could be the *Höherer SS-Polizeiführer*. This is what Eichmann had to say about like Wallenberg or Consul Lutz who took action at the time to save the Jews.

President But in T/1243 it says that the complaint

it was Eichmann who made these threats.

Attorney General Yes, of course it says here that this was done through Eichmann's intermediary. There is a reference to the fact that it was Eichmann who threatened Wallenberg.

Justice Silberg Is there any reply to this?

Attorney General Yes, T/1244 is Veessenmayer's reply, and he explains the difficulties which Wallenberg was creating for the Germans' operation in Budapest. As far as the incident itself is concerned, he says at the end of the telegram that a final account can only be given after consulting Obersturmbannführer Eichmann, who is currently away, and therefore no definitive check can be carried out: *"Eine endgültige Sachdarstellung kann jedoch erst nach Befragen des Obersturmbannführers Eichmann, der sich zur Zeit unterwegs befindet, gegeben werden. Sobald dies möglich ist folgt weiterer Bericht. Veessenmayer."*

Justice Agranat Is that the reply to the telegram?

Attorney General That is Veessenmayer's reply to T/1243.

I should like to add a comment about the use of gas, to which I referred briefly yesterday.

President Was he questioned about this?

Attorney General No, not as far as I am aware, Your Honour, I did not consider it appropriate to question him. For me the documents were sufficient, they speak for themselves. Counsel for the Defence did not attempt to explain them.

Justice Agranat Is there no document other than this one?

Attorney General We are not aware of any other, we do not have another one.

In Session 99, Volume IV, page 1710, the following question and answer exchange with Eichmann took place about gas.

"At that time there was a great deal of talk about these things in the Head Office for Reich Security.

"Q. Between whom?

"A. ...at meetings between Section Heads and so on, there was talk of this.

"Q. About gas, about exterminating Jews by means of gas?

"A. Someone must have spoken one way or the other about it, because otherwise I would not have known about it.

"Q. Precisely. In 1941.

"A. I do not know the year. I cannot say. But I must say that this was no secret. Because I did in fact hear about it right from my first visit. But this was not gas. I was told at the time that it was done with exhaust

gases. Of course, in principle it is the same thing not?"

Justice Silberg His first visit to Poland?

Attorney General Yes, to Poland to Globocnik.

Justice Silberg Is it known when they began to use Zy 'B' in Auschwitz?

Attorney General This can be determined from F diary.

Justice Silberg Or from Gerstein's Report?

Attorney General I am not sure that Gerstein was right from the beginning. That was in 1942, but the Court will be able to obtain this information from the diary of Höss, who was the first to use this method of killing.

Justice Silberg Did they use this only in Auschwitz, or it used elsewhere as well?

Attorney General As far as we know, only in Auschwitz other places they used diesel exhaust gas, either a tank engine or a submarine engine.

As far as the "Blood for Goods" deal was concerned, really do not have to give a lengthy answer because Counsel for the Defence said, in the end, that the details neither add to nor detract from the picture, but he wishes to clear his client's good name, and I do not think that this Court is a venue for clearing the Accused's name. Therefore, I will briefly state the following...

President He cites Brand, too, in this connection.

Attorney General Once he admitted, Your Honour, that this matter neither adds to nor detracts from his criminal liability, it seems to me that this settles the outcome of the application.

President There is more than that: the District Court did not accept his new version given to the Court, but the Court held that this was not his initiative.

Attorney General And the Court made this finding on the basis of the clear-cut evidence before it, which I would like to review briefly.

In Session 103, Volume IV, page 1777, Eichmann answered me: "I said that it was for reasons of expediency I did not say that this was in some way a rescue operation I said that I did this for reasons of expediency." And when I questioned him about the deal, as reflected in the Sassen Document, in the same Session, page 1776, I read out to him what he said to Sassen, in the following words:

"I never whole-heartedly related to any opponent whatsoever — if I had related whole-heartedly, I would rather have seen every single opponent of the Reich dead than alive, because the only good opponent of the Reich is a dead one. When I received an order, I certainly carried this order out."

I asked Eichmann whether that was correct, and then he went into an explanation about a commander of the 22nd SS

Forwards ad vokalen

tioned in that connection by the Attorney General, exhibit T/306, stated that during the period of May-June 1939 numerous meetings had taken place during which the commandos were informed of the scope of their functions. But the Accused attended the first meeting only. However, it cannot be assumed that already during this first meeting the non-official secret order of extermination was revealed.

President Do you mean May-June 1941?

Dr. Servatius Yes, that must be 1941.

As to the compilation of the reports of the Operations Units with which the Accused has been charged, it appears from Noske's affidavit, T/307, that Eichmann did not deal with summarizing these reports. In any case, exhibit T/102 should be decisive in proving the lack of the Accused's involvement with the Operations Units. According to that document, a special commando staff had been established in the RSHA. The document is a letter, dated 21 October 1941, from Group IID of the RSHA to all Section Heads and units.

Regarding the October-November 1944 foot march from Budapest, the following has to be added:

In the Attorney General's description of the Accused's responsibility, it is striking that the report of the Embassy Secretary, Dr. Breslauer, has not been mentioned. This report of an eye-witness, already mentioned by me, does not fit the description of the Prosecution. No evidential value can be attributed, in this connection, to the report in the so-called Sassen Document. Even where the Accused made some corrections, this cannot be construed as an approval of the remaining text. The text was basically so inaccurate that minor corrections were not sufficient to put it right. The Accused rewrote entire pages containing corrections. However, these were not produced.

Justice Silberg Dr. Servatius, what was your comment on the issue of the march, regarding the Accused's responsibility for the march, what have you to say about that?

Dr. Servatius I have already explained that the march was decided upon by Winkelmann and Veessenmayer, and that later on Eichmann joined in the operation. It was carried out by the Arrow Cross and the Hungarians.

Regarding the Wallenberg affair:

It was only at the present stage that the Attorney General dwelt in particular upon the threat to murder Legation Secretary Wallenberg. Up to then, it seemed that he disregarded it as not being capable of proof. In my opinion, it is in fact not capable of proof.

The contents of exhibits T/1243 and T/1244 should be submitted to a more accurate scrutiny and then the following facts will be ascertained without much effort: According to the letter from the Foreign Ministry, the threat of murder was made by the Head of the SS Commando for Jewish Affairs. This officer, according to the explanation of the Attorney General, was the Higher SS and Police Leader, that is to say, Winkelmann. The threat was delivered to a clerk in the Embassy by a Mr. Eichmann. Therefore, this messenger Eichmann was not known to the Embassy as the notorious persecutor of the Jews. This, however, must have been

so, as the Embassy had to handle Jewish affairs regularly, and as far as they were concerned, the person in authority was SS Commander Winkelmann. It therefore becomes apparent that the responsible person must have been Winkelmann.

Justice Silberg Dr. Servatius, it seems to me that you are mistaken. It reads here: "The Commander of the SS Commando for the Solution of the Jewish Question." Winkelmann never had such a title. Now, as for the words "by a Mr. Eichmann" — that is to say that the reference is to some other Eichmann — Veessenmayer knows perfectly well who is the person in question, and he states, in his reply: "SS Obersturmbannführer Eichmann." After all, it is Veessenmayer who replies to that letter.

Dr. Servatius The situation is as follows: The commander of the Commando is Winkelmann, for Winkelmann is responsible for Jewish affairs in the Embassy. In his testimony as a witness he has stated that he had never heard about this matter, and that he had heard about Eichmann only occasionally and had had his own thoughts on this subject. Moreover, it can hardly be assumed that the Accused Eichmann went to the Embassy and delivered his message to a clerk.

The second document comes from Grell and he expresses his opinion without having heard the Accused. He thinks that there are just complaints against Wallenberg's behaviour.

Justice Silberg That is not correct. The second document came from Veessenmayer. You are referring to T/1244. This is Veessenmayer's report on Grell's action. He writes:

"Legation Counsellor Grell reports that it is true that the Commander of the SD (Special Commando for actions against the Jews) SS Obersturmbannführer Eichmann and his deputy..."

This would mean that Grell or Veessenmayer knew who was meant by the Swedish Legation when they wrote "by a Mr. Eichmann."

At the end of the letter, it says:

"A final description of the facts can be given, however, only after questioning Obersturmbannführer Eichmann who, at present, is en route. As soon as that will be possible, a further report will be made."

Dr. Servatius No doubt the Embassy people were of the opinion that this can refer to him only, and without asking him, at that stage a statement is made to the effect that there had been justified complaints. That is to say, the Embassy was aware of these complaints. But the Embassy holds the same view, and it is quite possible that Eichmann was not the person in question, but that it originated directly from the Embassy, from Winkelmann and, through him, from Geschke. For it is certainly strange that Eichmann, who is mentioned at this stage, would have come and uttered such threats in his capacity as a messenger. It does not fit the general situation at all. In my opinion, this may even be con-

strued as an exoneration of the Accused. For if he had been famous and notorious as alleged, they would not have written simply: "Mr. Eichmann left a message."

President Dr. Servatius, the interpreter did not understand the last sentence, would you please repeat it.

Dr. Servatius I cannot do so with certainty. I can only say that it can only exonerate Eichmann if the Swedish office did not know this notorious and dangerous person at all, but considered him as a sort of messenger. If he were as dangerous as all that, they certainly would have been aware of it.

Some additional remarks concerning the concentration camps: The Accused had directed deportations to both the concentration camps and extermination camps. These were the places of destination which had been indicated to him. The fact that he was notified of the arrival of the transport cannot lead to the conclusion that the killings in the camps were carried out only upon the Accused's order. Reports of this nature were notification of implementation usually made regarding every transport.

The argument put forward by the Attorney General, that the Accused had thereby fixed the date of death, is incorrect. He set the transports in motion as soon as the Reich Railways Administration made the trains available. I refer again to the testimony of SS Judge Morgen that the Accused did not have anything to do with the extermination itself.

I shall now deal with the applications for taking evidence.

First of all, the witness Wetzel. Regarding the production of gassing machinery, I would point out, at the outset, that all technical matters came within the province of section IID of the RSHA. This becomes apparent from the practice followed in the use of gas vans. A document, T/309, has been submitted, which is a report made by a certain Dr. Becher, addressed to Rauff and dated 16 May 1942, Section IID3. The document concerns the use of gas vans. In other documents, too, it is only this Section which is referred to in connection with the use of gas vans.

As to the Wetzel documents themselves, in my opinion it seems that the name of the Accused has been inserted by mistake. I have applied to hear Wetzel as a witness. The conditions for such an examination exist. The witness could not be called in the Lower Court, as his whereabouts were then not known. No objection to the examination of the witness can be made on the grounds that the credibility of the witness has to be established first. The issue of credibility cannot be examined in advance, it has to be examined during the course of the hearing. The Court will have to decide on it.

Justice Agranat The credibility of the witness is not in question, but rather the content of the testimony.

Dr. Servatius The Attorney General argued, in the beginning, that credibility is relevant, that there is no need to summon a witness who is not credible. Of course, it is also important that the testimony be relevant. If the witness Wetzel were to testify that he had never spoken to Eichmann, this would be most relevant, because it contradicts the report which has been produced.

President I am afraid that you, Sir, have not understood the remark of my learned colleague. I shall give an example. Let us assume that a trial is taking place of a person accused of theft, and that the accused has admitted that he has carried out the theft. On appeal, counsel for the defence wishes to call a witness who will testify that he had not stolen. In that case the Court is entitled to reject the application on the ground that, as to the contents of the testimony, this is not a matter which may be given credence, because the accused himself has admitted the fact that he had committed the theft. Thus what purpose would be served by a witness testifying that the Accused had not stolen? In this context, it is a question of the credibility of the content, not of the witness.

Dr. Servatius Mr. President, that is true. It is the rule in all countries that, where a confession has been made, no witnesses who would testify to something else need be heard. But the Accused denies having made such a confession, for this confession can be found only in the Sassen Document and I have already voiced my criticism regarding this.

Justice Silberg Counsel for the Defence, you are mistaken.

Dr. Servatius The Accused has also made a statement to the Police — but this was one of his attempts at reconstruction. The documents were shown to him — not in their original form as they are arranged here — but only fragmentarily, in particular the second exhibit according to the order, and the Accused declared "if that is written here, then I ought to have received the order to do it, but I don't remember." Only later, a month or two later, he had seen the entire set of documents, he said "that cannot have happened." Therefore, his correction is quite understandable, and you should consider this to be an existing confession on the part of the Accused.

President He had also said that Wetzel talked to him about this matter.

Dr. Servatius I have talked to him on the telephone. However, I could not question him, as is customary in the practice of Anglo-American law which applies here. Under German law this is strictly prohibited and constitutes one of the most serious professional offences.

Justice Silberg Dr. Servatius, this matter has come to the knowledge of the Court through the *Green Series* Nuremberg files. Isn't that correct?

Dr. Servatius Yes, from Brack's interrogation.

Justice Silberg In the Nuremberg file, Brack, as the head of the chancellery of the Führer, was the Accused, not the witness, except Brack's associates. Who could have testified, in these proceedings against Brack, in the name of Eichmann?

Dr. Servatius But the most essential fact is that Brack says that Eichmann never came to him.

Justice Silberg Brack says that during the

97 B11
EIDESSTATTLICHE ERKLAERUNG
=====

MIR, ERNST KIENAST, GEBOREN AM 30.5.1910 IN NOWAWES,
Z.ZT. IN NUERNBERG, JUSTIZPALAST I.S.D., SIND DIE STRAF-
RECHTLICHEN FOLGEN EINER FALSCHEN EIDESSTATTLICHEN
ERKLAERUNG BEKANNT. IN ERGAENZUNG ZU MEINER EIDESSTATT-
LICHEN ERKLAERUNG FUER HERRN KURT B E C H E R VOM 6.8.47
VERSICHERE ICH NOCH FOLGENDES AN EIDESSTATT:

MEINE DIENSTLICHEN BEZIEHUNGEN ZU HERRN BECHER
SIND IN DER OBEN GENANNTEN EIDESSTATTLICHEN ERKLAERUNG
GENAU UMRISSEN /SIEHE DORT PUNKT 1/.

KW
UNGARN HATTE SEIT DEN GEBIETSVERLUSTEN DES I.WELT-
KRIEGES IN RUMPFUNGARN EINE SEHR GROSSE ZAHL HOHER OFFI-
ZIERE UND GENERAELE. DIES FUEHRTE ZU EINER HAEUFUNG
HOHER MILITAERISCHER DIENSTGRADE IN ALLEN UNGARISCHEN
MILITAERISCHEN UND HALBMILITAERISCHEN BUEROS, SELBST IN
UNTERGEORDNETEN DIENSTSTELLUNGEN. DIES WIEDERUM HATT IN
DER UNGARISCHEN ANSCHAUUNG EINE ALLGEMEINE ENTWERTUNG
DES MILITAERISCHEN DIENSTGRADES ZUR FOLGE.

HERR BECHER HATTE BEI DER DURCHFUEHRUNG SEINER
DIENSTLICHEN AUFTRAEGE SEITENS DES SS-FUEHRUNGSHAUPT-
AMTES UND ALS TREUHAENDER DES MANFRED WEISS - KONZERNS
LAUFEND MIT DEN OBERSTEN SPITZEN DER UNGARISCHEN VERWAL-
TUNG, DES HONVEDMINISTERIUMS UND DER PRIVATWIRTSCHAFT
ZU TUN. HIERBEI WAREN ZWANGSLAEUFIG DIE UNGARISCHEN VER-
HANDLUNGSPARTNER ENTWEDER AKTIVE ODER PENSIONIERTE GENE-
RAELE, GLEICHRANGIGE MINISTER ODER STAATSEKRETAERE.
HERR BECHER SEINERSEITS WAR DAMALS SS-OBERSTURMBANNFUEH-
RER DER RESERVE, ALSO OBERSTLEUTNANT. ICH HATTE BEI SOL-
CHEN BESPRECHUNGEN UND VOR ALLEM BEIM ANKNUEPFEN VON
VERBINDUNGEN FUER HERRN BECHER OFT DEN EINDRUCK, DASS VON
SEITEN DES HERRN BECHER GERADE BEI ERSTEN-VERHANDLUNGEN

UND BEI UNFREUNDLICH EINGESTELLTEN VERHANDLUNGSPART-
NERN /WIRTSCHAFTSMINISTER GENERAL HELLEBRONDT, PARTEI-
MINISTER KOVARCZ/ VIEL VERHANDLUNGSKUNST UND ENERGIE
AUFGEWANDT WERDEN MUSSTE, UM DEM UNGARISCHEN PARTNER
DAS SCHWERGEWICHT DER EIGENEN POSITION KLAR ZU MACHEN.
DIESE BEOBACHTUNGEN UND DIE KENNTNIS DER UNGAR.DURCH-
SCHNITTSANSCHAUUNG, DASS NAEMLICH EIN OFFIZIER EIGENT-
LICH ERST BEIM OBERST ANFANGE, ENTWICKELTEN IN MIR DIE
UEBERZEUGUNG, DASS DIE ARBEITEN DES HERRN BECHER EINE
WIRKUNGSVOLLERE REPRaesENTATIVE STUETZUNG SEINER PERSON
VERDIENTEN. ICH SCHLUG DESWEGEN DEM GENERAL WINKELMANN
IM FRUEHHERBST 1944 EINE BEFOERDERUNG DES HERRN BECHER
ZUM SS-STANDARTENF.D.RES. VOR. ICH HATTE VORHER MIT
HERRN BECHER UEBER EINEN SOLCHEN VORSCHLAG NICHT GE-
SPROCHEN.

GENERAL WINKELMANN MACHTE SICH DIESEN VORSCHLAG
ZU EIGEN. ER AKZEPTIERTE AUCH DIE AUS DEN UNGARISCHEN
GEGEBENHEITEN UND HERRN BECHERS AUFGABEN ABGELEITETE
BEFOERDERUNGSBEGRUENDUNG. AUS MIR NICHT MEHR BEKANNTEN
GRUENDEN ERFOLGTE DIE BEFOERDERUNG ABER NICHT SCHON
ZUM 9.NOVEMBER 1944, WIE GENERAL WINKELMANN ERWARTET
HATTE, SONDERN ERST IM JANUAR 1945.

NUERNBERG, DEN 5.9.1947

Ernst Kienast
/ERNST KIENAST/

DIE OBIGE UNTERSCHRIFT DES ERNST K I E N A S T IST VON
MIR, DR.HANS G A W L I K, RECHTSANWALT IN NUERNBERG,
GELEISTET, WIRD HIERMIT BEGLAUBIGT UND VON MIR BEZEUGT.

NUERNBERG, DEN 5.9.1947

Dr. Gawlik
/DR. GAWLIK/

~~119. 27~~

31

EIDESSTATTLICHE ERKLAERUNG.

ICH, ERNST K I E N A S T, GEB. AM 30.5.1910 IN NOWAWES, Z.ZT. IN NUERNBERG, JUSTIZ PALAST 1SD, ERKLAERE AN EIDESSTATT - WOBEI MIR DIE STRAFRECHTLICHEN FOLGEN EINER FALSCHEN EIDESSTATTLICHEN ERKLAERUNG BEKANNT SIND - FOLGEN - DES:

ICH BIN ZULETZT HAUPTSTURMFUEHRER DER RESERVE DER WAFFEN-SS GEWESEN, GEHOERTE SEIT 1943 DEM SS-HAUPTAMT AN UND WAR DEM STAB DES HOEHEREN SS- UND POLIZEIFUEHRERS UNGARN, GENERAL WINKELMANN, NACH DEM EINMARSCH DER DEUTSCHEN TRUPPEN IN UNGARN WEGEN MEINER UNGARNKENNTNISSE ZUGETEILT. DER NSDAP BIN ICH AM 1.5.1933 BEIGETRETEN. ICH BIN MIT HERRN KURT B E C H E R WEDER VERWANDT NOCH VERSCHWAEGERT.

1. ICH LERNTTE HERRN KURT BECHER, DAMALS OBERSTURMBANN - FUEHRER DER WAFFEN-SS DER RESERVE, BALD NACH DEM DEUTSCHEN EINMARSCH IN UNGARN BEI GENERAL WINKELMANN KENNEN, ALS SICH HERR BECHER BEI GENERAL WINKELMANN MELDETE. HERR BECHER HATTE DAMALS VOM FUEHRUNGSHAUPTAMT DEN AUFGABEN TRAG, IN UNGARN FUEHRER DIE NEUAUFSTELLUNG VON DIVISIONEN PFERDE UND PFERDEAUSRUESTUNGSMATERIAL ZU BESCHAFFEN. ER SOLLTE ALS DEUTSCHER UNTERHAENDLER FUEHRER ENTSPRECHENDE ZWISCHENSTAATLICHE VERTRAEGE DIENEN. DA BECHER KEINE BUDAPESTER PERSONALKENNTNISSE HATTE, STELLTE GENERAL WINKELMANN MICH IHM MIT DER WEISUNG VOR, HERRN BECHER BEI DER ERFUEHRUNG SEINER AUFGABEN ZUR HAND ZU GEHEN. IN DER FOLGEZEIT MACHTE ICH HERRN BECHER MIT LEITENDEN BEAMTEN DER UNGARISCHEN MINISTERIEN BEKANNT UND BLIEB UEBER DIESE WEISUNG DES GENERALS WINKELMANN MIT IHM IN DAUERNDER VERBINDUNG.

IM HERBST 1944 WANDTE SICH HERR BECHER AN MICH MIT DER BITTE, IHM EINE DEUTSCHE SEKRETAERIN ZU EMPFEHLEN, DIE NEBEN DER BEHERRSCHUNG DER UNGARISCHEN SPRACHE EIGNUNG FUEHRER EINE VERWENDUNG ALS CHEFSEKRETAERIN BEI IHM AUFWIESE UND VOR ALLEM STRENGSTE GEHEIMHALTUNG GARANTIERE. WEGEN DER DIFFIZILITAET DER BECHERSCHEN TAETIGKEIT EMPFAHL ICH

IHM MEINE EIGENE FRAU, DIE DANN AB SEPTEMBER 1944 ALS SEKRAETERIN BEI HERRN BECHER ARBEITETE. AUS EIGENEN BEOBSACHTUNGEN UND DURCH MITTEILUNG MEINER FRAU HABE ICH DIE KENNTNISSE VON DER TAETIGKEIT DES HERRN BECHER BEKOMMEN, DIE MIR DIE ABGABE DIESER EIDESSTATTLICHEN ERKLAERUNG ERMUEGLICHEN.

2. IM APRIL 1944 HATTE ICH MIT HERRN BECHER EIN GESPRAECH UEBER DIE ENTWICKLUNG DER POLITISCHEN LAGE IN UNGARN. ICH LEGTE MEINE BEFUERCHTUNGEN UEBER DIE AUSWIRKUNGEN DER VIELEN FESTNAHMEN VON GESELLSCHAFTLICH FUEHRENDEN UNGARISCHEN JUDEN AUF DIE HALTUNG DES REICHsverwesers DAR. HERR BECHER TEILTE MEINE BEFUERCHTUNGEN UND UNTERRICHTETE MICH, DASS AUCH ER IN DER ERLEDIGUNG SEINER AUFTRAEGE NUR BEHINDERT SEI DURCH DIESE MASSNAHMEN, - ZUMAL MAN IHM NAHEGELEGT HABE, SICH DESWEGEN MIT PRAESIDENT C H O R I N, EINEM DER BEKANNTESTEN WIRTSCHAFTLER UNGARNS, INS BENEHMEN ZU SETZEN, DER INZWISCHEN ABER VON DEN DEUTSCHEN IN GEWAHR - SAM GENOMMEN WORDEN SEI.

ICH VERFOLGTE AUS POLITISCHEM INTERESSE DIESE ANGELEGENHEIT UND WEISS, DASS ES HERRN BECHER GELANG, CHORIN AUS EINEM DEUTSCHEN KZ WIEDER NACH BUDAPEST ZURUECK ZU BRINGEN, IHN IN EINEM VILLENKOMPLEX IN DER ANDRASSY UT IN EINER ART EHRENHAFTE UNTERZUBRINGEN UND ALLMAEHLICH WEITERE FUEHRENDE UNGARISCHE JUDEN DORT VOR DEPORTATIONEN ZU SCHUETZEN, U.A. ARON EUGEN WEISS UND DESSEN SOHN. DIESES VERHALTEN DES HERRN BECHER UND SEIN MENSCHLICHES AUFTRETEN GEGENUEBER DEN JUDEN STACH SO OFFENSICHTLICH VON DEM SONST UEBLICHEN AB, DASS DIE DAMALS DURCH DEN DEUTSCHEN EINMARSCH STARK BEDRUECKTEN JUDEN GERADE ZU DIESEM SS-FUEHRER VERTRAUEN FASSTEN.

3. IM ZUGE DER DAMALIGEN ENTWICKLUNG HATTE DER UNGARISCHE STAAT DIE JUEDISCHEN KAPITALIEN BESCHLAGNAHMT, - SO AUCH DEN TEIL DER IN JUEDISCHEM BESITZ BEFINDLICHEN AKTIEN DES GROESSTEN UNGARISCHEN INDUSTRIEKONZERNS, DES „MANFRED - WEISS - KONZERNS“ 49 PROZENT DER AKTIEN. DA NACH ANFECHTUNG DER UEBERTRAGUNG VON AKTIEN AN DIE ARISCHEN

FAMILIENMITGLIEDER AUCH EINE BESCHLAGNAHME DER RESTLICHEN 51 PROZENT BEFUECHTET WURDE, TRAT MAN AN HERRN BECHER MIT DEM ANGEBOT HERAN, DEN ARISCHEN ANTEIL DES KONZERNS IN DEUTSCHE HAND ZU UEBERFUEHREN, UM DER GEFahr EINER UNGARISCHEN VERSTAATLICHUNG ZU ENTGEHEN, DIE EINER ENTEIGNUNG FUEr DIE FAMILIE GLEICHGEKOMMEN WAERE. HERR BECHER VEREINBARTE IN VERHANDLUNGEN SOWOHL MIT DEN ARISCHEN WIE DEN JUEDISCHEN AKTIENBESITZERN EINERSEITS UND HIMMLER ANDERERSEITS DIE UEBERNAHME LEDIGLICH IN DEUTSCHE TREUHAENDERSCHAFT. ES WAR DABEI BESONDERS DER WIDERSTAND DER DEUTSCHEN GESANDTSCHAFT ZU UEBERWINDEN. SCHLIESSLICH WURDE ABER HERR BECHER MIT ZUSTIMMUNG DER UNGARISCHEN REGIERUNG ALS TREUHAENDER FUEr DEN ARISCHEN AKTIENANTEIL BESTAETIGT UND IHM VOM UNGARISCHEN STAAT FUEr ZUNAECHST 1 JAHR AUCH DER JUEDISCHE AKTIENANTEIL TREUHAENDERISCH UEBERTRAGEN.

4. HERR BECHER HAT ALS TREUHAENDER - WIE ICH AUS VIELEN BERICHTEN VON GENERAL WINKELMANN WEISS - DIE EINHEIT UND ALTE LINIE DES KONZERNS SOWOHL GEGEN DIE ANEIGNUNGSBESTREBUNGEN DEUTSCHER INDUSTRIEGRUPPEN (HERMANN-GOERING-WERKE, STEYER USW.) WIE AUCH GEGEN DIE EINGRIFFSABSICHTEN BESONDERS DER SPAETEREN UNGARISCHEN PFEILKREUZLERREGIERUNG VERBISSEN UND ERFOLGREICH DURCHGESETZT.

5. EINE BESONDERE POLITISCHE SENSATION IM UNGARISCHEN WIRTSCHAFTSLEBEN STELLTE ES DAMALS DAR, DASS HERR BECHER ALS SS-FUEHRER ES VERSTAND, DEN BEWAehrTEN DIREKTOR DER UNGARISCHEN NATIONALBANK VON T A K A C S Y , DER VOM UNGARISCHEN STAAT WEGEN SEINER BEKANNT ANGLOPHILEN EINSTELLUNG PENSIONIERT WURDE, IN DIE LEITUNG DES MANFRED-WEISS-KONZERNS ZU UEBERNEHMEN. MIR BEWIES DIESE MASSNAEHME, DASS ICH ES IN HERRN BECHER MIT EINEM MANN ZU TUN HATTE, DER SICH IN SEINEN HANDLUNGEN NICHT VON DOGMATISCHEN SONDERN AUSSCHLIESSLICH VON SACHLICHEN GESICHTSPUNKTEN LEITEN LIESS. SOVIEL ICH BEOBACHTET HABE, IST DIE ZUSAMMENARBEIT BEIDER HERREN EINE AUSGEZEICHNETE GEWORDEN.

6. HERR BECHER FUEHRTE IN DEN BETRIEBEN DES KONZERNS ZU -

NAECHST SOZIALE VERBESSERUNGEN FUER DIE RD. 35.000 ARBEITER DURCH UND NAHM DURCH MEINE VERMITTLUNG DAZU VORHER VERBINDUNG MIT ZWEI INZWISCHEN AUS DEM UNGARISCHEN PARLAMENT AUSGESCHIEDENEN SOZIALDEMOKRATISCHEN ABGEORDNETEN AUF.

7. HERR BECHER ERWIRKTE VON HIMMLER DIE GENEHMIGUNG, 45 UNGARISCHE JUDEN, BZW. FAMILIENMITGLIEDER, IN DAS NEUTRALE AUSLAND ¶ SCHWEIZ, PORTUGAL ¶ ZU BRINGEN. AUCH HIERBEI HATTE ER DEN WIDERSTAND KALTENBRUNNERS UND DES DEUTSCHEN GESANDTEN IN BUDAPEST ZU UEBERWINDEN. DER HIERBEI AUFGETRETENEN SCHWIERIGKEITEN ENTSINNE ICH MICH GENAU, WEIL ICH MIR VON DER GEGLUECKTEN DURCHFUEHRUNG GERADE DIESER DAMALS SO UNGEWOEHNLICHEN MASSNAHME FUER DIE POLITISCHE ENTSPANNUNG ZU HORTHY VIEL VERSPRACH, DA DIESE PERSONEN FAST ALLE ZU DESSEN BISHERIGEN VERTRAUTENKREIS GEHOERTEN. AUF DIPLOMATISCHEM UND ABSOLUT ZUVERLAESSIGEN WEGE HABE ICH DAMALS ERFAHREN, DASS DER FUEHRENDE KOPF DIESER GRUPPE, HERR CHORIN, VON LISSABON AUS EINEN LANGEN ABSCHIEDSBRIEF AN DEN DAMALIGEN REICHsverwesER UNGARNs GESCHRIEBEN HAT, IN WELCHEM ER DIE AUSNEHMEND HOHE MENSCHLICHE HALTUNG UND DAS EHRENWERTE UND GROSSZUEGIGE VERHALTEN DES HERRN BECHER BEI DIESER AKTION LOBTE UND DIESEN UEBERHAUPT DEM REICHsverwesER EMPFAHL. HERR BECHER KONNTE DARAUFHIN IN BESTE BEZIEHUNGEN ZU DEM BRUDER DES REICHsverwesERS, ZU JENOE VON HORTHY, TRETEN.

8. IM MANFRED-WEISS-KONZERN WAREN VIELE JUDEN IN LEITENDEN POSITIONEN BESCHAEFTIGT. HERR BECHER VERSTAND ES ZUNAECHST, TROTZ DER NEUEN ANTISEMITISCHEN GESETZE UND DES STAENDIGEN DRAENGENS DER DEUTSCHEN GESANDTSCHAFT WIE DER UNGARISCHEN MINISTERIEN DURCH AUSSTELLEN VON SCHUTZ - BRIEFEN DIESE JUDEN VOR DER UNTERWERFUNG UNTER DIE ANTISEMITISCHEN BESTIMMUNGEN ¶ STERNTRAGEN, VERLUST DER ARBEITSSTELLE, SPAETER GHETTOISIERUNG USW. ¶ ZU SCHUETZEN. DIESE „ SCHUTZBRIEFE “ WAREN AN UND FUER SICH ILLEGAL.

IHRE WIRKUNG BERUHT AUF DEM BRIEFKOPF, DEM SS-STEMPEL UND DEM HOHEN SS-DIENSTGRAD VON HERRN BECHER UND DER MIT DER DEUTSCHEN BESETZUNG VERBUNDENEN UNGEKLÄRTEN ABGRENZUNG DER DIENSTLICHEN BERECHTIGUNG DEUTSCHER STELLEN.

9. WAR DIESE HILFE NICHT MEHR ANWENDBAR, BRACHTE HERR BECHER DIE JUDEN AUS ANERKENNUNG FÜR IHRE BISHER DEM KONZERN DAR- GEBRACHTE ARBEIT SÜDLICH DER STADT AUF DEM WERKGELÄNDE IN HORTHYLIGET GESCHLOSSEN UNTER. DORT WAREN SIE GÄSTE DES KONZERNS UND DEN ANTISEMITISCHEN ZUGRIFFEN ENTZOGEN.

DIE ZAHL DER SO GESCHÜTZTEN JUDEN IST MIR NICHT MEHR ER- INNERLICH, ICH HABE DIESE UNTERBRINGUNG EINMAL BESICHTIGT UND MÖCHTE ANNEHMEN, DASS SIE DAMALS SICHER 80 PERSONEN UMFASSTE.

10. ZUM ANDEREN BRACHTE HERR BECHER BEDRÄNGTE JUDEN IN WERKSTÄTTEN UNTER, DIE ER ZUR AUSRÜSTUNG DER TRUPPE IN BUDAPEST ERÖFFNETE. DIESE WERKSTÄTTEN WURDEN SPÄTER, ALS DIE SZALASSI-REGIERUNG GEGEN SIE VORGEHEN UND DORT VERHAFT- TUNGEN VORNEHMEN WOLLTE, DURCH SS-POSTEN GESCHÜTZT.

11. BESONDERS ENG GESTALTETE SICH DIE BEZIEHUNG DES HERRN BECHER ZU DEN INZWISCHEN VERSTORBENEN JUDEN DR. B I L L I T Z, DER VON DER ALTEN KONZERNLEITUNG HER ÜBERNOMMEN UND BIS ZULETZT VON HERRN BECHER GEHALTEN WURDE. ES GAB KEINE KON- FERENZ IM KONZERN ODER IM ZUSAMMENHANG MIT DEM KONZERN .
↑ AUSSER AUF DER DEUTSCHEN GESANDTSCHAFT ODER BEI GENERAL WINKELMANN ↑, ZU DER HERR BECHER NICHT DR. BILLITZ MITNAHM UND DADURCH AUCH ANWESENDE DEUTSCHE ZWANG, MIT HERRN DR. BILLITZ VOLLKOMMEN GLEICHRANGIG ZU VERHANDELN. AUCH DIES WAR NUR WEGEN DER HOHEN SS-STELLUNG VON HERRN BECHER MÖG- LICH . ÜBER DAS DIENSTLICHE HINAUS VERKEHRTEN BEIDE HERREN AUCH GESELLSCHAFTLICH MIT EINANDER. ICH HABE HERRN DR. BILLITZ OFT ZUM ABENDESSEN GEMEINSAM BEI HERRN BECHER ANGE- TROFFEN.

GEGEN ENDE DES JAHRES 1944 WURDEN DIE ANTISEMITISCHEN MASS- NAHMEN DER SZALASSI-REGIERUNG IMMER WILDER, UND MAN NAHM SICH ANSCHEINEND BESONDERS DEN MANFRED-WEISS-KONZERN AUFS KORN.

ZUM PERSOENLICHEN SCHUTZ DES DR. BILLITZ HAT HERR BECHER DAMALS DIESEN ABENDS NACH DIENSTSCHLUSS OFT MIT ZU SICH IN SEIN HAUS GENOMMEN, WO HERR UND FRAU BILLITZ MANCHMAL TAGE-LANG QUARTIER ERHIELTEN. ICH ENTSINNE MICH DIESER TATSACHE SO BESONDERS DEUTLICH, DA ICH WEGEN DER DAMALIGEN UNRUHE IN BUDAPEST DES OEFTEREN MEINE FRAU ZUM DIENSTSCHLUSS VOM STADT-BUERO DES MANFRED-WEISS-KONZERNS ABHOLTE UND DANN DORT NOCH MIT DEN HERREN BECHER UND DR. BILLITZ ZUSAMMENTRAF.

ICH WEISS, DASS IM TREUHANDVERTRAG FESTGELEGT WAR, DASS HERR DR. BILLITZ AUF WUNSCH VON HERRN BECHER IN DER LEITUNG DES KONZERNS VERBLEIBEN KOENNE. HERR BECHER HIELT DIESEN PUNKT SEINES VERTRAGES, DA EINMAL EINE DEUTSCHE UNTERSCHRIFT DAR - UNTERSTAND UND WEIL ER DEN MENSCHEN DR. BILLITZ SCHAETZTE. MOEGLICHKEITEN, SICH GERADE VON DIESEM VERTRAGSPUNKT ZU - RUECKZUZIEHEN, HAETTE HERR BECHER AUF GRUND DER SICH STAEN - DIG ZUSPITZENDEN LAGE GENUEGEND GEHABT.

12. HERR BECHER HAT WIEDERHOLT UND UNMISSTVERSTAENDLICH SEINE ABLEHNUNG DER SZALASSI-REGIERUNG ZUM AUSDRUCK GEBRACHT. ER HAT SICH ERFOLGREICH DER FORDERUNG DER UNGARISCHEN REGIERUNG, DEN PRAESIDENTEN DES AUFSICHTSRATES DES MANFRED-WEISS-KON - ZERNS, HERRN L A Z A R, EINEN FRUEHEREN JUSTIZMINISTER, DER ALS LIBERALER POLITIKER BEKANNT WAR, ZU ERSETZEN, WIDERSETZT.

13. ALS DIE SZALASSI-REGIERUNG DIE BISHER AUSGESTELLTEN SCHUTZBRIEFE NICHT MEHR ANERKANNT, GELANG ES HERRN BECHER UND MIR IN MUEHEVOLLEN VERHANDLUNGEN 100 VOM PARTEIMINISTER DER REGIERUNG GEGENGEZEICHNETE SCHUTZPAESSE ZU BEKOMMEN, SIE WURDEN BLANCO UEBERGEHEN. AUF DIESE WEISE KONNTEN NICHT, WIE EIGENTLICH ZUGEBILLIGT, 100 JUDEN GESCHUETZT, SONDERN 100 JUEDISCHE FAMILIEN UNTER DIE SCHUETZENDE WIRKUNG DIESER PAESSE GESTELLT WERDEN.

14. DIE BUDAPESTER SCHWEDISCHE GESANDTSCHAFT ERKLAERTE SICH BEREIT, EINE BESTIMMTE ZAHL SCHWEDISCHER PAESSE ¶ ICH GLAUBE GLEICHFALLS 100 ¶ AN JUDEN DES MANFRED-WEISS-KONZERNS AUSZUGEBEN. DURCH EINE INDISKRETIION ERFUHR DIE SZALASSI-REGIERUNG DAVON. ES GELANG, DIE INTERVENTION NICHT AN DIE DEUTSCHE GESANDTSCHAFT SONDERN AN GENERAL WINKELMANN RICHTEN ZU

LASSEN. DIESER KONNTE SIE BEILEGEN, SO ERFUHR DIE DEUTSCHE GESANDTSCHAFT NICHTS VON DIESEM VERSUCH DES HERRN BECHER. WAERE DIESER VERSUCH ZUR KENNTNIS DER DEUTSCHEN GESANDTSCHAFT, DAMIT DER REICHSREGIERUNG UND HIMMLERS GEKOMMEN, SO HAETTE DIES DIE SCHWERSTEN FOLGEN FUER HERRN BECHER PERSOENLICH HABEN MUESSEN.

15. ZU HERRN BECHER TRAT IM LAUFE DES MAI 1944 AUF EINEM MIR JETZT NICHT MEHR ERINNERLICHEN WEGE EIN JUDE NAMENS DR. RUDOLF KASTNER IN VERBINDUNG. DIESER WAR DER VERTRETER DES JOINT DISTRIBUTION COMMITTEE OF JEWISH AFFAIRS IN UNGARN. IM LAUFE DER SICH ZWISCHEN BEIDEN HERREN ANBAHNENDEN VERBINDUNG WURDE DER PLAN ENTWICKELT, ENTSCHEIDENDES ZUR RETTUNG GROSSER GRUPPEN VON JUDEN ZU UNTERNEHMEN. DIES WIEDERUM WAR NUR UEBER HIMMLER ZU ERREICHEN. HERR BECHER KANNT DIE PSYCHE DES DAMALIGEN VERANTWORTLICHEN DER KONZENTRATIONSLAGER. HERR BECHER WUSSTE, DASS VON HIMMLER ZUGESTAENDNISSE IN DER JUDENFRAGE NUR ENTLOCKT WERDEN KONNTEN, WENN MAN IHM KRIEGSMATERIAL IN AUSSICHT STELLTE. SO ENTSTAND EINE ZUSAMMENARBEIT DR. KASTNER - BECHER, BEI DER DER WUNSCH DES DR. KASTNER NACH RETTUNG VON JUDEN IMMER MEHR ZUM EIGENEN KAMPFZIEL DES HERRN BECHER FUER EINE MILDERUNG ODER GAR BEENDIGUNG DER UNMENSCHLICHEN MASSNAHMEN HIMMLERS WURDE.

ICH WEISS, DASS HERR BECHER PERSOENLICH DABEI EIN RISIKO GROESSTEN AUSMASSES EINGING, DENN ER SELBST SAH KLAR, DASS KEIN KRIEGSMATERIAL AUS DEM AUSLAND KOMMEN WUERDE, UND MUSSTE DOCH STETS DIESEN EINDRUCK BEI HIMMLER WACHHALTEN, GLEICHZEITIG ABER VOR EINEM KALTENBRUNNER, EINEM EICHMANN, EINEM MUELLER, DIE UM DIE WEITERE DURCHFUEHRUNG ANTISEMITISCHER BEFEHLE KAEMPFTEN, AUF DER HUT SEIN.

SO FUEHRTE HERR BECHER MIT GROSSER LIST EINEN ERFOLGREICHEN KAMPF, DER SCHLIESSLICH - OHNE DASS MEINES WISSENS VON JUEDISCHER SEITE JEMALS KRIEGSMATERIAL GELIEFERT WURDE - KEINE GERINGEREN ERFOLGE HATTE ALS

A. DAS STOPPEN DER DEPORTATION DER JUDEN AUS BUDAPEST,

B. DEN GRUNDSÄTZLICHEN STOPP ALLER JUDENVERNICHTUNGEN IM OKTOBER 1944. HERR BECHER HAT MIR SPÄTER EINMAL EINE VON HIMMLER UNTERZEICHNETE KOPIE DES VON HIMMLER AN POHL UND KALTENBRUNNER GERICHTETEN ENTSPRECHENDEN BEFEHLS GEZEIGT.

16. HERR BECHER IST IM ZUSAMMENHANG MIT DEN VERHANDLUNGEN MIT DEM JOINT DES OEFTEREN IN DER SCHWEIZ GEWESEN UND DORT AUCH MIT EINEM VERTRETER ROOSEVELTS, MIT MR. MAC CLELLAND, ZUSAMMENGETROFFEN.

17. 1945 BEMUEHTE SICH HERR BECHER UM DIE KAMPFLOSE UEBERGABE DEUTSCHER KZ'S AN DIE ALLIIERTEN. ICH WEISS, DASS ER HIERBEI AUF DIE STÄRKSTE GEGNERSCHAFT KALTENBRUNNERS STIESS.

18. GEGEN ENDE DES KRIEGES BEFAND SICH DIE DIENSTSTELLE DES GENERALS WINKELMANN IN WALLSEE AN DER DONAU, UNWEIT VON LINZ UND DAMIT VON MAUTHAUSEN. ICH KAM EINES ABENDS NACH EINER ANSTRENGENDEN FAHRT VON DER HEERESGRUPPE SÜD ZURÜCK UND ERHIELT DEN BEFEHL, SOFORT ZUM KZ MAUTHAUSEN ZU FAHREN, UM DORT A. DEM KOMMANDANTEN ZIERER DEN BEFEHL ZU UEBERMITTELN, DIE GEPLANTE UND VORBEREITETE VERNICHTUNG VON 80.000 KZ-INSASSEN IM DORTIGEN BERGWERK NICHT DURCHZUFÜHREN, - SIE SEI NACH EINER RUECKSPRACHE VON HERRN BECHER MIT KALTENBRUNNER VON DIESEM ENTGEGEN EINEM FRÜHEREN BEFEHL UNTERSAGT, B. DEM KOMMANDANTEN ZIERER DEN WEITEREN BEFEHL ZU UEBERMITTELN, DIE VERNICHTUNG VON 20.000 JUDEN ZU UNTERLASSEN, C. DEN PROMINENTEN JUDEN DR. SCHWEIGERT ABZUHOLEN, AUF DIE DIENSTSTELLE WINKELMANN ZU BRINGEN UND DORT ZUR VERFÜGUNG VON HERRN BECHER ZU HALTEN.

WEGEN VOELLIGER UEBERMUEDUNG BAT ICH UM ENTBINDUNG VON DIESEM AUFTRAG. DEM GAB GENERAL WINKELMANN STATT. AN MEINER STELLE WURDE DER MAJOR DER POLIZEI LUETTGEMEIER DAMIT BEAUFTRAGT. ICH ERFUHR ABER IN DIESEM ZUSAMMENHANG, DASS KALTENBRUNNER DIE UNTER A UND B AUFGEZÄEHLTEN VERNICHTUN -

GEN HATTE VORBEREITEN LASSEN UND DASS HERR BECHER PERSOEN -
LICH IN BESPRECHUNGEN IN SALZBURG IHM DIESE BEFEHLSAUFHE-
BUNGEN ABGETROTZT HAT.

IM INTERNIERUNGSLAGER NUERNBERG - LANGWASSER TRAF ICH DEN
INTERNIERTEN SCHEIDLER WIEDER, DER SEINERZEIT ZUR UMGEBUNG
KALTENBRUNNERS GEHOERT HATTE. SCHEIDLER HAT MIR BESTAETIGT,
DASS ER A/ DAMALS TEILWEISE ZEUGE DES GESPRACHES KALTEN -
BRUNNER - BECHER IN SALZBURG GEWESEN SEI UND B/ DAHER
WISSE, DASS HERR BECHER DIE RUECKNAHME DER VERNICHTUNGS -
ANWEISUNGEN VON KALTENBRUNNER ERZWUNGEN HABE. WIE HERRN
BECHER DAS GELUNGEN IST, ENTZIEHT SICH MEINER KENNTNIS.
ZUR PERSON UND DEN MOTIVEN DES HERRN BECHER, WIE ICH SIE
1944/45 GESEHEN HABE, MOECHTE ICH NOCH FOLGENDES NACHTRA-
GEN : A. ICH GLAUBE, DASS HERR BECHER, ALS ER 1944 NACH
BUDAPEST KAM, KEINE KENNTNIS DER DEUTSCHEN ANTIJUEDISCHEN
MASSNAHMEN HATTE, WIE WIR SOLDATEN MEISTENS. SEINE ERSTE
BERUEHRUNG MIT JUDEN IN BUDAPEST ENTSTAND AUS WIRTSCHAFT -
LICHEM INTERESSE. UEBER DIESEN ANSATZPUNKT ABER WURDE DANN
DAS MENSCHLICHE GEWISSEN IN DEM MASSE STAERKER UND STAER-
KER ANGESPROCHEN, JE MEHR SICH HERR BECHER IN DIE JUEDISCHE
FRAGE VERTIEFTE UND JE GRAUENVOLLER SEINE ERKENNTNISSE
VON DEN EINGELEITETEN ANTISEMITISCHEN MASSNAHMEN WAREN.
B. HERRN BECHERS RETTUNGSARBEIT GING WEIT UEBER DAS VON
WINKELMANN ODER HIMMLER GEDECKTE MASS HINAUS.
C. HERR BECHER IST SPAETER ZU GLATTEM UEBERSPIELEN HIMMLERS
IN DER JUEDISCHEN FRAGE UEBERGEGANGEN. NUR INDEM ER ALS
EINZELNERDIESES PERSOENLICHE WAGNIS EINGING, GELANG IHM
DIE ERWIRKUNG DER BEREITS GENANNTEN BEFEHLE UND DIE WIDER -
RUFUNG DER VON KALTENBRUNNER IN MAUTHAUSEN BEREITS ERLAS -
SENEN VERNICHTUNGSANWEISUNGEN.
D. EINEN INTERNATIONALEN SCHUTZ HAT ES DABEI FUER HERRN
BECHER NICHT GEGEBEN UND AUCH NICHT GEBEN KOENNEN. ER HAT
SO GEHANDELT, WEIL IHM - WIE ICH AUS VIELEN GESPRACHEN UND
DEN DARLEGUNGEN MEINER FRAU WEISS - AUSSCHLIESSLICH SEIN
GEWISSEN TRIEB.

E. HERR BECHER ZOG SICH IN IMMER ZUNEHMENDEM MASSE DIE FEINDSCHAFT KALTENBRUNNERS ZU. ES VERRAET DIE ERSTAUNLICHE TAKTISCHE BEGABUNG DES HERRN BECHER, BEIM UEBERSPIELEN DISSER MACHTPOLITIKER UND HASSERFUELLTEN VERNICHTER SEINEN EIGENEN GEFAEHRDETEN KOPF ZU RETTEN.

F. HERR BECHER KONNTE ALS SS-FUEHRER DIESE GERADEZU UNWAHRSCHEINLICHEN RETTUNGSMASSNAHMEN NUR DURCHSTEHEN, WEIL ER 1. EINE GUTE EINSTELLUNG ALS MUTIGER SOLDAT HATTE, UND 2. MIT DER NICHT IMMER KLAR UMRISSENEN BEAUFTRAGUNG HIMMLERS, DES DAMALS GEFUERCHTETSTEN MANNES IN DEUTSCHLAND, OPPERIERTE.

G. ICH KENNE DAS PRIVATLEBEN DES HERRN BECHER IN BUDAPEST GENAU, DA ICH OFT AUSSERDIENSTLICH MIT IHM ZUSAMMENTRAF UND AUS MEINER ATTACHEZEIT IN BUDAPEST I 1940 I HER EINEN GROSSEN BEKANNTENKREIS HATTE, IN DEM SICH NUN AUS GRUENDEN DES KONZERNS B. BEWEGTE:

HERR BECHER HAT WEDER AUS SEINER TAETIGKEIT ALS TREUHAEGER - DER DES GROESSTEN UNGARISCHEN KONZERNS NOCH AUS SEINER VERBINDUNG MIT DEM JOINT IRGENDWELCHE BERECHTIGUNG ZU AUFWAND ODER LUXUS ABGELEITET. AUCH DIES IST - UNTER BESONDERER BERUECKSICHTIGUNG DER ALLGEMEINEN KATASTROPHENSTIMMUNG 1944/45 - EIN BEWEIS DER GRADHEIT SEINES CHARAKTERS.

DASS ICH SELBST AUS MEINER BEKANNTSCHAFT MIT HERRN BECHER KEINEN NUTZEN GEZOGEN HABE UND IHM NICHT VERPFLICHTET BIN, VERSICHERE ICH HIERMIT AN EIDESSTATT.

ICH ERKLAERE, DASS DIESE EIDESSTATTLICHE ERKLAERUNG NACH BESTEM WISSEN UND GEWISSEN ABGEFASST WURDE. SIE SOLL ALS BEWEISMATERIAL IM SPRUCHKAMMERVERFAHREN DES HERRN KURT BECHER VERWENDET WERDEN. SIE UMFASST 9 SEITEN. ICH GEBE SIE FREIWILLIG AB UND WAR KEINEM ZWANG UND KEINER DROHUNG AUSGESETZT.

NUERNBERG, JUSTIZPALAST, DEN 6.8.1947

GEZ. ERNST KIENAST

I ERNST KIENAST I

DIE OBIGE UNTERSCHRIFT DES ERNST K I E N A
MIR, DR. HANS G A W L I K, RECHTSANWALT IN NUERN
GELEISTET, WIRD HIERMIT BEGLAUBIGT UND VON MIR B

NUERNBERG, DEN 6. AUGUST 1947

GEZ. DR. GAWLIK

DR. GAWLIK

Herr Tomas Kaufmann

1

93-8215 BUC
033C/4257

Interview mit : Herr Tomas Kaufmann

Interviewed von : Judith Soloweitschik

Datum : 4. Januar, 1996

F: Sie sind geboren 1929 in?

A: Bratislava, der damaligen Tschechoslowakei. Ein Sohn meiner Mutter aus der Slowakei kommenden Topolcany, mein Vater aus Ungarn kommend, welche in Kosice in der Ostslowakei geheiratet haben, und dort kam auch meine Schwester Ibby zur Welt. Später im Jahre 1927, übersiedelten sie nach Bratislava. Da mein Vater praktisch kein slowakisch sprach, praktisch bis fast zu seinem Tode nicht, und Bratislava war die Kosmopolitische Stadt, wo man praktisch deutsch und ungarisch am meisten sprach, soweit ich mich erinnern kann. Mein Grossvater namens Isidor Ellbogen.

F: Mutterlicher Seits?

A: Mutterlicher Seits, ja, hat ein Fahrradgeschäft in Bratislava gegründet und hat und auch Nähmaschinen verkauft, und nahm als Companion meinen Vater, mit also seiner Frau, d.h. seiner Tochter dazu. Meine Mutter hatte nur eine Schwester in der Familie, die ist leider in 1942 in Auschwitz gestorben.

F: Die hat auch in Bratislava gewohnt?

A: Auch in Bratislava gewohnt. Mein Vater hatte in der Slowakei, das heisst in der Tschechoslowakei keine Familie. Die ganze Familie blieb in Ungarn. Das ist praktisch in Budapest. Wir haben dann in späterer Zeit, ich komme noch dazu, sie auch kennengelernt, aber bis dahin haben wir überhaupt keinen Kontakt zur ungarischen Seite gehabt. Das Geschäft war in der Mitte der Stadt von Bratislava, und haben leider Ratengeschäfte gemacht, mit denen sie zum Rande

des Erliegen gekommen sind. Weil ein Fahrrad wurde gekauft als ein Durchsessanschaffungsmittel, aber wurde nie bezahlt.

F: Wer waren denn die Kunden?

A: Die Kunden waren verschieden, aber was hat man von einem alten Fahrrad, wenn man es zuruecknehmen muss, wenn das Geld dann ausblieb, ja? Und wenn man im Winter keine Fahrraeder verkaufen kann, nur im Sommer, hat man im Winter Naehmaschinen verkauft. Da kann man naehen. Nach dem Krieg, interessanterweise kam noch etwas dazu, was das ganze Jahr ging, das waren Kinderwagen. Die sind von Januar bis zum Dezember zu verkaufen gewesen. Wir wohnten in einem der besten Viertel von Bratislava, und unweit, nicht ganze 100 Meter vom deutschen Gymnasium entfernt. Meine Schwester, vier Jahre aelter als ich, besuchte das Gymnasium, und bei dem ersten Nazi Ekzessen wurde sie aus der Schule entfernt, und wir haben noch das Unglueck gehabt, dass diese Strasse eine der ersten war welche judenfrei genannt wurde. Das heisst, wir mussten von dort weg.

F: Wann war das?

A: Das war im Jahre 1940. Waren wir schon im Krieg praktisch. Mit dem, dass wir haben jeden Abend gehoert, wie die Hitlerjugend aufmarschiert ist, mit Fanfaren und mit Trommeln und mit allem. Wenn sie auf dem Gehsteig einen Juden gesehen haben, wurde staerker getrommelt und staerker geschlagen. Das war genau unter unserem Fenster, wo wir gewohnt haben. Wir uebersiedelten dann, und die Schwester meiner Mutter, also die Tante, welche auch im selben Haus

wohnte wie wir, ihr Mann war Anwalt. Sie waren in einer Situation, welche in 1942 fuer die Exportation nach Auschwitz vorgesehen wurde. Vorher waren ja die ersten Transporte von Maedchen. Es ist uns gelungen, meine Schwester damals, nach Ungarn schnell zu bringen, wo wir viel Familie hatten, damit sie verschwindet aus der Slowakei, wo es fuer sie lebensgefaehrlich wurde.

F: Noch ein bisschen zurueckzukommen auf die Zeit vor dem Krieg. Was fuer eine Familie, wohin haben Sie gehoert?

A: Also was meine Mutter betrifft, die kamen aus der Stadt Topolcany, und die Familie war ein Greiner Familie, eine grosse sehr grosse juedische Familie, welche sicher bis sehr weit, also ich weiss nicht wieviele Generationen waren, und die Greiners von Amerika bis weiss ich wo ueberall zerstreut wurden.

F: Was Religion anbelangt?

A: Religion war alles juedisch, ich kann nicht sagen, ob alles orthodox oder neologisch war. Es war etwas dazwischen. Manche so, manche so. Aber es war mehr so weniger orthodox.

F: Bei Ihnen Zuhause?

A: Bei uns Zuhause, das war nun so. Die Grosseltern wissen sie, die waren streng. Und wenn wir halt einmal so eine Suende machen wollten, dann mussten wir die Schinke aus dem Papier essen, damit wir nicht die koscheren Teller verschmutzen, sozusagen. Aber umso weiter zurueck war es mehr orthodox. Es ging mehr in die Assimilation. Die neologische Seite war schon herein, praktisch

bis dann erst spaeter. Aber da komme ich dann noch zurueck, wie wir praktisch in eine Welt des Atheismus gekommen sind.

F: Nach dem Krieg?

A: Nach dem Krieg, ja.

F: Aber vor dem Krieg nicht?

A: Vor dem Krieg, also, ich kann sagen also Grosseltern und weiter zurueck waren orthodox. Ich erinnere mich auch an den Tempel den wir besucht haben, das war nur der orthodoxe Tempel. Den neologischen Tempel habe ich nur von aussen gesehen. War nie drinn.

F: Das war die sogenannte grosse Schul, dort wo sie waren?

A: Es war so, dass gerade der schoene Tempel war der Neologische, der heute nicht mehr existiert, weil dort eine Autobahn gebaut wurde. Der grosse Schul in der Stadtmitte ist bis heute, und den besuchen wir zu den grossen Feiertagen auch jetzt. Also was Vaterseite betrifft, da sind die Daten sehr mangelhaft, weil der Kontakt war praktisch nur mit einer Schwester welche in Budapest lebte. Wie das dort, also juedisch waren sie auf jeden Fall, aber ob sie orthodox gewesen sind, das kann ich ihnen sehr schwer sagen, weil ich es nicht weiss.

F: Welche Sprache haben sie Zuhause gesprochen?

A: Zuhause grundsatzlich mit meinem Vater ungarisch, ansonst deutsch. Meine Mutter sprach auf deutsch. Ich habe slowakisch erst in der Grundschule gelernt. Man hat mich praktisch genommen und in die Schule hereingesetzt, und gesagt, jetzt lerne slowakisch, obwohl ich kein Wort verstanden habe.

F: Welche Schule haben Sie besucht?

A: Ich habe die Volksschule zuerst in Bratislava.

F: Die Staedtische?

A: Die juedische Schule in Bratislava. Dann war ja aus mit der Schule in 1940. Erst nach dem Krieg konnte ich nachholen die Mittelschule, also das Gymnasium.

Und die acht Klassen. Also habe ich in 2 Jahren aufgeholt. Dann besuchte ich die technische Universitaet in Bratislava, und wurde Maschineningenieur. In Jahre 1951.

F: Waren welche Jugendorganisationen in Pressburg vor dem Krieg?

A: Ja. Ich war ein Mitglied des Betar.

F: Schon so jung?

A: Schon so jung, weil meine Schwester in Betar war, ich weiss nicht warum, da muesste ich sie noch fragen warum sie dort war. Auf jeden Fall, wir waren bei dieser, die auch nach dem Krieg, war ja die Schule der Hagana in der Slowakei, und wir waren da alle irgendwie kontaktiert, aber jetzt ganz genau, wie was wo, kann ich ihnen nicht sagen.

F: Zuhause haben sie keine Erziehung zum Zionismus bekommen?

A: Doch. Sicher ja. Nur fuer uns war das eine entfernte Mete wo wir nicht gewusst haben wie kommen wir ueberhaupt dazu, weil wir den sozusagen, den Schnellzug verpasst haben. Und dann war schon alles zu, und heraus ging es nicht mehr. Das war also vor dem Krieg, und waehrend dem Krieg. Wir waren immer, also wie alle Juden, kein Gold und Boden zu kaufen, weil man ja nicht wusste, wie lange

man hier noch leben kann, und jetzt ueberhaupt. Aber wir haben doch gehabt, mein G-tt, eine Wohnung und ein Geschaef, da kann man ja doch nicht weglaufen. Und das wird man uns doch vielleicht nicht wegnehmen. Also man war irgendwie gebunden auf die Materie, welches dann meinem Vater das Leben gekostet hat.

F: Aber man hat an die Moeglichkeit gedacht, wegzugehen.

A: Sicher, nur es war keine Moeglichkeit mehr da, weil wir haben nicht geglaubt, dass ein Volk wie die Deutschen, ein Volk von Goethe und Schiller zu morden versteht. Wir haben geglaubt, das ist nicht moeglich, wir haben auch nicht gedacht, das Pogrome in Russland existieren. Das hat uns dann die Wirklichkeit viel spaeter erzaehlt. Also wir moechten sagen, wir haben uns nicht vorstellen koennen so etwas ueberhaupt.

F: Aber bis dann, materiell, haben Sie in guten Verhaeltnissen gelebt?

A: Ja. Kann man sagen ja.

F: Wer waren die Bekannten, nur Juden, oder haben Sie auch mit Nichtjuden Kontakt gehabt?

A: Sie meinen in der Vorkriegszeit?

F: Vorkriegszeit.

A: In der Vorkriegszeit, kann man sagen fast nur juedisch. Es war ja eine sehr starke Kehille in Bratislava. Nur dass man im Geschaef mit anderen zusammengekommen ist, das ist ok, sicher haben wir keine Kippa getragen, das haben wir nicht. Aber ab und zu Samstag in Tempel zu gehen, und mit Sicherheit

zu den grossen Feiertagen. Wir haben sogar unsere "Sueke" (Succah) gehabt, eigene, das erinnere ich mich noch wie heute. Aber genauer, das ist schon zu lange Zeit. Also so war es vor dem Krieg. Und dann kam der Krieg, das heisst das Geschaefte wurde uns weggenommen.

F: Wann haben eigentlich die Aenderungen angefangen? In 1938?

A: 1938, nur indirekt, moechte ich sagen. Es war noch nicht juristisch damals so festgelegt, das kann ein Jude, und das kann nicht ein Jude. Aber das kam dann praktisch erst nach den 1940 Jahren. 1940, 1941, 1942. Wir haben den Vorteil gehabt, dass wir doch wirtschaftlich taetig waren, die sogenannten ersten Ausnahmbewilligungen bekommen haben, dass wir nicht in die Deportationen vorgesehen wurden. Nur wieder meine Tante, welche, er als Anwalt war nicht mehr notwendig fuer die Slowaken, wurde fuer Auschwitz vorgesehen. Also sie kamen zu uns in die Wohnung, und unser Nachbar hat uns angezeigt. In der Nacht ist gekommen die Polizei,

F: Das war die Polizei, oder das war die Gestapo schon?

A: Das war noch nicht Gestapo. Das war die slowakische, nationalistische, die Garde, die Hlinka Garde, welche praktisch die ganzen Juden fertig gemacht hat. Weil die Gendarmen nur beigehtolfen haben. Da waren genuegend Leute von denen, weil es war immer damit verbunden, dass man etwas rauben konnte, und dann waren sie sehr schnell dabei. Also man hat in der Nacht meine Tante mit ihrem Mann, und dann zur Strafe auch meinen Vater mitgenommen.

F: Wann war das?

A: Das war in 1942. Die Tante und der Onkel wurden mit dem ersten Transport nach Auschwitz gebracht und vergast. Ihre Tochter haben wir bei uns gerettet. Mein Vater wurde in ein Konzentrationslager in der Slowakei in Sereď, das sind vielleicht 100 km von Bratislava, gebracht, und dort war er arbeitstaetig als Tischler. Und wie man im Jahre 1943 darueber gesprochen hatte, das die Transporte wieder gehen werden, haben wir zu Weihnachten die Grenze ueber die Donau nach Ungarn ueberschritten.

F: Wo war denn ihr Vater?

A: Der hat Urlaub gehabt einen Tag von diesem Lager, weil die haben draussen gearbeitet, und ist nicht zurueckgekommen. Also das heisst, meine Grossmutter, das heisst, die Mutter meiner Mutter, meine Mutter, mein Vater und die Cousine, also die Tochter vom Anwalt, und ich, wir sind also nach Ungarn geflohen. Meine Schwester war schon inzwischen in Ungarn, weil die ja schon im 1942 heruebergekommen ist. Wir sind heruebergekommen, und haben uns ueberzeugt, dass die ungarischen Juden auf einer ganz anderen Welt leben, weil uns die naechste Familie nicht einmal in die Wohnung hereingelassen haben. Vor lauter Angst, wir wollen wegen Euch nicht verschleppt sein werden. Uns ist nichts anderes uebriggeblieben als sich selbst zu melden bei der Polizei, dass wir da sind.

F: Noch ein bisschen mehr ueber die Kriegsjahre in Bratislava, also die Einschränkungen, die Schule,

A: Also die Schule habe ich nicht mehr weiter besuchen koennen.

F: Ab 1940?

A: Ab 1940, ja praktisch war ich nicht mehr in der Schule.

F: Aber das Geschaefit hat man weiter gefuehrt?

A: Ja, es war ein sogenannter Arisator, der ist bei der Kasse gesessen, war zu 99 % besoffen, und hat immer nur das Geld in die Tasche gesteckt, was da Kunden gebracht haben, und hat es wieder versoffen, und war vorgesehen, dass er, er war der sogenannter Verwalter, dass er das Geschaefit als guter Nationalsozialist bekommen wird. Das ist auch dann so passiert.

F: Sie haben zu dieser Zeit noch was bekommen vom Geschaefit?

A: Wir waren Angestellte im eigenen Geschaefit.

F: Sie haben dort auch gearbeitet?

A: Nein, ich war noch zu jung damals.

F: Was haben sie alle die Jahre gemacht, von 1940 bis 1943?

A: Gar nichts, nichts.

F: Und wie war damals die Lage von allen Juden in Bratislava?

A: In 1942 wurde das Gros der Juden damals nach Auschwitz gebracht. Es war eines, dass wir in der Slowakei viel mehr ueber Auschwitz gewusst haben, als in der ganzen Umgebung, weil wir waren ja ganz nahe daran, und es waren auch Leute, welchen es gelungen ist von dort zu entfliehen. Niemand hat ihnen geglaubt, dass das was sie gesagt haben auch wahr ist.

F: Also in Bratislava hat man gewusst wegen Auschwitz.

- A: Man hat viel mehr gewusst, nur man hat es nicht glauben wollen oder glauben koennen, weil die Nachrichten so grausam waren. Es hat sehr lange doch gedauert, bis ueberhaupt diese Nachrichten ueber seitens der christlichen Kirche nach Rom gekommen sind. Und auch damals wurde das so, wir waren ja ein katholischer Staat. Wir haben ja einen Praesidenten gehabt, einen Pfarrer. Tiso, welcher ja gehaengt wurde nach dem Krieg. Es war eines, niemand glaubte daran, dass das alles was auch war, wahr ist. Also.
- F: Sie haben gesagt, sie mussten aus ihrer Wohnung raus. Wo sind sie dann hingegangen?
- A: In ein anderen Stadtteil aussen von der Stadt.
- F: Dort haben auch Juden gewohnt?
- A: Verschieden, das war gemischt, aber dort wurden wir gleich angezeigt. Das war in 1942, wo mein Vater wieder von dort, nicht von der ersten Wohnung... Dort kamen Deutsche hinein. Sie haben sofort die Wohnung genommen. Das war eine grosse Wohnung, fuenf Zimmer und und und. Also das war sofort weg.
- F: Aber Ghetto hat es keines gegeben in Bratislava?
- A: Ghetto? Als solches nicht. Nein. Es ist nicht dazugekommen, weil die Transporte waren so gross, dass praktisch so wenig uebrig geblieben ist. Zum Unterschied zu Budapest, wo das Gros der Juden in ein Ghetto kamen.
- F: Wissen sie, wann der Judenrat erstellt wurde?
- A: Der Judenrat, ich glaube irgendwann in 1940, 1941 muesste es sein. Weil die waren doch die, welche leider mit ihrer Taetigkeit den Transporten geholfen

haben. Weil die haben ja die besten Daten gehabt, die Listen wo die Juden sind.

Wenn es die anderen auch nicht gewusst haben, haben sie es vom Judenrat bekommen.

F: Was fuer eine Stimmung war bei ihnen zu Hause?

A: Ha, die Stimmung. Ja wir haben gehofft, dass das bald ein Ende nehmen muss.

F: Sie als Kind, wie haben sie es empfunden?

A: Ich kannte nur so eine kleine, was ich mich so erinnere, wir haben so ein Radio gehabt, na, wo man ein Kopfhörer gehabt hat. Und es war sehr viel zu tun damit. Weil da war doch bum bum bum bum. Da musste man ruhig sein, man hat nur zugehört. Der Vater mit den Ohren. Es wird nicht mehr lange dauern. Dann haben wir ein neues Radio noch gekauft. Das haben wir aber nur eine Woche gehabt, weil Juden mussten Radios abgeben. Da haben wir Kinder so geweint, warum das schöne Radio weg ist. Wir mussten ja Silber, Gold und alles abgeben. Es ist uns gelungen manche Sachen bei gutbekannten Christen zu verstecken.

F: Haben Sie das später zurückbekommen?

A: Teilweise. Teilweise überhaupt nicht, das hat aber meine Mutter, wie sie von Auschwitz zurückgekommen ist gemacht. Wie das alles gelaufen ist, wir haben sogar etwas Möbel zurückbekommen. Aber viel ist weggekommen, und vom Geschäft ist überhaupt nichts übriggeblieben. Dort haben wir neu angefangen.

F: Das war eines der Gesetze, sie mussten alle Wertsachen abgeben?

A: Alle Wertsachen abgeben, und alle Kommunikation zurückgeben.

F: War auch eine Beschraenkung der Zeit, wann sie auf die Strasse durften?

A: Wissen sie, das erinnere ich mich nicht mehr. Ich glaube ja, aber ich kann mich nicht mehr so richtig erinnern. Weil das war eines, ich habe schon damals immer den Mut gehabt, den gelben Stern nicht zu tragen.

F: Ab wann mussten sie den gelben Stern tragen?

A: Den gelben Stern bekamen wir praktisch mit Beginn der Deportationen. In 1942. Aber meistens habe ich ihn nicht gehabt. Ich war nicht so ein sehr juedischer Typ. Also, ich weiss nicht, ich glaube ich habe ihn selten gehabt.

F: Wie war es mit Essen?

A: Das koennen wir nicht klagen, wir haben Essen gehabt. Meine Mutter, auch wenn mein Vater in dieses Konzentrationslager gekommen ist, war weiter arbeitstaetig, war im eigenen Geschaefit also.

F: Die Mutter hat auch gearbeitet dort?

A: Hauptsächlich die Mutter. Weil sie hat doch mehr die Slowakische Sprache beherrscht, und so. Also sie hat sich besser bewegen koennen wie mein Vater.

F: Und sie ist dann mit dem Stern ins Geschaefit gegangen?

A: Ja, ja. Zuerst haben sie natuerlich das Geschaefit bemalt gehabt mit Sternen, Jude und so weiter und so weiter. Also so wie in Deutschland, war dasselbe.

F: Wann war das, schon nach dem Kriegausbruch?

A: Nach dem Kriegausbruch, ja.

F: Auf der Strasse wurden sie da belaestigt?

A: Ja, sicher wurde ich. Weil ich fuer meine Grosseltern Essen aus der juedischen Kueche gebracht habe, in so einem Essentraeger, und musste mit dem Bus fahren. Und da war die Sache, Juden durften in der Vorderseite irgendwo sein, durften nicht sitzen. Einmal hatte ich zuviel gehabt, bin ich hinten gesessen, da ist einer gekommen, und hat mich so nach Vorne geschossen, dass das ganze Essen ist mir aus den Haenden gefallen. Also auf sowas musste man vorbereitet sein. Wissen sie, da ist noch das Eine, das Schreckliche, die Slowaken haben das Doppelkreuz, das Zeichen damals gehabt. Leider ist das Doppelkreuz, das Zeichen wieder jetzt. Das macht uns ein schlechtes Gemuet.

F: Dass man das wieder sieht. Die Erinnerungen.

A: Ja, dasselbe. Weil ich ja spaeter dazugekommen bin. Ich war ja als Freiwilliger in der Armee. Wo wir gesehen haben so eine Fahne, haben wir sie zerschossen auf kleine Stuecke, die Fahne welche fuer gar nichts war, nur fuer das Zeichen. Also das war die Situation moechte ich sagen. Dann spaeter hat ja jeder Sorgen mit sich selber gehabt, wie nicht nach Auschwitz, oder wie nicht in den Transport zu kommen. Weil die Transporte gingen von Bratislava entweder nach Sered in das Lager, oder nach Zilina. Zilina ist in der Nordslowakei, 200 km von Bratislava. Dort war es schon schwierig. Weil dort war das eindeutig, entweder heute oder morgen geht der Transport nach Auschwitz. Weil von dort nach Auschwitz waren es nicht einmal mehr 200 km. Die, welche in die andere zwei Lager, das war Sered und Vyhne waren, die waren zur Arbeit dann eingeteilt, hauptsaechlich auf Baustellen.

F: Das waren juedische Arbeitslager?

A: Juedische Arbeitslager.

F: Ihr Vater war dann ueber ein Jahr dort?

A: Der war ueber ein Jahr dort. Ja. Genau.

F: Er war in Sered? Wissen Sie etwas naecheres wie man die Juden dort behandelt hat?

A: Da muss ich ihnen eines sagen, hier ist meine Frau mit. Sie koennte ihnen auf diese Frage viel besser antworten, weil sie war mit diesen, mit unseren Familien, und mit ihrer Familie, waren viele in Sered. Sie muesste etwas wissen.

F: Sie alleine war auch dort?

A: Nein, sie war nicht. Sie waren in Novemesto. Das sind 100 km von dort. Aber die ganze Familie war dort. Wenn wir fertig sind, vielleicht koennen wir auch ein paar Minuten meine Frau fragen, sie koennte Ihnen schon mehr sagen.

F: Aber wie ihr Vater zurueckgekommen ist fuer Urlaub, wie hat er ausgesehen?

A: Eh, man kann sagen, nu ja. Man kann nicht sagen, dass er abgemagert oder so war, man kann sagen den Verhaeltnissen entsprechend. Er hat sehr schnell die Tischlerei gelernt, obwohl er in seinem Leben nie so was getan hat. Er war adaptabel, und dadurch hat er sich dort gerettet. Und dann haben wir gewusst, er kommt fuer diesen einen Tag nach Hause, und wir haben schon die Flucht vorbereitet, also meine Mutter.

F: Sie wussten sie konnten nicht mehr bleiben in Bratislava?

A: Nicht nur das. Da war ein Risiko, dass ein Transport von Sered nach Auschwitz gehen wird, und wir haben Angst gehabt, dass man meinen Vater mitnimmt.

F: Sie selber haetten ja noch bleiben koennen in Bratislava?

A: Wenn wir es von heutiger Sicht nehmen, dann ja. Weil praktisch Transporte sind ja nicht mehr gegangen.

F: In 1944 hat es dann wieder gegeben.

A: Etwas. Aber sehr wenig. 90% waren im 1942.

F: In diesem Jahr da ihr Vater nicht da war, war es aerger der Antisemitismus?

A: Das kann man nicht sagen, aerger oder weniger. Weil da waren eine Menge entwurzelte Leute, die Juden, welche keine wirtschaftliche, keine anderen Kontakte gehabt haben. Und die slowakische Regierung wollte diese Leute wegbekommen, weil die waren ja zu Lasten des Staates. Die waren ja nicht arbeitsfaehig und auch nicht arbeitstaetig.

F: Diese juedische Kueche hat die ganze Zeit weiterbestanden?

A: Die hat bestanden sehr lange, kann man sagen. Also sicher bis wir nach Ungarn gegangen sind, gefluechtet sind, war diese juedische Kueche.

F: Wem hat sie Essen geschickt?

A: Es war unterstuetzt vom JOINT, damals, das erinnere ich mich auch noch. Fuer wen und wer, ich weiss nicht. Ich bin mit meinem Essgeschirr, haben wir solche Zettel gehabt, haben das Essen bekommen, und habe es den Grosseltern gebracht.

F: Das war fuer die Grosseltern? Jeden Tag?

A: Jeden Tag. Ja.

F: Aber Sie haben sich alleine verpflegt?

A: Ja, selber, ja.

F: Was haben Sie Rationenkarten bekommen, oder wie ist das gegangen?

F: Damals war, ich erinnere mich noch auf eines, wie meine Mutter gluecklicherweise fuenf Deka Kaffee bekommen hat im Geschaeft, das war ein grosser Feiertag damals. Aber wie das Ganze gelaufen ist, da bin ich ueberfragt. Das kann ich ihnen nicht sagen.

F: Und ihre Mutter wie sie auf der Strasse mit dem Stern gegangen ist?

A: Sicher hat sie auch hier Schwierigkeiten gehabt. Weil sie musste irgendwie vom Geschaeft nach Hause kommen.

F: Das war weit?

A: Na, ja. Das war mit Bus etwa 15 Minuten. Die ganze Stadt war ja nicht gross. Bratislava hat damals 100,000 Einwohner gehabt. Heute sind es 600,000. Das ist ein grosser Unterschied.

F: Von den 100,000 wieviele waren Juden vor dem Krieg?

A: Sehr viele, also die Kehilla war sehr stark. In Bratislava alleine. Es waren also insgesamt 80,000 oder 90,000. Von diësen wurden etwa 60,000 bis 70,000 deportiert. Nach Auschwitz. Verschiedene haben sich gerettet in der Slowakei. Auch in Ungarn waren viele Juden von der Slowakei. Weil bis ja, am 15. Maerz 1944 wurde Ungarn von den Deutschen besezt. An den Tag erinnere ich mich sehr genau. Bis dahin ist nicht ein Jude aus Ungarn deportiert worden. Fuer uns war das eine Oase.

F: Im Dezember 1943 ist Ihr Vater nach Hause gekommen, und wie sind Sie da ueber die Grenze?

A: Mit einem privaten Auto hat man uns genommen zur Donau, suedlich von Bratislava. Und dort mit einem ganz gewoehnlichen Fischerkahn ueber die Donau.

F: Bei Nacht?

A: Bei Nacht. Das war der "Heilige Abend" in 1943. Da haben wir gewusst, da ist keine Polizei, weil die sind alle beim Christbaum.

F: Wer hat sie denn ueber die Grenze gefuehrt?

A: Das waren Leute welche fuer Geld das getan haben.

F: Juden?

A: Nein, Nichtjuden. Und da kamen wir auf die andere Seite rueber. Das erinnere ich mich wie heute, auf einer Bahnstation. Wir waren aufgeteilt, damit wir nicht zusammen waren, zwei, zwei, zwei. Dann sind wir mit einem Personenzug, damit wir nicht wieder im Schnellzug auffallen, nach Budapest gekommen.

F: Der Personenzug ist immer wieder stehen geblieben?

A: Ja, dort war mehr Bewegung, und man war nicht so auffallend, als in einem Schnellzug.

F: Da war keine Kontrolle?

A: Nichts. Ich hatte nur eine Sache, ich durfte nicht reden, weil mein ungarisch war mangelhaft, dann wuerde man sofort daraufkommen, dass ich kein Ungare bin. Aber auch kein Slowake, weil ich habe deutsch gesprochen. Also ich sollte es

machen, mir tut alles weh, aber ich habe keinen Buchstaben von mir gegeben, das war meine Aufgabe.

F: In Budapest selber, wie sie vom Personenzug kamen, war da auch keine Kontrolle?

A: Nein nichts.

F: Sie haben Ausweise mitgenommen, oder gar nichts?

A: Die haetten uns nichts geholfen, gerade verkehrt, die haetten uns verraten. Wir sind zu unserer Tante gegangen in Budapest. Da ist mein Vater herauf, und die hat uns rausgeschmissen. Sie sagte, sie will keine Schwierigkeiten wegen uns. Und dann sind wir gegangen zur Polizei.

F: Wo war die Schwester?

A: Die Schwester war in Suedungarn, und die war damals in einem Verein, welche falsche Dokumente fuer Juden produziert haben. Und das war in Suedungarn. Wir haben sie damals nicht gesehen, erst praktisch, nein, wir haben sie ueberhaupt nicht gesehen. Wir haben gewusst von ihr ueber Mittelsmaenner, aber erst nach dem Krieg haben wir sie gesehen.

F: Dann sind Sie gekommen nach Budapest, die Tante hat sie rausgeworfen.

A: Wir sind zur Polizei. Wir haben uns gemeldet. Wir sind aus Bratislava. Dann hat man uns in ein Internierungslager gegeben. Und dort war eines, dass Leute welche zu junge Kinder hatten, wie wir, die hat man nach 2 Wochen herausgegeben. Da haben sich angenommen verschiedenene karitative und andere Organisationen, oder die Leute waren zu alt, und dann wurden sie ins Altersheim

gegeben. Und die Mittleren hat man behalten, bis ein Transport gegangen ist nach Auschwitz. Und mit dem letzten Transport ist mein Vater und meine Mutter nach Auschwitz gekommen.

F: Sie hat man nicht herausgegeben?

A: Man hat sie nicht herausgegeben.

F: Aber Sie ja?

A: Ich bin herausgekommen. Ich erinnere mich noch an eines. Ich bin zum Bahnhof gekommen wie man meine Eltern weggenommen hat. Da habe ich meinem Vater gesagt, ich gehe mit euch. Da sagt mein Vater: "Du verschwindest aber schnellstens jetzt von da". Und da war ein ungarischer Gendarm. Der hat es gehoert. Hat er gesagt: "Jetzt werde ich noch fuef Minuten auf die andere Seite schauen, aber der Kleine soll weg sein von da". Der Ungare selber, der Gendarm. Der hat da nichts zu suchen. Sollen sie mich hoeren.

F: Da hat es auch solche gegeben? Sicher nicht viele.

A: Sicher. Es war ja ein Risiko auch fuer den Mann. Wenn das jemand gehoert haette, weiss ich nicht was ihm passiert waere. Da sagte mein Vater mir noch eines: "Geh zur schweizer - oder zur schwedischen Botschaft, die werden Dir helfen".

F: Wie lange waren sie in diesem Internierungslager zusammen mit ihren Eltern?

A: Ungefahr 3 Wochen. Das war Januar 1944.

F: Also noch beyor die Deutschen reingekommen sind, sind Sie wieder heraus aus diesem Lager?

A: Ja, ja, genau. Spaeter waere es schon nicht mehr moeglich gewesen.

F: Wo sind Sie dann hin?

A: Ich war bei einer Familie von meinem Vater. Das waren alte Leute, und bei denen war ich dann.

F: Offiziell?

A: Offiziell, ich war schon draussen offiziell. Ich habe so irgendeinen Ausweis bekommen, und war praktisch dort.

F: Und sie haetten offiziell den gelben Stern tragen muessen.

A: In Ungarn war damals noch kein gelber Stern. Die haben es erst viel viel spaeter eingefuehrt.

F: Aber sie konnten Kontakt haben mit den Eltern die ganze Zeit?

A: Ja, konnte ich. Und das ist gegangen bis so ungefaehr 20. Juni, wie der Transport gegangen ist.

F: Wie die Deutschen reingekommen sind, was haben Sie bemerkt? Was ist anders geworden in Budapest?

A: Ja, da muss ich noch zurueck. Diese Tante die uns rausgeschmissen hat, wie ich das Papier gehabt hat, hat sie mich aufgenommen. Und das war vis-a-vis des Hauptquartiers der Gestapo in der Mitte von Budapest.

F: Wo die Tante gewohnt hat?

A: Ja. Und das war ein Hotel, was die Gestapo gehabt hat. Habe keinen Stern gehabt also, kein ungarisch gesprochen, nur deutsch, also wenig ungarisch kann ich sagen. Und habe das von erster Naeh, das Ganze gesehen.

F: Also sie waren nur kurz bei der anderen Familie, und dann sind sie zur Tante gekommen?

A: Zur Tante gekommen, ja. Ich habe ja auch dort gehabt meine Grossmutter. Die war bei irgendeiner von ihrer Familie.

F: Sie hat Euch auch rausgeworfen?

A: Ja, auch rausgeworfen. Also so waren wir irgendwo aufgeteilt, zerstreut. Na, und das ist gegangen bis Juni.

F: Koennen Sie mehr beschreiben was Sie dort gesehen haben bei der Gestapo.

A: Also das war so wie eine Militaeraktion. Also Auto, stehenbleiben, Motorrad, Maschinengewehr. Verdunkelung sofort war angeordnet, weil damals haben ja schon begonnen die Flugbombardements, und also es war ein grosses Treiben des Militaers, und damals ist auch entstanden diese paramilitaerische, verbuendeten Ungaren, wie bei uns in der Slowakei die Hlinka Garde, war es die Njilas Garde, Njilas war der Chef dieser Rechtsextremen, welche ja dann mehr von Ungarn geworden ist, welche dort an der Seite von allen Politikern, die da vorher waren inklusive von Horthy. Sie muessen eins nehmen, ich war ein junger Bub, und habe alles mit anderen Augen gesehen, als wenn man dann viel spaeter hinkommt. Alles war so gross, alles war so moechte ich sagen, schrecklicher fuer den Kleinen, als wenn man spaeter nuechtern die ganze Sache sieht.

F: Sie hatten Angst da?

A: Ich war zu jung um Angst zu haben, wuerde ich sagen. Man war sich nicht der Angst bewusst. Auch nicht der Gefahr. Darum war ich auch bei den Schweden,

und habe keine Angst gehabt dorthin zu gehen. Weil wenn man normal nachgedacht haette, sagte man du kommst ja nicht durch. Ich bin durchgekommen.

F: Dort als Sie bei der Tante gewohnt haben, gegenueber haben Sie es gesehen?

A: Ja. Meine Tante hat mich dauernd vom Fenster weggejagt. Das erinnere ich mich auch. Sie hat gehabt so eine kleine Werkstatt. Sie hat viel Projektoren produziert. So zwei Drehbaenke, und dann habe ich Laufbursche gemacht, das hinnehmen, das hernehmen, das abholen also geholfen. Ich weiss nicht wie man das machen konnte. Ich habe damals gehabt 14, 15 Jahre.

F: Sie hat keine Familie gehabt?

A: Nein.

F: Sie hat dann nicht wegmuessen von dem Haus ins Ghetto?

A: Nu ja, spaeter, dazu werde ich gleich jetzt kommen. Das ist so gewesen. Also da muss ich jetzt schon zu den Schweden ein bisschen herueber kommen.

F: Vielleicht noch ein bisschen vor sie zu den Schweden gekommen sind. Also Sie waren bei der Tante, und haben ihr geholfen. Wie oft sind Sie zu Ihren Eltern gegangen?

A: Das war unregelmaessig, weil das war nicht weit entfernt, also dieses Internierungslager war in Budapest.

F: Was haben Ihre Eltern da gemacht?

A: Nichts. Gesessen und gewartet.

F: Da war keine Moeglichkeit rauszukommen von dort?

A: Wenn auch, wir haetten keine Moeglichkeit wo sie unterzubringen. Niemand wollte uns helfen. Das haben wir den Ungaren nie verzeiht. Die slowakischen Leute.

F: Die ungarischen Juden..

A: ...waren nicht bereit zu helfen. Ich glaube so was aehnliches wie die Schweizer. Das war genauso. Die hatten Angst um ihre eigene Existenz. Wir haben doch kein Geld gehabt, und arbeiten konnten wir nicht.

F: Wieviele waren ungefaehr in dem Internierungslager?

A: Ich rechne so ungefaehr 150 Leute.

F: Alles slowakische Juden?

A: Nein, alles Moegliche. Jugoslawische waren dort, alles Moegliche. Also ich moechte sagen, auslaendische Juden. Und ich erinnere mich wie heute noch, wenn ich entlassen wurde, habe ich bekommen so eine Legitimation, das hat geheissen KEOK, die Abkuerzung. Das war das Auslaender Kontrollamt, so ins Deutsche uebersetzt, dem Innenministerium unterstellt. Und da habe ich bekommen so einen Ausweis und dadurch war ich schon legalisiert.

F: So hatten sie freie Bewegung?

A: Und waren nicht, praktisch, dadurch auch, das war interessant, den juedischen Gesetzen unterstellt.

F: Nicht unterstellt?

A: Nicht unterstellt.

F: Warum nicht?

- A: Es war nicht vermerkt, dass ich Jude bin, nur Ausländer. Also dieser Stempel wie ich später dann gesehen habe "Jude", das war für uns etwas Unbekanntes dort.
- F: Also im Juni haben Sie gewusst, dass man die Eltern in ein Transport nimmt?
- A: Ja, aber denen hat man nicht gesagt nach Auschwitz, sondern sie fahren nach Ostungarn. Dort kamen sie in eine Ortschaft, die sich dann erwiesen hat, dass sie nicht existiert, K....., das bedeutet Brotland. Das haben die Faschisten erfunden, dort werden sie die Juden hinhin. Aber Brotland war Auschwitz.
- F: Und da haben Sie die Eltern begleitet,
- A: Begleitet, und wurde rausgeschmissen, irgendwann mittags, und abends habe ich schon geschlafen auf der schwedischen Botschaft. Ich bin praktisch hingekommen.
- F: Also Sie sind vom Bahnhof gleich dorthin gegangen?
- A: Schnurgrad. Nirgendwo hin. So wie ich war. Ich war schockiert von dem Ganzen, dass mein Vater mich weggejagt hat usw. Ja, da ist was los, ich habe es mir nicht erklären können.
- F: Sie alleine haben gewusst von der Existenz von Auschwitz?
- A: Nein. Praktisch auch, einer welcher sich das als junger Mensch sich das alles nicht erklären konnte, das sowas existiert.
- F: Sie haben einfach gewusst, etwas ist verkehrt?
- A: Etwas sehr Schlechtes. Ein Lager, ein Internierungslager, ein Arbeitslager. Aber das Gaskammern existieren, das haben wir uns nicht vorstellen können.

F: Der Vater wurde dort sofort

A: Nicht sofort, er ist zur Arbeit gegangen dort in einer Salzgrube, wurde dann im Oktober zurueckgebracht und vergast. Wir haben die Daten in Auschwitz gefunden. Wir waren dort mit meiner Mutter etliche Male, uebers Schweizer Rote Kreuz, und haben die Daten dort bekommen. Am welchen Tag wer zurueckgekommen ist am 28. Oktober 1944.

F: Die Eltern haben dort keinen Kontakt mehr gehabt?

A: Nein, sofort weg, wie auf der Rampe wurden sie aufgeteilt. Maenner und Frauen. Meine Mutter kam dann von Auschwitz in eine Textilfabrik. Erste, zweite, dritte, die letzte war dann im Sudetenland, oben in Tschechen heute schon, ja. Bei Lieberež, Dort wurde sie dann von der Roten Armee befreit. Kam nach Bratislava zurueck, erinnere ich mich wie heute, mit 36 kg.

F: Auf das kommen wir spaeter zurueck.

A: Also ich komme zu den Schweden hinauf. Und da waescht einer Auto, ein grosser schwarzer Mercedes. Und ich komme hin und spreche ihn an, ob er nicht Hilfe braucht oder so.

F: Auf welche Sprache?

A: Ungarisch. Aber der hat es sofort gemerkt. Ah, von wo kommst du? Von Bratislava. Ich bin auch aus der Slowakei. Das war einer von Sued, moechte ich sagen, von dem ungarischen Gebiet in der heutigen Slowakei. Komm helfen usw.

F: Wie sind Sie rein dort unten?

A: Schnurgrad, einfach rein.

F: Einfach rein?

A: Ganz rein, ganz bloed herein, ja. Da sagte er, wo willst du schlafen? Ich weiss es nicht. Weissst was nimm die zwei Matrazen. Dort ist so ein Liftschacht, ja. Ich steck dich dort rein, dort kannst du schlafen, dort findet dich niemand. Ich habe dort geschlafen, er hat mir was zu essen gegeben und so. Und dann am naechsten Tag ruft man mich hinauf. Wer sind sie, was sind sie usw. Sie sprechen ungarisch, sie sprechen deutsch, sie sprechen ungarisch? Erinnere ich mich noch heute, das war die Handelsabteilung. Dort war ein Bote wieder. Sagt der Bote zu mir. Also Mensch, du kannst da nicht lange bleiben. Wir werden naechste Woche Moebel transportieren nach Schweden, und dort stecken wir dich rein. Und was ist wenn mich die Flugzeuge zerschiessen? Nein, die zerschiessen nicht alles. Ich wollte es nicht riskieren.

F: Sie haben sich sofort gemolden, dass sie Jude sind?

A: Ja, dort schon.

F: Die alle dort oben waren schwedische Angestellte?

A: Nein, auch ungarische. Der Chauffeur war Ungare, auch dieser Diener auf der Handelsabteilung war auch Ungare. Dort waren mehrere Ungaren. Dort war ein Herr Mezei. Der Herr Mezei war der Chef der "Liga gegen Bolschewismus", so hat das geheissen. Dieser Dr. Mezei, erinnere ich mich wie heute, hat eine wahnsinnige Angst gehabt wenn die Russen kommen. Den haben auch die Schweden geschuetzt. Weil man kann ja nicht sagen, dass die Schweden bolschewistisch freundlich gewesen waren. Aber wir sind irgendwie so in dieser

Zwangslage zurechtgekommen miteinander. Dann war der schwedische Handelsattaché. Der hat deutsch gesprochen. Eines war aber interessant, dass die Ungaren weniger deutsch gesprochen haben. Also war ich Dolmetscher sofort. Briefe zur Post, Auto waschen, also alles Moegliche. Nicht gehalten, hast Geld, zeig die Briefftasche. Hab keine Briefftasche, habe nur Tasche, zeig die Tasche. Da hast Geld. Habe dort unten geschlafen. Das ist so gelaufen zwei Wochen ungefaehr.

F: Man hat Sie sofort reingenommen?

A: Ja, ja. Problemlos, weil die haben mit mir kein Problem gehabt, weil ich habe doch mehrere Sprachen gesprochen. Kannst du russisch? Nein, kann ich nicht. Macht nichts. Dann war dort eine Sekretaerin, die hat Birgit geheissen. Erwinnere ich mich noch heute. Nicht Brigit, nein Birgit. Schwedisch ist Birgit. Das erwinnere ich mich wie heute. Sehr schoene Blondine, hat mir sehr gefallen. Ich habe ja schwarze Haare gehabt. Die ruft mich eines Tages, und sagt mir, ich fahr jetzt mit dem Fahrer, und da kommt einer der spricht kein ungarisch. Aber er spricht doch deutsch. Gut hier bringst ihn vom Bahnhof. Das ist was ich schon geschrieben habe. Und der schaut, und fragt mich sofort schnurgrad: "Bist du nicht ein Jude?" Da sage ich: "Doch". "Nun pass auf. Und was machst du eigentlich auf der Botschaft? Habe ich gesagt was ich so mache, ok". Der Botschafter hat geheissen Danielson, der schwedische. Dann war das schwedische Rote Kreuz. Dann war der Chef der Herr Langers, so wie das Maedchen mit diesem Zopf So ein Namen gehabt. Und dort bei denen habe

ich auch manchmal geschlafen. Weiss ich noch wie heute. In dieser Zwischenzeit, haben sie mich auch aufgenommen.

F: In diesen zwei Wochen?

A: In diesen zwei Wochen, ja. Einmal da, einmal dort, also verschieden.

F: Und dort haben Sie dann auch gearbeitet?

A: Nur geschlafen dort, bei dem Roten Kreuz. Ja ich habe Post mitgenommen in der Frueh. Postkarten, habe ich auf die Botschaft genommen, und dann auf der Botschaft hat man das Ganze dem Postamt gegeben. Ich habe jeden abend genommen codierte Telegramme, auf die Post. Das war interessant, weil das waren immer fuenf, fuenf, fuenf, fuenf Buchstaben. Die haben doch keinen Sinn gegeben. Und dann kam der Militaerattaché der hat auch seine Telegramme gehabt, und das waren immer lauter Ziffern. Also ich bin immer gekommen mit den Buchstaben und Ziffern. Das Maedchen hat gesagt, hier ist der Bub mit den Ziffern und den Buchstaben. Weil das ist ja ueber das normale Netz gelaufen. Die haben ja kein Radio oder sowas gehabt. Es ist mit der normalen Post codiert nach dem alten System mit Buchstaben oder Ziffern. Das habe ich immer jeden abend heruntergetragen.

F: Wie weit war das von der schwedischen Botschaft?

A: Nicht weit, 200 m war die Post. Eines war, noch ein Phaenomen, damals haben schon die Bombardements begonnen, und das erste Bombardement war ja im Juli. Und dann sollte doch, wie ich nach dem Krieg erfahren habe, ein Memento sein, wegen, dass keine Transporte mehr gehen sollen. Damals wurden die

Bruecken bombadiert. Ich erinnere mich auch an diesen Alarm wie heute noch. Ich hatte keine Zeit gehabt in den Bunker herunterzulaufen. Der war etwa 150 m entfernt. Blieb in dem Gebaeude, aber dann sah man oben kommen Flugzeuge sehr hoch, und auf einmal ganz niedrig, hundert, wenn nicht tausend Flugzeuge und haben alles abgeladen in Richtung auf die Bruecken. Ich war von der Bruecke entfernt nicht einen ganzen Kilometer. Die Luft hat nur so gearbeitet. Das Gebaeude, habe ich nicht gewusst, warum es so wacklig ist. Wir haben es dort ueberlebt. Die Zimmer in dem Raum waren schon mit Holz gestuetzt. Es haette eh nichts geholfen. Das war optisch. Das dauerte bis zum Abflug ueber eine Stunde.

F: Die Hoelle selber?

A: Die Hoelle selber, ja. Und man dankt dem Herrg-tt dann, dass nichts in der Naehel gefallen ist. Im Nachbarhaus ist eine sogenannte dreifach Bombe gekommen. Das war mit Ketten so verbunden. Und ein einziger Mann ist dort herausgelaufen, und der war verrueckt, hat auch Kinder gehabt. Seine Frau und seine drei Kinder sind alle dort geblieben. Der war verrueckt. Ich habe mich nicht gewundert. Der hat probiert alles Moegliche damit sie rauskommen. Der hat etwas gefunden und hat sich erschossen.

F: Bei dem Bombardement.

A: Bei dem Bombardement. Das Haus war von uns entfernt ueber die Strasse, keine 100 m. Das war eine Villa, eine zweistoeckige, da ist nur ein Loch geblieben. Natuerlich ganz in der Naehel war keine einzige Fensterscheibe mehr. Nichts

nichts nichts. Jetzt war eines, der Herr Wallenberg, der hatte einen sehr guten Kontakt mit dem Handelsattaché. Die haben immer sich eingesperrt und ueber verschiedenes gesprochen, was ich natuerlich nicht verstanden habe, weil das schwedisch war.

F: Wo war denn das Buero von Herrn Wallenberg?

A: Das war noch das Buero von dem Handelsattaché. Weil hier war das Gebaeude, Topalstrasse 8. Nebenan war eine andere Strasse, die hat geheissen, Minervastrasse 1. Das Haus hat man zugemietet fuer Herrn Wallenberg. Das war eine ganz kleine Strasse eine winzige Strasse dazwischen. Ich habe also bei ihm dort gearbeitet von Frueh. Also wir haben ihn gebracht, und er hat geschlafen auf der Botschaft direkt.

F: Was war seine Arbeit? Oder haette sein sollen seine Arbeit offiziell?

A: Er hat mir sicher nichts darueber gesagt. Aber mir war es eindeutig, seine ganze Taetigkeit war praktisch mit Juden verbunden. Respektive mit den Gestapo. Er hat nichts anderes getan. Also moechte ich sagen, die normale Botschafttaetigkeit und so.

F: Er ist gekommen als Sekretaer?

A: Offiziell dritter Botschaftsdiplomat. Also es wurde eingerichtet dieses Buero dort, dieses Fraeulein Birgit ist mit hinueber, das erinnere ich mich wie heute, und da wurden so diese Schutzpaesse produziert. Das hat eine juedische Druckerei gemacht, erinnere ich mich wie heute.

F: Wo hat die existiert?

A: Irgendwo in der Stadt. Es wurde nicht fertig heraufgebracht. Ich habe Stempel gehabt usw. und habe sie gestempelt. Und das war so, also weisser Rand, gelb drin, und dann war der Text, ich kann mich ganz richtig nicht so erinnern. Wir haben andere Dokumente gehabt als Angestellte. Diese Papiere waren einseitig mit Photos, und da war das so. Die wurden eingereicht in dieser Minerva Veá, beim Tor, das habe ich ihnen dort geschrieben. Das Ausscheiden, das haben Juden gemacht. Die haben ein weiteres Buero gemietet, unter in der Stadt. Ich war dort einige Male mit Herrn Wallenberg. Er konnte mit diesen Ungaren nicht reden. Also ich habe ihm immer gedolmetscht. Die Leute haben dort nicht nur gearbeitet, auch geschlafen, weil die haben sich nicht getraut nach Hause zu gehen. Also unterem Tisch wurde geschlafen, und auf dem Tisch wurde dann tagsueber gearbeitet.

F: Aber das war dann auch ein versteckter Platz, kein offizieller Platz?

A: Ob es bekannt war auf der anderen Seite, dass kann ich Ihnen nicht sagen. Ich glaube doch, weil 100 Leute kann man nicht so einfach verstecken.

F: Die haben alle ueberlebt dort?

A: Das Ganze ist dann spaeter verfallen. Also wie Budapest schon umzingelt wurde von den Russen, wie Wallenberg praktisch schon "out" war, ist das alles schon zerfallen. Ich weiss nicht was mit denen passiert ist.

F: Auf alle Faelle, was haben sie dort gemacht?

A: Die haben nur Schutzpaesse produziert.

F: Das heisst gedruckt?

A: Ausgeschrieben auf der Maschine. Weil das war ja so, das war ein Antrag, zwei Photos dabei, Photos drauf Stempel darueber usw. Gestempelt wurde bei uns oben. Unten haben die keinen Stempel gehabt. Aber wir haben dann natuerlich oben bekommen solche Antraege von Juden usw. Und oft haben wir bekommen, dass das Photo nicht mehr dabei war, haben wir so einen Karton gehabt mit Photos. Wie alt ist sie? Also, das koennte diese sein. Zack rauf. So drueber gestempelt, dass man das Photo nicht richtig sieht, so verwischt, dass man nicht identifizieren konnte. Weil wir haben das Photo nicht gehabt. Von wo nehmen wir jetzt diesen Mann oder die Frau her? Und so wieder weggeschickt.

F: Wohin hat man das schicken muessen?

A: Geschickt, wo diese produziert wurden.

F: Und was haben sie dort gemacht mit dem?

A: Der Wallenberg hat sogenannte schwedische Haeuser im Rahmen des Ghettos errichtet. Das heisst Leute welche schwedische Dokumente gehabt haben, quasi Schwedische, weil dort war ja nicht geschrieben, dass er schwedischer Staatsangehoeriger ist, aber der ist unter Schutz des Koenig von usw. usw. Und man bittet alle, aber man kann nur bitten, nichts mehr. Die Leute wurden in sogenannte schwedische Ghettohaeuser gebracht, wo draussen eine Schweden Fahne war. Und man hat denen das Gefuehl gebracht, was soll ich sagen, dass sie besser untergebracht werden, und dass sie nicht allen Schikanen auf der Strasse sind.

F: Das hat alles Wallenberg organisiert?

A: Ja, das hat alles Wallenberg gemacht. Das war reine Sache schon von Wallenberg.

F: Wie hat ihr Vater dann gewusst, dass sie zur schwedischen Botschaft gehen sollen?

A: Das hat sich herumgesprochen. Er hat mich zur Schweizer praktisch geschickt. Geh zur Schweizer, oder vielleicht Schweden, aber Schweizer!! Die cSchweizer Botschaft war zu weit fuer mich, die schwedische war nachher. Ich bin zur Schwedischen gegangen. Rein instinktiv. Ich habe nur gewusst, dass ist hier oben, weil das ist der Gellethuegel in Budapest, das ist gleich bei der Donau. Und dieser Transport, also der Bahnhof ist auch bei der Donau gewesen. Also war es am naechsten fuer mich, bin ich hinaufgegangen. Rein zufaellig. Ich weiss bis heute nicht wo die schweizer Botschaft war.

F: Was haben dann die Druckerei mit diesen zurueckgeschickten Dokumenten machen muessen?

A: Also das wurde ausgestellt, das Formular wurde ausgestellt, und wurde demjenigen, der den Antrag gestellt hat ausgehaendigt. Unterdessen hat er die Moeglichkeit gehabt, dort unten in dieser Abteilung was ich ihnen erwaeht habe, in Pest, das war Buda, hier ist die Donau. Hier ist Pest, die andere Seite. Hier unten sich melden, und sagen, ich hab den Schutzpass. Ich will in so ein schwedisches Haus hinein. Es hat nicht nur den Sinn gehabt, aber ich muss Ihnen sagen, zum Beispiel: Meine Tante, was ich Ihnen erwaeht habe, die uns zuerst nicht hereingelassen hat, was Frau kennt das Lied was?, haben die Faschisten

genommen, in Richtung Oesterreich, weil da oben war es schon von den Russen besetzt. Das war irgendwann im Herbst 1944. Ich habe erfahren, dass diese gute Tante schon in einem Internierungslager Nahe der Grenze zu Oesterreich ist. Ich habe ein Motorrad gehabt von den Schweden, habe einen CD corps diplomatique raufgeklebt, habe schnell produziert ein Schutzpass, habe mich auf das Motorrad gesetzt und bin hingefahren.

F: Sie haben gewusst wo das ist?

A: Ja. Bin hingekommen, geschimpft wahnsinnig auf die Juden, was die fuer eine Arbeit einem geben, wieder eine stinkende Juedin eine Alte sich da herausholen. Ich habe sie nach Budapest zurueckgebracht.

F: Auf dem Motorrad?

A: Nein, sie ist dann mit einem Transport gekommen. Die haben es uebernommen, und haben sie zurueckgeschickt. Vom Internierungslager, ins schwedische Haus im Ghetto von Budapest, und ueberlebt. Ich moechte heute sagen, man kann ja nicht in die Hoelle herein gehen, aber ich habe so ein deutsches Akzent gehabt in dem Ungarischen. Die haben mir geglaubt, also gut. Weil, wissen Sie noch eines, noerdlich von Budapest ist ein Gebiet, der sogenannten Schwaben. Das sind Deutschansaessige, und die haben in der Sprache etwas Germanisches Hartes drin. Was diese Ungarn in diesen niedrigen 'e' und 'a' haben, das koennen die nie aussprechen. Ich auch nicht sehr. Und die haben praktisch dann meine Tante, weil da einer gekommen ist auf dem Motorrad, wegen der Juedin, zurueckgeschickt nach Budapest.

F: Also die haben es Ihnen abgenommen, dass Sie jetzt ein Schwede, oder von Schweden sind.

A: Jemand von der schwedischen Botschaft, das habe ich nie gewusst. Also ich weiss nicht, haetten sie mich kontrolliert, haette ich rote Ohren bekommen wahrscheinlich. So ist es dann spaeter auch passiert. Aber es ist gelungen.

F: Wie haben Sie gewusst, dass man die Tante dorthin gefuehrt hat?

A: Von jemand habe ich es gewusst. Aber ich weiss heute nicht mehr von wem. Vielleicht die andere Tante, diese Berta. Also von irgendeiner von diesen alten Damen von der Familie, von dieser habe ich das erfahren.

F: Wo war die Grossmutter damals?

A: Die war bei einer Familie in der Stadt drinnen, aber das war auch Ghetto. Die war im Ghetto.

F: Sie ist dann auch befreit worden?

A: Nein, die ist gestorben noch vor Kriegsende in Budapest.

F: Einen normalen Tod?

A: Ja, normalen Tod.

F: Was waren die Bedingungen fuer einen Antragsteller?

A: Also es war so. Also es war serviert so, dass die Leute, wer ein bisschen nachdenken kann, jeder bekommen konnte. Weil man hat gesagt, hast du eine Familie? Oder einen Freund in Schweden? Kannst du diesen Pass bekommen. Und wenn jemand niemand gewusst hat, hat man ihm ein Telefonbuch in die Hand gedrueckt. Und von dem Telefonbuch ausschreiben einen Namen. Nichts

mehr wollten die Schweden wissen. Die Telefonbuecher hat man aber zur Verfuegung gestellt.

F: Die hat er mitgebracht?

A: Die hat er mitgebracht.

F: Also er hat das Ganze ...

● A: Er hat das Ganze organisiert. Vor ihm war nichts. Was die Juden anbelangte, waren die Schweden absolut neutral, bis dann.

● F: Aber man hat sie doch auch problemlos reingenommen dort?

A: Ja, aber da moechte ich sagen, man sieht einen jungen Buben, also da komm herein. Aber das waren die kleinen Angestellten, das war keine offizielle Linie, dass man da sagt, "komm rein". Ich erinnere mich noch wie heute, hier war so ein Tor, und hier waren Leute, sehr viele Leute. "Ja haben Sie niemand?" Sie haben doch den, schaue ich herunter, in Stockholm, da haben sie ein Telefonbuch, da koennen sie genau sehen. Ich habe das Telefonbuch gegeben. Da war ein Wasserschacht, un ich hatte den Befehl, sollten die Deutschen kommen sofort das Ganze in den Schacht herunter zu werfen.

● F: Von Wallenberg?

A: Von Wallenberg. Sofort, die duerfen das nicht sehen. Das ist einmal passiert, aber das war so vorbereitet, das alles sofort unten war. So haben sich die Leute ausgedacht die Familien und Freunde aus Schweden von den Telefonbuechern. Weil von der Post haben die Deutschen die schwedischen Telefonbuecher weggenommen. Die sind draufgekommen, dass so etwas sein konnte.

F: Wer hat das gemerkt? Die Deutschen?

A: Die Deutschen. Aber wir haben eigene gehabt. Nicht-viele, einige Staedte. Also wenn jemand gekommen ist fuer Norrkoeping also sowas haben wir nicht gehabt. Aber das war alles "Schmeh", das war alles ausgedacht und so.

F: Aber alle Angestellte haben mitgemacht? Die haben alles gewusst?

A: Alles gewusst. Die Schweden haben alles gewusst. Weil die ganze Hierarchie war ja nicht so gross dort. Herr Danielson war Botschafter, und dann waren die einzelnen Botschaftssekretaere. Die waren aber alle selbstaendig. Wie weit die Rede und Antwort dem Botschafter verpflichtet waren, das weiss ich nicht.

F: Der Danielson hat nicht gewusst was da geht?

A: Er hat es gewusst, wir haben ja seine Unterschrift gestempelt. Das war nur ein Stempel, gestempelt: Danielson Botschafter und nie Wallenberg. Ich habe gehabt so einen Ausweis, den Ausweis hat mir dann eines Tages diese Fraeulein Birgit gerufen. Sagt sie: "Tomas, Du bekommst jetzt was anderes, aber Du darfst es niemandem zeigen". Was ist das? Das waren Ausweise, viersprachlich inklusive russisch. Mit der russischen Botschaft wo die bestaetigen, dass der und der usw. G-tt sei Dank habe ich es nicht benuetzt. Da waere ich in die Teufelsmuehle gekommen.

F: Was war das fuer ein Dokument?

A: Es war ein Dokument, dass ich Botschaftsangehoeriger bin. Und die Russen haben gemeint, jeder der auf der Botschaft war, ist ein Spion. Wallenberg hat ja in Harvard studiert, und Harvard und alle diese Orte waren ja Spionagezentren

fuer die Russen. Das sind alles Spione. Hat er noch dazu Dollars bei sich gehabt: ein eindeutiger Spion. Das heisst so ist ja auch Wallenberg, ich meine, die haben den Wallenberg, schon vorher gewusst, dass so einer da ist. Nur jetzt wird es ernst. Es naehert sich die Front, der Russe kommt naeher, man hoert schon das Bombardement usw. Da sind alle Botschaftsangestellte ueber Deutschland zurueck nach Schweden.

F: Wann war das?

A: Also das war Oktober, November. Also ich muss noch eines sagen, alle ausser Wallenberg.

F: Der Botschafter selber ist auch weg?

A: Ist auch weg. Niemand von den Schweden ist mehr in Budapest geblieben.

F: Das war von Schweden alleine gekommen dieser Befehl?

A: Das ist von Schweden gekommen, evakuieren die Botschaft, weil die Kriegsgeschehenisse sich naehern und sie wurden am Leben gefaehrdet. Der Herr Wallenberg ist uebersiedelt von dieser Stelle wo wir bis jetzt waren irgend zu einem Bekannten. Wie wir spaeter erfahren haben, war das eine Graefin, die ein Haus gehabt hat. Naemlich in der Burg so oben waren Haeuser. Die haben gehabt Uebergaenge unten in einen sehr grossen Bunker, wo die ganze Regierung, also eine flugzeugsichere Stelle war. Dort ist er hin. Die Pestseite, d.h. die Ostseite von Budapest wurde von den Russen am 19. Januar 1945 befreit.

F: Sie haben ihn dorthin begleitet?

A: Nein. Die Ungaren haben ihn abgeholt, wahrscheinlich, die Leute wo er auch gewohnt hat. Ich habe die Leute nie gesehen, nicht gekannt.

F: Noch eine Sache. Wie Wallenberg gekommen ist, war Ihre Arbeit hauptsächlich mit den Papieren, oder noch etwas?

A: Alle Hilfsarbeiten was notwendig war habe ich gemacht. Ich erinnere mich, er kam in der Frueh, auch das war immer so interessant. Also wie war es gestern, was war gestern. Beim Eingang gleich. Wieviel Pengoe, Pengoe war das Geld damals, hast du denn eigentlich? Sagst du mir auch sofort, wieviel Geld du brauchst.

F: Da haben Sie eigentlich sehr viel gesehen was er gemacht hat, oder nicht?

A: Sehr viel bis auf das was er nicht wollte, dass ich sehen soll. Das heisst wie Deutsche gekommen sind, hat er mich sofort weggeschickt. Da musste ich in die Hauptbotschaft und verschwinden.

F: Wer ist dann gekommen von den Deutschen?

A: Das war der Eichmann.

F: Wann ist er gekommen?

A: Das war im Oktober 1944. Man hat ihn eingeladen.

F: Wer hat ihn eingeladen?

A: Wallenberg.

F: Warum?

A: Mit ihm reden ueber die Juden. Es war folgendes, die Situation. Es hat es nicht gegeben, damit ich nicht weiss, warum darf ich nicht hinaus. Es ist immer, wenn

man etwas verbietet, dann will man es immer. Es ist gekommen ein Auto. Das war die SS, mit der Verdunkelung auf den Autos. Dann kommt ein zweiter, ein Mercedes wahrscheinlich. So hohe Offiziere gehen herauf, den ersten Stock hinauf, machen Licht, das war ja streng verboten. Verdunkeln, Geschrei, Verdunkeln, Verdunkeln. Haben sie ausgeloescht das Licht.

F: Wer hat das Licht angemacht.

A: Ich weiss nicht jemand wahrscheinlich von den hoeheren Offizieren, nicht gewusst, dass bei den Schweden offene Fenster sein koennen. Alles war zugeklebt. Und die sind dann geblieben bis spaet abends. Wahrscheinlich haben sie auch getrunken, weil die sind sehr lustig, laut, gespraechig von dort weggegangen.

F: Wo waren Sie?

A: Ich war in dem Hauptgebaeude der Botschaft. Nur der Wallenberg sagte, morgen ist Mittwoch. Es war Mittwoch, erinnere ich mich wie heute, kommst du nicht raus, du bleibst drin.

F: Die sind gekommen am Dienstag?

A: Die sind am Mittwoch abends gekommen.

F: Und Sie haben gewusst, dass Sie kommen, aber nicht gewusst wann?

A: Ich habe nicht gewusst wer. Haette er mir gesagt, das ist Eichmann, haette ich auch nicht gewusst was mit dem anzufangen. Fuer mich war das ein Deutscher und fertig.

F: Sie haben gehoert was man dort gesprochen hat?

A: Nein. Das war drin. Wahrscheinlich hat er sie bewirtet, hat wollen etwas erreichen. Ob er erreicht hat oder nicht, weiss ich nicht. Die Leute sind dann spaet abends weg.

F: Wieviele Leute waren da?

A: Es waren zwei Escortwagen, vorne und hinten, und ein Mercedes dazwischen.

F: Da war der Eichmann mit wievielen Leuten?

A: Noch mit zwei Leuten war er da. Irgendwelche Adjutanten. Ob die auch oben waren oder nicht. Ich weiss nicht. Ich durfte nicht weg. Ich war im Nebengebäude. Ich habe nur gesehen was draussen ist.

F: Sie haben rausgeschaut?

A: Vom Fenster von dem Gebäude habe ich herausgeschaut.

F: Und spaeter haben Sie nicht mehr darueber gesprochen?

A: Nein, weil ich sage es war so: Ich weiss nicht wer Eichmann war, ich weiss nicht was die Deutschen wollten, und ich habe auch die gute Eigenschaft gehabt, ich habe nicht gefragt, was man mir nicht gesagt hat. Nie.

F: Was sie gesehen haben ...

A: Habe ich gesehen und war still. Aber Fragen habe ich keine gestellt. Nie.

Grundsätzlich nicht. Aber das war allgemein bei den Schweden, wer nicht irgendwie aus welchen dienstlichen Gruenden, hat nie jemand anders etwas gefragt aus seiner Branche.

F: Auch die Beamten unter sich.

A: Nein, nein. Die Dame, welche zum Beispiel codiert hat die Telegramme, das war so eine alte Maschine, die war ziemlich laut, die hat auch keine Ahnung gehabt. Sie hat gehoert, da hat sie mich gerufen und gesagt, Tomas, nimm zur Post. Ich weiss Leute haben auch schwedisch zwischeneinander gesprochen, aber das habe ich nicht verstanden. Das Verhaeltnis zu diesem Handelsattachés, das war sehr nahe. Mit denen waren sie sehr oft zusammen. Was den Botschafter betrifft, weniger.

F: Der Wallenberg mit dem Handelsattaché.

A: Mit dem Handelsattaché. Ich war der Meinung, dass der Handelsattaché der Mann war, der das Ganze schon vorher an Ort und Stelle vorbereitet hat. Aber offiziell nicht. Nicht der Botschafter. Es war naemlich eines auch. Es waren auch immer mehr Autos auf der Botschaft von Leute, nicht arme Ungaren, haben lieber den Schweden ihre Autos zur Verfuegung gestellt. Da kommt der Deutsche oder der Russe, der nimmt es mir sowieso. Auf einmal hatten wir schon drei Mercedes dort. Ich erinnere mich noch eines. Es war wenig Benzin.

F: Sie haben chauffiert?

A: Ich habe chauffiert.

F: Wann haben Sie gelernt Auto fahren?

A: Das werde ich Ihnen gleich sagen. Wir haben muessen Benzin holen. Aber nicht Benzin in Kanistern, nur ins Auto hat man Benzin bekommen koennen. Und wir haben einen Chevrolet gehabt, und auch zwei Mercedes gehabt. Und ich war mit diesem Chauffeur, der mich genommen hat, sehr befreundet. Der hat mir zwei

Polster hinten gelegt, damit ich ueberhaupt herausschauen kann von dem Ganzen, ja. Und wir gingen Benzin holen. Alle Autos, fuer vier. Da sind wir herunter gefahren mit den Autos.

F: Also das war der dem Sie geholfen haben den Wagen waschen?

A: Ja, das war der Herr Todt, das weiss ich auch noch. Da sind wir heruntergefahren, er ist schon am Benzin herauf. Ich habe nicht gewusst, dass er nochmals in die Stadt gefahren ist mit dem Botschafter. Und auf der Bruecke hat man normal nur einspurig fahren koennen, einmal hin und einmal zurueck. Da war ein zu grosser Stau, zuviele Autos fahren in die zweite Spur, und herueber. Sagt der Botschafter: "War das nicht unser Wagen?" Sagt der Todt: "Ich glaube nicht." Und ich habe von Verkehrsvorschriften keine Ahnung gehabt.

F: Wann haben Sie gelernt Autofahren?

A: Das war ein Automatic. Ich wusste Bremse und Gas, fertig. Ich weiss nicht von wo, aber ich war immer zwischen Autos. Immer. Gut, das war nicht mein erster Weg mit dem Auto. Er hat mich, wie oft, ich erinnere mich noch an eines. Er hat mich hingesetzt. Jetzt musst du Gas druecken. Das hat mich dieser Ungar, slowakische Ungar, mit dem war ich sehr befreundet. Und so habe ich Benzin geholt. Mit 15, 16 Jahren. Nur also, jetzt war eines noch. Es waren dort andere Sachen, auch die reichen Leute haben sich dort, weiss ich, verschiedene Sammlungen hingebracht und so. Sie meinten dort wird es ueberleben, dort wird es nicht gestolen werden. Ich kann Ihnen eins sagen, wenn nicht die Deutschen,

haben sie uns das ausgeleert, alles was war. Dort ist nichts geblieben nach dem Krieg. Also ja.

F: Die Deutschen oder die Russen?

A: Beide. Was der eine nicht weggenommen hat, hat der andere weggenommen.

Jetzt wurde Budapest umzingelt, Wallenberg war nicht da. Und auch wenn wir die schwedische Fahne auf dem Gebaeude gehabt haben.

F: Warum ist Wallenberg nicht weggefahren mit den anderen?

A: Ist mir unbekannt. Ob er noch weiter gemeint hat, dass er noch was tun kann. Nur damals.

F: Er war sich nicht bewusst der Gefahr die da war?

A: Nein, nein. Nicht. Er wollte noch mit Marschall Malinowsky, das war der Oberbefehlshaber zusammenkommen, das erinnere ich mich noch heute, mit dem Mann muss ich reden.

F: Von wem war er der Befehlshaber?

A: Von der russischen Armee, welche Ungarn befreit hat.

F: Er wollte ihn treffen?

A: Ja. Er wollte ihn treffen. Nur hat er nicht gewusst, dass Stalin dem Malinowsky gesagt hat, den bringen wir nach Moskau, den brauchen wir nicht. Die Russen waren einer Sache ueberzeugt, dass er ein Spion ist, und noch dazu ein CIA Spion. Weil laut den Buechern, "Was ist ein Spion?", der weiss das, der weiss das, hat er alles gehabt. Weil er war ja geruestet, so ein Geld und so ein Geld, usw.

F: Von wo hat er das Geld gehabt?

A: Wallenberg ist gekommen mit dem Geld schon. Mitgebracht von Schweden.

F: Eigenes oder von der schwedischen Regierung?

A: Das weiss ich nicht. Da habe ich keine Ahnung. Aber ich meine dort wird verschiedenes Geld gewesen sein. Was fuer Geld, das haette ich nie nie getraut zu fragen. Hat mich auch nicht interessiert. Er war grosszuegig, wenn etwas notwendig war mit Geld. Da war er sofort da.

F: Dort Verpflegung und alles hatten Sie reichlich. Keine Probleme?

A: Keine Probleme. Wir haben alles gehabt. Noch dazu, haben wir eines getan mit diesem Chauffeur. Sind wir herausgefahren wie man noch hat fahren duerfen in die Doerfer, und haben bestellt Gaense. Diese Gaense wurden vorgeschlachtet, in Fett eingelassen, in solchen Gefaessen. Und das haben wir auf die Botschaft gebracht.

F: Von ausserhalb?

A: Von ausserhalb Budapest haben, wir haben noch gehabt wenn der Russe gekommen ist unendlich viele, es war so aus Blech, ich erinnere mich, weil Zuhause haben wir in sowas Fett aufbewahrt gehabt. Da hat man noch mit Gaensefett gekocht damals. Und in dem war die ganze Gans, das Essen, alles drin. Weil die haben sich vorbereitet, sollte die Umlagerung laenger dauern, dass man alles hat. Das war voll die Botschaft.

F: Und Sie hatten keine Angst auf die Strasse zu gehen, wegen den Bombardements und die Sachen?

A: Wir haben genau gewusst wenn die Bombardements sind, und wann nicht. Wir haben gewusst, dass abends kommt der Russe, der ist nicht gefaehrlich. Da darf man nur kein Licht andrehen, weil dann schiesst er. Aber wenn der Amerikaner vormittags kommt, dann war es schon schwierig. Dann haben wir gewusst. Aber das ist zwischen 10 und 12 immer gewesen.

F: Immer zur selben Zeit?

A: Immer zur selben Zeit. Weil sie sind von verschiedenen Seiten gekommen, uebern Plattensee, uebern Balathon, haben sie sich getroffen, weil das war eine grosse Wasserflaeche, und dann sind sie los auf Budapest. Tagtaeglich.

F: Und nie getroffen die schwedische Botschaft?

A: Die schwedische Botschaft hat eine Fliegerbombe, welche nicht explodiert ist, und 23 Granatgeschosse gehabt. Nach dem Krieg hat man die gezaehlt.

F: Wallendorf ist dort abgeholt worden?

A: Wallenberg war auf einmal weg. Also er war nicht mehr auf der Botschaft.

F: Sie haben gewusst, dass er geht?

A: Er hat nur soviel gesagt. Ich bin da, und ich bin nicht da.

F: Und Ihnen was hat er gesagt, wohin zu gehen?

A: Nichts, kein Wort. Sie muessen noch eines wissen. Es war die Botschaft, dann das Gebaeude fuer Wallenberg, und dann unten in Buda,

F: Die Druckerei.

A: Das Buero, die Druckerei war noch wo anders. Aber das war eine ganz gewoehnliche juedische Druckerei. Da war noch unter der Burg ein weiteres

Gebaeude, welches in der Zwischenzeit auch angemietet war. Ich war auch dort mit Wallenberg. Das war zwischen dem und zwischen dem November, diesem Exodus, war ein Gebaeude da auch taetig, das hat auch den Vorteil gehabt, das es war etwa 20 m vom Fliegerbunker entfernt.

F: Was war dort Ihre Arbeit?

A: Dasselbe was in der Minervastrasse war, dort oben.

F: Warum hat man das verlegt dorthin?

A: Wegen des Bunkers. Wegen der Sicherheit.

F: Und die Leute sind dorthin gekommen?

A: Die sind dorthin gekommen. Da war ein Zettel auf der Tuer, hier wird nicht, aber dort und dort.

F: Aber es war gefaehrlich fuer diese Leute schon zu dieser Zeit zu kommen.

A: Tagsueber sind Leute normal auf der Strasse herumgegangen.

F: Die Juden waren doch schon im Ghetto?

A: Sind doch herumgegangen. Ohne Stern, wieviele?! Und jetzt noch eines. Er ist dort verschwunden, und wir sind dort, nicht auf der Minervastrasse, aber in diesem Hauptgebaeude der Botschaft geblieben, alles Nichtschweden, praktisch. Also wieder der Chauffeur mit seiner Frau, und sein achtjaehrigen Kind war.

F: Das waren Juden?

A: Nein, das waren Ungaren. Dann war noch der Hausmeister mit seiner Frau und mit seiner Tochter, und die waren diese Schwaben, diese ungarischen, welche vor 20 Jahren mit der..... von Budapest waren. Die waren dort und noch jemand.

Jetzt ist aber schon die SS eingedrungen auch in die Botschaft. Und haben mich gefragt was bin ich. Und bis ich antworten konnte, haben sie mir die Hose heruntergerissen. Ah, schau mal an, haben mich in ein Zimmer eingesperrt: "Wir kommen Dich abholen spaeter." Da war ein Fenster. Nach drei Minuten kommt ein Deutscher, und sagt: "Siehst Du dort das Fenster? Aber sofort verschwinde von hier. Sofort."

F: Das war ein SS?

A: Ein SS. "Sofort verschwinde von hier." Dieser SS habe ich spaeter wieder getroffen "hier ist meine Pistole, hier ist alles, hilf mir", hat er zu mir gesagt.

F: Wo?

A: Auf der Botschaft. Wieder auf der Botschaft. Sie haben mich gerettet, ich werde probieren sie zu retten. Hat nicht viel geholfen, da ist der Russe gekommen, hat ihn zur Wand gestellt und erschossen. Sie haben gewusst wer das ist, ich habe es nicht gewusst. Die Pistole ist mir geblieben. Hat mir jemand geklaut. Solche Stories waren.

F: Wo sind sie dann zum Fenster raus.

A: Zum Fenster raus, zum Roten Kreuz hinauf in das Gebaeude. Ich habe gewusst wo das ist. Dort war niemand.

F: Die waren auch schon weg?

A: Die waren auch schon weg, aber das Gebaeude war leer. Und dort bin ich rein.

F: Und die Deutschen sind nicht dort reingekommen?

A: Dort sind sie gar nicht rein. Es war leer, dort ist nie jemand reingekommen. Es war eine Villa, weiss ich, 100 m entfernt.

F: Das war offen?

A: Nicht offen. Ich habe ein Fenster eingedrueckt.

F: Den Mut?!

A: Mit den Jahren noch, ja. Heute weiss ich nicht.

F: Wie lange waren Sie dann dort?

A: Nicht lange, ich bin dann zurueckgekommen, und in ein paar Tagen ist dann schon der Russe gekommen.

F: Sie sind zurueck zur Botschaft?

A: Zurueck zur Botschaft, die Deutschen sind weg, die haben abgezogen die SS von dort.

F: Wie haben Sie gewusst, dass die Deutschen weg sind?

A: Ich habe es von oben gesehen. Ich habe es uebergesehen. Und der ist gekommen, dieser Herr Todt. Der hat gewusst wo ich bin sofort. Wo ich hingegangen sein kann. Und er hat gesagt, kannst schon kommen, keiner da. Jetzt war folgend. Hier ist die Zitadella von Budapest oben, hier ist das Wallenberg Gebaeude gewesen, und hier was ich Ihnen gesagt habe mit dieser Bombe. Hier waren die Deutschen. Der Russe ist hier hinauf und von hier hinunter, und auf einmal haben wir bekommen ein Kanonencargo auf das Gebaeude,

F: Auf die Botschaft?

A: Auf die Botschaft, aber da war der Russe schon in der Botschaft drin. Aber bis die telefoniert haben die sollen schon aufhoeren, wir sind schon da, haben wir 23 Einschuesse bekommen. Sehr genau.

F: Und Sie waren im Haus?

A: Ich war im Haus. 23 Einschuesse. Der Russe war dort, wer ist wo, was usw. Die haben mich sehr geliebt, weil ich habe slowakisch geredet, ich habe mit Ihnen sprechen koennen. Die ersten waren rumaenische Soldaten. Der Russe ist erst in der zweiten Reihe gekommen. Und hier waren die SS in dem Wallenberggebaeude voll.

F: Wallenberggebaeude?

A: Voll von SS, und haben auf die Russen geschossen. Wie verrueckt. Die Russen haben das umzingelt. Da sind sie herausgekommen, und die Russen haben sie erschossen. An Ort und Stelle, alle SS. Sofort. Die sind dort geblieben. Ich erinnere mich wie heute auf das Ganze.

F: Und Sie haben das alles gesehen von der Botschaft?

A: Alles gesehen. Zum Detail genau. Das was ich Ihnen sage, das ist nicht vom Hoeren, alles vom Sehen. Der Russe war da. Und unter der Botschaft war ein Wasserreservoir von Budapest. Und hier war viel Munition, unter anderem von den Deutschen untergebracht. Und dort war noch ein Bub, da haben wir gespielt, dass wir Handgranaten geschmissen haben.

F: Und in der ganzen Zeit habe Sie nichts mehr gehoert von Wallenberg?

A: Nichts mehr gehoert. Das war praktisch zwischen dem 12. und 19. Februar.

Haben wir geratet was wird sein. Es war ja keine Bruecke nach Budapest herueber auf die andere Seite, und ich wollte die Tante finden. Ich bin heruntergekommen,

F: Sie waren in Buda?

A: Ich war in Buda, die Tante war in Pest. Jetzt wollte ich rueber, aber wie? Jetzt entlang der Donau war das Ganze vermint. Das waren solche Draechte, wenn man in die hereinkommt, geht es hoch. Da finde ich einen, habe ein Boot gefunden, ein Fischerboot wieder, und sind hinueber auf die andere Seite. Aber es war loecherig. Ich habe nur Wasser heraus, und der hat hinten gerudert auf der hohen Donau, so hinueber auf die andere Seite. Ich habe meine Tante nicht gefunden. Die war woanders. Wie zurueck? Ueber die russische Bruecke, die Russen, haben eine Militaerbruecke gemacht. Und ich komme wieder auf die schwedische Botschaft zurueck. Und dann kommt jetzt die Story. Am naechsten Tag, stehe ich so herunter, kommen russische Sealautos, das sind diese grossen Autos, man hat nicht durchsehen koennen, alles so mit gruen verdeckt. Steigen vorn Soldaten raus, und dann die Offiziere. Ich schau. Er war, der Typ, der so einen Hut gehabt hat, ein sehr weiter, fuer uns noch ungewoehnt, und sehr langen Mantel. Also, jetzt gehen sie, und er zeigt ihnen auf das Haus, erkluert den Russen, Dolmetscher dabei, ein Mann welcher gedolmetscht hat. Also die sind stehen geblieben ungefaehr 50 m unter dem Haus.

F: Er ist ausgestiegen von dem Auto?

A: Ja, mit diesen Offizieren, und sind Richtung herauf. Jetzt hat er erklart hier die Minervastrasse da zur Seite und geht Richtung zum Hauptgebäude. Und ich seh das, geh hin: Herr Wallenberg! Der dreht sich so um, und macht so. Aber das sind doch sie? So. Und zu mir auf deutsch: verschwinde von hier! Da kommt der Russe: Was hat er gesagt? Der Dolmetscher also hat es nicht mitbekommen. Ich habe so ein bisschen geschaut was geht, usw. Er war sehr nervoes. Er hat wahrscheinlich gewusst, dass er schon daneben war. Die sind eingestiegen nach funf Minuten, weg. Ich bin am naechsten Tag weg von dort.

F: Er hat ihnen einfach gezeigt wo was war.

A: Ja, am Ortsschauplatz alles gezeigt, nicht hineingegangen. Von draussen. Das Nebengebäude wo die SS was, das war baufaelig.

F: Aber er war nicht in Handschellen.

A: Nein. Weil er hat die Haende genau so gehabt, ob da noch was dazwischen war, weiss ich nicht. Er hat sie so hinten gehabt. Theoretisch hat er sie haben koennen, ich weiss es nicht. Weil er war im Mantel.

F: Aber Sie haben gesehen, dass er sehr nervoes war.

A: Ich hab gesehen, dass etwas ist, weil ich hatte ja seine Sprache gekannt, als er deutsch gesprochen hatte mit diesem Dolmetscher. Aber wissen Sie, er war ja tagtaeglich hier. Wissen Sie, es war nicht mehr der Herr Wallenberg. Man hat gesehen, etwas ist da passiert. Ob er irgendeine Vor-, eine Intiution gehabt hat, oder was. Ich habe dann nur gehoert auf der Botschaft, man solle ihn nehmen nach Debec, weil dort soll ihn empfangen der Malinowsky, also dieser

Oberbefehlshaber. Aber es hat sich als Luege herausgestellt, man hat ihn genommen nach Russland.

F: Wohin?

A: Nach Moskau ins Gefaengnis. Aber das weiss ich nur noch aus Literatur und so. Weil ich habe ja gesehen den Film ueber Wallenberg, das ist ja nicht wahr, es ist so ein Bloedsinn, ich habe mich so aufgeregt, was die Amerikaner gedreht haben. Das ist eine Limonade gemacht aus dem Ganzen. Wie er geht, und schmeisst sich auf das Maschinengewehr, und noch solcher Bloedsinn. Er ist ja nie gegangen herunter zwischen den kleinen Menschen. Er hat oben gearbeitet, aber nie, dass er jetzt geht,

F: Er hat sie geschickt.

A: Ja, nie selber, nie. Und das Ganze auch. Noch etwas. Ich bin danach mit der Bahn,

F: Also Sie haben dann so ein Schock bekommen von dem?

A: Ja, ausserdem wollte ich meine Eltern suchen gehen nach Auschwitz. Ich habe schon gewusst damals, dass sie nach Auschwitz gebracht wurden. Das hat mir der Schwede gesagt. Ich bin dann in die Ostslowakei und habe mich freiwillig zur Armee gemeldet.

F: Haben Sie schon problemlos reisen koennen? War damals schon alles befreit?

A: Ja. Ich habe nichts anzuziehen gehabt. Die Russen haben mir gegeben so ein Zeltteil, damit ich nicht nass werde, dass erinnere ich mich noch heute. Ein Zeltteil und eine Kappe.

F: Wo war das? In der Ostslowakei?

A: Das war in Budapest noch, weil ich war einer der wenigen, die mit ihnen kommunizieren konnte. Der Ungare versteht ja den Russen ueberhaupt nicht.

F: Aber Sie haben gesehen wer die Russen sind?

A: Das waren meine Befreier, das waren meine Freunde. Ich habe ja nicht voraussehen koennen, dass der Russe Pogrome gemacht hat, und und und. Wir haben uns ja diese Minute ersehnt vom Herrg-tt. Sie soll schon da sein.

F: Aber warum haben Sie sofort weg wollen?

A: Weil ich habe nicht gewusst was hinter diesen Woertern waren vom Wallenberg. Verschwinde von hier. Da habe ich gedacht, also er weiss es sicher besser, und hauptsaechlich, also der Hauptgrund war, suchen meine Eltern. Jetzt bin ich nach Kosice gekommen in der Ostslowakei,

F: Per Bahn?

A: Per Bahn und zu Fuss. Dort wurde ich aufgenommen. Ich habe damals 16 Jahre gehabt. Bin in eine Kaserne in Levoca, wieder etwas Bahn, etwas zu Fuss, etwas Pferdewagen, 70 km entfernt. Dort wurde ich geuebt vom Militaer, weil der Deutsche war von dieser Ortschaft noch 50 km entfernt, damals die Front. Nur ich war sehr duenn, sehr schwach, so dass man mir einen russischen Kalaschnikow nicht geben konnte. Man hat mir so einen Deutschen gegeben, was man von den Panzersoldaten genommen hat, so ein Kleiner, vielleicht den kannst du noch tragen. Da kamen wir zum ersten Kampfbefehl. Bis es nach vorne ging,

gings noch, aber wie wir zuruecklaufenmussten, war ich zu langsam. Ruft er mich am Abend, und sagt, du,

F: Das war die russische Armee?

A: Das war die tschechoslowakische Armee kommend von Russland, sagt er, du, du kannst bei uns nicht bleiben. Warum nicht? Weil das naechste Mal schiessen dich die Deutschen. Du kannst nicht laufen. Ich musste das Gewehr abgeben, und wurde als Minderjaehriger nach Hause geschickt. Sagt er, du, heute ist der 8. April, das erinnere ich mich wie heute, Bratislava ist schon befreit, musst aber Ungarn. Hier kommst du nicht durch. Jetzt bin ich in halb russischer und halb tschechoslowakischer Uniform, ich habe ja nichts anderes gehabt, die ganze Reise wieder zurueck, ueber Budapest. Hat einer geschaut, was fuer einer bist du? Jude! Ich komme mit Pferdegespann herein nach Bratislava, geh in die Stadt und schau, das war unser Geschaeft, das war unsere Wohnung. Kommt ein russischer Soldat zu mir, ein Offizier. Was bist du fuer einer. Was bist du Tschech, Slowak, Russ, was bist du? Nimmt mich ins erste Hotel, was in Betrieb war und sagt, der wird hier jetzt wohnen. Was kostet das? Hier ist das Geld, zwei Monate bezahlt, essen, schlafen, alles.

F: Sie haben kein Geld mehr gehabt von dort von der Botschaft?

A: Nichts mehr. Alles schon laengst weg. Und dieser russischer Offizier war irgendeiner von Sueden von Russland von diesen Republiken, und verschwunden ist er, ich habe ihn nie mehr gesehen. Der wollte von mir gar nichts. Hat nur gesehen, ein Ebrei, du hast ueberlebt, komm, musst was essen, musst schlafen.

Meine Mutter ist Ende Mai gekommen, auf einem Wagen mit 36 kg Gewicht.

Wir haben dann meinen Vater gesucht. Wir haben dann erst erfahren, uebers Rote Kreuz, dass er nicht mehr lebt. Meine Schwester ist hinaufgekommen von Auschwitz bis Hannover, und arbeitet auf den englischen Headquarters als Dolmetscherin, weil sie hatte auch schon damals englisch und franzoesisch gesprochen. Hat dort ihren naechsten Mann dann kennengelernt. Heiratete nach England. Die Hochzeit war noch in Bratislava, und emigrierte nach England. Lebt bis heute dort.

F: Wo war sie, auch im Lager?

A: Sie war erst in Auschwitz, und dann in einer Flugzeugfabrik bei Hannover.

Hakenkreuze gemalt auf die Flugzeuge. Also das ist ungefaehr,

F: Aber dann sind Sie in Bratislava geblieben?

A: Ja, geblieben, mit meiner Mutter haben wir das Geschaefit zuerst

zurueckbekommen, leer aber. Leere Waende. Ich habe meine Schule gemacht.

Abends bin ich gekommen meiner Mutter im Geschaefit zu helfen, packen Ware,

Versand und und und. Dann sind gekommen die Kommunistischen Gesetze, und

im 1948 hat man uns das schoen wieder weggenommen. Das ganze komplett.

Noch mit einer Sache, dass der Kommunist des Krieges war nicht der Kommunist nach des Krieges. Sie wissen ja, in den 50er Jahren alle die Prozesse. Die haben die eigenen Leuten ja angezeigt. Und hauptsaechlich Juden. Wo ein Juden oben hoeher war, der Generalsekretaer war ja Starzki, obwohl man bei uns gesagt hat, ein Jude soll nie solche Sachen machen. Er wurde gehaengt. Der war so ein CIA

Spion. Wir waren froh, dass wir nicht verfolgt wurden als Kapitalisten. Mein Vater ist nicht zurueckgekommen. Meine Mutter heiratete dann spaeter meinen Onkel, das war der Cousin von meinem Vater. Der starb dann im Jahre 1962 oder 1963. Ich studierte in Bratislava auch die Hochschule. Beim studieren habe ich meine Frau kennengelernt. Wir heirateten auch noch in der grossen "Schuel" damals. Das war eines der letzten Sachen wo man noch in "Schuel" gehen konnte. Das war in 1951. Dann war es mit der Religion und mit allen diesen Sachen praktisch aus. Da ich Ingenieur war und in einem Planungsbuero arbeitete, natuerlich musste ich sagen ich bin Atheist. Zur keiner Religion. Keine Religion ist wahr. Spaeter kamen dann meine zwei Kinder; die Tochter welche dann davon gelaufen ist, nach Wien und her, mein Sohn heute in Prag.

F: Den Kindern haben Sie erzaehlt was sie durchgemacht haben?

A: Sicher. Sicher. Meine Tochter hat weiss alles sehr genau. Weil Sie muessen eins wissen, ich war auch in der kommunistischen Zeit eingesperrt. Ich wurde verhaftet als Mossad Spion.

F: An Hand von was?

A: Im Jahre 1956, ich arbeitete in einem Planungsbuero fuer Wasserkraftwerke. Habe mich gerade schoen hochgearbeitet. Hatte einen Vorteil, ausser der Fachsachen habe ich doch fuenf Sprachen gesprochen, schon damals, und das Aussenhandels -ministerium hat Interesse fuer mich gezeigt. Ich wurde nach Prag eingeladen, und mir wurde gesagt, sie moechten in meiner Profession jemand brauchen, zuerst war es Brasilien, spaeter war es Polen. Und da ich meine

Schwiegermutter mitgehabt hatte, und die sollte mit uns fahren, haben wir gesagt, lieber Polen. Das war in 1956. Das heisst wir haben eine vier Jaehrige Tochter gehabt, mein Sohn war noch nicht da. Und ich wurde delegiert als Handelsattaché auf der tschechoslowakischen Botschaft in Warschau. Ich war dort drei Jahre taetig, in der Zeit ist der Sohn zur Welt gekommen dann. Und dann zurueckgekommen, aber ich war schon irgendwie mit dem Aussenhandel im Kontakt. Aber mir war nie eine Arbeit genug. Ich habe noch als Reiseleiter gearbeitet fuer Reisebueros und Uebersetzungen und und und, Verschiedenes gemacht. Bei einer Reise nach Oesterreich habe ich gesehen eine Ausschreibung, sie suchen fuer einen General Manager und und und fuer die Oststaaten. Ich habe mich gemeldet. Ich habe die Ausschreibung gewonnen. Nu ja, aber es ist wie bei uns. Ich habe zuerst die Genehmigung bekommen fuer eine Zahlung von 1000 \$ per Monat. Das, wenn die Firma bezahlt, darf ich dort drei Monate arbeiten. Aus diesen drei Monaten wurden 20 Jahre. Ich bin so fuer diese Firma, die hatten ihren Hauptsitz in Paris, praktisch durch ganz Europa kreuz und quer gereist. Ich war ihr Vertreter fuer Polen, Tschechoslowakei und Ungarn.

F: Sie konnten problemlos unter den Kommunisten herausfahren?

A: Herausfahren, ja. Aber da muessen Sie noch eines wissen. Das ganze System war wahnsinnig korrupt. Sie haben nur muessen wissen, wo und wem zu bezahlen. Bei meiner Reise am Anfang wurde ich bei der Grenze festgenommen. Und wurde mir gesagt, na ja, wir haben einen, aber den koenntest du dann nicht draussen auch irgendwo anstellen, einen Platz finden? Ich habe festgestellt, dass

das war der naechste Freund des Sohnes des Praesidenten der Tschechoslowakei Husak. Und der war so ehrlich, dass zu Jahresende wenn ich gekommen bin, es war ja nicht nur die Sache des Reisepasses, man hat ja auch eine Reisegenehmigung benoetigt, und das benoetigte ich aber fuer die ganze Welt bitte. Und fuer unbegrenzte Reisen. Da sagte er, ok, aber meine Frau will auch das Auto haben fuer unbegrenzte Reisen. Ich kaufte ein Auto, und ich habe meine Genehmigung gehabt. Also immer, es wurde gekauft. Der Staat bekommt ja seines, die 1000 \$ pro Monat.

F: Wer hat das bezahlt die 1000 \$?

A: Die franzoesische Firma. Das andere habe ich von meinem Geld schon bezahlen muessen. Also das Inofizielle. Aber das war dann immer so, ich bin gekommen und er hat dann keine Zeit gehabt, damit er das Ganze wichtig macht. Dann in letzter Minute, wissen Sie, auf so eine Genehmigung wartete man monatelang, und bei ihm war das so, bis wie sie einen Kaffee ausgetrunken haben, war es auf dem Tisch.

F: Wann wurden Sie verhaftet?

A: Im Jahre 1985 wurde ich verhaftet von der Staatspolizei, und wurde in das beruechtigte Staatspolizeigefangnis nach Prag gebracht. Ich habe gemeint es ist ein Ghetto. Ich habe wahnsinnig aufgepasst auf alles. Und meinen Kollegen was ich damals reingebracht habe in die Firma, wurde auch verhaftet. Es hat sich herausgestellt, dass dieser, der sehr gute Kontakte ganz oben gehabt hat, wurde fuer die Obrigkeit unbequem. Er hat zuviel gewusst. Und ich war verdaechtigt, da

ich erstens Jude war, und zweitens zuviel ueber die Grenze gefahren bin. "Fuer wen arbeitest Du denn?" Ja fuer die und die Firma, nicht. Ich war ueber ein Jahr in Untersuchungshaft. Und da war es tagtaeglich anders. Morgen kommen unsere Spione, und da werden wir wissen, G-tt sei Dank, koennen sie nicht schon heute kommen?. Ich wusste ich hatte nichts getan. Ich habe gemieden jeden Kontakt draussen, welcher nicht offiziell in meinem Arbeitsbereich war. Ich habe in Wien meine Tochter schon damals gehabt. Da war vom Buerø zu meiner Tochter, in meine Wohnung und zurueck. Ich scheute jeden Kontakt, weil ich Angst gehabt hatte, ob ich nicht Provokation ausgesetzt werde. Ich habe keine Ahnung gehabt was bedeutet CIA oder was bedeutet Mossad oder was. Das war nicht mein Fach. Und das habe ich jetzt im Gefaengnis tagtaeglich serviert bekommen. Das war nicht alles. Die ganze Familie hat gekaempft fuer mich, nur in dem Moment wo man ein Gefangener der Staatspolizei war, war das absolut chancenlos. Da hat niemand sich getraut etwas fuer sie zu tun. Auch wenn er wie hoch oben in der Hierarchie war. Wie ich in diesem Gefaengnis war, hat man mir jeden Tag gebracht, , ich soll unterschreiben, dass ich fuer die und die geheim gearbeitet habe, und und und. Ich habe verweigert. Ich wusste es waere vielleicht auch mein Tod oder wenigstens schwerste Zwangsarbeit. Da hat man mir, es war sehr kalt im Winter, die Heizung abgedreht in der Zelle. Das Wasser am Tisch ist eingefroren. Ich war in einer Decke verhuellet, und da war der Herrg-tt dabei jetzt. Meine Tochter hat ueber den oesterreichischen Aussenminister interveniert und um Besuch verlangt. Es ist ihr gelungen was niemandem gelungen ist, weil

damals hat die Tschechoslowakei unterschrieben, sie wuerde die humanitaere Seite der Gefangenen, und es existiert bei uns kein politischer Gefangener. Ja, es existiert nicht, warum? Weil Sie haben einen Kaugummi im Geschaef gestolen, also Sie sind Dieb, und andere Straftaten. Also sind Sie unter den Dieben. Oder Sie haben vergewaltigt jemand, oder ich weiss nicht was. Aber es wurde nie gesagt, Sie sind verdaechtigt auf Spionage. Eines Tages ruft man mich hinauf. Ich habe meine eigene Tochter von 2 m Entfernung nicht erkannt. Aber wie ich sie erkannt habe, und bis die Staatspolizei reagiert hat, habe ich gesagt was da alles geschieht. Dass bei mir keine Heizung ist, ich habe -12° C in der Zelle, und ich sollte unterschreiben was ich nie getan habe usw. usw. usw. Der Besuch wurde sofort abgebrochen, aber meine Tochter hat es schon gehoert.

F: Sie haben nicht deutsch gesprochen mit ihr?

A: Ich habe es slowakisch gesagt. Ich durfte nicht eine andere Sprache sonst wuerde das aufmerksam machen. Keine Fremdsprachen. Sie ist sofort auf die oesterreichische Botschaft. Sofort ist eine Demarche an Moskau erteilt worden. Am selben Nachmittag wurde ich zum Verhoer gebracht. Bis ich zurueckgekommen bin war 21° C in der Zelle. Geheizt. "Wissen Sie, es ist uns halt kaputt gegangen die Heizung". Also ich habe nicht unterschrieben. Nach ueber einem Jahr Untersuchungshaft wurde ich frei gelassen.

F: Wie spaet nachdem Ihre Tochter dort war?

A: Nachdem.

F: Gleich nachdem?

A: Nein, nicht gleich. Das war im November, ich wurde anfangs Maerz freigelassen. 1986. Da ich ueberzeugt war, dass ich nichts getan habe, und mir ueberhaupt nichts bewiesen wurde, dass keine Anklage erhoben wird. Das war mein Irrtum. Ich wurde angeklagt wegen Spionage, unerlaubter Unternehmungstaetigkeit, Devisenvergehen, und und und. Ich wurde in einen Prozess hereingenommen, wo wir uns nicht gekannt haben. Wir haben eines gemeinsam gehabt, alle sind wir ins Ausland gefahren ab und zu. Es wurde ein Monsterprozess gestaltet, alles Spione. Da man mir nichts beweisen konnte.....

F: Sie haben einen Anwalt genommen?

A: Musste, natuerlich, das war ein Geheimprozess. Noch dazu einen Anwalt, der bei Geheimakten dabei sein kann. Ich kann Ihnen sagen, da war nichts geheim, nur das Urteil war geheim. Fuer was hat er das Urteil bekommen. Weil die Begruendigung steht. In solchen Faellen koennte es passieren, dass so einer auch ein Spion ist. Das habe ich schwarz auf weiss, kann ich Ihnen zeigen. Es wurde nichts bewiesen. Ich habe vier Jahre, zuerst drei, ich habe Berufung eingelegt, dann hat man es erhoeht auf vier. Ich wurde, da ich noch nie kriminell oder mit so etwas zu tun gehabt habe, in eine sogenannte erste Klasse Haft, also die schwaechste Haft, wurde aber in die politische Haft genommen, welche die Strengste war. Ohne Gerichtsurteil. Nach drei Monaten

F: In Prag?

A: Nein, das war schon in der Slowakei, in Das ist ein sehr bekanntes Gefaengnis. Es ist eines dort. Es gibt zwischen denen Leuten auch Menschen

sind. Und das waren die Aerzte. Und die Aerzte haben herausbekommen, dass die Staatspolizei sich nicht wuenscht, dass ich lebendig herauskomme von dort.

Solche Sachen waren sehr einfach dort. Weil wo ich war, waren Moerder, mehrfache Moerder, Totschlag, meistens Zigeuner. Und so kleine Zellen, wo minimum so 120 Leute drin waren. Dann fragt einer der schon nichts mehr vom Leben zu erwarten hat, willst eine Zigarette? Ja. Den stichst du heute in der Nacht. Die Aerzte haben das erhoert, haben mich gerufen, sie sind doch krank.

Nein, mit mir ist nichts. Sie sind krank, sie muessen sofort ins Gefaengnisspital.

Wie er folgt vor mir, sagt er, bitte sagen sie nicht nein.

F: In slowakisch?

A: Ja, sagen sie nicht nein. Ich habe mich lassen bringen ins Spital auf die Psychiatrie, und da kam die Diagnose, Indogrina depressiva Syndrom. Wo 92% Selbstmord ist. Und da der Psychiater auch auf meiner Seite war, so einer kann ich doch nicht zuruecklassen. Das kann ich nicht verantworten. Ich wurde auf Grund einer politischen Amnestie noch von Praesident Husak von der Psychiatrie direkt entlassen. Nach einem Jahr.

F: Das heisst zwei Jahre sind sie gewesen?

A: Zwei Jahre. Und auf der Psychiatrie fast ein Jahr, 2x1m Zelle.

F: Da sind Sie fast meschugge geworden, schon auf der Psychiatrie alleine?

A: Genau. Das war noch immer besser als ein Messer zwischen dem Ruecken zu haben. Wie ich herausgekommen bin, ich habe wieder dort Freunde gewonnen. Von denen welche auf mich aufgepasst haben. Jetzt war interessant, an dem Tag

an dem ich freigelassen wurde in der Frueh, oeffnet sich die Zelle, kommt einer herein. "Diese Krone und hier diese Nummer. Sie kommen heute hinaus, sie machen kein Schritt von der ersten Telefonzelle. Rufen Sie diese Nummer an. Unser Freund holt Sie ab und bringt sie nach Hause. Bitte gehen Sie keinen Schritt weiter." Die Staatspolizei wollte die Amnestie verhindern. Der hat vorbereitet gehabt am Bahnhof, das haben die gewusst, dass jemand zerhaut eine Aussage, und ich als ein Zivilist geh sofort zurueck, weil ich wieder ein Dieb bin. Der Mann hat auf mich gewartet. Der hat mich nach Hause gebracht. Er wurde am naechsten Tag entlassen und verhaftet. Das war im Jahre 1988. Am 28. Oktober 1988. Es war noch nicht aus, ich komme nach Hause und wurde wieder beschattet von der Staatspolizei. Nur dann begann es schon zu broeckeln das Ganze. Also ich moechte sagen Gorbatschow hat mein Leben gerettet. Noch eines kann ich sagen. Bei den Verhoeren wurde ich so oft als stinkender Jude bezeichnet, wie Hitler in seiner Zeit es nie getan hat. So oft wie die das getan haben. Die haben politischen Druck gemacht.

F: Sie als Jude?

A: Also Sie muessen mit dem Mossad etwas zu tun haben. Das erzaehlen Sie uns nicht. Sage ich, was ist das Mossad? Ich habe doch keine Ahnung gehabt was Mossad ueberhaupt ist. Wir haben gehoert, FBI und CIA. Gut das hat man schon gehoert. Aber zum Beispiel BND "Sie sind doch mit den Deutschen immer so gut gewesen" Was ist BND? BRD sage ich. Nein Bundesnachrichtendienst. Nein, kenne ich nicht.

F: Sie moechten nicht weg von der Slowakei?

A: Bin zu alt. Eine Sache hat mich getragen und geholfen, das sind meine Kinder .
Und heute habe ich meine Tochter in Oesterreich, hier mein Sohn in Prag. Ich bin schon zu alt. Ich habe eine Firma in Bratislava jetzt. Nicht mehr Maschinenbau Branche, weil das geht nicht mehr. Ich arbeite in der Textilbranche. Was ich brauche verdiene ich. Ich bin froh, dass ich frei bin.

F: Wie ist es heute mit Antisemitismus in Bratislava?

A: Wenn Sie mich als Oesterreichin jetzt das gefragt haetten, haette ich gesagt so wie bei Ihnen. Die Oesterreicher lassen es nicht zu. Ich habe zu lange gelebt in Oesterreich. Es ist dasselbe. Und dasselbe Niveau von Leuten ist antisemitisch. Da und dort. Das heisst, nie Leute welche intelligent und so sind, aber es ist meistens. Was macht auch der Antisemitismus, ist der Neid. Ein Glueck haben wir Juden, man glaubt wir haben eine sehr grosse Kraft, eine sehr grosse Lobby und und und. Wir lassen alle Leute dabei. Sie sollen es glauben. Ich bin Mitglied, einer der Gruender von Bnei Bet in Bratislava, welche nach X-Jahren wieder gegrundet wurde. Wir sind auch der Meinung. Wir sind ja gerade da, wir haben ja nicht als Aufgabe, "Kampf gegen Antisemitismus", sondern "Hilfe fuer Israel". Aber man muss immer wissen, was wann zu benuetzen. Man kann nicht argumentieren jedem mit allem. Wir haben auch in der Slowakei Nationalisten. Aber wir muessen mit dem leben. Bis sie uns nicht befehlen, uns nicht einsperren usw. ok. Da ich einen Reisepass heute in der Tasche habe, wo ich ohne Visum

ganz Europa befahre; leider muss ich nach Israel ein Visum haben. Aber das spielt auch keine Rolle. Macht mir nichts aus.

F: Vielen Dank.

208789

א ר כ י ו ן י ד ו ש ם
ש ע ר ה ע ד ו ת

נסר העדות : קאופמן תומס

מספר תיק : 0.3 : עדויות יד ושם

מספר תיק : 8215 : מספר קלטת : 033C/4257

תאריך : 04/01/1996 : עד תאריך : 04/01/1996

זמן העדות : קאופמן תומס, יליד BRATISLAVA, 1929:

פרטים על משפחת העד והחיים ב-BRATISLAVA; העד היה חבר בבית"ר; ב-1940, נאלצו לעבור דירה והעד היה צריך לעזוב את ביה"ס; ב-1942, הוחרם רכושם והם הפכו לשכירים; ב-1942, אביו נלקח למחנה SERED שם עבד בנגרות; בדצמבר 1943, שמועות אודות טרנספורטים מ-SERED ל-AUSCHWITZ; משפחת העד תכננה לברוח להונגריה; בחג המולד 1943, כשהאב חזר הביתה ליום חופש, ברחו ל-BUDAPEST; קרוב משפחה פחד להכניס אותם ולכן הלכו להירשם במשטרה; הורי העד נלקחו למחנה מעבר ב-BUDAPEST עד שגורשו ביולי 1944 ל-AUSCHWITZ; העד רצה להצטרף אל הוריו אבל אביו לא הירשה לו, רק ציוה עליו לברוח לשגרירות השבדית; כעבור שבועיים הגיע RAUL WALLENBERG ל-BUDAPEST; פרטים על פעולותיו בהצלת יהודים; העד עזר לוולנברג בכתיבת תעודות חסות (SCHUTZPAESSE); תיאור מפורט; בנובמבר 1944, כל השבדים שעודו בשגרירות חזרו לשבדיה חוץ מ-WALLENBERG, שעבר לגור אצל רוזנט; העד נשאר בבניין השגרירות ונתפס ע"י הגרמנים; גרמני עזר לו לברוח לבניין של 'הצלב האדום השבדי'; כעבור כשבוע הוא חזר לשגרירות עד לפברואר 1945; על הפגישה האחרונה עם WALLENBERG; למחרת חזר העד לסלובקיה וגר שם עד היום, ב-BRATISLAVA; 1985/6, נכלא ב-PRAGUE כשנתיים באשמת ריגול.

אין הגבלות על השמוש בחומר

ח ת י מ ת ה ע ד

ת א ר י ד

1999-05-12

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Förhör med Leó Lulai

Protokoll

upprättat i rättegången vid folkdomstolen i Budapest den 17 maj 1946 mot den för politiska brott misstänkte dr Leó László Lulai.
För- och efternamn: Dr Leó László Lulai, född 1898 Pozsony (Bratislava), moder : Ágnes Kléga, yrke skattetjänsteman, bosatt: Kázmér utca 24, Budapest XIII, gift, 1 barn, ostraffad, utan förmögenhet.

Jag har förstått misstanken, jag känner mig inte skyldig.

Jag håller fast vid mina bekännelser ingående i de protokoll /3 stk/ som den 8 och 11 maj upprättats vid polismyndigheten, eftersom dessa motsvarar sanningen och jag har gjort dem utan varje tvång.

På de ställda frågorna anför jag att jag uppehöll mig i Budapest under belägringen. Med början från den 22 december 1944 uppehöll jag mig i gendarmerikasernen på Böszörményi út med det kvarblivna manskapet från det där kvarstannade järnvägsgendarmeriförbandet. Den 25 december 1944, då på förmiddagen pöbeln med hjälp av pilkorsarna plundrade de svenska och finska legationsbyggnaderna på Kelenhegyi út, uppsöktes jag av Wallenberg, den svenske legationssekreteraren, som bad att jag skulle överta bevakningen av de utländska beskickningarna i Budapest samt de under deras skydd stående husen. För var och en av byggnaderna avdelade jag bevakning bestående av en befälhavare och 3 man. Jag skrev under vederbörliga tjänstedokument, och Wallenberg skaffade en på mitt namn utställd order underskriven av kapten Mikó från huvudstabens särskilda grupp, varigenom jag fick i uppdrag att tillhandahålla väpnat försvar mot vem det vara månne av beskickningsbyggnaderna och däri befintliga personer utan hänsyn till vart de hörde. Denna uppgift utförde jag till den 8 januari 1945.

(I resten av sin utsago skildrar Lulai sina vidare öden under belägringen och de svårigheter han råkade i på grund av sina insatser till beskickningarnas skydd, men något mera sägs inte om Wallenberg och svenska beskickningen.)

REGERINGSKANSLIET

Stockholm, 12 May 1999

Ministry for Foreign Affairs

EU-ESEK

Lage Olson

Telephone +46 8 4053280

Ms Susan Mesinai
123 Bank Street
New York, N.Y. 10014
and
p.t. c/o The Brüchers,
Elba
Italy

132/002
P2Eu

Fax No. 009 1 212 645 7495 ✓
and 009 39 0565 933 156 ✓

Exp. 99-05-12 ✓
dw

RW-meeting on 11 May 1999

Dear Susan,

Thank you for your fax of 9 May, 1999. The planned meeting I wrote about took place only on 11 May. As I said briefly in our conversation yesterday I would like to inform you about the main points from this meeting as follows.

1. A formal decision on your assignment for the second part of this year will be taken at the beginning of June. The decision will also include a formal decision of giving you a monthly honorarium amounting to 3000 USD net for the whole year of 1999.
2. The amount of 273.24 USD received by you recently was paid by mistake. It should have gone to the Public Records at Kew in England. It will be deducted from your next honorarium.
3. An instruction in English will be sent to you to facilitate what should be included or not in the travel invoices.
4. Travel invoices should be made separately for each authorized journey and sent to the Ministry promptly. They should not include any expenses not immediately connected with the journey. Office expenses, e.g. copying, telefax and telephone should be itemized and listed on separate invoices.

Postal Address
SE-103 39 STOCKHOLM
SWEDEN

Telephone
+46 8 405 10 00

E-mail: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Visitors' address
Vasagatan 8-10

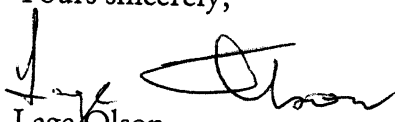
Fax
+46 8 723 11 76

Telex
105 90 MINFOR S

Stockholm, 12 May 1999

5. No journey should be made without a written authorization from the Ministry.
6. Mr Hans Magnusson, the chairman of the working group, would appreciate to receive a thorough memorandum of your activities at the Public Records at Kew in England and how you assess the the importance of the British documents.
7. Advances for the expenditures for your journeys to Syracuse, N.Y., Washington D.C., Chicago and Moscow would be paid by the Consulate General of Sweden in New York. Please note that all tickets would be paid directly by the Consulate. I suggest that you order all your tickets from your regular travel agency and let the Consulate pay the travel agency after it has received an authorization to do so.

Yours sincerely,

Lage Olson

REGERINGSKANSLIET

Ministry for Foreign Affairs

EU-ESEK

Lage Olson

Telephone +46 8 4053280

Stockholm; 12 May 1999

Dr. Eva Parnes
The Raoul Wallenberg
International Movement for Humanity
4845 Bourret Avenue
Suite 34
Montreal
Québec
Canada

Fax No. 009 1 514 738 6340 ✓

Exp. 99-05-12 / 26

Raoul Wallenberg Exhibition and Round-table Talks in Paris

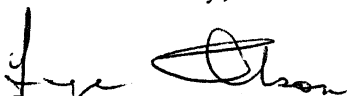
Dear Dr. Parnes,

Thank you for your fax of 8 May 1999.

I have been in touch with our Ambassador to UNESCO in Paris, Mr Ingemar Lindahl, who will be present at the round-table talks to be held there on 31 May. In addition an exhibition on Raoul Wallenberg opened at UNESCO on 10 May when Mr Lindahl and representatives of the Embassy were present.

The planned white paper is now scheduled to be published at the beginning of next year. Our investigations in Moscow and in other places should be completed at the end of this year.

Yours sincerely,

Lage Olson

Kultur- och Idrottsförvaltningen
STOCKHOLMS KONSTRÅD
KONSTKANSLIET

Ink 14.5.99

Stockholm 7.5.1999-05-0

Bil hos JL

aa/k

EC

DNR 127/009		
1999-05-18/14		
Avd. P	Gr 2	Mål Eu 1

Ambassadör Jan Lundvik
Utrikesdepartementet
103 39 Stockholm

På din begäran får jag härmed översända dokumentation om vårt Raoul Wallenberg-projekt.

Utställningsbroschyren från Skissernas Museum är framtagen i samarbete med konstkansliet. Den redogör för tävlingen om minnesmärke i Stockholm och inkluderar givetvis Kirsten Ortveds vinnande förslag. Per Wästbergs skrift gjordes i samband med utställningen på Kulturhuset i november – december. Jag vet inte om du redan har fått detta material.

Jag bifogar planritning och foto av modellen på det framtida Raoul Wallenbergs Torg med ytan för Ortveds konstverk markerad. Den definitiva lösningen av konstverkets placering och utseende kommer att redovisas offentligt på Liljevalchs konsthall i samband med utställningen "Svenskt 1900-tal – konst ur Stockholms stads samling" som invigs den 29 maj. I samband därmed får vi naturligtvis fram tydligare material om det framtida minnesmärket. Då kommer även en dokumentärfilm om detta projekt att visas.

Torgmodellen, som under våren har varit föremål för ändringar, är f.n. utställd på Tekniska nämndhuset, bottenvåningen.

Med vänliga hälsningar

Bo Wingren
kanslichef

FROM :

PHONE NO. :

MAY. 08 1999 10:41PM P1

The Raoul Wallenberg International Movement for Humanity

4845 Bourret Avenue, Suite 34, Montreal, Quebec, Canada H3W 1L2
Tel (514) 343-0137 • Fax (514) 738-6340

Lage Olson
Counsellor
Fax: 011 468 723 1176

Fax till

Lit. 99-05-12

C. C. C.

130/009

1999-05

2 2 Fm 1

Dear Mr. Olson:

I have sent Mrs. Gronroos some details concerning the discussion devoted to Raoul Wallenberg. It will have place in the UNESCO, in Paris, on May 31. The ambassador of Sweden will be present there.

I would be very thankful to you for some material about this discussion, as well as some news about RW. Is the report of the RW-Commission ready? Could I receive a copy of it? Our new issue of the RW Bulletin is at last printed. Its circulation is 4000. You will receive it soon.

With all the best wishes

Sincerely yours,

Vera Parnes